

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Гірська школа Українських Карпат

Науково-методичний журнал

Івано-Франківськ
2007

УДК 37. 012
ББК 74. 2
Г 51
ISBN

ISSN 1994-4845
Girs'ka šk. Ukr. Karp.
Highland School of Ukrainian Carpaty

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Головний редактор:	Василь Хрущ
Відповідальний секретар:	Інна Червінська
Редакційна рада:	Богдан Грицуляк Борис Савчук Василь Грещук Василь Марчук Василь Парпан Василь Росул (м.Мукачево) Василь Химинець (м.Ужгород) Вікторія Ларіонова Віктор Москалець Володимир Кузь (м.Умань) Дональд Девіс (США) Зеновія Карпенко Іван Калуцький Іван Руснак (м.Чернівці) Ігор Цепенда Лідія Орбан-Лембрик Марія Чепіль (м.Дрогобич) Михайло Романюк Надія Луцан Олексій Рега Олена Біда (м. Черкаси) Петро Лосюк Степан Хороб Тетяна Бойчук Тетяна Котик Юрій Москаленко
Редакційна колегія:	Василь Хрущ Інна Червінська Йосип Гілецький Марія Оліяр Мирослав Сав'юк Лілія Копчак
Літературний редактор:	Галина Білавич
Художнє оформлення:	Василь Корпанюк
Комп'ютерний набір	
та коректування:	Тетяна Ткач
Технічний редактор:	Ярослав Никорак

Свідцтво про державну реєстрацію серія ІФ № 580 – 05 р. від 27.06.2006 р.
Вид видання за цільовим призначенням – наукове.
Сторінки журналу відкриті для дискусійних матеріалів, а тому їх зміст не завжди відображає погляди редакційної ради.
Гірська школа Українських Карпат 2-3 – 2007
При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове.

Адреса: "Гірська школа Українських Карпат"
вул. Шевченка, 59
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, 76000
тел. 2-21-40, 3-15-74, fax – 8 (034-22) 3-15-74
E-mail: mountainschool@pu.if.ua
<http://www.pu.if.ua/mountainschool>
Телефони редакції – 8-(034-2) – 2-31-47, 50-57-69, 50-10-46

Зміст

Миронюк Іван. Здобутки та перспективи науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.....	5
--	---

Розділ I. Офіційні матеріали

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”	10
Рекомендації науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника “Про врахування впливу гірського природного і соціального середовища на розвиток, навчання і виховання учнів”	16
До вчителів, організаторів і керівників освіти, батьків та всіх, кому не байдуже майбутнє нашого краю	19
Проект наукового дослідження “Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку”	21
Орієнтована тематика дослідження проблем навчання, виховання і розвитку учнів гірських шкіл	27
Approximate subjects of scientific researches of problems of work organization and teaching in highland schools, pupils education and development in them	31
Запрошуємо до співпраці! Welcome to cooperation!	35
Tudományos kutatási projekt „Hegyvidéki iskola. Állapotok. Problémák. A fejlődés távlatai”	37
Projekt vedného výskumu Horská škola. Stav. Problémy. Perspektívy vývoja. Orientačná tematika vedeckých výskumov a problémov organizácií práce horských škôl, vzdelávanie, výchova a vývoj v nich žiakov	47

Розділ II. Міжнародне співробітництво з проблем дослідження гірських регіонів

Копчак Лілія, Хрущ Василь. Проект “Гірська школа” і міжнародне наукове співробітництво	58
Івахів Андріан, Алі Салім (Канада) Карпати в перехідному періоді: культура, ідентичність і транскордонне співробітництво на східному кордоні ЄС	61
Західна інформаційна корпорація: “Відтепер гірські школи мають свій часопис”	67
Міжнародні контакти	69
Програма Міжнародної наукової конференції “Академічна безпека заради стабільності і прогресу”	72
Хрущ Василь. Розвиток освіти в Карпатському регіоні – запорука його академічної безпеки та сталого розвитку	76
Великочий Володимир. Стратегія розвитку туристичної освіти як елемент сталого розвитку Карпатського регіону	81
Москаленко Юрій. Віктор Франкл і його теорія екзистенційного вакууму в контексті розвитку особистості в гірських умовах ..	89
Ковальчук Віра. Особливості організації навчально-виховної роботи в гірських школах	92
Дідушко Василь. Гірська Верховинщина на шляху до сучасної якісної освіти	98
Мартинів Ірина. Робота з талановитими учнями гірських шкіл	102

Розділ III. Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку

Бойчук Тетяна, Голубєва Марія. Використання фіторесурсів Карпат для підвищення адаптаційних резервів організму учнів гірських шкіл	108
Грицуляк Богдан, Грицуляк Володимир, Богачук Світлана. Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Рахівського району Закарпатської області	113
Калуцький Іван. Підготовка спеціалістів лісгосподарського профілю – запорука збереження та примноження лісових багатств краю	118
Рега Олексій. Виховання гуманних взаємовідносин між дітьми в сучасних умовах	122
Хрущ Олена. Здоров'язберігаюче середовище – запорука психічного здоров'я учнів гірських шкіл	127
Кондратюк Світлана. Організаційно-педагогічні умови формування у молодших школярів здорового способу життя	131
Максимович Ольга, Максимович Оксана. Зміст екологічної освіти й виховання учнів гірських шкіл у системі збереження традицій раціонального природокористування	135
Червінська Інна, Довганич Галина. Гірська школа як осередок навчально-методичної, культурно-освітньої роботи	140

<i>Височан Леся</i> . Дидактичні основи ефективного використання краєзнавчого матеріалу на уроках природознавства в початкових класах гірської школи Українських Карпат (1958 – 1991)	146
<i>Сливка Лариса, Ізвєкова Ганна</i> . Трудове виховання учнів сільської школи в умовах мікрорайону гірського типу	150
<i>Гілецький Йосип, Нисторук Надія</i> . Особливості опису фізико-географічного положення, рельєфу та геологічної будови адміністративного району на прикладі Верховинського району	155
<i>Корпанюк Марія</i> . Керамічна іграшка та її роль у формуванні свідомості молодших школярів	160
Пилипейко Ігор . Як нам порятувати гуцулів?	164

Розділ IV. Науково-методичні матеріали на допомогу вчителям, студентам педагогічних спеціальностей, учням гірських шкіл

Гірська школа. Соціально-педагогічний паспорт	167
<i>Хрущ Василь, Сливка Лариса, Червінська Інна</i> . Освітній та соціальний простір гірської школи (конкретне дослідження)	170
<i>Степанова Людмила</i> . Трудова традиція у гірській школі (Досліджуємо застосування етнопедагогічних джерел трудового навчання у початкових класах)	172
<i>Хрущ Олена</i> . Гори і психологія горян (Досліджуємо особливості впливу гірського середовища на формування психології горян)	174
<i>Луцан Надія</i> . Педагогічні аспекти використання народних ігор Карпатського регіону	177
<i>Білавич Галина</i> . Формування українознавчої компетентності школярів засобами літератури	181
<i>Будник Олена</i> . Теоретичні засади формування народознавчої компетентності учнів в умовах гірської школи	187
<i>Геник Марія</i> . Формування морально-етичних понять в учнів початкових класів гірської школи	190
<i>Поясик Оксана</i> . Народні пісні горян як засіб виховання	196
<i>Шелевер Оксана</i> . Організаційно-методичні аспекти діяльності психолога в інтернатних закладах гірського регіону	200
<i>Томенчук Софія</i> . Психолого-педагогічні особливості розвитку креативних здібностей учителів в умовах гірського середовища	204
<i>Никорак Ярослав</i> . Дистанційне навчання: проблеми і перспективи	207
<i>Довгий Олег, Довга Світлана</i> . Розвиток математично-екологічного мислення молодших школярів в умовах гірської школи	211
<i>Сав'юк Галина</i> . Особливості висвітлення проблем безпеки життєдіяльності в курсі “Основи здоров'я” у початкових класах гірських шкіл	215
<i>Калуська Любомира</i> . Використання гуцульщинознавства в навчально-виховному процесі комплексу “загальноосвітня школа – садок”	217
<i>Кіліченко Оксана, Личковська Руслана</i> . Особливості роботи гірських початкових шкіл із класами-комплектами	223
<i>Олійр Марія, Сметанюк Світлана</i> . Головне завдання – розвиток потенціалу нації (з досвіду роботи шкіл Рахівського району Закарпатської області)	227
<i>Горецька Ольга</i> . Серце віддають дітям... (з досвіду роботи вчителів початкових шкіл Рахівщини Закарпатської області)	232

Розділ V. Здобутки та проблеми гірської школи.

Творчість учителів та учнів гірських шкіл	235
Експериментальний майданчик. Модель та структура загальноосвітньої школи I ступеня “Веселкова школа” з оздоровлюючо-випереджаючим й розвивальним навчанням	237
Наказ про створення регіонального експериментального педагогічного майданчика “Веселкова школа”	240
<i>Пінчук Юлія, Кірик Марія</i> . Експериментальне впровадження інноваційної технології “Веселкова школа”	241
<i>Мартин Володимир</i> . Вундеркінди з глибини (Педагогічні технології випереджувального здоров'язберігаючого навчання в оцінці засобів масової інформації)	251
Експериментальний урок “Жива оболонка планети”	254
<i>Шкуро Ольга</i> . Природоохоронне виховання – запорука сталого розвитку і збереження Карпат (Розділ посібника “Цікаве краєзнавство. Географія Закарпаття у запитаннях і відповідях”)	257

Іван Миронюк,
проректор з наукової роботи, доктор хімічних наук,
професор, Лауреат Державної премії України в
галузі науки і техніки
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Ivan Myroniuk
Prorector on Scientific Work the Doctor of Chemistry,
professor Prizewinner of the State premium of Ukraine
in the field of science and technics
Precarpathian National University named
after Vasyl Stefanyk

УДК 378.12:378.4

ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВЦІВ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF VASYL STEFANYK PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY'S SCIENTISTS

Lecturers and students of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University performed considerable volume of scientific work in 2006. The creative potential of the University's scientists favours to progress in development of material and spiritual spheres of the Ukrainian society.

Keywords: scientific research, financing of research works, economic-contractual theme, a research project, a scientific conference, research work of students, a scientific grant, inventing, All-Ukrainian Student Olympiad, innovative development, object of intellectual property, technological park, an exhibition of scientific and technical achievements.

На етапі становлення незалежної України основними чинниками, що визначають перспективу розвитку держави, є освіта та наука. Така формула успіху впливає із досвіду передових держав світу.

Провідні країни опановують одержані наукові здобутки, використовують їх для створення нових матеріалів, новітніх технологій, інформаційних систем і в такий спосіб безперервно модернізують свою економіку на базі інноваційної моделі.

Немає сумніву, що за такою схемою повинна працювати й Україна. Аналіз наукової діяльності інститутів, факультетів, наукових підрозділів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника засвідчує, що зазначеними підрозділами виконано значний обсяг наукової роботи.

Викладачами опубліковано 34 монографії обсягом 383 друкованих аркуші, 122 підручники та посібники, 1135 статей, у тому числі 54 статті в іноземних виданнях. На одного викладача припадає в середньому 3 публікації. За участю студентів видано 169 публікацій.

Лідерами щодо кількості виданих монографій і підручників є Інститут історії та політології (директор – проф. Кугутяк М. В.), Інститут філології (директор – проф. Хороб С. І.), філософський факультет (декан – доц. Гоян І. М.), Юридичний інститут (директор – проф. Басай В. Д.).

Серед наукових підрозділів значний доробок має Центр інформаційних технологій, Прикарпатський центр політичних та євроінтеграційних досліджень, Спільна науково-дослідна лабораторія фізики магнітних плівок МОН України та НАН України, Фізико-хімічний інститут. Співробітниками наукових підрозділів опубліковано 3 монографії обсягом 42 друкованих аркуші, 6 навчальних посібників, 66 статей, у тому числі 6 – в іноземних виданнях. На одного науковця припадає в середньому 6 публікацій.

Результати наукових досліджень викладачів знаходять своє втілення також у матеріалах наукових конференцій. У минулому році в університеті їх було проведено 15: 5 міжнародних, 3 всеукраїнських і 7 регіональних.

З початку 2007 року кафедрами університету організовано і проведено XI міжнародну конференцію з фізики і технології тонких плівок (7-12 травня 2007 року), три Всеукраїнські науково-теоретичні конференції, а саме Всеукраїнську міжвузівську наукову конференцію молодих учених та аспірантів “Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні” (20 квітня 2007 року), Всеукраїнську науково-практичну конференцію “Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства” (27-28 квітня 2007 року), Всеукраїнську науково-практичну конференцію “Хореографічне мистецтво в системі художньо-естетичної освіти в Україні” (27-28 квітня 2007 року). Цікаві наукові заходи – ювілейні наукові конференції, присвячені 100-річчю від дня народження мовознавця Івана Ковалика, письменниці і громадського діяча Ірини Вільде, а також Всеукраїнська наукова конференція до 100-річчя від дня народження Головнокомандувача УПА Романа Шухевича.

У 2007 році в університеті ведуться наукові дослідження за 15 темами, які фінансуються з держбюджету Міністерства освіти і науки України. Серед них 10 наукових тем належать до фундаментальних досліджень та 5 тем до прикладних. Зазначені теми стосуються дослідження технології новітніх матеріалів, інформаційних технологій, проблем мово- і літературознавства, політології та історії, біології, хімії та екології. Такий широкий перелік напрямів наукових досліджень в університеті зазначений уперше.

За результатами наукової теми, якою керував ректор університету, доктор фізико-математичних наук, член-кореспондент НАН України професор Б.К. Остафійчук, уперше в університеті створена технічна і технологічна документація у вигляді вихідних даних для організації промислового виробництва електродного матеріалу – нанопористого синтетичного вуглецю.

Фінансування наукових розробок в університеті здійснюється також за рахунок виконання господарської тематики та із спецкоштів, виділених у вигляді ґрантів МОН України.

Активну щорічну роботу щодо укладання та виконання господарських тем веде професор І.Ф. Калущий.

У минулому році за кошти Українського науково-технологічного центру (УНТЦ) фінансувалася наукова тема, пов'язана з розробкою та дослідженням нових нанодисперсних матеріалів. Спільною науково-дослідною лабораторією фізики магнітних плівок, яка має статус “Національне надбання України”, виконувалась наукова робота, пов'язана з дослідженням будови ферит-гранатових плівок. Фінансувалася вона спільно МОН України та НАН України.

Вперше в історії університету в 2006 році ректором запроваджено фінансування науково-дослідних робіт з бюджету університету. Це було здійснено з метою стимулювання наукової роботи та започаткування нових досліджень з перспективою залучення коштів на їх виконання з боку інвесторів.

Виконувалися 24 науково-дослідні проекти. Можна відзначити, що мета такого експерименту була досягнута. Зокрема, науковцями університету підготовлено понад 40 наукових проектів, на які було здійснено запити на фінансування з іноземних та вітчизняних фондів. Зараз на стадії експертизи перебуває 24 проекти. В результаті виконання проектів за рахунок внутрішніх ґрантів ученими університету видані монографії, навчальні посібники, оформлені заявки на отримання охоронних документів.

Завдяки внутріуніверситетським ґрантам, що були ініційовані ректором університету професором Б.К. Остафійчуком, започатковано регіональний проект “Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку” (керівник – професор Хрущ В.Д.), засновано видання науково-методичного журналу “Гірська школа Українських Карпат”.

Даний проект знайшов широку підтримку серед освітян Карпатського регіону, керівництва Івано-Франківської обласної державної адміністрації, обласної ради, вищих посадовців Міністерства освіти і науки України та науковців і педагогічної громадськості Австрії, Аргентини, США, Франції.

Журнал, на сторінках якого публікується дана стаття, отримав індекс ISSN Міжнародного центру реєстрації періодичних видань (Париж, 2007). Ми вважаємо, що для подальшого розвитку напрямку, який пов'язаний із дослідженням проблем функціонування гірських шкіл, потрібно залучити вчених соціологів, економістів, етнологів тощо, оскільки ця комплексна проблема наукового вивчення так званих “депресивних регіонів” має неабияке значення для їх розвитку. Проблеми, які притаманні гірським школам, є характерними для багатьох сільських шкіл. Тому акценти на дослідженні проблем гірської школи, якими займаються науковці Педагогічного інституту (директор Рега О.С.), є дуже потрібними і визначальними в плані характеристики наукової роботи як Педагогічного інституту, так і університету в цілому. Це безпосередня участь університету в розвитку освітнього простору Карпатського регіону.

Для пошуку інформації про оголошені конкурси на наукові ґранти, швидкого та якісного оформлення запитів на участь у цих конкурсах з ініціативи проректора з міжнародного співробітництва професора І.Є.Цепенди створена спеціальна робоча група. Її очолює доцент Л.І. Никируй. Ця група готує заявки на участь у конкурсах, веде пошук іноземних партнерів і забезпечує листування з фондами. Першими

результатами роботи групи, створеної з числа працівників відділу міжнародного співробітництва, науково-дослідної частини і вчених університету, було подання запитів для участі в конкурсі “Безпека заради миру” під егідою НАТО. Із семи поданих проектів три знайшли підтримку з боку Інституту стратегічних досліджень Міністерства оборони Польщі. В такий же спосіб було подано сім проектів на конкурс, оголошений сьомою рамковою програмою Євросоюзу.

Науково-дослідна та творча робота студентів є складовою діяльності університету і сприяє покращенню професійної підготовки, виявленню найбільш обдарованої молоді. Участь студентів у науково-дослідній та творчій роботі забезпечується у таких формах: науково-дослідна робота, що передбачена навчальним процесом; участь у виконанні науково-дослідних робіт, зокрема тих, що виконуються за тематичним планом та грантами; участь у наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах; винахідницька діяльність; науково-творча робота на базі наукових гуртків; публікації результатів досліджень у наукових виданнях.

До науково-дослідної роботи кафедр університету залучено 1810 студентів. Це складає 14 відсотків від загальної кількості студентської молоді. Зокрема, найбільш активними в науковій діяльності є студенти фізико-технічного, філософського факультетів та Інституту природничих наук. За кількістю публікацій кращими є студенти фізико-технічного факультету, Інституту мистецтв та Юридичного інституту.

У 2006-2007 навчальному році студенти університету брали участь у другому етапі Всеукраїнської студентської олімпіади з 32 спеціальностей та навчальних дисциплін, де вже завойовано 10 призових місць. У порівнянні з минулими роками наші студенти значно активізували участь у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з природничих, технічних і гуманітарних наук. Зокрема, з 26 учасників конкурсу 15 осіб запрошені на підсумкові конференції для захисту своїх наукових розробок. Це значно перевищує попередні показники.

У квітні-травні 2007 року на базі Прикарпатського національного університету на високому рівні організовано та проведено другі етапи Всеукраїнської студентської олімпіади за спеціальностями “Російська мова і література” та “Політологія”, а також II тур Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за спеціальністю “Фізика”.

За активну наукову діяльність чотирьом молодим ученим була призначена стипендія Кабінету Міністрів України для молодих учених, а саме: доцентам Р.І. Запукляку, П.І. Федоруку, Л.І. Никируку, І.С. Монолатію. Окрім цього, доцента П.І. Федорука було обрано членом-кореспондентом Академії технологічних наук України.

Підготовка наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації, зокрема кандидатів і докторів наук, згідно з законом України “Про вищу освіту”, реалізується через навчання в аспірантурі та докторантурі. Традиційно в нашому університеті цьому питанню приділялась та приділяється належна увага. Станом на 1 травня 2007 року в аспірантурі навчається 435 здобувачів за 52 спеціальностями. З них – 276 осіб з відривом від виробництва та 159 аспірантів – без відриву від виробництва. 19 осіб навчаються за контрактною формою. Відкрито 4 нові спеціальності, а саме: “Генетика”, “Релігієзнавство”, “Фізична реабілітація” та “Германські мови”.

У докторантурі навчаються 11 докторантів за вісьмома спеціальностями.

У порівнянні з минулими роками кількість випускників, що захистили дисертації, збільшилась майже у два рази і склала 40 осіб.

Основною ланкою в системі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації є спеціалізовані вчені ради. За рішенням президії ВАК України в нашому університеті функціонує 6 спеціалізованих учених рад. Простежується тенденція зростання кількості захищених кандидатських та докторських дисертацій. У 2006 році захищено 6 докторських дисертацій. Вказані показники засвідчують високий рівень підготовки наукових кадрів. На сьогоднішній день в університеті працює 381 кандидат наук та 57 докторів наук.

У нашому вузі видаються вісники 11 серій. У минулому році започатковано видання вісника серії “Політологія”, а вісник серії “Економіка” визнаний ВАК України фаховим виданням. Своєчасно виходили наукові журнали та наукові збірники.

Наша держава наближається до створення передумов інноваційної моделі економіки. Тому надзвичайно актуальною є потреба в інноваціях. На початку минулого року в університеті створено відділ з питань інтелектуальної власності та інновацій, оскільки тільки комерціалізація науки може забезпечити прогресивний розвиток суспільства. Із самого початку існування відділу його робота була зорієнтована на активізацію винахідницької діяльності та оформлення охоронних документів на об’єкти інтелектуальної власності.

Вперше в історії університету укладений каталог, який містить 240 найменувань інноваційних розробок наших учених за період 2001–2006 років. Декілька примірників передано в ректорат та в бібліотеку. Зроблено електронний варіант каталогу на CD-диску, який плануємо розіслати в бібліотеки, навчальні, наукові та інформаційні заклади. Каталог також розміщений на сайті науково-дослідної частини.

Наукові здобутки наших учених презентувались на міжнародних та всеукраїнських виставках. Зокрема, делегація університету була запрошена на міжнародну виставку винаходів в місті Дальяні (Китай) в серпні 2006 року. Стенди нашого університету містили інформацію щодо нових електродних матеріалів для хімічних джерел енергії, суперконденсаторів та новітні технології. Ми знайшли партнерів серед китайських промисловців для виготовлення та випробування дослідних зразків джерел енергії.

На виставці наукових розробок і технологій України в місті Ханой (В'єтнам) у листопаді – грудні 2006 року ми доповнили нашу презентацію розробками, які стосувалися медичного препарату “Силардент”, технології вирощування ріпаку та препаратів для стимуляції росту рослин.

Університет узяв участь у III виставці-презентації “Інноваційні технології навчання”, де був представлений у трьох номінаціях. У двох з них визнаний кращим в Україні.

На виставці студентських наукових робіт у місті Києві “Освіта та кар'єра – 2006” наш університет представлений у двох номінаціях. В одній із них, а саме серед мистецьких закладів, визнано кращою роботу нашого студента Інституту мистецтв Ярослава Новосада.

Необхідно виступити з ініціативою перед центральними органами влади щодо впорядкування законодавчої бази для підготовки і створення інфраструктур технологічних парків (сам технологічний парк, техноцентр, бізнес-інкубатор, тощо).

Актуальним є проведення в університеті щорічних конкурсів на кращу монографію, навчальний посібник, навчальний підручник, конкурсу патентів тощо.

На часі запровадження постійно діючої виставки науково-технічних досягнень Інститутів, факультетів та наукових підрозділів університету.

Обов'язковою є участь університету в 2-3 міжнародних виставках для представлення міжнародній спільноті своїх здобутків, встановлення нових контактів, започаткування спільних проектів.

Важливо визначити основним пріоритетом участь науковців університету в міжнародних наукових проектах.

Перспектива розвитку України як держави залежить від нас, і сьогодні творчий потенціал, який є в університеті, має реальні можливості долучитись до результативного розвитку матеріальної та духовної сфери нашого суспільства.

...

-

Розділ І. Офіційні матеріали

! " # \$ () : % - & -
 *+ / 13 , \$ % ' 1 ,
 4 5 3 ... - \$ • / 1 1 1 2 7 # (8-1) . 9 #- -
 \$... 9 1
 7 # . ; 3 ... 200 <

4 9 \$ #" 3 - 1 1

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров’я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Розділ І Загальні положення

Стаття 1. Завдання законодавства про охорону навколишнього природного середовища

Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об’єктів, пов’язаних з історико-культурною спадщиною.

Стаття 2. Законодавство України про охорону навколишнього природного середовища

Відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також розроблюваними відповідно до нього земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством.

Стаття 3. Основні принципи охорони навколишнього природного середовища

Основними принципами охорони навколишнього природного середовища є:

а) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов’язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;

б) гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров’я людей;

в) запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

г) екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;

д) збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об’єктів і комплексів;

е) науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

є) обов’язковість екологічної експертизи;

ж) гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;

з) науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;

- и) безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;
- і) стягнення збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів, компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- ї) вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;
- й) поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;
- к) вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого між-державного співробітництва.

Стаття 4. Право власності на природні ресурси

Природні ресурси України є власністю народу України, який має право на володіння, використання та розпорядження природними багатствами держави.

У державній власності перебувають всі землі України, за винятком земель, переданих у колективну і приватну власність.

Повновладдя народу України в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів реалізується на основі Конституції України як безпосередньо, шляхом проведення референдумів, так і через (республіканські) органи державної влади відповідно до законодавства України.

Від імені народу України право розпорядження природними ресурсами здійснює Верховна Рада України.

Стаття 5. Об'єкти правової охорони навколишнього природного середовища

Державній охороні і регулюванню використання на території країни підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані народному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливий державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

Стаття 6. Державні екологічні програми

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України з організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і ухвалюються державні, міждержавні, місцеві та інші територіальні програми.

Порядок розробки державних екологічних програм визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 7. Освіта і виховання в галузі охорони навколишнього природного середовища

Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в дошкільних дитячих закладах, в системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища.

Спеціально визначені вищі та професійні навчальні заклади здійснюють підготовку спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням суспільних потреб.

Стаття 8. Наукові дослідження

В Україні проводяться систематичні комплексні наукові дослідження навколишнього природного середовища та природних ресурсів з метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, екологічної безпеки.

Координацію та узагальнення результатів цих досліджень здійснюють Академія наук України та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів.

Розділ ІІ Екологічні права та обов'язки громадян

Стаття 9. Екологічні права громадян України

Кожний громадянин України має право на:

- а) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
- б) участь в обговоренні проектів законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища та внесення пропозицій до державних та господарських органів, установ та організацій з цих питань;
- в) участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;
- д) об'єднання в громадські природоохоронні формування;
- е) одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення;
- є) участь у проведенні громадської екологічної експертизи;
- ж) одержання екологічної освіти;
- з) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про компенсацію шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Законодавством України можуть бути визначені й інші екологічні права громадян.

Стаття 10. Гарантії екологічних прав громадян

Екологічні права громадян забезпечуються:

- а) проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;
- б) обов'язком міністерств, відомств, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації народногосподарських об'єктів;
- в) участь громадських об'єднань та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;
- г) здійсненням державного та громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- д) компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- е) невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому цим Законом та іншим законодавством України.

Стаття 11. Захист прав громадян України у галузі охорони навколишнього природного середовища

Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством.

Ради, спеціально уповноважені державні органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Стаття 12. Обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища

Громадяни України зобов'язані:

- а) берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- б) здійснювати діяльність з дотриманням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

/ 1\$ "

3 3 9'D %-%%-% . >?
E . 3

7

4

1

3 -

в) не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;
г) вносити плату за спеціальне використання природних ресурсів та штрафи за екологічні правопорушення;

д) компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище.

Громадяни України зобов'язані виконувати й інші обов'язки у галузі охорони навколишнього природного середовища відповідно до законодавства України.

Розділ III Повноваження рад у галузі охорони навколишнього природного середовища

Стаття 13. Компетенція Верховної Ради України у галузі охорони навколишнього природного середовища

До виключної компетенції Верховної Ради України у галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища відповідно до Конституції України належать:

а) визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища;

б) затвердження державних екологічних програм;

в) визначення правових основ регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі щодо прийняття рішень про обмеження, зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

г) визначення повноважень Рад, порядку організації та діяльності органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки;

д) встановлення правового режиму зон надзвичайної екологічної ситуації, статусу потерпілих громадян та оголошення таких зон на території держави.

Верховна Рада України відповідно до Конституції України може приймати до свого розгляду й інші питання охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів, екологічної безпеки.

(4 ... ?BB?. ... > 8?.)

Начальникам управлінь освіти і науки
Івано-Франківської обласної державної адміністрації
п. Болюк З.А.
Закарпатської обласної державної адміністрації
п. Герцогу Ю.В.
Львівської обласної державної адміністрації
п. Хобзею П.К.
Чернівецької обласної державної адміністрації
п. Кучерявому В.С.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВЦІВ
ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
“ПРО ВРАХУВАННЯ ВПЛИВУ ГІРСЬКОГО ПРИРОДНОГО І СОЦІАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА
НА РОЗВИТОК, НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ”**

Групою вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника розробляється регіональний проект “Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку”.

Метою проекту є:

- вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;
- розроблення пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища в роботі вчителів, вихователів, організаторів освіти.

Первинне обстеження шкіл Верховинського (Івано-Франківська обл.), Путильського (Чернівецька обл.), Рахівського (Закарпатська обл.) районів, де всі населені пункти мають статус гірських, дозволило нам встановити наступне:

- уповільнений суспільний розвиток гірських територій, збіднений ринок праці в гірських селах, недостатня увага державних і недержавних організацій до багатофункціонального розвитку гірських сіл мають негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи;
- монофункціональний спосіб господарювання в горах не лише ускладнює організацію профільного навчання, але й утруднює вибір професії та працевлаштування випускників шкіл;
- процес навчання і виховання учнів у гірській місцевості має ще й ту специфіку, що багато дітей залишаються без опіки батька й матері. Трудова міграція горян, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків особисто і систематично виховувати своїх дітей;
- у діяльності значної частини вчителів не склалася система використання природних чинників для якнайкращого розвитку дітей та підвищення ефективності навчально-виховної роботи. Далеко не всі педагоги домагаються глибшого розуміння учнями залежностей діяльності людей від умов природи. Як наслідок багато учнів не усвідомлюють того, що звичаї, традиції, народна творчість обумовлені ландшафтами, природно-кліматичними умовами, способом життя і господарювання. Не кожен учитель використовує на уроках близькі й зрозумілі дітям приклади з місцевих умов життя, що сприяло би більш глибокому його розумінню;
- недооцінка впливу природних факторів на розвиток дітей, нехтування особливостями умов гірського середовища – великі віддалі окремих осель від школи, суворий і нестабільний клімат, висока потреба в теплі, що пов'язано з низьким вмістом кисню в повітрі тощо, негативно відбиваються на стані здоров'я окремих дітей, вимагають певної корекції навчальних занять та посилення оздоровлюючого навчання;
- незадовільний санітарно-гігієнічний стан багатьох гірських шкіл (холод, підвищені труднощі праці вчителів та учнів у три-чотири осінньо-зимові місяці року, виносні санвузли, пічне опалення тощо);
- відсутність повної ставки у багатьох учителів (від 6 до 10–15 уроків тижневого навантаження);
- у навчальних планах та програмах відсутня гнучкість, шкільний компонент не завжди враховує особливості умов, у яких працюють гірські школи, що негативно відбивається на світосприйманні і світо-

розумінні учнів, на усвідомленні ними визначального впливу сил природи на життєдіяльність і життєзабезпечення людей;

- відсутність стратегії розвитку сільських територій, конкретних планів урізноманітнення видів господарської, виробничої та соціальної діяльності у гірських населених пунктах, не завжди належне місце соціального партнерства щодо розвитку села і школи утруднюють розвиток останньої.

Виходячи з вищенаведеного, розробники проекту “Гірська школа” рекомендують:

1. Обласному управлінню освіти і науки ОДА, відділам (управлінням) освіти РДА (міськвиконкомів), на території яких є населені пункти зі статусом гірських і в них працюють заклади освіти, ґрунтуючись на Законах України “Про статус гірських населених пунктів”, “Про збереження і сталий розвиток Карпат”, вважати ці школи об’єктами особливої уваги і піклування.

2. Питання специфіки роботи гірських шкіл, стану навчально-виховної роботи в них заслуховувати хоча б один раз на рік на одній із колегій управління освіти і науки ОДА та колегіях відділів (управлінь) РДА (міськвиконкомів).

3. Обласному інституту післядипломної педагогічної освіти, методичним кабінетам відділів (управлінь) освіти РДА (міськвиконкомів) організувати для керівників та вчителів гірських шкіл спеціальні курси, включивши до їх програми такі питання:

- вплив гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- пізнавальні та виховні можливості гірського довкілля;
- взаємозалежності в системі “людина-природа”;
- залежність життя і діяльності горян від природно-кліматичних умов;
- народні звичаї, традиції та народно-поетична творчість як відображення гірського довкілля, способу господарювання та соціально-економічних і політичних умов життя;
- збереження здоров’я і життя дітей в умовах природних ризиків та катаклізмів гір;
- організація роботи гірської школи: специфіка та проблеми.

4. У зв’язку з віддаленістю значної кількості гірських шкіл від великих міст та районних центрів, недостатньо розвинутою науково- інформаційною системою, труднощами в наданні належної фахової і методичної допомоги рекомендуємо підвищення кваліфікації вчителів віддалених гірських шкіл проводити не через кожні п’ять років, а частіше – через три-чотири роки, заклавши для цього в бюджетах районів відповідні кошти. Для виконання цієї рекомендації необхідно на державному рівні внести зміни в законодавчі і нормативні документи, що регулюють цей процес.

5. Відділам (управлінням) освіти РДА (міськвиконкомів), директорам шкіл, організовуючи профільне навчання в гірських районах, окрім офіційно виділених профілів (природничо-математичного, суспільно-гуманітарного, філологічного, технологічного, художньо-естетичного, спортивного), практикувати ще й такі:

- екологічний та природоохоронний;
- етнологічно-географічний;
- природничо-науковий з поглибленим вивченням інформатики;
- вивчення іноземних мов;
- туристично-краєзнавчий;
- спортивно-оздоровчий;
- мистецько-розвивальний.

6. Відділам (управлінням) освіти РДА спільно з відділами охорони здоров’я активніше проводити роз’яснювально-профілактичну роботу з учнями, їх батьками й педагогами щодо запобігання таким типовим захворюванням жителів гір як зобна ендемія, а також ревматичним хворобам, сповільненій динаміці та дефіцитові росту (витяжінню), дисгармонійному розвитку організму в шкільний віковий період тощо.

7. Організаторам освіти, вчителям і вихователям, батькам ширше використовувати виховні впливи найближчого довкілля – рідних домівок як виховного простору та джерела історичної пам’яті, добре облаштованих господарських приміщень, доглянутих присадибних ділянок, садів тощо.

Специфічне гірське природне середовище має на людину виховний вплив упродовж усього її життя, і цей вплив необхідно систематично і розумно використовувати для розвитку і виховання дітей горян.

8. Враховуючи сезонну і трудову міграцію багатьох батьків, директорам і вчителям гірських шкіл необхідно взяти на спеціальний облік тих учнів, які перебувають без постійної опіки батьків. Вони потребують особливої уваги та виховання.

9. Розробляючи шкільний компонент (варіативну частину) навчального плану, рекомендуємо включати в нього курси (предмети), що дозволяють поглибити знання дітей про рідний край, соціально-економічні особливості життя і господарювання в горах, підготовку до вибору майбутньої професії в системі профільного навчання. Це можуть бути такі курси: “Людина і гори”, “Звичаї, традиції та особливості життя

і господарювання горян”, “Природоохоронна діяльність людини”, “Флора та фауна Карпат і їх збереження”, “Духовність горян і її вплив на виховання дітей”, “Ландшафтно-естетичний потенціал Карпатських гір”, “Соціально-економічний і науковий прогрес в умовах гір”, “Рекреаційні й оздоровчі можливості Карпат” тощо.

10. У період розвитку і зростання ролі місцевого самоврядування пропонуємо в гірських районах організувати громадські об’єднання (асоціації, ради, творчі групи тощо) з числа представників влади, вчителів, фахівців інших сфер діяльності з метою подальшого вивчення і комплексного розв’язання проблем, які пов’язані з вихованням, навчанням та розвитком дітей в умовах тих природних і соціальних процесів, які відбуваються сьогодні в Карпатах – регіоні особливої уваги і піклування.

З метою поглибленого вивчення впливу умов гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів пропонуємо співробітничати з кафедрою теорії та методики початкового навчання, творчою групою, що об’єдналися навколо наукового журналу “Гірська школа Українських Карпат”, який видає Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

G , ! ! 1
#:

•E G 7 Ž
1 1
. D 3 , H< . % -& <6000
.. @-01822-2-1?-8< @-01822-2-2?-80J .. @-0182-H0-?0-86
M-mail: mountainschoolQpu.if.ua
4 \$ R - 3 # #
> ?! 2? # 200< .

3 : 3 Ž.
R : * R ... 4*+ W \$, / -
X # ... , / 7 ... 3 - 3 % 9'D %-%-%
. ./ / " 3 1 , X # ... 3 - +R , -& \$
3 , ; 9'D %-%-%% . 7 1 %

ДО ВЧИТЕЛІВ, ОРГАНІЗАТОРІВ І КЕРІВНИКІВ ОСВІТИ, БАТЬКІВ ТА ВСІХ, КОМУ НЕ БАЙДУЖЕ МАЙБУТНЄ НАШОГО КРАЮ

Науковцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника досліджується проблема впливу географічного середовища, ландшафтно-кліматичних умов на спосіб життя і діяльності, навчання, виховання і розвиток дітей, формування психології горян тощо.

Для оприлюднення та обговорення питань тематики зразка: “Природа і людина”, “Гори і люди”, “Психологічні і світоглядні особливості жителів гір”, “Специфічні проблеми навчання, виховання і розвитку дітей в умовах гірського довкілля”, “Особливості роботи вчителів і вихователів в гірських регіонах”, “Збереження здоров’я і життя дітей у горах”, “Природоохоронна діяльність гірських шкіл” тощо, Прикарпатським національним університетом у 2006 р. започатковано видання науково-методичного журналу “Гірська школа Українських Карпат”.

Матеріали першого випуску журналу викликали інтерес не тільки в освітан і громадськості гірських регіонів краю, не тільки в науковців України, але й у дослідників даної тематики в США, Франції, Швейцарії, Австрії, Канаді, Аргентині та в інших країнах.

Так уже склалось в Україні впродовж багатьох десятиріч, що у навчально-виховній системі переоцінювався вплив соціальних факторів на формування людини й недооцінювалося природне довкілля.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) й досі майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу.

Окремі вчені, вчителі і вихователі позбирали те, що лежало на поверхні – звичаї, традиції, окремі етнічні особливості, й частково використовують їх у вихованні учнів. Та далеко не всі доклали зусиль і праці, щоб зануритись у джерела традицій, звичаїв, вірувань, світоглядних уявлень людей того чи іншого регіону. Якби вони це зробили, то неодмінно дійшли б висновку, що все це – наслідок спілкування людини з природою, спосіб життя і господарювання, які обумовлені, насамперед, природними умовами.

І сьогодні ті, хто навчає та виховує дітей, дуже часто залишають поза увагою, а нерідко й самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток особистості дитини, учня, дорослої людини.

Глобалізаційні процеси, науково-технічний прогрес, масова культура все більше відмежовують людину від природи. Але ще не пізно. Треба об’єднати блага цивілізації та життєдайні можливості природи.

Автори проекту “Гірська школа” звертаються до всіх, кому не байдужі життя і розвиток дітей, їхнє майбутнє, майбутнє України:

- вивчати вплив природного середовища на розвиток дітей, їх навчання і виховання;
- вчителям і вихователям ширше використовувати потенційні можливості гірського середовища для підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- науковцям і дослідникам здобувати наукові знання, встановлювати закономірності формування особистості в специфічних умовах гір;
- батькам спільно зі школою залучати дітей до традиційних видів природокористування, лісонасаджень, заготівлі лікарських рослин, грибів, ягід, сінозаготівлі. Поглиблювати свідоме ставлення до раціонального й охоронного використання природних ресурсів.

У першому номері журналу “Гірська школа Українських Карпат” за 2006 рік розміщено “Орієнтовну тематику дослідження проблем навчання, виховання і розвитку учнів гірських шкіл”. Просимо ознайомитись із запропонованим і вибрати для спостережень, бесід, опитувань та інших доступних Вам методів науково-педагогічних досліджень якусь конкретну тему, вивчати її і співпрацювати з нами.

Редакційна Рада журналу звертається до всіх зацікавлених і має особливу надію на те, що на його сторінках оприлюднять свої міркування вчителі гірських шкіл, які не лише працюють у них, але самі є дітьми гір – тут народилися, вчилися, здобули професію і повернулися до рідних місць.

Чекаємо, що керівники органів освіти, методисти (районних і міських) – методкабінетів гірських районів і міст виступлять із узагальненим досвідом, ідеями, пропозиціями щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу в гірських школах.

Особлива надія на досвідчених організаторів освіти, які чимало десятиліть живуть і працюють в гірських школах. До когорти цих людей належить кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України, директор з багаторічним стажем Петро Васильович Лосюк. В Яворівській ЗОШ I-III ст. Косівського району Івано-Франківської області під його керівництвом понад 20 років досліджують проблеми роботи гірських шкіл. Тут видавався журнал “Гуцульська школа”. Було б корисно, щоб Петро Васильович розповів читачам, дослідникам освітнього та соціально-економічного розвитку гірських регіонів про отримані результати, проблеми і перспективи розвитку освітнього простору в гірських населених пунктах. Досвідчений директор, науковець, житель гір як ніхто інший знає проблеми гірських шкіл.

Ураховуючи, що спрямування нашого видання – висвітлювати питання впливу гірського геопростору, ландшафтно-кліматичних умов, способу життя, діяльності й господарювання горян, їх виховних та культурно-історичних традицій, сучасних цивілізаційних процесів, демографічних змін тощо на розвиток і навчання дітей, роботу вчителів і шкіл, просимо в матеріалах до журналу загострювати увагу на цих питаннях.

Наш проект не етнічне дослідження, але тісно з ним пов'язане, тому що сам етнос формувався за певних етнографічних умов, які наклали на нього свій відбиток.

Вимоги до публікацій, резюме, фотоматеріалів, перекладу, УДК тощо поміщено в першому номері журналу "Гірська школа Українських Карпат" на сторінці 175.

Матеріали, особисте фото, світлини, що супроводжують текст, просимо надсилати на паперовому та електронному носіях, якщо є така змога.

Запрошуємо до співпраці.

•E G 7 Ž

1 1

. D 3 , H< . % -& <6000

.. @-01822-2-1?-8< @-01822-2-2?-80J .. @-0182-H0-?0-86

M-mail: mountainschoolQpu.if.ua

4 1 4

\$ 3 3 % 9'D %-%%% . 1 W \$
7 ... X \$ 3 ()

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ПРОЕКТ “ГІРСЬКА ШКОЛА. СТАН. ПРОБЛЕМИ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ”

Підрозділ-виконавець

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника.

Автор і керівник проекту

Хрущ Василь Дем'янович – кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти.

т.р.8-03422 2-31-47, 8-03422 2-21-40; т.д.8-0342 50-10-46
mountainschool@pu.if.ua
<http://www.pu.if.ua/mountschool>

Інші автори:

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук,
професор
Рега Олексій Степанович – кандидат педагогічних наук, професор,
директор Педагогічного інституту
Гамор Федір Дмитрович – доктор біологічних наук, професор,
директор Карпатського біосферного заповідника
Грицуляк Богдан Васильович – доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри анатомії і фізіології людини
Калуцький Іван Федорович – доктор сільськогосподарських наук,
професор, завідувач кафедри екології та рекреацій

Керівник проекту

підпис

“ ” 2005р.

1. АНОТАЦІЯ

Проживання в умовах рідкорозселеності, значної віддаленості окремих ділянок та осель від школи, специфічні особливості господарювання, ландшафтно-природні особливості гір та ризики, що викликаються такими катаклізмами, як повені, снігові замети, вітровії, бездоріжжя тощо, формують не лише особливий характер і світосприймання горян, але й неминуче відбиваються на роботі гірської школи.

Робота в невеликому, часто замкнутому колективі, відірваність від щоденного спілкування з багатьма колегами-освітянами, недостатня професійна, соціально-економічна і політична поінформованість, часто боротьба за виживання – все це та інше призводить до швидкого “старіння” учителя, поступового зниження його професійної і соціальної активності.

Значна частина гірських регіонів Українських Карпат є депресивними в розумінні зайнятості населення, монофункціональності господарювання, характеризуються складними демографічними процесами.

Якість гірського населення різко знижується. Гори неминуче впливають на життєдіяльність, психіку, світогляд школярів.

У ХХІ столітті необхідно підвищити інформативність, доступність до джерел науки, техніки, культури, благ цивілізації для кожної дитини гір. За умов сучасних систем інформації це стає реальністю.

2. МЕТА Й ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ

На основі аналітичного вивчення соціально-економічних, геоетнологічних умов та організаційно-педагогічних особливостей діяльності гірської школи:

- виявити специфіку навчання, виховання і розвитку учнів в умовах гір;
- науково обґрунтувати принципи, зміст, форми і методи роботи гірської школи;
- розробити систему рекомендацій і заходів щодо підвищення ефективності її роботи.

Першочерговими завданнями є:

- використання нових інформаційних технологій, дистанційного навчання, системи Інтернет для покращення роботи гірських шкіл, у тому числі створення системи надання науково-методичної допомоги вчителям;
- вивчення геопсихічних та геоетнологічних особливостей гірських жителів, традицій, звичаїв та обрядів горян і їх впливу на навчання, виховання та розвиток учнів в умовах гір;
- орієнтація учнів на вивчення природничих наук, іноземних мов, залучення їх до традиційних видів діяльності з народно-прикладних видів мистецтва і праці;
- вивчення особливостей змісту, форм і методів підготовки вчителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів в університеті для роботи в гірських школах;
- підготовка пропозицій для державних органів управління освітою, органів місцевого самоврядування, керівників освітніх закладів щодо підвищення ефективності роботи гірських шкіл, особливо з проблем виявлення обдарованих дітей, орієнтації учнів на поглиблене вивчення природничих наук, іноземних мов, мистецько-прикладних видів навчання і діяльності;
- проведення порівняльного аналізу наукових концепцій, підходів, розробок та практичного досвіду з проблем роботи гірських шкіл України з іншими країнами Європи і світу. Об'єднання зусиль науковців університету з ученими Європи і світу з метою дослідження проблем гірської школи.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника міг би стати таким об'єднуючим науковим центром.

3. СТАН ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в Івано-Франківській області працює 697 загальноосвітніх шкіл, з них 225 у гірській місцевості. В гірських школах велика кількість малокомплектних шкіл і класів-комплектів, що утруднює як роботу вчителів, так і негативно відбивається на якості знань учнів.

Проживання десятків тисяч дітей і сотень учителів у горах із суворим і нестабільним кліматом, з більшою потребою в теплі, пов'язаною з низьким вмістом кисню в повітрі, з гіршими ґрунтами, меншими площами землі, придатної для обробітки, більш короткими періодами вегетації тощо неминує породжує проблеми, яких не знають низинні школи, особливо міські.

Гірські школи працюють в умовах уповільненого суспільного розвитку. Гори залишаються середовищем особливого спілкування людини з дикою природою. Усе це не може не впливати на особливості роботи школи, навчання, виховання і розвиток дітей.

Єдина стандартизована шкільна система не враховує ні етнологічні, ні геопсихологічні особливості, ні особливості буття людей у геопросторі.

Як наслідок нагромадилася низка проблем, що стримують розвиток як школи, так і дітей. Серед них:

1. Монофункціональний розвиток гірських сіл утруднює вибір професії та працевлаштування випускників шкіл.
2. Недостатність розвитку сільських територій у горах, збіднений ринок праці у гірських селищах, недостатня зацікавленість державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл справляють негативний вплив на розвиток учнів та роботу гірської школи.
3. Незадовільний санітарно-гігієнічний стан багатьох гірських шкіл (холод, низька якість роботи вчителів та учнів упродовж трьох-чотирьох осінньо-зимових місяців року).
4. Відсутність повної ставки в багатьох учителів (від 6 до 10-15 уроків тижневого навантаження).
5. Не працюють пришкольні інтернати. Діти щоденно добираються до школи за 5 – 7 км.
6. Відсутність гнучкості навчальних програм, нехтування особливостями умов, в яких працюють гірські школи, негативно відбивається на профорієнтації учнів цих шкіл і підготовці їх до навчання у вищих навчальних закладах.
7. Трудова міграція, сезонні роботи, на які нерідко виїжджають батьки, значно ускладнюють навчання і виховання учнів гірських шкіл.

8. Відсутність стратегії розвитку сільських територій, конкретних планів урізноманітнення видів діяльності у гірських населених пунктах, відсутність місцевого партнерства щодо розвитку села і школи утруднюють розвиток останньої.

4. ІДЕЇ ТА ГІПОТЕЗИ ПРОЕКТУ

Планується вивчати, аналізувати, узагальнювати та встановлювати закономірності роботи школи в конкретному гірському геопросторі.

Життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю, а не розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Дослідники намагатимуться вникнути в реальний процес збалансування технологічної раціональності і ще не втраченої духовності, сьогоdnішнього прагматизму і романтизму гірських спільнот, наступальної підприємливості і природолюбності мешканців гір.

Робота гірської школи, природний розвиток дітей, їх навчання і виховання відбуваються в особливому духовно-екологічному середовищі, яке уже втратили в результаті швидкого технічного прогресу мешканці міст і промислових районів з їх відчуженням від природи, постійними стресами, хронічною втомою і штучним довкіллям.

Життєві цінності горян, їхнє душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – усе це не може не відбитись на світосприйнятті і світорозумінні дітей-горян, на роботі вчителів і школи.

Ми гіпотетично допускаємо, що дослідження означеної проблеми допоможе зрозуміти, що втрачають підростаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності губляться на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учні гірських шкіл, – це той шлях, на якому природне безболісно поєднається із науково-технічним і суспільним прогресом. Відбувається гармонійне взаємозбагачення освіти, науки, культури завдяки здоровому життєвому потенціалу вихідців з гір і водночас їх розвиток, успішна діяльність і процвітання завдяки науковому суспільному прогресові.

Розвивати Карпатський регіон необхідно через школу, освіту і науку. В гори має прийти висока сучасна наука, наукомісткі технології, а не потужна промисловість, яка неминуче порушить суспільний і природно-екологічний баланс.

5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ, ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ СВІТОВОМУ РІВНЮ

У результаті дослідження передбачається:

видання монографії “Гірська школа України (стан, проблеми, перспективи розвитку)”;

підготовка наукових рекомендацій та пропозицій державним органам управління освітою, органам громадського самоврядування щодо подальшого розвитку гірських шкіл, у тому числі щодо впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій;

створення в горах профільних шкіл нового типу:

- природничо-наукових та шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов;
- загальноосвітніх навчально-оздоровчих;
- розвивально-мистецьких;
- оздоровчо-спортивних тощо;
- науково-методична допомога вчителям гірських шкіл (видання посібників, проведення семінарів, “Круглих столів”, роботи проблемних творчих груп учителів тощо);
- організація роботи з виявлення, подальшого розвитку здібних і обдарованих дітей-горян;
- проведення регіональних та міжнародних обмінів, симпозіумів, семінарів із проблеми розвитку гірських шкіл та покращення навчання, виховання і розвитку учнів горян;
- створення “Міжнародної асоціації гірських шкіл” із залученням країн Карпатського, Альпійського, Балканського та інших гірських регіонів Європи;

- заснування періодичного видання “Гірська школа Українських Карпат” як органу цієї асоціації. Результати дослідження відповідатимуть світовому рівню.

У “Програмі сталого розвитку гірських регіонів” ООН, Краківської конференції 1998 р. “Зелений хребет Центральної та Східної Європи”, в Карпатській конвенції (Рамкова конвенція про охорону і сталий розвиток Карпат. (Київ, 2003)), що була підписана на 5-ій Конференції “Довкілля для Європи”, вказується, що одним із зобов’язань держав є займатись сталим розвитком і збереженням Карпат.

У згаданих документах, а також у програмних матеріалах конференції ООН, що відбулась в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 р., підкреслюється важливість функціонування людської цивілізації, соціальної самобутності населення, яке мешкає в горах.

Взаємопов’язаність населення і природи, освіти й господарювання, що є одним із аспектів нашого дослідження, дозволяє говорити про те, що проблема освіти, школи в горах є не лише суто українською, вона становить інтерес і для інших країн Європи і світу.

6. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Результати дослідження будуть використані і вже використовуються в декількох напрямках: підготовка вчителів для роботи в гірських школах; рекомендації і розробки щодо профільного спрямування роботи гірських шкіл; просування наших ідей, розробок і послуг на ринки інших країн, де функціонують гірські школи.

Дослідження проблеми має безпосередній зв’язок з навчально-виховним процесом, який здійснює кафедра теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Підготовка вчителя для роботи в гірській школі має свою складність та специфіку. Малокомплектні школи, класи-комплекти, часто діяльність в умовах обмеженого педагогічного спілкування (два-три вчителі на школу), складні умови життя і праці тощо – все це обов’язково враховується у фаховій, методичній і психологічній підготовці вчителів.

З метою глибшого вивчення умов роботи в горах студентам читаються спецкурси “Гірська школа. Особливості і проблеми діяльності”, “Жителі гір: психологія, традиції, звичаї”, “Народно-педагогічні традиції горян”.

Проблема гірської школи посідає належне місце в тематиці курсових, дипломних і магістерських робіт.

З метою кращої підготовки майбутніх учителів до роботи в гірських умовах кафедра організовує там різні види практик – ознайомлюючу, краєзнавчо-землезнавчу, фольклорну, навчально-педагогічну і виробничу.

Науково-дослідна робота студентів значною мірою спрямована на дослідження різних аспектів розвитку дітей-горян, їх навчання і виховання. Студенти – дипломники і магістранти, що закінчили школи в гірській місцевості і проживають у горах, залучаються кафедрою до виконання окремих завдань із збору матеріалів і, як правило, виконують свої роботи з проблематики, пов’язаної з діяльністю гірських шкіл, народно-педагогічних традицій горян тощо.

Другим напрямом використання результатів стануть рекомендації і розробки для вчителів, керівників шкіл, органів управління школами щодо профільності шкіл; робота зі здібними і талановитими дітьми; орієнтація і відбір випускників шкіл на вчительську професію; залучення вчителів до навчання в аспірантурі тощо.

Третій напрям передбачає поширення наших матеріалів на ринки інших країн. Це: науково-методична допомога вчителям гірських шкіл; дистанційне навчання; використання звичаїв і традицій горян для кращого розвитку дітей; спрямування школи на поглиблене вивчення предметів науково-природничого, фізико-математичного циклів та іноземних мов.

Розробки з цих проблем знайдуть попит на ринках ідей і послуг інших країн.

7. ЗДОБУТКИ АВТОРІВ ЗА ТЕМАТИКОЮ ПРОЕКТУ, ЗОКРЕМА ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ОСТАННІ 3 РОКИ

Дослідження проблеми гірської школи ґрунтується на низці вже здійснених організаційних заходів.

Автори проекту підготували “Договір про співробітництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Державної адміністрації Верховинського району”, підписаний 11.11 2005 р. ректором університету професором Б.Остафійчуком і головою РДА І.Шумегою.

У договорі одним із головних завдань є дослідження подальшого розвитку гірських шкіл.

Авторами проекту організовано і проведено “Круглий стіл” із даної проблеми за участю відділу освіти РДА, директорів шкіл, учителів.

У Верховинському районі організовано “Школу майбутнього педагога”. Проводяться олімпіади, конкурси з метою виявлення здібних і обдарованих дітей та подальшого їх розвитку.

Ведеться відбір молодих і перспективних учителів для навчання в магістратурі та аспірантурі.

Автори мають певні наукові здобутки за тематикою проекту. За останні роки опубліковано статті:

1. Гілецький Й. Українські Карпати – частина Карпатської гірської країни // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.157 – 160.

2. Грицуляк Б., Грицуляк В. Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Верховинського району Івано-Франківської області // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.102 – 106.

3. Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат. – Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 1 – 5 вересня 2005 р. – Рахів, 2005.

4. Калущий І. Спільна робота гірських шкіл та лісгосподарств з оптимізації рекреаційного лісокористування // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.86 – 91.

5. Москаленко Ю. Зона особливої уваги // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.83 – 86.

6. Червінська І., Ізвекова Г. Взаємодія школи і позашкільних закладів з питань трудового виховання школярів в умовах гірського регіону // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): Матеріали міжнародної конференції. – Київ – Рахів. – 2002. – Т. 1. – С.71 – 76.

7. Червінська І.Б., Руснак І.С. Народу віддані життя і праця. - Чернівці: Рута, 2004. - 184 с.

8. Савчук Б., Білавич Г. Учням гірських шкіл про антиалкогольний рух на Прикарпатті // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.141 – 147.

9. Степанова Л.В. Навчання молодших школярів елементів проектно-технологічної діяльності // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – №1. – С.152 – 157.

10. Степанова Л.В., Масевич Л.Д. Народні повчання в трудовому навчанні // Українознавчий аспект в системі підготовки вчителів початкових класів. Наук.-метод. зб. – Коломия, 2002. - С. 89-94.

11. Файчак З.Є. Використання елементів народної математики у навчальному процесі початкової школи // Проблеми Гуцульщини. – Чернівці, 1995. – С. 41-44.

12. Хрущ В., Хрущ О. Почуття власної гідності в гуцульській ментальності // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. – Івано-Франківськ. – 1994.

13. Хрущ О. Особливості українського національного характеру // Українські проблеми. – Київ. – № 22. – 2004. – С.143 – 155.

14. Хрущ О. Методика вивчення психологічних особливостей етнічної самосвідомості і національної самоповаги учнівської молоді // Методи дослідження ціннісних орієнтацій учнівської молоді. – Івано-Франківськ. – 1997. – С.21 – 32.

15. Хрущ О. Конфлікт у гуцульській ментальності // Молодь і проблеми конфлікту в період переходу до демографічного суспільства. – Чернівці. – 1994.

8. ЕТАПИ РОБОТИ

Перший етап – організаційно-плановий.

Зміст етапу:

- уточнення концепції дослідження;
- визначення напрямів дослідження;
- вибір об'єктів дослідження;
- формування групи дослідників;
- розробка календаризованого плану роботи.

Тривалість етапу: січень – травень 2006 р.

Очікувані результати та звітна документація: план дослідження проблеми “Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку”.

Другий етап – констатуючо-дослідницький.

Зміст етапу:

- вивчення стану соціально-економічного розвитку населених пунктів (міст, с.м.т. і сіл), що мають офіційний статус гірських (основні види діяльності, міграційні процеси тощо);
- аналіз мережі шкіл у місцевостях з офіційним статусом гірських;
- контингент учнів гірських шкіл. Окремо тих, що навчаються у малокомплектних школах та класах-комплектах (виконання всеобучу);
- аналіз кількісного та якісного складу вчителів, які працюють у гірських школах (забезпечення учительськими кадрами, плинність кадрів);
- бібліотеки, культурно-освітні, лікувальні заклади в населених пунктах зі статусом гірських (фонди, стан, діяльність, кадри);
- наявність, матеріальний стан, робота пришкольніх інтернатів, гуртожитків та помешкань для перебування дітей з віддалених пунктів. Кількісний та якісний склад вихователів, учнів;
- організація харчування, медичного обслуговування, підвозу дітей у гірських школах;
- санітарно-гігієнічні умови роботи гірських шкіл;
- стан здоров'я учнів гірських шкіл. Типові захворювання;
- опитування, анкетування, вивчення офіційної статистики.

Тривалість етапу: червень – грудень 2006 р.

Очікувані результати і звітна документація: збір статистичних і реальних даних; статистичні таблиці, описові матеріали, довідки, протоколи, акти тощо.

Третій етап – аналітико-дослідницький.

Зміст етапу:

- аналіз зібраних матеріалів, вивчення об'єктивних і суб'єктивних причин труднощів, що заважають розвиткові гірських шкіл.

Тривалість етапу: січень – грудень 2007 р.

Очікувані результати і звітна документація: узагальнення і висновки; аналітична доповідь та аналітичні доповідні матеріали для державних органів освіти та органів місцевого самоврядування.

Четвертий етап – дослідницько-творчий.

Зміст етапу:

- розробка й уточнення гіпотези дослідження;
- конструювання та обґрунтування пропозицій;
- втілення розробок творчої групи в практику;
- вивчення та аналіз позитивних наслідків і труднощів у розвитку гірської школи у відповідності до попередніх задумів проекту;
- аналітико-теоретична і практична діяльність.

Тривалість етапу: 2008 – 2009 р.р.

Очікувані результати і звітна документація:

- науково-теоретичні матеріали та практичні рекомендації;
- проведення міжнародної науково-теоретичної конференції “Гірська школа. Перспективи розвитку” (2009 р.);
- організація “Міжнародної Асоціації гірських шкіл” (2009 р.);
- заснування періодичного видання “Гірська школа” (2009 р.).

П'ятий етап – завершально-дослідницький.

Зміст етапу:

- підведення підсумків дослідження;
- налагодження роботи заснованої Асоціації та періодичного видання “Гірська школа”;
- підготовка монографії “Гірська школа України”.

Тривалість етапу: 2010 – 2012 р.р.

Очікувані результати і звітна документація:

- монографія “Гірська школа України”.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

Колектив дослідників комплексної проблеми “Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку”,
ґрунтуючись на:

- Указі Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення та розвитку освіти в Україні”;
- реалізації проекту Світового банку “Рівний доступ до якісної освіти”;
- рішенні Колегії Міністерства освіти і науки України від 17 серпня 2006 р. “Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2005 – 2006 навчальному році та завдання на 2006 – 2007 навчальний рік”;

виходячи з:

- вимог міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка, поставлених ним у доповіді “Освіта в інноваційному поступі суспільства” на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. щодо врахування умов регіону в розвитку школи, навчанні і вихованні учнів;
- рішення загальних зборів Академії педагогічних наук України і концептуальних положень доповіді Президента АПН України В.Кременя “Освіта і система виховання повинні переорієнтуватися на формування у людей “інноваційного типу культури”, зокрема про “психологічний супровід і підтримку людини на всьому її життєвому шляху”;

виконуючи:

- основні вимоги Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні” в частині соціальних обов’язків і прав (статті 5, 6);
- зобов’язання України щодо виконання “Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат”, ратифікованої Законом № 1672 – IV від 07.04. – 2004 р. в частині статті 5, п. п. 1, 2 про особливі екологічні та соціально-економічні умови Карпат та їх гірських екосистем, що є вигідним для місцевого населення; статті 11 – про культурну спадщину та традиційні знання; статті 13 – про підвищення екологічної обізнаності та освіти, розробив “Орієнтовну тематику наукових досліджень проблем навчання, виховання та розвитку учнів гірських шкіл”.

“Орієнтовна тематика” включає такі основні напрями досліджень роботи гірської школи:

- екологічний та природоохоронний;
- розумове виховання та розвиток учнів гірських шкіл і формування у них наукового світогляду;
- морально-духовне виховання учнів гірських шкіл;
- використання ландшафтно-естетичного потенціалу Карпатських гір;
- психологічні аспекти розвитку особистості учнів гірських шкіл;
- виховні та розвивальні можливості трудової діяльності учнів гірських шкіл;
- фізичне виховання та безпека життєдіяльності дітей у горах;
- особливості роботи учителів у гірських школах;
- школознавчі проблеми.

1. Екологічний та природоохоронний напрями:

- екологічне виховання учнів гірських шкіл у відповідності до положень Альпійської та Карпатської конвенцій щодо захисту та сталого розвитку гір;
- робота гірських шкіл із природоохоронного виховання учнів;
- перехід від аграрного до промислового виробництва та послаблення впливу природного середовища на розвиток людини і його наслідки;
- формування у школярів правильних понять про взаємозв’язок і взаємозалежність між людиною і природою;
- традиції раціонального природокористування горян і їх використання у навчально-виховній роботі школи;
- природоохоронні ідеї в працях видатних (відомих) учених (варіанти – українських, зарубіжних учених; педагогів, психологів, географів, етнологів, природознавців тощо) і їх впровадження в діяльність гірських шкіл;
- використання школою виховних і розвивальних можливостей рекреаційного лісокористування в Карпатах.

2. Розумове виховання та розвиток учнів гірських шкіл і формування у них наукового світогляду:

- самосвідомість та інвайронментальний світогляд (сприймання довкілля) учнів гірських шкіл;

- стереотипи поведінки учнів у гірських умовах проживання та врахування їх у процесі навчання, виховання і розвитку школярів;
- розвивальні можливості гірського середовища;
- раціональне пристосування до природного середовища і його вплив на розвиток дітей-горян (раціональність житла, приміщень для тварин); залежність народних промислів від умов проживання; особливості обробітку невеликих ділянок родючої землі тощо);
- вплив шкільного навчання на зміну традиційних уявлень дітей-горян про гірське середовище, його значення та потенційні можливості;
- спрямованість навчально-виховного процесу на поглиблення розуміння учнями значення природного та соціокультурного гірського середовища для життя і діяльності людей;
- вплив освіти, навчання і виховання на подолання консервативних феноменів у дітей-горян;
- негативні звички і форми поведінки у дітей-горян і їх подолання в навчально-виховному процесі;
- формування в учнів усвідомлення їх єдності з гірською територією та формування в них правильних понять щодо взаємозв'язків і взаємозалежностей між людиною і природою (показати, чим обумовлені види діяльності горян, умови і засоби життя; розумне використання жителями гір природного середовища і природоохоронна діяльність людини);
- роль і місце сім'ї і школи в процесі формування в учнів правильних понять про систему життєзабезпечення в горах;
- робота гірських шкіл з виявлення і розвитку обдарованих учнів (варіанти – молодшого, середнього, старшого шкільного віку; наукові гуртки, об'єднання за інтересами, змагання, олімпіади, Мала академія наук тощо);
- використання в школі впливу гірського ландшафтно-природного довкілля на розвиток учнів (розумового, морального, трудового, естетичного, фізичного – за вибором);
- формування в учнів гірських шкіл понять про різноманітність, багатство і значення в житті людини флори і фауни Карпат;
- робота вчителів гірських шкіл з розвитку мовлення учнів у діалектних умовах різних етнічних груп;
- розвивальне навчання учнів початкових класів гірських шкіл (варіанти – повнокомплектні, малокомплектні ЗОШ - I ст.; класи-комплекти, класи з малою наповненістю тощо);
- просторова мобільність учнів гірських шкіл.

3. Морально-духовне виховання:

- духовність горян і її вплив на моральне виховання учнів гірських шкіл. Джерела та особливості вірувань, моральності, релігійності. Використання їх у виховній роботі в школі;
- особливості впливу гірського середовища на зміст, форми і методи виховання школярів (варіанти – молодшого, середнього, старшого шкільного віку – за вибором);
- вплив ландшафтно-географічного середовища на морально-духовне виховання учнів та формування їх особистості;
- цінності горян і їх формування в учнів (варіанти – духовні, громадянські, загальнолюдські, патріотичні, естетичні тощо);
- видатні та відомі люди Українських Карпат. Вплив умов проживання і діяльності на процес їх розвитку і становлення (варіанти – збирання характерологічних даних про видатних і відомих людей у кожному гірському районі окремо: Путильському, Верховинському, Рахівському, Міжгірському, Рожнятівському, Долинському, Надвірнянському, Косівському, м. Яремчі, Болехові та інших гірських районах – за вибором);
- відображення моральних цінностей горян у фольклорі;
- особливості говірок горян як вияву етнічної самобутності.

4. Естетичне виховання на основі ландшафтного потенціалу Карпатських гір:

- використання ландшафтно-естетичного потенціалу Карпатських гір в естетичному вихованні учнів;
- природні й окультурені ландшафти та їх використання для духовно-культурного та естетичного розвитку учнів гірських шкіл;
- виховні можливості традиційних народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва горян в естетичному вихованні учнів;
- залучення учнів гірських шкіл до традиційних декоративно-прикладних видів народної творчості – один з основних шляхів їх естетичного і трудового розвитку;
- художня, декоративно-прикладна, народно-поетична творчість учителів і учнів гірських шкіл і її використання у навчанні й вихованні дітей.

5. Психологічні аспекти розвитку особистості під впливом гірського середовища:

- просторова мобільність учнів гірських шкіл і її розвиток (сприймання довкілля, орієнтування на місцевості, переходи та ігри, пов'язані з розвитком просторових уявлень, знань та умінь). Формування просторової мобільності у виховній роботі школи (позакласні, позашкільні заходи тощо);
- характерні особливості відпочинку, ігор та забав дітей у сім'ях горян і їх урахування в організації дозвілля учнів у школі;
- стереотипи поведінки учнів у гірських умовах проживання та врахування їх у процесі навчання, виховання і розвитку школярів (міжпоколінні інформаційні зв'язки-традиції; типові звички, що передаються з покоління в покоління; зміни стереотипів під впливом освітньо-соціальних та природних чинників);
- послаблення зв'язків учнів із природою і його наслідки для розвитку особистості дитини. Негативні наслідки для розвитку (трудового, морально-духовного, естетично-емоційного, фізичного тощо – варіанти за вибором) особистості дитини;
- особливості територіальних зв'язків у горах (віддалі, рідкорозселеність, річки, круті спуски й обриви, хребти і бездоріжжя) та їх вплив на психіку людей і консервацію локальної традиційної культури;
- рідкорозселеність та її вплив на розвиток особистості школярів (перебування дітей поза дитячими колективами, серед дорослих; особливість психіки жителів віддалених ділянок; розселення як просторовий вияв специфіки природних умов, господарювання і виховання дітей тощо);
- робота школи з формування в учнів правильного розуміння впливу природних і соціокультурних чинників на становлення системи життєзабезпечення гірського населення. Активна діяльність дітей та молоді в процесі системи життєзабезпечення.

6. Трудове та економічне виховання в гірських школах:

- виховні та розвивальні можливості діяльності учнів у гірській місцевості (варіанти за вибором – навчальної, трудової, спортивної, художньо-естетичної тощо);
- вплив традиційного природокористування горян на розвиток особистості учнів (як використовує школа у навчально-виховній роботі такі традиційні види природокористування, як лісонасадження та лісокористування; заготівля лікарських рослин, ягід, грибів; традиційне розведення тварин і використання продуктів тваринництва, сінозаготівля тощо. Залучення дітей до згаданих видів діяльності. Усвідомлення учнями життєвої необхідності раціонального й охоронного використання природних ресурсів);
- формування в учнів гірських шкіл навичок виконавчості і відповідальності в процесі трудової діяльності;
- аналіз причин спільного і відмінного в трудовій діяльності та господарюванні (варіанти – у вихованні дітей, звичаях, традиціях, творчості тощо) різних гірських районів та населених пунктів. Пояснення учням причин цих подібностей і відмінностей;
- робота сім'ї і школи з формування в учнів знань, умінь і навичок життєзабезпечення в гірському середовищі (варіанти: використання досвіду минулих поколінь та досягнення сучасної науки для покращення життя за рахунок ресурсів гірського середовища; формування в учнів понять про виробничу діяльність у горах, трудову кооперацію, традиції розподілу та споживання; просторова взаємодія, розселення та розміщення продуктивних сил тощо).

7. Фізичне виховання та безпека життєдіяльності дітей у горах:

- гірські санаторні школи як інтеграційна форма оздоровлення і навчання дітей (варіант – порівняльна характеристика українських та європейських шкіл такого ж напрямку діяльності);
- робота гірської школи з безпеки життєдіяльності дітей у горах та профілактика травматизму серед учнів;
- оздоровчі можливості Карпатських гір і їх використання для зміцнення здоров'я і розвитку дітей (варіанти – оздоровчо-випереджувальне навчання; оздоровчо-сезонна робота школи; оздоровчо-профільне навчання тощо);
- санітарно-гігієнічні умови навчання дітей у гірській школі Українських Карпат і їх вплив на розвиток та стан здоров'я дітей;
- типові захворювання учнів гірських шкіл та їх профілактика.

8. Особливості роботи вчителів у гірських школах:

- проблеми психічної адаптації вчителів – вихідців з низинних районів – до гірського середовища проживання і праці;

- підготовка вчителів у вищих навчальних закладах до використання особливостей гірського середовища та життєдіяльності горян у навчально-виховному процесі (зв'язок змісту, форм і методів навчання і виховання з географічним та соціально-економічним середовищем, в якому навчаються діти);
- дистанційне навчання як перспективна форма впровадження інновацій у навчальний процес гірських шкіл;
- використання сучасних засобів комунікації для подолання природних бар'єрів гір у спілкуванні, доступі до інформації та розвитку особистості учнів;
- урахування вчителями і вихователями особливостей виховання дітей у сім'ях горян у виховній роботі;
- проблеми взаємовідносин у малочисленному (невеликому, "замкненому") колективі гірської малокомплектної школи (психолого-педагогічний аспект взаємовідносин у педагогічному, учнівському колективах та між цими колективами);
- використання на уроках близької дітям гірської тематики для підвищення ефективності розвитку учнів;
- гори і їх місце у змісті шкільного навчання і виховання учнів (варіанти – на уроках, у позакласній та позашкільній роботі; у профільності навчання тощо);
- врахування особливостей гірського середовища в процесі (варіанти – розумового, трудового, морального, естетичного, фізичного, екологічного, правового тощо) виховання;
- порівняльне вивчення досвіду роботи гірських шкіл Українських Карпат з досвідом роботи таких же шкіл в інших європейських країнах (варіанти – організація роботи школи, процеси навчання і виховання тощо).

9. Школознавчі проблеми гірських шкіл:

- вплив гірського середовища на організацію навчально-виховного процесу (варіанти: в ЗОШ – І – III ст., малокомплектних школах з 1-2 вчителями тощо);
- особливості впливу гірського середовища на навчання і виховання учнів спеціальних шкіл-інтернатів;
- порівняльне вивчення досвіду з природоохоронної роботи гірських шкіл I ст. та навчально-виховних комплексів;
- особливості методичної роботи в гірських школах та її спрямування на запобігання передчасного фахового та морально-психологічного "старіння" вчителів;
- психологічна підтримка і супровід дітей з багатодітних і малозабезпечених гірських сімей;
- організація навчального процесу в гірських школах в екстремальних умовах: в період затяжних дощів; снігових заметів та сходження снігових лавин; вітровіїв та вітровалів тощо.

Перелік тем, що входять до єдиного комплексу "Вплив гірського (природного і соціального) середовища на розвиток дітей через навчання і виховання", можна було би продовжити.

Варто окремо виділити тематику порівняльного вивчення досвіду роботи гірських шкіл у країнах Європи: Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, Чехії, Сербії, Чорногорії, Австрії, Швейцарії, Італії, Іспанії, Балканських країн та ін.) і шкіл України.

Де б не були гори – в Австрії чи Україні, Румунії чи Словаччині, Польщі чи Іспанії, вони однаково впливають на людину. В усіх країнах гори – це регіони помірного чи уповільненого розвитку, приблизно однакового способу ведення господарства, подібних звичаїв, що неминуче відбивається на розвитку і становленні особистості учня.

Вивчити і пізнати, навчатись використовувати і керувати цими впливами, поставити їх на службу розвитку учнів – таке завдання дослідників, батьків, учителів. Низку тем чи їх варіантів можна рекомендувати студентам для дипломних і магістерських досліджень.

З орієнтовною тематикою ознайомлені вчителі та організатори освіти гірських районів Карпат – Верховинського, Косівського, Рожнятівського (Івано-Франківська область), Рахівського, Міжгірського (Закарпатська область), Путивльського (Чернівецька область).

Практичні працівники системи освіти поточили і доповнили тематику, за що автори висловлюють щирі вдячність.

Пропонована для досліджень тематика не претендує на вичерпність і всеохопність. Вона є орієнтовною і може бути конкретизована в залежності від регіональних умов та особливостей, в яких живуть і навчаються учні, працюють вчителі, типу школи, складу педагогічних кадрів, конкретних освітньо-виховних завдань, які розв'язує школа, тощо.

APPROXIMATE SUBJECTS OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF PROBLEMS OF WORK ORGANIZATION AND TEACHING IN HIGHLAND SCHOOLS, PUPILS' EDUCATION AND DEVELOPMENT IN THEM.

Group of researchers of the complex problem "Highland school. Its condition. Problems. Prospects of development."

basing on:

- The decree of the President of Ukraine "On urgent actions concerning maintenance and development of education in Ukraine";
- Realization of the project of the World bank "Equal access to qualitative education";
- The decision of Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from August, 17th, 2006 "On results of development of the general secondary and preschool education in 2005-2006 school year and tasks for 2006-2007".

proceeding from:

- the demands of Minister of Education and Science of Ukraine, put by him in the report "Education in the innovative progress of society" on concluding board of Ministry of Education and Science of Ukraine on August, 17th, 2006 in regard to taking into account conditions of the region in development of school, study and education of pupils;
- the decision of the general meeting of Academy of Pedagogical sciences of Ukraine and conceptual theses of the report of V. Kremen, the President of Academy of Pedagogical sciences of Ukraine "Education and educational system should be reoriented on building up people's "innovative type of culture" and in particular about "psychological accompaniment and support of the person in all his or her course of life".

carrying out:

- the basic requirements of the law of Ukraine "On the status of settlements in Ukraine" regarding social duties and rights (article 5, 6);
- obligations of Ukraine concerning performance of the "Frame convention on protection and constant development of the Carpathians", ratified by the Law Nr 1672 - IV from 4/7/2004 regarding article 5, items 1, 2 on special ecological and social-economic conditions in the Carpathians and their ranges, that is favourable to local population; article 11 - on cultural heritage and traditional knowledge; article 13 - on increase of ecological knowledge and education.

has developed "Approximate subjects of scientific researches of teaching problems, pupils' education and development in highland schools".

"Approximate subjects" includes the following basic directions of researches of the highland school's work:

- ecological and nature protection;
- intellectual education and development of pupils of highland schools and formation their scientific outlook;
- ethical and spiritual education of pupils of highland schools;
- use of landscape and aesthetic potential of the Carpathian Mountains;
- psychological aspects of development of the pupils' personality in highland schools;
- educational and developing opportunities of pupils' labour activity in highland schools;
- physical training and safety of children's vital activity in the mountains;
- features of teachers' work in highland schools;
- school science problems.

1. Ecological and nature protection direction:

- Ecological education of pupils in highland schools according to theses of Alpine and Carpathian Convention concerning protection and constant development of mountains;
- Work of highland schools on nature protection education of pupils;
- Transition from agrarian to industrial production and indulgence of influence of the habitat on development of the personality and its consequence;
- Formation at pupils of correct concepts about interrelation and interdependence between the person and the nature;
- Traditions of the highlanders' rational wildlife management and their use in school teaching and educational work;
- Nature protection ideas in works of outstanding (well-known) scientists (variants - Ukrainian, foreign scientists; teachers, psychologists, geographers, ethnologists, naturalists, etc.) and their introduction in activity of highland schools;
- Use of educational and developing opportunities of recreational use of forest in the Carpathians by school.

2. Intellectual education and development of pupils of highland schools and formation of their scientific outlook.

- Consciousness and environmental outlook (perception of environment) of the pupils of highland schools;
- Stereotypes of pupils' behaviour in mountain conditions of residing and taking them into account during study, education and developments of pupils;
- Developing opportunities of the mountain environment;
- Rational adaptation to the habitat and its influence on the development of children-highlanders (rationality of habitation, housing for livestock; dependence of folk handicrafts on living conditions; features of cultivation of small plots of fertile soil, etc.);
- Influence of school training on change of children-highlanders' traditional ideas about the mountain environment, its value and potential opportunities;
- Orientation of teaching and educational process on a deepening of pupils' understanding of value of natural and social and cultural mountain environment for people's life and activity;
- Influence of education and study on overcoming of children-highlanders' conservative phenomena;
- Negative habits and forms of children-highlanders' behaviour and their overcoming in teaching and educational process;
- Formation of pupils' comprehension of their unity with mountain territory and formation at them correct concepts concerning interrelations and interdependence between the personality and nature (To show by what the kinds of highlanders' activity are caused, conditions and means of life; reasonable use by inhabitants of mountains of the habitat and nature protection activity of the man);
- Role and place of family and school during formation at pupils of correct concepts about life-support system in mountains;
- Work of highland schools on revealing and development of the gifted pupils (variants - younger, average, senior school age; scientific circles, associations on interests, competitions, Olympiads, Small academy of sciences, etc.);
- Use of influence of mountain landscape and natural environment for development of pupils (intellectual, moral, labour, aesthetic, physical - of your choice) at school;
- Formation at pupils of highland schools of concepts about variety, richness and value of flora and fauna of the Carpathians in human life;
- Work of teachers of highland schools on development of speech of pupils in dialect conditions of different ethnic groups;
- Developing training pupils of initial classes of the highland school (variants – full compliment, small set comprehensive schools of the 1st grade; classes-complete sets, classes with small set, etc.);
- Spatial mobility of highland schools.

3. Ethical and spiritual education

- Highlanders' spirituality and its influence on the moral education of pupils of highland schools. Sources and features of beliefs, moralities, religiousness. Their use in educational work at school;
- Features of influence of the mountain environment on the contents, forms and methods of schoolchildren's education (variants - of younger, average, senior school age - of your choice);
- Influence of the landscape-geographical environment on moral and spiritual education of pupils and formation of their personality;
- Values of highlanders and their formation at pupils (variants - spiritual, civil, universal, patriotic, aesthetic, etc.);
- Outstanding and well-known people of the Ukrainian Carpathians. Influence of residing conditions and activity on the process of their development and formation (variants – collection of characterlogic data about outstanding and well-known people in each mountain district separately – Putyla, Verkhovyna, Rakhiv, Mizhhirya, Rozhniativ, Dolyna, Nadvirna, Kosiv, the town of Yaremche, Bolekhiv and other mountain districts of your choice).

4. Aesthetic education based on landscape potential of the Carpathian Mountains

- Use of landscape-aesthetic potential of the Carpathian Mountains for the pupils' aesthetic education;
- Natural and cultivated landscapes and their use for spiritual and cultural and aesthetic development of pupils of highland schools;
- Educational opportunities of the traditional folk handicrafts and arts of highlanders for aesthetic education of schoolchildren;
- Involving pupils of highland schools into traditional arts and crafts of folk creativity is one of the main ways of their aesthetic and labour development;

- Art, arts and crafts, national-poetic creativity of teachers and pupils of highland schools and its use in children's study and education.

5. Psychological aspects of the personality's development under the influence of the mountain environment

- spatial mobility of pupils of highland schools and its development (perception of environment, getting their bearings on the ground, marches and games connected with development of spatial imagination, knowledge and skills). Forming spatial mobility in educational work of school (extracurricular and, out-of-school activities etc.);
- Prominent features of children's rest, games and entertainments in the highlanders' families and taking them into account in the organization of pupils' leisure time at school;
- Stereotypes of pupils' behaviour in mountain conditions of residing and taking them into account in the process of studies, education and development of schoolchildren (traditional information connections between generations; typical habits which are passed from one generation to another; change of stereotypes under the influence of educational and social and natural factors);
- weakening of pupils' connections with the nature and its consequences for the development of the child. Negative consequences for development (labour, moral and cultural, aesthetic and emotional, physical etc. – variants of your choice) of the child's personality;
- peculiarities of the territorial communication in the mountains (remote distances, thin density of population, rivers, abrupt descents and precipices, ridges and impassability) and their influence on the people's mentality and preservation of the local traditional culture;
- Thin density of population and its influence on the development of schoolchildren's personalities. (children's staying outside the children group, among adults; feature of mentality inhabitants of the remote areas; settling apart as spatial display of specificity of natural conditions, housekeeping and upbringing of children etc.);
- Work of school on formation of pupils' correct understanding of the influence of natural and welfare factors on forming of the life-support system of the highland population.
Vigorous activity of children and young people in the process of the life-support system.

6. Labour and economic education in highland schools.

- Educational and developing opportunities of pupils' activity in mountain district. (variants of your choice - educational, labour, sports, art and aesthetic, etc.);
- Influence of highlanders' traditional wildlife management on the development of the personality of pupils. (the way the school uses such traditional kinds of wildlife management as forestation and use of forest in the teaching and educational work; laying in of herbs, berries, mushrooms; traditional breeding of animals and use of livestock products, laying in of hay etc.). Involving children in the above mentioned activities. Pupils' comprehension of vital necessity of rational and secure use of natural resources);
- Formation at pupils of highland schools of sense of duty and responsibility in the process of labour activity;
- The analysis of the reasons of the concerted and the distinctive in labour activity and housekeeping (variants - in education of children, customs, traditions, creativity etc.) different mountain districts settlements. Giving explanations to the pupils of the reasons of these similarities and differences;
- work of the family and school on formation of pupils' knowledge, skills and skills of life-support in the mountain environment (variants: usage of the experience of former generations and achievements of modern science for improvement of life due to resources of the mountain environment; formation of pupils' understanding of concepts about industrial activity in the mountains, labour cooperation, traditions of distribution and consumption; spatial interaction, settling and distribution of productive forces etc.).

7. Physical training and safety of children's vital activity in the mountains

- Mountain sanatorium schools as an integration form of improving children's health and study (variant - comparative characteristic of the Ukrainian and European schools of the same type of activity);
- Work of highland school on safety of children's ability to live in the mountains and preventive maintenance of traumatism among pupils;
- Health improving opportunities of the Carpathian Mountains and their use for strengthening of the health and development of children (variants – health improvingly and study carried out ahead of the curriculum; health improving-season work of school; health improving and profile study etc.);
- Sanitary-and-hygienic conditions of children's study at highland schools of the Ukrainian Carpathians and their influence on the children's development and state of health;
- Typical diseases of pupils of highland schools and their preventive maintenance.

8. Features of teachers' work in highland schools

- Problems of mental adaptation of teachers - natives from низинных areas - to a mountain living environment and robots.
- Preparation of teachers in higher educational institutions for use of features of the mountain environment and ability to live of highlanders in teaching and educational process (connection of the contest, forms and methods of training and education with the geographical and social and economic environment in which the children study);
- Remote training as a perspective form of introduction of innovations in educational process of highland schools;
- Use of modern means of communication for overcoming natural mountain barriers in a dialogue, access to the information and development of the pupil's personality;
- Taking into account of peculiarities of children's education in highlanders' families by teachers and tutors in their educational work;
- Problems of mutual relations in small (not large, "closed") collective highland small complete set schools. (psychological and pedagogical aspect of mutual relations in pedagogical, pupils' collectives and between these collectives);
- Use of close to children mountain subjects at the lessons for increase of development efficiency of pupils;
- Mountains and their place in the contents of school training and education of pupils. (variants - at lessons, out-of-class and out-of-school work; in the type of studies, etc.);
- Taking into account of features of the mountain environment during (variants-intellectual, labour, moral, aesthetic, physical, ecological, legal etc.) education;
- Comparative studying of the work experience of the highland schools of the Ukrainian Carpathians with the work experience of the same schools in other European countries (variants - organization of work of school, processes of training and education etc.).

9. School science problems of the highland schools.

- Influence of the mountain environment on the organization of the educational process (variants: in comprehensive schools - I-III grade, schools with the small complete set and with 1-2 teachers etc.);
- Features of influence of the mountain environment on study and education of pupils of special boarding schools;
- Comparative studying of experience on nature protection work of the highland schools of I. grade and teaching and educational complexes;
- Features of methodical work in the highland schools and its orientation on the prevention of premature professional and moral-and-psychological "ageing" of teachers;
- Psychological support and accompaniment of children from large and of moderate scanty means highland families;
- Organization of the educational process at highland schools in extreme conditions: during incessant rains; snow drifts and snow avalanches; strong winds and windbreaks etc.

The list of themes included into the common complex - "influence of the mountain (natural and social) environment on the children's development by means of study and education", it would be possible to continue.

It is necessary to allocate separately subjects of comparative studying of the operational experience of the highland schools in the countries of the Europe - Poland, Slovakia, Romania, Hungary, Czechia, Serbia, Montenegro, Austria, Switzerland, Italy, Spain, the Balkan countries etc.), and schools of Ukraine.

Wherever there were mountains - in Austria or Ukraine, Romania or Slovakia, Poland or Spain - they equally influence the person. In all countries, mountains are regions of moderate or slowed down development, approximately identical way of housekeeping, similar customs that are inevitably reflected on development and formation of the pupil's personality.

To study and to get to know, to learn how to use and to control these influences, to place them in the service of pupils' progress – that is the task of the researchers, parents and teachers. A number of themes or their variants can be recommended to students for their degree and master's degree researches.

Teachers and organizers of education of the Carpathian mountain districts such as: Verkhovyna, Kosiv, Rozhnativ (Ivano-Frankivsk region), Rakhiv, Mizhysrya (Transcarpathian region), Putyvl (Chernivtsi region), are acquainted with approximate subjects.

The subjects are specified and supplemented by practical workers of the educational system, what for the authors express their sincere gratitude.

The themes suggested for research does not pretend to be exhaustive and comprehensive. It is approximate and can be concretized depending on the regional conditions and peculiarities in which pupils live and study and teachers work, on the type of school, the pedagogical staff, concrete educational tasks which are solved by the school etc.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВПРАЦІ!

Вельмишановні вчителі і вихователі, організатори і керівники освіти, вчені-педагоги і дослідники з України та інших країн, що вивчають людину, її життя і розвиток.

Гори, в якій країні вони б не були, справляють приблизно однаковий вплив на їх мешканців. Гірські ландшафти і особливі кліматичні умови визначають специфіку життєдіяльності і життєзабезпечення, традиції і звичаї, спосіб господарювання і виховання дітей.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу. Дуже часто ті, хто цей процес здійснює, і самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток людської особистості.

Групою вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна) розробляється регіональний проект “Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку”.

Метою проекту є:

- вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;
- підготовка пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища для вчителів, вихователів, організаторів і управлінців освітою різних рівнів.

Просимо ознайомитися з нашим “Проектом”, “Орієнтовною тематикою наукових досліджень”, які вміщені в даному виданні, врахувати соціально-економічні та культурно-історичні умови і особливості своєї країни і спільно досліджувати цю маловивчену проблему.

Порівняльний аналіз різних напрямів наукового вивчення означених питань дасть змогу не лише поділитись досвідом урахування впливів сил природи на виховання і розвиток дітей, але й встановити певні закономірності навчально-виховної роботи в умовах гірського регіону.

Результатами напрацювань учених України та інших країн можна буде обмінятися не лише шляхом наукових публікацій, але й у процесі їх обговорення на міжнародних семінарах, симпозиумах, конференціях.

Природознавці гірських країн Європи вже об'єдналися в дослідженнях проблеми збереження і сталого розвитку гір (Альпійська, Карпатська конвенції тощо). В 78 країнах світу створено Національні Комітети Гір.

Учені – педагоги, психологи, медики, соціологи, природознавці – мають також об'єднатись у вивченні проблем взаємодії природи і людини, впливу природи на розвиток особистості як найвищої цінності держави і суспільства.

Запрошуємо до наукової співпраці.

WELCOME TO COOPERATION!

Dear teachers and tutors, organizers and heads of educational institutions, scientists-teachers and researchers in Ukraine and other countries, studying the person, her life and development. Mountains, no matter in what country they are, make approximately identical influence on their inhabitants. Mountain landscapes and special climatic conditions determine specificity of ability to live and life-support, traditions and customs, ways of managing and children's education.

Influence of the environment (mountains, woods, steppes of a region) almost is not taken into consideration at the organization of educational process. Very often those who carries out this process, do not know themselves all features of forming influence of the natural conditions on the making and development of the human person.

The regional project "Highland school. Condition. Problems. Prospects of development" is developed by the group of scientists of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine).

The purposes of the project are as follows:

- Studying influence of the mountain environment on development, training and education of pupils;
- Research of the contents, forms and methods of use by teachers and tutors of features of the mountain environment aimed at increasing of the efficiency of educational process;
- Summarizing of the results of studying influence of the mountain environment on development of pupils, acquiring scientific knowledge, determining the laws of the person's formation in specific conditions of the mountains;
- Preparation of offers and recommendations about taking into account features of the mountain environment for teachers, tutors, organizers and heads of educational institutions of different levels.

Will you acquaint yourself with our "Project", "Approximate subjects of scientific researches", which contains this edition, consider social - economic and cultural-historical conditions and features of your country and make common exploration of this insufficiently studied problem?

The comparative analysis of different directions of scientific studying of the defined problems will enable not only to share experience of taking into account influences of the natural conditions on education and development of children, but also will define certain laws of teaching and educational work in conditions of the mountain region.

It will be possible to exchange the results of the researches of scientists in Ukraine and other countries not only by means of scientific publications, but also during their discussion at the international seminars, symposiums and conferences.

Naturalists of the European highland countries have already united in researches of the problem of preservation and constant development of mountains (the Alpine and Carpathian conventions, etc.). The National Committees of Mountains are founded in 78 countries of the world.

Scientists - teachers, psychologists, physicians, sociologists, and ethnologists should also unite for studying problems of interaction of the nature and the person, influence of the nature on development of the person as the most value of the state and society.

We invite you to scientific cooperation.

TUDOMÁNYOS KUTATÁSI PROJEKT „HEGYVIDÉKI ISKOLA. ÁLLAPOTOK. PROBLÉMÁK. A FEJLŐDÉS TÁVLATAI”

Megvalósító

Vaszil Sztefanik Nemzeti Egyetem

A projekt szerzője és irányítója

Hruscs Vaszil Demjánovics - a pedagógiai tudományok kandidátusa, professzor, az elemi oktatás elmélete és módszertana tanszékének vezetője

A többi szerző:

Moszkalenko Jurij Mihajlovics - a filozófiai tudományok kandidátusa, professzor
Rega Olekszij Sztepanovics - a filozófiai tudományok kandidátusa, professzor
Gamor Fedir Dmitrovics - a biológiai tudományok doktora, professzor. a Kárpátok bioszféra védett terület igazgatója
Griculjak Bogdán Vasziljovics - az orvostudományok doktora, professzor, az ember anatómiája és fiziológiája tanszék vezetője
Moszkaljuk Sztepan Sztepanovics - a fizika-matematika tudományok doktora, professzor
Parpan Vaszil Ivanovics - a biológiai tudományok doktora, professzor

A projekt vezetője

aláírás

“ ” 2006

1. ANNOTÁCIÓ

A hegyvidéki iskolák munkáját nagymértékben befolyásolják a körülmények: a lakóházak, a lakóházak és iskolák közötti nagy távolságok, a gazdálkodás specifikus jellege, a kataklizmák által kiváltott áradások, hóadályok, járhatatlan utak. Mindezek nemcsak az egyéniséget és világnézetet formálják, hanem tükröződnek az iskolákban is.

Az elszigetelt, kis tantestületben végzett munka, a más tantestületben dolgozó kollégákkal való kapcsolat hiánya, a szakmai, szociális-gazdasági és politikai információhiány, a harc a túlélésért - a tanító idő előtti „előregedését” okozza, a fokozatos szakmai és szociális leépülését.

Az ukrajnai Kárpátok hegyi régióiban nagy a munkanélküliség, a gazdálkodás monofunkcionális, bonyolult demográfiai folyamatok zajlanak.

A hegyvidéki lakosságra jellemző a rohamos minőségi romlás. A hegyek hatnak a tanulók tevékenységére, pszichikájára, világnézetére.

A XXI. században elengedhetetlenül fontos, hogy minden hegyvidéken lakó gyermekhez eljussanak az információk, elérhetővé váljon a tudomány, a technika, a kultúra forrása, a civilizáció minden áldása.

2. A PROJEKT CÉLJA ÉS ALAPVETŐ FELADATA

A hegyvidéki iskolák működését szociális-gazdasági, geoetnológiai és pedagógiai szempontból vizsgálva:

- felkelteni a figyelmet a hegyvidéki körülmények között élő tanulók tanításának, nevelésének sajátosságára;
- tudományosan megalapozni a hegyvidéki iskolák működésének elvét, tartalmát, formáját és módszerét;
- kidolgozni ajánlatok és intézkedések rendszerét, melyek elősegítik hatékony működésüket.

Legsürgősebb feladatok:

- kihasználni az új informatikai technológiát, a távoktatást, az Internet hálózatot a hegyvidéki iskolák működésének javítása érdekében, ugyanakkor a tanítók számára egy olyan rendszert kidolgozni, mely tudományos-módszertani segítséget nyújtana;
- a hegyvidéken lakók geopszichikai és geoetnológiai tulajdonságainak tanulmányozása, a népszokások, hagyományok hatásának vizsgálata a hegyvidéki körülmények között tanuló, nevelkedő és fejlődő iskolásokra;
- a tanulók orientálása a természettudományok, az idegen nyelvek, a tradicionális népművészeti tevékenység irányába;
- az egyetemi tanulmányok során a tanítók, nevelők, pszichológusok, szociális pedagógusok felkészítése a hegyvidéken tevékenykedők munkájának tartalmi, formai és módszertani sajátosságaira;
- olyan ajánlatok benyújtása a tanügy állami szerveihez, a helyi önkormányzatokhoz, az oktatási intézmények vezetőihez, melyek a hegyvidéki iskolák munkájának hatékonyságát növelnék.
- különös tekintettel a tehetséggondozás problémájára, a tanulók orientálására a természettudományok alaposabb tanulmányozása, az idegen nyelvek, a népművészet irányába;
- tudományos koncepciók összehasonlító elemzése, mely az Ukrajnában található hegyvidéki iskolák működtetésének, gyakorlati tapasztalatainak problémáit az európai és a világ más iskoláival veti egybe. Az egyetemi tudományos munkatársainak, Európa és a világ más tudósainak összefogása a hegyvidéki iskolák problémáinak tanulmányozása céljából.

A Vaszil Sztefanik Nemzeti Egyetem felvállalná a tudományos központ szerepét.

3. A PROBLÉMA HELYZETE

Jelenleg az Ivano-Frankovszki területe 697 általános iskola működik, közülük 225 hegyvidéken. A hegyvidéki iskolák között sok a kis létszámú és összevont osztályú iskola, ami megnehezíti mind a tanító munkáját, mind negatív hatást gyakorol a tanulók tudásának minőségére.

Több tízezer tanuló több száz tanítóval él a hegyek között, ahol kegyetlen és nem stabil a klíma, ahol fokozottan szükséges a meleg, ahol alacsony az oxigénkoncentráció a levegőben, ahol rossz minőségű és kis kiterjedésű megművelhető föld található, rövid periódusú a vegetáció - mindez olyan problémákat okoz, amit az alföld iskolái és különösen a városi iskolák nem ismernek.

A hegyvidéki iskolák lassú társadalmi fejlődés közepette működnek. A hegyek között az emberek a vad természettel kerülnek különleges kapcsolatba. Mindez tükröződik az iskola működésén, a gyermekek fejlődésén, tanulásán, nevelésén.

Egyetlen egységes iskolarendszer sem számol etnológiai, etnopszichológiai tulajdonságokkal, sem azzal, milyen az emberi lét a geotérsgben.

Mint ahogy az várható volt, feltornyosultak a problémák, amelyek megakadályozzák mind az iskola, mind a gyermekek fejlődését. Többek között:

1. A hegyi falvak monofunkcionális fejlődése megnehezíti az iskolák végzőseinek pályaválasztását, elhelyezkedését.
2. A hegyvidéki területek elégtelen fejlődése, a hegyi települések munkaerő piacának elszegényedése, az állami - és magán szervezetek érdektelensége a helyi falvak többfunkcionális fejlesztésében - mindez negatívan hat mind a tanulók, mind az iskola fejlődésére.
3. Elégtelen közegészségügyi állapot sok hegyvidéki iskolában (hideg, a 3-4 őszi-téli hónap folyamán gyenge minőségű munka mind a tanítók, mind a tanulók részéről).
4. Sok tanítónál a teljes fizetés hiánya (6-tól 10-15 heti óraszám).
5. Nem működnek a bentlakásos iskolák. A gyerekek naponta 5-7km-t tesznek meg az iskoláig.
6. A tantervek rugalmasságának hiánya, a hegyvidéki iskolák munkakörülményének figyelmen kívül hagyása - negatívan hatnak a tanulók pályaválasztására és felkészítésére a felsőfokú intézményekben való továbbtanulásra.
7. A munkamigráció, a szezonmunka, amely miatt elutaznak a szülők otthonról, jelentősen megnehezítik a gyerekek tanítását, nevelését a hegyvidéki iskolákban.
8. Hiányzik a hegyvidék fejlesztésének stratégiája, konkrét terve annak, hogyan lehet sokoldalúvá tenni a hegyvidéki településeken folyó tevékenységet, a helyi partnerek hiánya, akik elősegítenék a falvak és iskolák fejlesztését.

4. A PROJEKT ÖTLETE ÉS HIPOTÉZISEI

Tervezik a konkrét hegyi geotérségben működő iskolák munkájának tanulmányozását, elemzését, törvényszerűségeinek megállapítását és általánosítását.

A hegyi lakosok közössége megkülönböztetetten gazdag lelkivilággal rendelkezik, de nincs ennek fejlett technológiája, ugyanakkor gazdag sajátos hagyományokkal rendelkeznek, amelyeket feltétlenül új tartalommal, formával és módszerekkel kell felruházni.

A kutatók igyekeznek bekapcsolódni abba a folyamatba, amely egyensúlyban tartaná a technológiai racionalizmust és a még megőrzött lelkiséget, a mai pragmatizmust és a hegyi közösségek romantikáját, a terjedő vállalkozásokat és a hegyi lakosok természetszeretetét.

A hegyvidéki iskolák működése, a gyermekek természetes fejlődése, tanításuk és nevelésük különleges szellemi-ökológiai környezetben történik, melyet már a gyors technikai fejlődésnek köszönhetően a városi és ipari vidékek lakosai, akik a természettől elidegenedtek, állandóan stresszesek, krónikusan fáradtak a mesterséges környezetben, elvesztettek.

A hegyi lakosok szellemi értékei, egészséges optimizmusuk, lelki erejük, a bonyolult földrajzi körülmények közötti sajátos túlélési rendszerük - mindez rányomja bélyegét a gyermekek, a tanítók világnézetére, látásmódjára.

Hipotetikusán megengedjük, hogy a jelzett probléma kutatása megérteti velünk, mit veszít a felnövekvő nemzedék, milyen nemzeti, etnikai értékek válnak a gyorsan terjedő tömegkultúra áldozatává, s hogy nem mindig indokolt és okos a fogyasztói életmód iránti vonzódás.

Természetes-etnikai és haladó-újító egyensúlyozása a korszerű informatikai technológia segítségével, mely ma már a hegyvidéki iskolák rendelkezésére áll - ez az az út, amelyen a természetes fájdalommentesen egyesül a tudományos-technikai és társadalmi fejlődéssel. Megvalósul a művelődés, a tudomány, a kultúra kölcsönös gazdagodása a hegyvidéki lakosok egészséges világszemlélete által, és ugyanakkor fejlődésük, sikeres működésük, felvirágzásuk a tudományos társadalmi fejlődésnek köszönhetően.

A Kárpátok régióját az iskolák, a művelődés és a tudomány által kell fejleszteni. A hegyek közé el kell jutnia a korszerű tudománynak, a tudományos technológiáknak, nem pedig a nagyvállalatoknak, amelyek felborítják a társadalom és a természeti-ökológiai egyensúlyt.

5. A PROJEKT TELJESÍTÉSÉNEK VÁRHATÓ EREDMÉNYE. MENNYIRE FELEL MEG A VILÁGSZÍNVONALNAK?

A kutatás várható eredménye:

- monográfia megjelentetése Hegyvidéki iskolák Ukrajnában (helyzet, probléma, a fejlődés perspektívája) címmel;
- állami oktatási szervezet, önkormányzatok által előkészített tudományos javaslatok és indítványok a hegyvidéki iskolák további fejlesztése érdekében, többek között korszerű informatikai technológia alkalmazása a tanulás folyamatában;
- a hegyek között új típusú szakiskolák létrehozása;
- természettudományos és magasabb szintű idegen nyelvű oktatás;
- általános oktató-egészségvédő;
- művészetfejlesztő;
- egészségvédő-testedző stb.;
- a hegyvidéki iskolák tanítóinak tudományos-módszertani segítségnyújtás (könyvek kiadása, előadások, „Kerekasztal”, tanítók problémamegoldó csoportjának munkája stb.);
- tehetséggutató és -gondozás a hegyvidéki iskolákban;
- regionális és nemzetközi tapasztalatcserék, szimpóziumok, előadások rendezése a hegyvidéki iskolák működésének, a tanulók tanulási, nevelési és fejlesztési lehetőségeinek problémájából;
- Hegyvidéki iskolák nemzetközi társulásának létrehozása a Kárpátok, az Alpok, a Balkánok és más európai hegyvidékek bevonásával;
- ezen társulás kiadványának életre hívása Ukrjai Kárpátok Hegyvidéki Iskolái címmel.

A kutatások eredményeinek világszínvonalúnak kell lennie.

A hegyvidéki régiók folyamatos fejlesztésének programja OON, az 1998-as krakkói konferencia Közép- és Kelet-Európa zöld gerince címmel, a Kárpáti Konvenció (a Kárpátok folyamatos fejlesztésének és védelmének keret konvenciója), Kijev - 2003, mely a Környezet Európa számára címmel megrendezett 5. Konferencián került aláírásra, kötelezi az államokat, hogy foglalkozzanak a Kárpátok folyamatos fejlesztésével és védelmével.

Az említett dokumentumokban és az 1992 júniusában Rio de Janeioban megtartott OON konferencia anyagaiban kiemelt figyelmet fordítottak a hegyvidéken élők civilizációjára, a lakosság szociális helyzetére.

A lakosság és a természet kölcsönös kapcsolata, a művelődés és gazdálkodás - egyike kutatásunk aspektusának, s ez a tény feljogosít bennünket arra a következtetésre, hogy a hegyvidéki iskolák problémája nem csupán ukrajnai, hanem más európai országoké is, sőt világviszonylatban kell megoldást találni.

6. AZ EREDMÉNYEK FELHASZNÁLÁSA

A kutatások eredményeit néhány irányba alkalmazni fogják s már alkalmazzák is: tanítók képzésére a hegyvidéki iskolák számára; ajánlások és módszertani anyagok a hegyvidéki iskolák szakirányú működtetésére; elképzeléseink, módszertani anyagaink és szolgáltatásaink népszerűsítése olyan országok piacain, ahol funkcionálnak hegyvidéki iskolák.

A probléma kutatása közvetlen kapcsolatban van az oktató-nevelő folyamattal, mely kutatást a Vaszil Sztefanyik Nemzeti Egyetem Alsó tagozatos oktatás elmélete és módszertana tanszéke végzi.

A hegyvidéki iskolák számára képezett tanítók oktatása összetett és specifikus. Kis létszámú iskolák, összevont osztályok, a pedagógiai kommunikálás hiánya (két-három tanító dolgozik egy iskolában), a nehéz élet- és munkakörülmények - mindezek okvetlenül számításba jönnek a tanítók szakmai, módszertani felkészítése során.

A hegyvidéki körülmények megismerése céljából a hallgatóknak speciális előadásokat tartanak Hegyvidéki iskolák. A működés sajátosságai és problémái, Hegyvidéki lakosok: pszichológia, tradíciók, szokások, Hegyvidékiek népi-pedagógiai hagyományai.

A hegyvidéki iskolák problémái megfelelő helyet foglalnak el az évfolyammunkák, diplomamunkák és magiszteri dolgozatok sorában.

A tanítók megfelelő felkészítésére a hegyvidéki iskolák számára a tanszék különböző helyszíni gyakorlatot szervez: környezetismeret, néprajzi-földtan, folklórt, oktató-nevelőt és termelőt.

A hallgatók tudományos-kutató munkája jelentős mértékben a hegyvidéken élő gyermekek fejlődésével, oktatásával, nevelésével foglalkozik. Azok a hallgatók, akik hegyvidéki iskolákban tanultak és ott is laknak diplomamunkájukhoz és magiszteri dolgozatukhoz a tanszéktől külön feladatot kapnak, s többnyire munkáikban olyan problémákkal foglalkoznak, melyek kapcsolatban vannak a hegyvidéki iskolák működésével, a hegyvidéki népi-pedagógiai tradíciókkal, stb.

Az eredmények felhasználásának második lehetősége: a tanítók az iskolák vezetői, a szakirányú képzési iskolarendszer vezető szervei számára módszertani útmutatók ajánlása; tehetséggondozás; az végzős tanulók orientálása a tanítói pályára; a tanítók továbbképzése aspirantúrában stb.

A harmadik lehetőség: összegyűjtött anyagaink más országok piacain való terjesztése. Közöttük: a hegyvidéki iskolák tanítói számára tudományos-módszertani segédesszközök; távoktatás; a népszokások és tradíciók felhasználása a gyermekek fejlesztésében; az iskolák ösztönzése a tudományos-természettudományi, fizika-matematikai ciklus és idegen nyelv kiemelt tanítására.

Ezen problémák feldolgozása keresletnek fog örvendeni más országok szellemi és szolgáltató piacán.

7. A PROJEKT TEMATIKÁJÁVAL FOGLALKOZÓ SZERZŐK MUNKÁI AZ UTÓBBI ÉVEK FONTOSABB PUBLIKÁCIÓI

A hegyvidéki iskolák problémáinak tanulmányozása számos megvalósult szervezési intézkedésre épül.

A projekt szerzői előkészítették egy Szerződést a Vaszil Sztefanyik Nemzeti Egyetem és a Verhovinai járás Állami Adminisztrációja együttműködéséről, s ezt 2005.11.11 -én alá is írták. Az egyetem részéről B.K.Osztafijcsuk, a VAA részéről az elnök, I.Sumega.

A szerződés szerint az egyik legfontosabb feladat a hegyvidéki iskolák fejlesztésének kutatása.

A projekt szerzői az adott probléma megvitatására a VAA oktatási osztályának munkatársai, iskolaigazgatók, tanítók bevonásával Kerekasztal t szerveztek és tartottak.

A Verhovinai járásban megszervezték a Jövő pedagógusainak iskoláját Tantárgyi vetélkedőket szerveznek abból a célból, hogy felfedezzék a tehetséges gyerekeket s a későbbiekben továbbfejlesszék azokat.

Keresik azokat a fiatal, perspektív tanítókat, akik a mesterképzésben és aspirantúrában továbbtanulnak.

A szerzők rendelkeznek megfelelő tudományos feldolgozással a projekt tematikájából. Az utóbbi években a következő cikkek jelentek meg:

1. A Kárpátok etnokulturális és történelmi öröksége megőrzésének ökológiai és szociális gazdasági aspektusai. - Nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia 2005. szeptember 1-5. Rahó, 2005.

2. Hruscs V., Hruscs O. Az önértékelés érzése a hucul mentalitásban // Huculföld: A szociális-gazdasági és szellemi fejlődés perspektívája a független Ukrajnában. Ivano-Frankovszk, 1994.

3. Hruscs O. Az ukrán nemzeti jellem sajátosságai //Ukrán problémák. Kijev. ЖТ" 22. 2004. 143-155.old.
4. Hruscs O. A tanuló ifjúság nemzeti büszkesége és etnikai öntudata pszichológiai jellegzetességeinek módszertani kutatása //A tanuló ifjúság értékorientáltságának módszertani kutatása. - Ivano-Frankovszk. 1997. - 21-32.old.
5. Hruscs O. Konfliktus a hucul mentalitásban //Ifjúság és konfliktusproblémák a demográfiai társadalomba való átmenet időszakában. Csernivci. 1994.
6. Cservinszka L, Izvekova G. Az iskola és az iskolán kívüli intézmények együttműködése a hegyvidéki régió iskolásainak munkára nevelésében. //Hegyek és emberek (a folyamatos fejlődés szövegkörnyezetében): Nemzetközi konferencia anyaga. - Kijev. - Rahó. 2002 T. I.-71-76.old.
7. Cservinszka I.B., Rusznák I.Sz. A népnek feláldozott élet és munka. Csernivci: Ruta, 2004.-184old.
8. Fajcsak Z.E. A népi matematika elemeinek alkalmazása az alsó tagozatos oktatásban //Hucul föld problémái. Csernivci. 1995. - 41-44.old
9. Kruly L.M. A nemzeti tradíciók újjáéledése az ukrán folklórban //Társadalomtudományok és a nemzet újjáéledése: 3b. tud. munka. - Luck, 1997 - Knigall. - 58-62.old.
10. Sztepanova L.V., Budnik O.B. A népi és tudományos pedagógia eszméinek egyesítése a tanulók harmonikus családi-iskolai nevelésének biztosítása érdekében //A népi és tudományos pedagógia eszméi a gyermek- és ifjúság nevelésében: Összukrajnai tudományos-gyakorlati konferencia. - Ivano-Frankovszk, 1999. - 93-99.old.
11. Sztepanova L.V., Maszevics L.D. Népi bölcsességek a munkára nevelésben // Ukranisztikai aspektus az alsó tagozatos tanítók felkészítésében. Tudományos Gyűjtemény - Kolomija, 2002. - 89-94.old.

8. A MUNKA SZAKASZAI ELSŐ

szakasz - szervező-tervező.

A szakasz tartalma:

- a kutatás koncepciójának kijelölése
- a kutatás irányainak kijelölése;
- a kutatás objektumainak kiválasztása;
- a kutatócsoportok kialakítása;
- a munka naptári tervének kidolgozása.

A szakasz időtartama: 2006 január - május

A várható eredmények és beszámoló dokumentáció: a probléma kutatásának tervezete Hegyvidéki iskolák. Helyzet, problémák, a fejlődés perspektívái.

Második szakasz - konstatáló-kutató.

A szakasz tartalma:

- az olyan lakott településnek (város, falu), mely hivatalosan hegyvidéki státusszal rendelkezik szociális-gazdasági fejlettségének tanulmányozása (foglalkoztatottság, migráció stb.);
- a hivatalosan hegyvidéki státusszal rendelkező települések iskolarendszerének elemzése;
- a hegyvidéki iskolák tanulóinak kontingense. Különös tekintettel a kis létszámú és összevont osztályokban tanulóakra;
- a hegyvidéki iskolákban működő tantestületek mennyiségi és minőségi elemzése (szakemberekkel való ellátottság);
- könyvtárak, közművelődési, gyógykezelési intézmények a hegyvidéki státuszú településeken (alapítványok, állapot, működtetés, káderek);
- a távoli településről származó gyerekek számára kollégiumok, bentlakásos iskolák. A nevelők, tanulók mennyiségi és minőségi összetétele;
- az étkeztetés megszervezése, egészségügyi szolgáltatások, a hegyvidéki iskolákba a gyerekek utaztatása;
- a hegyvidéki iskolák működésének közegészségügyi körülményei;
- a hegyvidéki iskolák tanulóinak egészségi állapota. Tipikus betegségek.
- közvélemény kutatás, felmérés, a hivatalos statisztika tanulmányozása.

A szakasz időtartama: 2006június-december.

A várható eredmények és beszámoló: statisztikai és reális adatok gyűjtése; statisztikai táblázat, igazolások-jegyzőkönyvek stb.

Harmadik szakasz - elemző-kutató.

A szakasz tartalma:

- az összegyűjtött anyag elemzése, a hegyvidéki iskolák fejlesztését akadályozó nehézségek objektív és szubjektív okainak tanulmányozása.

A szakasz időtartama: 2007 január-december.

A várható eredmények és beszámoló: általánosítások és következtetések; elemző beszámoló és elemző beszámoló anyag az állami oktatásügynek és a helyi önkormányzati szerveknek.

Negyedik szakasz — kutató-alkotó.

A szakasz tartalma:

- a kutatás hipotéziseinek kidolgozása és helyesbítése;
- a prepozíciók konstruálása és megalapozása;
- az alkotó csoport feldolgozásának gyakorlati megvalósítása;
- a hegyvidéki iskolák fejlesztése során tapasztalt nehézségek és pozitívumok tanulmányozása, elemzése, ezek összevetése a projekt előzetes elképzeléseivel;
- elméleti-elemző és gyakorlati tevékenység.

A szakasz időtartama: 2008-2009.

Várható eredmények és beszámoló:

- tudományos-elméleti anyag és gyakorlati ajánlások;
- nemzetközi tudományos-elméleti konferencia szervezése Hegyvidéki iskolák. A fejlődés perspektívái (2009);
- Nemzetközi Hegyvidéki Iskolák Szervezetének, létrehozása (2009);
- Hegyvidéki Iskola címmel kiadvány szerkesztése (2009);

Ötödik szakasz - kutatás-összefoglaló.

A szakasz tartalma:

- a kutatás eredményeinek összefoglalása;
- a létrehozott Szervezet és a Hegyvidéki Iskola kiadvány munkájának megszervezése;
- Ukrajna hegyvidéki iskolái címmel monográfia előkészítése.

A szakasz időtartama: 2010-2012.

Várható eredmény és beszámoló dokumentáció:

- Ukrajna hegyvidéki iskolái című monográfia.

EGYÜTTMŰKÖDÉSRE KÉRJÜK FEL!

Mélyen tisztelt tanítók, nevelők, az oktatás szervezői és irányítói, tudós-pedagógusok és kutatók Ukrajnából és más országból, akik az emberek életét és fejlődését tanulmányozzák.

A hegyek bárhol is legyenek, körülbelül ugyanolyan hatást gyakorolnak lakóira. A hegyvidék és speciális klimatikus körülmények meghatározzák a tevékenységet és életvitelt, a tradíciókat és szokásokat, a gazdálkodás módját és a gyermeknevelést.

A természeti körülmények (hegyek, erdők, rétek, az adott régió klímája) alig kerül figyelembe az oktató-nevelő munka során. Igen gyakran előfordul, hogy azok, akik ezt a folyamatot megvalósítják maguk sincsenek tisztában azzal, milyen hatással bírnak a természeti körülmények az emberi jellem alakulására és fejlődésére.

A Vaszil Sztefanik Nemzeti Egyetem (Ukrajna) tudóscsoportja által egy régiós tervezet kerül kidolgozásra Hegyvidéki iskola. Állapotok. Problémák. A fejlődés távlati címmel.

A tervezet célja:

- a hegyvidéki körülmények hatása a tanulók fejlődésére, oktatására, nevelésére;
- annak a tartalomnak, formának és módszernek kutatása, melynek felhasználásával a tanítók és nevelők a hegyvidéki körülmények között hatékony oktató-nevelő munkát végezhetnek;
- a hegyvidéki körülményeknek a tanulók fejlődésére gyakorolt hatása vizsgálata eredményeinek általánosítása, tudományos tapasztalat szerzése, a hegyvidéki sajátos körülmények egyéniségre gyakorolt törvényszerű hatásának megállapítása;
- javaslatok és ajánlatok készítése, amely figyelembe veszi a hegyvidéki körülményeket, melyek között a tanítóknak, nevelőknek a különböző szintű oktatás szervezőinek irányítóinak dolgozniuk kell.

Kérjük, ismerkedjenek meg Tervezetünkkel, Tájékoztató tematikus tudományos kutatásunkkal, melyek az adott kiadványban kapnak helyet, a saját területük szociális-gazdasági és kultúrtörténeti körülményeit elemezve kutassuk együtt ezt a kevésbé feltárt problémát. A jelzett kérdés tudományos kutatása különböző irányzatainak összehasonlító elemzése nemcsak arra nyújt lehetőséget, hogy a természeti körülmények hatását vizsgáljuk a gyermekek nevelésében és fejlesztésében, hanem bizonyos törvényszerűségeket állapítsunk meg a hegyvidéki régiókban folyó oktató-nevelő munkában.

Az ukrainai és más országok tudósai kutatásának eredményeit nemcsak tudományos publikációk által lehet cserélni, hanem nemzetközi szemináriumok, szimpóziumok, konferenciák felszólalásai által is.

Európa hegyvidékeinek természetkutatói már egyesültek a hegyek természetvilágának megőrzése és folyamatos fejlesztése érdekében (Alpok- Kárpátok konvenció stb.). A világ 7H országában létezik Hegyek Nemzeti Bizottsága.

Tudósok - pedagógusok, pszichológusok, orvosok, szociológusok, néprajzkutatók - szintén egyesülniük kell a természet és az ember együttélése problémája kutatásában, annak vizsgálatában, milyen hatása van a természetnek az egyéniség fejlődésére, mint az állam és társadalom legnagyobb értékére

Tudományos együttműködésre kérjük jel!

A HEGYVIDÉKI ISKOLÁKBAN TANULÓK FEJLESZTÉSI, OKTATÁSI-NEVELÉSI PROBLÉMÁJÁNAK ELŐZETES KUTATÁSI TEMATIKÁJA

A komplex probléma kutatóinak társasága. Hegyvidéki iskola. Helyzet. A fejlődés perspektívái, hivatkozás:

- Ukrajna elnöki rendeletére: Az ukrainai oktatás fejlesztésének biztosítása, mint halaszthatatlan intézkedés;
- a Világbank Mindenkinél egyenlő esélyt a minőségi oktatásra tervezetének megvalósítása; -a Ukrainai Oktatási és Tudományos Minisztérium kollégiumának 2006.augusztus 17-i rendelete A 2005-2006-os tanév általános iskolai és óvodai oktatás fejlesztésének eredményeiről, és a 2006-2007-es tanév feladatairól, kiindulási pont:
- Ukrajna oktatási és tudományos minisztere, Sztaniszlav Nyikolajenko 2006.augusztus 17-én az Ukrainai Oktatási és Tudományos Minisztérium összefoglaló kollégiumán elhangzott felszólalásában Oktatás a fokozatosan megújuló társadalomban összegezte azokat a követelményeket, amelyekkel számolni kell egy adott régióban élő tanulók fejlesztése, oktatása, nevelése során;
- az Ukrainai Pedagógiai Tudományok Akadémiája közgyűlésének határozata, valamint az akadémia elnökének, V.Kreminynek beszámolójában elhangzott állásfoglalás Az oktatás és nevelés rendszerének át kell alakulnia „a kultúra megújuló típusú” egyéniségének mintájára, „ az embernek egész életük során pszichológiai figyelmet és támogatást kell nyújtani “;

teljesítés:

- Ukrajna Törvénykönyve a szociális kötelezettségről és jogról részben alapvető követelményeket fogalmaz meg Az ukrainai hegyvidéki településen élők státuszáról (5,6 cikkely); -a 1672 - IV.sz.. Törvényben, melyet 2004. 07. 04-én ratifikáltak, Ukrajna kötelezettséget vállal a Keretkonvenció a Kárpátok folyamatos fejlesztéséről és védelméről teljesítésében, az 5. cikkely 1., 2.bekezdésében, a Kárpátok és a hegyi ökörendszer különleges ökológiai és szociálisgazdasági feltételeiről és azok hasznosságáról szól a helyi lakosokra vonatkozóan; a 11. cikkely - a kulturális örökségről és tradicionális tudásról; 13. cikkely - az ökológiai felismerés és művelődés színvonalának emelésével kapcsolatban

A hegyvidéki iskolákban tanulók fejlesztési, oktatási, nevelési problémájának előzetes kutatási tematikája került kidolgozásra.

Az előzetes kutatási tematika a hegyvidéki iskolák működésének következő kutatási irányait foglalja magában:

- ökológiai és természetvédelmi;
- a hegyvidéki iskolák tanulóiinak fejlesztése, tudatos nevelése és tudományos világnézetének kialakítása;
- a hegyvidéki iskolák tanulóiinak erkölcsi-szellemi nevelése;
- a Kárpátok potenciális esztétikai adottságainak kiaknázása;
- a hegyvidéki iskolákban tanulók fejlesztésének pszichológiai aspektusa;
- a hegyvidéki iskolákban tanulók tevékenységének nevelő és fejlesztő lehetőségei;
- testnevelés és életvédelem a hegyvidéki iskolákban tanulók számára;
- a hegyvidéki iskolák tanítóinak munkakörülményei; -iskolakutató problémák.

1. Ökológiai és természetvédelmi irányzat:

- az Alpok és Kárpátok konvencióban foglaltaknak megfelelően, mely a hegyvidék védelmét és folyamatos fejlesztését írja elő, a hegyvidéki iskolák tanulói ökológiai nevelése; -a hegyvidéki iskolák munkájában a természetvédelmi nevelés;
- az agrár termeléstől az ipari termeléshez való átmenet, és a természeti körülmények hatásának csökkentése az emberek fejlődésére;
- az iskolások tudatában helyes fogalom kialakítása az ember és a természet kapcsolatáról és kölcsönhatásáról;
- a hegyvidéki lakók hagyományosan racionális kapcsolata a természet kincseivel, ennek alkalmazása az iskolában folyó oktató-nevelő munkában;
- természetvédelmi eszmék az ismert kutatók műveiben (változatok - ukrán, külföldi tudósok; pedagógusok, pszichológusok, geográfusok, etnológusok, természettudósok stb.), alkalmazásuk a hegyvidéki iskolák működésében;
- a Kárpátokban alkalmazott rekreációs erdőgazdálkodás lehetőségeinek kiaknázása az iskolai nevelésben és fejlesztésben.

2. A hegyvidéki iskolák tanulójának fejlesztése, tudatos nevelése és tudományos világnézetének kialakítása;

- a hegyvidéki iskolák tanulójának öntudata és környezetfelismerő világnézete;
- a hegyvidéki iskolák tanulói viselkedésének sztereotípiája, és annak figyelembe vétele az oktató-nevelő és fejlesztő folyamatban;
- a hegyvidéki környezet fejlesztő lehetőségei;
- a természeti körülményekhez való racionális alkalmazkodás, és annak hatása a hegyvidéki iskolások fejlődésére (a lakás racionalitása, helységek az állatok számára); a népi mesterségek és az életkörülmények kapcsolata; a kis területű termőföld megművelésének sajátosságai stb.);
- az iskolai nevelés hatása a hegyvidéki tanulók tradicionális tudatváltoztatásában a hegyvidéki körülményekről, annak jelentősége és potenciális lehetőségek;
- az oktató-nevelő folyamat irányítása abból a célból, hogy a tanulók alaposabban megértsék, milyen hatással van a hegyvidéki környezet és a társadalomkultúra az emberek életére és tevékenységére;
- az oktatás, nevelés hatékony eszközeivel megszüntetni a konzervatív fenomén létezését a hegyvidéki gyerekek között;
- a hegyvidéki gyerekek negatív viselkedési szokásainak leküzdése a nevelés eszközeivel;
- a tanulók tudatának formálása abba az irányba, hogy ők a hegyvidéki környezethez tartoznak, s helyesen alakítani az ember és természet viszonyának kölcsönös kapcsolatáról létező fogalmakat (bemutatni, mivel indokolt a hegyvidéki emberek tevékenysége, életkörülményei; a hegyvidéki környezet természeti adottságainak okos felhasználása és az ember természetvédelmi tevékenysége);
- a család és iskola helye és szerepe a helyes életvédelmi rendszer kialakításában a hegyek között élő tanulók számára;
- a hegyvidéki iskolák tevékenysége a tehetséges tanulók felfedezése és gondozása érdekében (változatok - alsó-, középső- és felső tagozatosok; szakkörök, érdeklődési köröknek megfelelő egyesületek, vetélkedők, Kis Tudományos Akadémia stb.);
- a természeti adottságok hatásának kiaknázása az iskolában a tanulók fejlesztése érdekében (értelmi, erkölcsi, esztétikai, fizikai - választás szerint);
- a hegyvidéki tanulók tudatában a sokoldalúság, gazdagság fogalmának tisztázása, a flóra és fauna jelentősége a Kárpátokban élő emberek számára;
- a hegyvidéki iskolák tanítóinak szerepe a különböző etnikai csoportokban élő nyelvjárásban beszélő tanulók nyelvi fejlesztése;
- a hegyvidéki iskolák alsó tagozatos tanulójának fejlesztése (változat - teljes létszámú, kis létszámú általános iskolák; összevont osztályok stb.);
- a hegyvidéki iskolák tanulójának térbeli mobilitása.

3. Erkölcsi-szellemi nevelés:

- a hegyvidéki lakók lelkesége és annak hatása a hegyvidéki iskolások erkölcsi nevelésére. A hit, erkölcs és vallás gyökerei és sajátosságai. Alkalmazásuk az iskolai nevelésben;
- a hegyvidéki körülmények hatása a tanulók nevelésének tartalmára, formájára és módszereire (változat - kis, középső és idősebb iskolás korosztály - választás szerint);
- a földrajzi környezet hatása a tanulók erkölcsi-szellemi nevelésére és egyéniségük formálására;
- a hegyvidéki emberek értékrendje és annak kialakulása a tanulóknál (változat - szellemi, állampolgári, általános emberi, hazafias, esztétikai stb.);
- az ukrán Kárpátok híres és közismert személyei. Az életkörülmények hatása munkásságukra, fejlődésükre (változat - minden hegyvidéki járás híres és közismert egyéniségének életrajzi adatai: Putilyzski, Verhovinai, Rahói, Mizsgirjai, Rozsnjatovszki, Dolinszki, Nadvirnjanszki, Koszivszki, Jaremcsa és Bolehovo városok és más járasok - tetszés szerint);
- a hegyvidékiek erkölcsi értékeinek tükröződése a folklórban;
- a hegyvidéki szólások jelentése, mint az etnikai megnyilvánulás.

4. A Kárpátok természeti adottságaira épülő esztétikai nevelés:

- a Kárpátok esztétikai potenciáljának kiaknázása a tanulók esztétikai nevelésében;
- a természet és a kultúrált környezet hatása a hegyvidéki iskolások szellemi kultúrájára és esztétikai fejlődésére;
- a tradicionális népi mesterségekben, kézművességben rejlő nevelési lehetőségek;
- a hegyvidéki iskolások érdeklődésének felkeltése a kézműves mesterségek iránt - egyike az esztétikai nevelés és fejlesztés módjainak;

- a hegyvidéki iskolák tanítóinak és tanulóinak képzőművészeti, népművészeti, népköltészeti alkotásai által történő oktatás-nevelés.

5. Az egyéniség fejlesztésére gyakorolt hegyvidéki környezeti hatás pszichológiai aspektusa:

- a hegyvidéki iskolások térbeli mobilitása és annak fejlesztése (a környezet megismerése, tájékozódás a téren, játékok, melyek a környezetben való tájékozódást, ismeretet, tudást gazdagítja). A térbeli mobilitást alakítása az iskolai nevelésben (osztályon- és iskolán kívüli foglalkozások stb.);
- a pihenés jellegzetessége, a hegyvidéki családok gyermekeinek játéka, szórakozása, ezek figyelembe vétele a tanulók iskolán kívüli foglalkoztatásában;
- a hegyvidéki körülmények között élő tanulók viselkedésének sztereotípiái, ezek figyelembe vétele az oktató-nevelő folyamatban és az iskolások fejlesztésében (nemzedékek közötti információs kapcsolat - tradíciók, tipikus szokások, melyek nemzedékről nemzedékre szállnak, a sztereotípiák változása az oktató-szociális és természeti hatások miatt);
- a tanulók és a természet kapcsolatának lazulása, ennek következményei a gyerekek egyéniségének fejlődésében. Negatív következmények a gyerekek egyéniségének fejlődésében (munkára nevelés, erkölcsi-szellemi, esztétikai-emocionális, fizikai stb. - tetszés szerinti változat);
- a területi kapcsolatok sajátosságai a hegyekben (távolságok, gyér lakosság, folyók, meredek ereszkedők és szakadékok, hegygerincek és úttalanság), ezek hatása az emberi pszichikára és a lokális hagyományos kultúra megőrzésére;
- a gyér lakosság hatása az iskolások egyéniségének fejlődésére (a gyerekek közösségen kívül felnőttek között; a távoli helyek lakosainak jellegzetes pszichikája; a természet körülmények által indokolt lakossági szét-szórtság; gazdálkodás, gyermeknevelés stb.);
- az iskola feladata a természeti körülmények és társadalomkultúra hatásának felismerésében, és a hegyi lakosság megélhetési rendszerének kialakulásában. A gyerekek és fiatalok aktív közreműködése a megélhetési rendszer folyamatában.

6. A hegyvidéki iskolákban folyó munkára és gazdasági nevelés:

- a hegyvidéki körülmények közötti nevelő és fejlesztő lehetőségek (tetszés szerinti változat - oktató, munkára nevelő, testnevelő, képzőművészeti-esztétikai stb.);
- a hagyományos természetkiaknázás hatása a tanulók egyéniségének fejlődésére (hogyan alkalmazza az iskola az oktató-nevelő munkában ezt a hagyományos természetkiaknázást, az erdőtelepítést és erdőirtást; a gyógynövények, gyümölcs, gomba gyűjtése; hagyományos állattartás és az állati termékek hasznosítása, szénagyűjtés stb. A gyerekek bevonása az elfelejtett tevékenységek felidézésébe. Tudatosítani a tanulóknak, hogy életfontosságú a természet kincseinek racionális és védelmező felhasználása);
- a hegyvidéki iskolások tudatában tevékenység során a teljesítőkészség, felelősségérzet kialakítása;
- a tevékenység és gazdálkodás során jelentkező azonosságok és különbözőségek okainak elemzése (változat - a gyerekek nevelésében, szokásaikban, hagyományaikban stb.) különböző hegyvidéki járásokra és településre levetítve. A tanulók számára magyarázattal szolgálni a hasonlóságra és különbözőségekre vonatkozóan;
- a család és az iskola szerepe a tanulók tudásának alakításában; hegyvidéki körülmények között a megélhetési tudás és készség formálása (változat - az előző nemzedékek tapasztalatainak és a mai tudományos vívmányok eredményei által a hegyvidéki környezet kincseinek felhasználásával az életminőség megváltoztatása; a termelő tevékenység, a munka kooperáció, az elosztás és felhasználás tradíciója fogalmának alakítása a tanulók tudatában; a térbeli kölcsönhatás, szétszórtság és a termelő erő elhelyezkedése stb.). 7. A hegyvidéki gyerekek testnevelés és életvédelme:
- hegyi szanatóriumi iskolák, mint a gyerekek integrálásának, egészségük megőrzésének és nevelésének formája (változat - az ukrainai és más ilyen típusú európai iskolák tevékenységének összehasonlító jellemzése);
- a hegyvidéki iskolák tevékenysége a gyerekek életvédelme érdekében és a tanulók sérüléseinek megelőzésére irányuló munka;
- a Kárpátok egészségmegőrző lehetőségei, és azok felhasználása a gyermekek egészsége és fejlesztése érdekében (változat - egészségmegőrző-megelőző oktatás; egészségmegőrző-szezon az iskolák működésében; egészségmegőrző szakoktatás stb.);
- az ukrainai Kárpátok hegyvidéki iskoláinak közegészségügyi-higiéniai körülményei, azok hatása a tanulók fejlődésére és egészségi állapotára; - a hegyvidéki iskolák tanulóinak tipikus betegségei és azok megelőzése.

8. A hegyvidéki iskolákban tanítók munkájának sajátosságai:

- a tanítók pszichikai adaptálásának problémái - az alföldi járásokból származók - a hegyvidéki körülmények közé megélhetés és munka;

- a felsőfokú oktatási intézmények által felkészített tanítók beilleszkedése a hegyvidéki körülmények, az életvitel az oktató-nevelő folyamat sajátosságai közé (az oktatás és nevelés módszerének, tartalmának és formájának kapcsolata az ott tanuló gyerekek földrajzi és szociálisgazdasági körülményeivel);
- távoktatás, mint az újítás haladó formájának megvalósítása a hegyvidéki iskolák oktatási rendszerében;
- a korszerű kommunikációs eszközök alkalmazása a természet alkotta határok leküzdése, a kapcsolatteremtés, az információk elérhetősége és a tanulók egyéniségének fejlesztése érdekében;
- a tanítók és nevelők által a hegyvidéki családok gyerekeinek nevelése sajátosságainak felismerése a nevelői munka során;
- a kapcsolatok problémája a kis létszámú összevont osztályú hegyvidéki kollektívákban (a kapcsolatok pszichológiai-pedagógiai aspektusa a tanítói, tanulói közösségekben és más közösségekre vonatkozóan);
- a tanulók hatékony fejlesztése érdekében az órákon a számukra ismerős hegyi tematika alkalmazása;
- hegyek és helyük az iskolai oktatásban-nevelésben (változat - a tanórákon, órán- és iskolán kívüli foglalkozásokon; a szakoktatásban stb.);
- a hegyvidéki körülmények figyelembe vétele a nevelési folyamatban (változat - szellemi, erkölcsi, esztétikai, fizikai, ökológiai jogi stb.);
- az ukrainai Kárpátok hegyvidéki iskolái tapasztalatainak összehasonlítása más európai iskolák tapasztalataival (változat - az iskolai tevékenység megszervezése, az oktatás-nevelés folyamata stb.).

9. A hegyvidéki iskolák iskolakutató problémái:

- a hegyvidéki körülmények hatása az oktató-nevelő tevékenység megszervezésében (változat: 1-111 fokozatú általános összevont osztályú iskola 1-2 tanítóval stb.);
- a hegyvidéki körülmények hatása a speciális bentlakásos iskolák tanulóinak oktatására és nevelésére;
- az 1. fokozatú hegyvidéki iskola természetvédelmi és az oktató-nevelő komplexumok tapasztalatainak összehasonlító elemzése;
- a hegyvidéki iskolák tevékenységének módszertani sajátosságai, a tanítók szakmai és erkölcspszichológiai „elkopásának” megelőzése;
- a sokgyerekes és hátrányos helyzetű hegyvidéki családok gyerekeinek pszichológiai támasza;
- a hegyvidéki iskolák tevékenységének megszervezése extrém körülmények között: hosszú ideig tartó esőzések; hófúvások; lavinaveszély stb.

Azoknak a témáknak felsorolása, amelyek az egységes komplexbe tartoznak „A hegyvidéki körülmények hatása a gyerekek fejlődésére, oktatására, nevelésére”;

A következő európai országok hegyvidéki iskoláinak összehasonlító elemzésére szükséges odafigyelni: Lengyelország, Szlovákia, Románia, Magyarország, Csehország, Szerbia, Crna Gora, Ausztria, Svájc, Olaszország, Spanyolország, Balkánok és Ukrajna iskolái. Bárhol vannak is a hegyek - Ausztriában vagy Ukrajnában, Romániában vagy Lengyelországban - mindenütt hatással vannak az emberekre. Minden országban a hegyvidék olyan régió, melyben lassú a fejlődés, ugyanúgy folyik a gazdálkodás, hasonlóak a szokások, melyek hatással bírnak a tanulók fejlődésére, egyéniségének kialakulására.

Tanulmányozni és megismerni, alkalmazni és irányítani a hatást, a tanulók fejlesztése érdekében kihasználni. A felsorolt témákat vagy azok változatait hallgatónak lehet ajánlani szakdolgozatnak.

A tájékoztató tematikával megismerkedtek a tanítók és a hegyvidéki Kárpátok oktatási szervezői - Verhovinai, Koszivszki, Rozsnjativszki, Rahói, Mizsgirjai Putyivszki területek.

A gyakorlati kutatók, akik az oktatási rendszerben dolgoznak, kiegészítették a tematikát, amién a szerzők igen hálásak.

A kutatásra ajánlott tematika nem meríti ki és nem öleli fel az összes lehetőséget. Irányadó, de konkretizálható a régiótól függően, amelyben élnek és tanulnak iskolások, tanítók tevékenykednek olyan pedagógusi környezetben, mely konkrét oktató-nevelő feladatokat old meg stb.

PROJEKT VEDNÉHO VÝSKUMU HORSKÁ ŠKOLA. STAV. PROBLÉMY. PERSPEKTÍVY VÝVOJA.

Odbor – vykonávateľ

Prikarpacká národná univerzita Vasyl'a Stefanyka

Autor a vedúci projektu

Chrušč Vasyl – kandidát pedagogických vied, profesor, vedúci Katedry teórie a metodiky začiatočného vzdelávania
t.č. 8 03422 2 31 47, 8 03422 2 21 40,
8 0342 50 10 46, e-mail mountainschool@pu.if.ua

Iní autori

prof. Moskalenko Jurij – kandidát filozofie
prof. Reha Olexij - kandidát pedagogických vied
prof. Hamor Fedir – Dr. biológie, Riaditeľ Karpatského biosféneho chráneného územia
prof. Hrycuľak Bohdan – Dr. medicíny, vedúci Katedry anatómie a fyziológie človeka
prof. PhDr. Moskaľuk Stepan
prof. Parpan Vasyl – Dr. biológie

Vedúci projektu

podpis „____“ _____ 2005.

1. ANOTÁCIA

Bývanie v podmienkach umiestňovania nariedko, značnej vzdialenosti niektorých pozemkov a osád od školy, špecifické osobitosti hospodárstva, krajské prírodné osobitosti hôr a rizika spôsobené takýmito kataklizmami ako potopa, búrky, snehové záveje, nezjazdnosť atď. nie len že formuje povahu a svetonázor vrchárov, ale samozrejme sa prejavuje v práci v horských školách.

Práca v malom často uzavretom kolektíve, izolovanosť v každodennej komunikácii s kolegami – učiteľmi, nedostatok profesionálnej, sociálnej, ekonomickej a politickej informácie, často bojovanie za prežitie. Všetky uvedené príčiny spôsobujú urýchlené „starnutie“ učiteľa, postupné zníženie jeho profesionality a sociálnej aktivity.

Veľká časť horských oblastí Ukrajinských Karpát sú depresívne ohľadne zamestnanosti obyvateľstva, monofunkčnosti hospodárstva, komplikovaných demografických procesov.

Kvalita horského obyvateľstva prudko klesá. Hory ovplyvňujú životaschopnosť, psychiku, svetonázory žiakov.

V XXI storočí je potrebné zvýšiť informatívnosť, prístupnosť k zdrojom vedy, techniky, kultúry, civilizácie pre každé dieťa hôr. V podmienkach súčasných systémov informácie stáva toto realitou.

2. CIEĽ A ZÁKLADNÉ ÚLOHY PROJEKTU.

Podľa analitického výskumu sociálnych, ekonomických, zemepisných, etnologických podmienok a organizačných zvláštností činnosti horskej školy:

- Objaviť špecifiku vyučovania, výchovy a rozvoja žiakov v horských podmienkach,

- Vedecky dokázať princípy, obsah, formy a metódy práce horskej školy,
- Spracovať systém príručiek a mier pre zvýšenie efektívnosti jej práce.
Prvoradými úlohami sú:
- Používanie nových informačných technológií, vzdialeného vyučovania, systému Internet pre lepšiu prácu horských škôl a taktiež organizácia systému poskytnutia vedeckej a metodologickej pomoci učiteľom,
- Výskum zemepisných psychických a zemepisných etnologických zvláštností horského obyvateľstva, tradícií, zvykov a obradov vrchárov a ich vplyv na vyučovanie, výchovu o rozvoj žiakov v horských podmienkach,
- Orientácia žiakov na vyučovanie prírodovedy, cudzích jazykov, zapojenie ich do tradičnej činnosti týkajúcej sa národných aplikovaných druhov umenia a práce,
- Výskum zvláštností obsahov, foriem a metód týkajúci sa prípravy učiteľov, vychovávateľov, praktických psychológov, sociálnych pedagógov na univerzitách do práce v horských školách,
- Príprava návrhov pre štátne odbory osvety, miestne samosprávne orgány, vedúcich vyučovacích inštitúcií o zvýšení efektívnosti práce horských škôl, najmä o problémoch vyhľadávania talentovaných detí, orientácií žiakov na dôkladné študovanie prírodných vied, cudzích jazykov, umeleckých aplikovaných vied, ich vyučovanie a činnosť.
- Organizácia porovnávateľnej analýzy vedeckých koncepcií, prístupov, spracovaní a praktických skúseností týkajúcej sa problémov práce horských škôl Ukrajiny s inými krajinami Európy a sveta. Objednávanie úsilí vedcov univerzity s vedcami Európy a sveta pre výskum problému horských škôl.
Prikarpatská národná univerzita Vasyl'a Stefanyka by mohla stať takýmto objednávacím vedeckým centrom.

3. STAV PROBLÉMU.

Dnes v Ivano-Frankovskej oblasti pracujú 697 základných a stredných škôl, z ktorých 225 sa nachádza v horských oblastiach. V horských lokalitách sú veľké počty malokompletných škôl a tried, čo komplikuje prácu učiteľov a negatívne ovplyvňuje kvalitu štúdií žiakov.

Bývanie niekoľko tisíc žiakov a stoviek učiteľov v horách s drsným nestabilným podnebím, s vyššou potrebou tepla, nízkou úrovňou kyslíka vo vzduchu, horšou pôdou, malou plochou zemi prispôsobenej na obrábanie, krátkymi termínmi vegetácie atď spôsobuje problémy, ktoré nepoznajú nížinné školy, zvlášť mestské.

Horské školy pracujú v podmienkach spomaleného verejného rozvoja. Hory boli a sú aj doteraz prostredím osobitnej komunikácie medzi ľuďmi a divokou prírodou. Uvedené nemôže neovplyvňovať osobitosti práce školy, vyučovania, výchovy a rozvoja detí.

Jednotný štandardný školský systém neberie do úvahy ani etnologické, ani zemepisné a psychologické osobitosti, ani osobitosti ľudského života v tomto priestore.

V dôsledku sa nahromadil veľký počet problémov, ktoré zadržiavajú vývoj školy a deti. Medzi nich:

1. Monofunkčný rozvoj horských obcí komplikuje vyber profesií a zamestnávanie absolventov.
2. Nedostatočný vývoj obecného prostredia v horách, chudobný trh práce v horských oblastiach, nedostatočná zaujímavosť zo strany štátnych a neštátnych organizácií vo viacúčelovom rozvoji horských škôl negatívne vplyva na rozvoj žiakov a prácu horských škôl.
3. Nedostatočný sanitárny a hygienický stav mnohých horských škôl (chlad, nízka výkonnosť práce učiteľov a žiakov v priebehu troch – štyroch mesiacov jesenného a zimného obdobia).
4. Nedostatočný počet hodín u väčšiny učiteľov (od 6 do 10-15 hodín týždenne).
5. Nepracujúce internátne školy. Deti sa dostávajú do školy za 5-7 km.
6. Nedostatočná ohybnosť vyučovacieho programu, nevenuje sa pozornosť osobitným podmienkam, v ktorých pracujú horské školy. Všetko uvedené ovplyvňuje profesionálnu orientáciu žiakov daných škôl a ich prípravu k študovaniu na vysokých školách.
7. Pracovná migrácia, sezónne práce, ktorých sa zúčastňujú rodičia, komplikujú vyučovanie a výchovu žiakov horských škôl.
8. Nedostatok stratégií rozvoja dedinských lokalít, konkrétnych plánov spjestrenia činnosti v horských dedinách, nedostatok miestneho partnerstva vo vývoji obce a škôl komplikuje rozvoj poslednej.

4. IDEI A HYPOTÉZY PROJEKTU.

Plánuje sa výskum, analýza, zovšeobecnenie a stanovenie zákonitosti práce školy v konkrétnom horskom prostredí.

Život horského obyvateľstva dnes sa charakterizuje vysokou duchovnosťou a nie vyvinutými technológiami, vyznačuje sa bohatými svojbytnými zvykmi, ktoré je potrebné objednať so súčasným obsahom, formou a metódami.

Výskumníci budú sa snažiť o pochopenie reálneho procesu rovnováhy medzi technickou racionálnosťou a ešte nestratenou duchovnosťou, dnešným pragmatizmom a romantizmom vrchárov, nástupom podnikateľstva a prírodomilstvom obyvateľov hôr.

Práca horskej školy, prírodný rozvoj detí, ich vyučovanie a výchova prebiehajú v osobitnom duchovnom a ekologickom prostredí, ktoré v dôsledku urýchlenného technického progresu už stratili mestskí obyvatelia a obyvatelia priemyselných oblastí s ich odcudzením od prírody, stálymi stresami, chronickou únavou a umelým okolím.

Životné priority vrchárov, ich duševné zdravie, optimizmus, duchovné sily, vlastný systém zabezpečenia v zložitých zemepisných podmienkach nemôže neovplyvniť chápanie okolia a sveta detí, prácu učiteľov a školy.

Hypoteticky predpokladáme, že výskum uvedeného problému pomôže pochopiť problémy budúceho pokolenia, ktoré po ceste urýchlenného a nie vždy ospravedlneného postupu, strácajú národné, etnické, životné hodnoty.

Rovnováha medzi prírodným i etnickým a progresívnym i inovačným pomocou súčasných informačných technológií, ku ktorým majú budú mať v budúcnosti prístup žiaci horských škôl, sú tou cestou, na ktorej prirodzené sa bezbolestne objedná s vedeckým, technickým a verejným progresom. Predbieha proces harmonického obojstranného obohacovania osvety, vedy, kultúry vďaka zdravému životnému potenciálu vrchárov súčasne s vývojom, úspešnou činnosťou a rozkvetom prostredníctvom vedeckého verejného progresu.

Je potrebné rozvíjať Karpatský región prostredníctvom školy, osvety a vedy. Do hôr má prísť vysoká súčasná veda, technológia a nie silný priemysel, ktorý určite poruší verejnú a ekologickú rovnováhu.

5. OČAKÁVANÉ VÝSLEDKY PROJEKTU A ICH ZHODA SO SVETOVOU ÚROVŇOU.

Výskum predpokladá:

- Uverejnenie monografie „Horská škola Ukrajiny (stav, problémy, perspektíva rozvoja)“,
- Príprava vedeckých príručiek a ponúk štátnym odborom osvety, verejným samosprávnym organom o nasledujúcom rozvoji horských škôl, vrátane zavedenia do vyučovacieho procesu súčasných informačných technológií,
- Formovanie v horách profilovaných škôl nového typu:
- Prírodovedných a škôl s prehĺbeným štúdiom cudzích jazykov
- Rekreačných
- Rozvíjajúcich a umeleckých
- Rekreačných a športových atď.
- Vedecká a metodická pomoc učiteľom horských škôl (výdaj príručiek, organizácia seminárov, Okrúhlych stolov, práce problémových umeleckých skupín učiteľov atď.),
- Organizácia z objavenia a nasledujúceho vývoja talentovaných detí - vrchárov,
- Organizácia regionálnych a medzinárodných výmen, konferencií, seminárov o problémoch rozvoja horských škôl a vylepšenie vyučovania, výchovy a vývoja žiakov – vrchárov,
- Organizácia Medzinárodnej asociácie horských škôl a pripojenie krajín Karpatského, Alpského, Balkánskeho regiónu a iných horských lokalít Európy.
- Založiť periodickú tlač „Horská škola Ukrajinských Karpát“ ako organ tejto organizácie.

Výsledky výskumu budú na svetovej úrovni.

V Programe stáleho rozvoja horských regiónov OSN, Krakovskej konferencie z roku 1998 „Zelená chrbtica Centrálnej a Východnej Európy“, v Karpatskej konvencii (Rámcová konferencia o ochrane a stálom rozvoji Karpát), Kyjev r. 2003, ktorý bol podpísaný na V. Konferencii „Okolie pre Európu“, sa uvádza, že jednými z dôležitých zodpovedností štátov sú stála ochrana a vývoj Karpát.

V uvedených dokladoch a taktiež v programových materiáloch konferencie OSN, ktorá predbiehala v Rio de Janeiro v júni r. 1992, sa zdôrazňuje vážnosť ľudskej civilizácie, sociálnej svojbytnosti obyvateľstva žijúce v horách.

Vzájomná súvislosť medzi ľuďmi a prírodou, osvetou a hospodárstvom, ktoré sú aspektmi nášho výskumu, dovoľuje hovoriť o tom, že problém osvety a školy v horách nie je len čisto ukrajinský, ale aj európsky a celosvetový.

6. POUŽITIE VÝSLEDKOV.

Výsledky výskumov budú použité a už sa aj používajú pri príprave učiteľov do práce v horských školách, v príručkách a spracovániach profilových disciplín horských škôl, pri presune našich ideí, spracovaní a služieb na trhy iných krajín, kde pracujú horské školy.

Výskum problému je spojený s vyučovacím a výchovným procesom, ktorým sa zaoberá Katedra teórie a metodiky začiatočného štúdia v Prikarpackej národnej univerzite Vasyla Stefanyka.

Príprava učiteľa k práci v horskej škole má svoje zložitosti a špecifiku. Nekompletné školy a triedy, často práca v podmienkach obmedzenej komunikácií (2-3 učiteľa na školu), zložitá podmienka života a práce atď., všetko uvedené samozrejme sa berie do úvahy pri špeciálnej, metodickej a psychologickej príprave učiteľov.

Pre lepšiu prípravu budúcich učiteľov k práci v horských podmienkach študentom prednášajú špeciálne kurzy : „Horská škola. Osobitosti a problémy.“, „Obyvatelia hôr – psychológia, tradície, zvyky.“, „Národné pedagogické tradície vrchárov“.

Problém horských škôl často sa používa v témach ročníkových, diplomových a magisterských prác.

Pre lepšiu prípravu budúcich učiteľov k práci v horských podmienkach katedra organizuje rôzne druhy praxe : poznávacia, pedagogická, výrobná.

Vedecká a výskumná práca študentov spočíva vo výskume rôznych aspektov rozvoja detí – vrchárov, ich vzdelávanie a výchova. Študenti bakalári a magistri, ktorí ukončili štúdium v horských lokalitách a bývajú v horách, vykonávajú pevné úlohy, týkajúce sa zbierania materiálov, a pášu svoje práce o problémoch zviazané s činnosťou horských škôl, národných, pedagogických tradícií vrchárov.

Druhým smerom využívania výsledkov budú príručky a odporúčenia pre učiteľov, vedúcich škôl, odbory školstva a taktiež práca s talentovanými deťmi, orientácia a výber absolventov pre učiteľské povolanie, príprava učiteľov na štúdium v aspirantúre.

Tretí smer predvída rozšírenie našich materiálov na trhy iných krajín. Medzi ne zaradujeme vedecké a metodické príručky pre učiteľov horských škôl, vzdialené vyučovanie, využívanie zvykov a tradícií vrchárov pre lepší rozvoj detí, smerovanie školy na dôkladné štúdiá prírodovedných, fyzických, matematických predmetov a cudzích jazykov.

Spracovania uvedených tém budú mať dobrý dopyt na trhu ideí a služieb iných krajín.

7. PRÁCE AUTOROV NA TÉMU PROJEKTU, ZÁKLADNÉ PUBLIKÁCIE V PRIEBEHU POSLEDNÝCH TROCH ROKOV.

Výskum problému horských škôl sa zakladá na už organizovaných akciách. Autori projektu pripravili Dohodu o spolupráce medzi Priкарпатською національною університетом Василя Стефаника a Штатною адміністрацією Верховинського округу podpísanú dňom 11.11.2005 rektorom univerzity prof. B. Ostafijčukom a hlavou okresnej štátnej administratívy p. I. Šumehom.

Jednou z najdôležitejších úloh v dohode je výskum ďalšieho rozvoja horských škôl.

Autori projektu organizovali a previedli Okrúhly stôl na tému uvedeného projektu, ktorého sa zúčastnili : Odbor školstva Okresnej štátnej administratívy, riaditelia škôl, učelia.

Vo Verchovinskom okrese bola organizovaná škola budúceho pedagóga. Pre vyhľadávanie talentovaných detí a ich ďalší rozvoj sa organizujú olympiády a konkurzy.

Vyberajú sa mladí a perspektívni učelia pre štúdium na vysokej škole a aspirantúre.

Autori majú vedecké práce na tému projektu. V priebehu posledných rokov boli uverejnené nasledujúce články:

1. Ekologični ta social'no-ekonomični aspekty zberezennja etnokul'turnoji ta istoričnoji spadščiny Karpat. – Materialy Mižnarodnoji naukoivo – praktyčnoji konferenciji 1 – 5 veresnja 2005. – Rachiv. – 2005.

2. Chrušč V., Chrušč O. Počut'tja vlasnoji hidnosti v hucul'skij mental'nosti // Hucul'sčina: perspektyvy jiji social'no-ekonomičnoho i duchovnoho rozvytku v nezaležnij Ukrajinі. – Ivano-Frankivsk. – 1994

3. Chrušč O. Osoblyvosti ukrajinskoho nacional'nogo charakteru // Ukrajin'ski problemy. – Kyjiv. – č. 22. – 2004. – s. 143-155

4. Chrušč O. Metodyka vyvčennja psihologičnych osoblyvostej etničnoji samosvidomosti i nacional'noji samopovahy učnivskoj molodi // Metody doslidžennja cinnisnych orijenacij učnivskoj molodi. – Ivano-Frankivsk. – 1997. – s. 21-32

5. Chrušč O. Konflikt u hucul'skij mental'nosti // Molod' i problemy konfliktu v period perechodu do demohrafičnoho suspil'stva. – Černivci. – 1994.

6. Červinska I., Izvekova H. Vzajemodija školy i pozaškil'nych zakladiv z pytaň trudovoho vychovaňňa škol'ariv v umovach hirs'koho rehionu. // Hory i l'udy (u konteksti staloho rozvytku): Materialy mižnarodnoji konferenciji. – Kyjiv. – Rachiv. – 2002. – T. 1.- s. 71-76.

7. Červinska I., Rusnak I. Narodu viddani žit'tja i pracja. – Černivci: Ruta, 2004. – 184 s.

8. Fajčak Z. Vykorystaňňa elementiv narodnoji matematyky u navčal'nomu procesi počatkovoji školy // Problemy Hucul'sčiny. – Černivci, 1995. – s. 41-44

9. Kruľ L. Samovidrodžennja nacional'nych tradycij v ukrajinskomu fol'klori // Suspil'stvoznavčij nauky ta vidrodžennja naciji: Zb. nauk. Prac. – Luck, 1997. – Knyha II. – s. 58-62

10. Stepanova L., Budnyk O. Pojednaňňa idej narodnoji ta naukoivoji pedahohiky u zabezpečenni harmoniji rodynno-škil'noho vychovaňňa ditej // Ideji narodnoji ta naukoivoji pefahohiky u vychovan'ni ditej ta molodi: Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Ivano-Frankivsk, 1999. – s. 93-99

11. Stepanova L., Masevyč L. Narodni povčañňa v trudovomu navčanni // Ukrajinoznawčij aspekt v systemi pidhotovky včiteliv počatkovyh klasiv. Nauk.-metod. zb. – Kolomyja, 2002. – s. 89-94.

8. ETAPY PRÁCE:

Prvá etapa – organizačný a plánový.

Obsah etapy:

- upresnenie koncepcií výskumu
- vyznačenie výskumných smerov
- výber objektov výskumu
- formovanie skupín výskumníkov
- vypracovanie kalendárneho plánu práce

Termíny etapy: január – maj 2006

Očakávané výsledky a správy o činnosti: správa o výskume problému „Horská škola. Stav, problémy, perspektíva rozvoja.“

Druhá etapa – konštatácia a výskum.

Obsah etapy:

- skúmanie stavu sociálneho a ekonomického rozvoja okresov, miest, obcí, ktoré majú oficiálny štatus horských (základná činnosť, migrácia)
- analýza siete škôl s oficiálnym štatusom horských
- kontingent žiakov horských škôl. Okrem tých, ktoré sa vyučujú v malokompletných školách a triedach
- analýzy počtu a kvality učiteľov, ktorí pracujú v horských školách (zabezpečenie učiteľských kádrov, nestálosť kádrov)
- knižnice, kultúrne, vyučovacie, lekárske zariadenie v horskej lokalite (fondy, stav, činnosť, kádre)
- existencia, materiálny stav, práca školských internátov a miestnosti pre pobyt detí zo vzdialených miest. Počtové a kvalitné zloženie vychovávateľov, žiakov.
- organizácia stravovania, lekárskeho zariadenia, dovoz detí v horských školách
- sanitárne, hygienické podmienky práce horských škôl
- zdravotný stav žiakov horských škôl. Typické ochorenia
- dotazy, dotazníky, kontrola oficiálnej štatistiky.

Termíny etapy: jún – december 2006

Očakávané výsledky a správy o činnosti : zbieranie štatistických a reálnych údajov, štatistické tabuľky, opisné materiály, potvrdenia, protokoly atď.

Tretia etapa – analitická a výskumná.

Obsah etapy:

- analýza materiálov, spracovanie objektívnych a subjektívnych dôvodov o príčinách, ktoré zavádzajú rozvoju horských škôl.

Termíny etapy: január – december 2007

Očakávané výsledky a správy o činnosti: uzáver a výsledky, analitická správa a materiály pre štátne okresné a mestské odbory školstva.

Štvrtá etapa – výskumná a tvorivá.

Obsah etapy:

- spracovanie a upresnenie hypotézy výskumu
- zostavovanie a zdôvodnenie ponúknutých prác
- realizácia výskumných spracovaní
- spracovanie a analýza pozitívnych následkov a komplikácií v rozvoji horskej školy na základe predbežných ideí projektu
- analitická, teoretická a praktická činnosť

Termíny etapy: 2008 – 2009

Očakávané výsledky a správy o činnosti :

- vedecké, teoretické materiály a praktické príručky
- organizácia medzinárodnej vedeckej a teoretickej konferencie „Horská škola. Perspektíva rozvoja“ (2009)
- organizácia „Medzinárodnej asociácie horských škôl“ (2009)
- založenie periodickej tlače „Horská škola“ (2009)

Piata etapa – záverečná a výskumná.

Obsah etapy:

- zhodnotenie výsledkov výskumu
- zriadenie práce založenej asociácie a periodickej tlače „Horská škola“
- príprava monografie „Horská škola Ukrajiny“.

Termíny etapy: 2010 – 2012

Očakávané výsledky a správy o činnosti:

- monografia „Horská škola Ukrajiny“.

POZÝVAME DO SPOLUPRÁCE!

Vážení učitelia a vychovávatelia, organizátori a vedúci odborov školstva, vedci, pedagógovia a výskumníci Ukrajiny a iných krajín, ktorí sa zaoberajú výskumom človeka, jeho života a rozvoja.

Hory, v ktorej krajine by sa nenachádzali, približne rovnako ovplyvňujú život ich obyvateľov. Horské krajinky a zvláštne podnebné podmienky vyznačujú špecifiku životnej činnosti a zabezpečenia, tradícií a zvyky, spôsob hospodárstva a výchovu detí.

Vplyvy životného prostredia (hory, lesy, step, podnebie určitej oblasti atď.) prakticky sa neberú do úvahy pri organizácii vyučovacieho a výchovného procesu. Často tí, ktorí určujú tento proces, nepoznajú osobitosti formovacieho ovplyvnenia prírodou formovania a rozvoja ľudských osobností.

Skupina vedcov Prikarpatskej národnej univerzity Vasyla Stefanyka (Ukrajina) sa zaoberá spracovaním regionálneho projektu „Horská škola. Stav. Problémy. Perspektíva rozvoja.“

Cieľom projektu je:

- výskum vplyvu horského prostredia na rozvoj, štúdium a výchovu žiakov
- výskum obsahu, foriem a metód, osobností horského okolia používaných učiteľmi a vychovávateľmi pre zvýšenie efektívnosti vyučovacieho a výchovného procesu,
- zovšeobecnenie výsledkov skúmania o ovplyvnení horského prostredia na rozvoj žiakov, nadobudnutie vedeckých poznatkov, stanovenie zákonitostí formovania osobnosti v špecifických podmienkach hôr,
- príprava návrhov a príručiek o osobností horského prostredia pre učiteľov, vychovávateľov, organizátorov a vedúcich odborov školstva rôznych úrovní.

Prosíme o oboznámenie s naším projektom, Orientačnou témou vedeckých výskumov umiestnenej v danej publikácii, o uvažovanie o sociálnych, ekonomických, kultúrnych a historických podmienkach a osobností svojej krajiny i o spoločné skúmanie tohto malo spracovaného problému.

Porovnávanie analýza rôznych smerov vedeckého výskumu vyznačených otázok umožní nie len výmenu svojimi skúsenosťami ohľadne ovplyvňovania prírodou výchovy a rozvoja detí, ale aj stanovenie určitých zákonitostí vyučovacej a výchovnej práce v horských podmienkach.

Existuje možnosť výmeny výsledkov spracovaní vedcov Ukrajiny a iných krajín nie len prostredníctvom vedeckých publikácií, ale aj v procese diskusie na medzinárodných seminároch, konferenciách a sympóziách.

Prírodovedci horských európskych krajín už sa objednali na výskum problémov zachrany a stáleho rozvoja hôr (Alpská, Karpatská konvencia atď.). V 78 krajinách sveta sú organizované Národné Výbory Hôr.

Vedci, pedagógovia, psychológovia, lekári, sociológovia, prírodovedci sa musia objednať na skúmaní problémov vzájomného pôsobenia prírody a človeka, vplyvov prírody na rozvoj osobnosti ako najvyššej cennosti štátu a spoločnosti.

Pozývame na vedeckú spoluprácu.

ORIENTAČNÁ TEMATIKA VÝSKUMOV PROBLÉMU VYUČOVANIA, VÝCHOVY A ROZVOJA ŽIAKOV HORSKÝCH ŠKÔL

Kolektív výskumníkov komplexného rozvoja problému „Horská škola. Stav. Problémy. Perspektíva rozvoja“ podľa:

- Nariadenia Prezidenta Ukrajiny O nevyhnutných opatreniach na zabezpečenie a vývoj školstva na Ukrajine
- Realizácii projektu Svetovej banky „Rovnaký prístup v kvalitnom vzdelávaní“
- Výnosu Zboru Ministerstva Školstva Ukrajiny z 17.8.2006 O výsledkoch rozvoja základnej, strednej a predškolskej osvetu vo vyučovacom r. 2005 – 2006 a úlohy vo vyučovacom r. 2006 – 2007“

vychádzajúc z:

- požiadaviek ministra školstva Ukrajiny p. Nikolajenko uvedených v správe Vzdelávanie v inovačnom postupe spoločnosti na kolégiu MŠ Ukrajiny dňa 17.8.2006 o regionálnych podmienkach rozvoja škôl, štúdiu a výchove žiakov,
- rozhodnutia schôdze Akadémie pedagogických vied Ukrajiny a koncepcie správy Prezidenta APV Ukrajiny p. V. Kremeňa Vzdelávanie a systém výchovy majú sa zorientovať na formovanie u ľudí inovačného typu kultúry, najmä o „psychologickom sprievode a podpore človeka v priebehu celého života“

vykonávajú:

- základné stanovenia Zákona Ukrajiny O štatuse horských miest, obcí, dedín na Ukrajine v časti o sociálnych povinnostiach a právach (čl. 5, 6),
- povinností Ukrajiny v rámci „Rámцovej konvencie o ochrane a stálom vývoji Karpát“ uvedené v Zákone č. 1672-IV z 17.4.2004, čl. 5, odsek 1, 2 - o osobitných ekologických sociálnych a ekonomických podmienkach Karpát a ich horských ekosystémoch, čo je výhodné pre miestne obyvateľstvo, čl. 11 – o kultúrnom dedičstve a tradičných poznatkoch, čl. 13 – o zvýšení ekologickej informovanosti a vyučovaní

spracoval „Orientačnú tematiku vedeckých výskumov o problémoch vyučovania, výchovy a rozvoja žiakov horských škôl“.

„Orientačná tematika“ obsahuje nasledujúce základné smery výskumov práce horskej školy:

- ekologický a záchranný
- duševná výchova a rozvoj žiakov horských škôl, formovanie vedeckého svetonázoru
- morálna, duchovná výchova žiakov horských škôl
- používanie krajského, estetického potenciálu Karpatských hôr
- psychologické aspekty rozvoja osobnosti žiakov horských škôl
- výchovné a rozvíjacie možnosti pracovnej činnosti žiakov horských škôl
- fyzická výchova a bezpečnosť detí v horách
- osobitosti práce učiteľov v horských školách
- školské problémy.

1. Ekologický a záchranný smer:

- Ekologická výchova žiakov horských škôl podľa stanovení Alpskej a Karpatskej konvencie o záchrane a stálom vývoji hôr,
- Práca horských škôl v smere prírodnej záchrannej výchovy žiakov,
- Prechod od poľnohospodárskej do priemyselnej výroby a oslabenie vplyvu prírody na človeka i jeho následky,
- Formovanie u žiakov správnej predstavy o vzájomnej súvislosti a závislosti medzi človekom a prírodou,
- Tradície racionálneho využívania prírody vrchármi, ich používanie vo vyučovacej a výchovnej práci školy,
- Záchranné idey v prácach vynikajúcich (známych) vedcov (varianty ukrajinských a cudzích vedcov: psychologov, pedagógov, zemepiscov, etnológov, prírodovedcov atď.) a ich zavedenie v horských školách,
- Používanie školou výchovných a rozvíjacích možností rekreačných Karpatských hôr,

2. Duševná výchova a rozvoj žiakov horských škôl, formovanie vedeckého svetonázoru:

- Uvedomovanie a vnímanie okolia žiakmi horských škôl,
- Stereotypy správania žiakov v horských podmienkach a ich používanie vo vyučovaní, výchove a rozvoji škôl,
- Rozvíjacie možnosti horského prostredia
- Racionálna prispôsobivosť prírodnému prostrediu a jeho vplyv na rozvoj detí – vrchárov (racionálnosť obydľia, miestností pre živočíchov), závislosť národného priemyslu od životných podmienok, osobitosti obrábania malých pozemkov atď.),
- Vplyv vyučovania na zmenu tradičných predstáv detí – vrchárov o horskom prostredí, jeho význam a potenciálne možnosti,
- Smerovanie vyučovacieho a výchovného procesu na prehĺbené pochopenie žiakmi významu prírodného a sociokultúrneho horského prostredia v živote a činnosti ľudí,
- Vplyv vzdelávania, vyučovania a výchovy na prekonanie konzervatívnych fenoménov u detí – vrchárov,
- Negatívne návyky a formy správania u detí – vrchárov a ich prekonanie vo vzdelávacom výchovnom procese
- Formovanie u žiakov uvedomovania ich jednotnosti s horským prostredím a formovanie u nich správne poňatí týkajúce sa vzájomných vzťahov a závislosti medzi človekom a prírodou (ukázať, čím podmienené druhy činností vrchárov, podmienky a spôsoby života, rozumné používanie vrchármi prírodného okolia a prírodoochranná činnosť človeka),
- Rola a miesto rodiny a školy v procese formovania u žiakov správnych poňatí o systéme životného zabezpečenia v horách,
- Práca horských škôl v smere vyhľadávania a rozvoja talentovaných detí (varianty – mladšia, stredná, staršia škola : vedecké krúžky, objednávanie podľa záujmov, súťaže, olympiády, Malá akadémia vied atď.),
- Používanie školou vplyvu horskej krajinky a podnebia na rozvoj žiakov (duševný, morálny, pracovný, estetický, fyzický – na výber),
- Formovanie u žiakov horských škôl poňatí o bohatstve, spestrení a význame v živote človeka flóry a fauny Karpát,
- Práca učiteľov horských škôl v rozvoji jazykovedy v nárečových podmienkach rôznych etnických skupín,
- Rozvíjacie vyučovanie žiakov základnej školy (varianty – kompletne, malokompletne základné školy, triedy – komplety, triedy s nízkym počtom žiakov atď.)
- Mobilnosť v priestore žiakov horských škôl.

3. Morálna, duchovná výchova žiakov horských škôl:

- Duchovnosť vrchárov a jej vplyv na morálnu výchovu žiakov horských škôl. Pramene a osobitosti náboženských predstáv, morálnosti, náboženstva. Ich používanie vo výchovnej práci školy,

- Osobitosti vplyvu horského prostredia na obsah, formy a metódy výchovy žiakov (varianty – duchovné, občianske, ľudské, patriotické, estetické atď.),
- Vynikajúci a významní ľudia Ukrajinských Karpát. Vplyv živobytia a činností na proces ich vývoja a stanovenia (varianty – zbieranie charakteristických údajov o významných osobnostiach v každom horskom okrese : Putilskom, Verchovynskom, Rachivskom, Mižhirskom, Rožňatynskom, Dolynskom, Nadvirňanskom, Kosivskom, mestá Jaremča, Bolechovo, iné horské okresy – na výber),
- Zobrazenie morálnych cenností vrchárov vo folklóre,
- Osobitosti nárečí vrchárov ako prejav etnickej svojráznosti.

4. Estetická výchova na základe prírodného potenciálu Karpatských hôr:

- Používanie krajinského estetického potenciálu Karpát v estetickej výchove žiakov,
- Prírodné krajinky a ich používanie pre duchovno – kultúrny a estetický rozvoj žiakov horských škôl,
- Výchovné možnosti tradičných národných remesiel, dekoratívnej tvorby vrchárov v estetickej výchove žiakov,
- Vychovávanie záujmov u žiakov horských škôl k tradičným dekoratívnym druhom ľudovej tvorby ako jednej zo základných ciest ich estetického a pracovného rozvoja,
- Umelecká, dekoratívna, ľudovo – poetická tvorba učiteľov a žiakov horských škôl a jej používanie vo vyučovaní a výchove detí.

5. Psychologické aspekty rozvoja osobnosti pod vplyvom horského prostredia:

- Mobilnosť priestoru u žiakov horských škôl a jej rozvoj (vnem okolia, orientácia v okolí, prechody a hry zviazané s vývojom priestorových predstáv, poznatkov a znalostí). Formovanie priestorovej mobilnosti vo výchovnej práci školy (mimotriedne, mimoškolské akcie atď.),
- Charakteristické osobitosti odpočívania, hier detí v rodinách vrchárov a ich používanie pri organizácii odpočinku žiakov v škole,
- Stereotypy správania žiakov v horských podmienkach a ich používanie v procese vyučovania, výchovy a rozvoja žiakov (medzigeneračné informačné vzťahy – tradície, typické zvyky, ktoré sa prenášajú z pokolenia do pokolenia, zmena stereotypov vplyvom vyučovacích sociálnych a prírodných príčin)
- Oslabenie vzťahov medzi žiakmi a prírodou a jeho dôsledky v rozvoji osobnosti dieťaťa. Negatívne dôsledky v rozvoji (pracovné, morálne – duchovné, estetické – emocionálne, fyzické atď. – varianty na výber) osobnosti dieťaťa,
- Osobitosti územných vzťahov v horách (vzdialenosť, rozmiestnenosť, rieky, skaly a úšasty, hrebne a nezjazdnosť) a ich vplyv na psychiku ľudí a konverzáciu lokálnej tradičnej kultúry,
- Práca školy vo formovaní u žiakov správneho chápania vplyvu prírodných a sociokultúrnych príčin pri stanovení životného systému a zabezpečenia horského obyvateľstva. Aktívna činnosť detí a mládeže v systéme životného zabezpečenia.

6. Pracovná a ekonomická výchova v horských školách:

- Vychovávacie a rozvíjacie možnosti žiakov v horskej lokalite (varianty na výber – vyučovacie, pracovné, športové, umelecké, estetické atď.),
- Vplyv tradičného využívania prírody vrchármi na rozvoj osobnosti žiakov (ako škola používa vo vyučovaní, výchovnom procese také tradičné využívania prírody ako zalesňovanie a používanie lesa, zbieranie lekárskeho byliniek, bobúľ, hribov, tradičné chovanie zvierat a používanie produktov dobytkárstva, zber sena atď. a práca detí v uvedených činnostiach. Uvedenie žiakmi životnej nevyhnutnosti racionálneho a ochranného využitia prírodných zdrojov),
- Formovanie u žiakov horských škôl návyky výkonnosti a zodpovednosti v procese vyučovania,
- Analýza príčin spoločného a rozlišujúceho v práci a hospodárstve (varianty – vo výchove detí, v zvykoch, tradíciách, tvorbe atď.) rôznych horských okresov, objasniť žiakom príčiny týchto podobností a rozdielov,
- Práca rodiny a školy vo formovaní u žiakov životných vedomostí, znalostí a návykov v horskom prostredí (varianty – používanie skúseností minulých generácií a výtvarných súčasných vedy pre zlepšenie života prostredníctvom prírodných zdrojov, formovanie u žiakov poňatie o výrobnom procese v horách, o pracovných kooperáciách, tradičných rozdeleniach a používaní, vzájomná činnosť, rozmiestnenosť ľudí a produktívnych síl atď.).

7. Fyzická výchova a bezpečnosť detí v horách:

- Horské rekreačné školy ako integračná forma ozdravenia a vyučovania detí (varianty – porovnávacia charakteristika podobných ukrajinských a európskych škôl),
- Práca horskej školy v smere zabezpečenia bezpečnosti detí a prevencia traumatizmu u žiakov,
- Rekreačné možnosti Karpatských hôr a ich používanie pre spevnenie zdravia a rozvoja detí (varianty – rekreačno – prednostné vyučovanie, rekreačno – sezónna práca školy, rekreačno – odborné vyučovanie atď.).

- Sanitárno –hygienické podmienky vyučovania detí v horských školách Ukrajinských Karpát a ich vplyv na rozvoj a zdravotný stav detí,
- Typické ochorenia žiakov horských škôl a ich prevencia.

8. Osobitosti učiteľskej práce v horských školách:

- Problémy psychickej adaptácie učiteľov z nížinných lokalít do horského prostredia, životy a práce,
- Príprava budúcich učiteľov na používanie zvláštností horského prostredia a života vrchárov vo vyučovacom a výchovnom procese (súvislosť obsahu, foriem a metód vyučovania a výchovy so zemepisným a sociálnym – ekonomickým prostredím, v ktorom sa vyučujú deti),
- Vzdialené vyučovanie ako perspektívna forma inovácie vo vyučovacom procese horských škôl,
- Používanie moderných komunikačných zdrojov pri zdolávaní prírodných horských prekážok, v komunikácii, v prístupe k informáciám a rozvoji osobnosti žiakov,
- Učitelia a vychovávatelia musia zobrať do úvahy osobitosti výchovy detí v rodinách vrchárov,
- Problémy vzájomných vzťahov v malom uzavretom kolektíve horskej malokompletnej školy (psychologicko – pedagogický aspekt vzťahov v pedagogickom, žiackom kolektíve a medzi týmito kolektívami),
- Využívanie na hodinách blízkej deťom horskej tematiky pre zvýšenie efektívnosti rozvoja detí,
- Hory a ich miesto v obsahu školského programu a výchovy žiakov (varianty- na hodinách, v mimoškolskej práci, odbory vyučovania atď.),
- Zobrať do úvahy osobitosti horského prostredia v procese (varianty – duševnej, pracovnej, morálnej, estetickej, fyzickej, ekologickej, právnickej atď.) výchovy,
- Porovnávací výskum prác horských škôl Ukrajinských Karpát s prácami škôl iných európskych krajín (varianty – organizácia práce školy, procesy vyučovania a výchovy atď.).

9. Školské problémy horských škôl:

- Vplyv horského prostredia na organizáciu vyučovacieho a výchovného procesu (varianty – na základných a stredných školách, v malokompletných školách s 1-2 učiteľmi atď.),
- Osobitný vplyv horského prostredia na vyučovanie a výchovu žiakov špeciálnych škôl – internátov,
- Porovnávací výskum prírodoochranných prác horských základných škôl a vyučovacích výchovných komplexov,
- Osobitosti metodologickej práce v horských školách a jej smerovanie na prevenciu predčasného odborného a morálne – psychologického starnutia učiteľov,
- Psychologická podpora a sprievod detí z mnohoročných a nezabezpečených rodín,
- Organizácia vyučovacieho procesu v horských školách v extrémnych podmienkach: dlhotrvajúce dažde, snehové búrky a snehové lavíny, uragány atď.

Zoznáme tém z jedného odborného komplexu „Vplyv horského (prírodného a sociálneho) prostredia na rozvoj detí prostredníctvom vyučovania a výchovy“ môžeme aj predĺžiť.

Musíme povedať aj o tematike porovnávacieho výskumu horských škôl v krajinách Európy : Poľsko, Slovensko, Rumunsko, Maďarsko, Česko, Srbsko, Čierna Hora, Rakúsko, Švajčiarsko, Taliansko, Španielsko, Balkánske krajiny a škôl Ukrajiny.

Kde by sa nenachádzali, hory v Rakúsku alebo na Ukrajine, Rumunsku alebo Slovensku, Poľsku alebo Španielsku, všade rovnako ovplyvňujú človeka. Vo všetkých krajinách hory sú oblasťami priemerného alebo spomaleného rozvoja, približne s rovnakým spôsobom hospodárstva, podobnými zvykmi, ktoré ovplyvňujú rozvoj a stanovenie osobnosti žiaka.

Preskúmať a spoznať, naučiť sa používať a riadiť týmito vplyvmi, prinútiť ich slúžiť rozvoju žiakov – toto sú hlavné úlohy výskumníkov, rodičov, učiteľov. Témy a ich varianty môžeme poskytnúť študentom pre diplomové a magisterské výskumy.

S orientačnou tematikou sú oboznámení učitelia a odbory školstva horských okresov Karpát : Verchovinský, Kosivský, Rožňatynský (Ivano-Frankovská oblasť), Rachivský, Mižhirský (Zakarpatská oblasť), Putyvl'ský (Černivecká oblasť).

Riaditelia a vedúci odborov školstva upresnili a doplnili tematiku, za čo autori im chcú srdečne poďakovať.

Predložená tematika neuchádza o vyčerpanie a absolútne obsiahnutie. Je orientačnou a môže sa konkretizovať v závislosti od regionálnych podmienok a osobností, v ktorých bývajú a študujú žiaci a pracujú učitelia, typov škôl, zloženia pedagogických kádrov, konkrétnych vyučovacích a výchovných úloh, ktorými sa zaoberá škola atď.

Розділ II. Міжнародне співробітництво

4 -
 - 3 , 3 -
 R + R -
 Y ' 13 3" 3 -
 + 1 -
 Z

3 1 Z 1-
 "

3 1 -
 -
 R , - + 1 +
 + \$ & G"
 # #

... -
 3 , / 1
 G ... " 1 3 -
 Ima-mater

Швейцарія
Угорщина
Іспанія
Словаччина
Польща
Франція
Італія
Німеччина
США
Аргентина
Куба

D 1 . 1

•Cesar [itzž

Лілія Копчак,
старший викладач
кафедри іноземних мов
Інституту туризму і менеджменту
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Liliya Kopchak,
Senior teacher
of Foreign Languages and Country Studies faculty
of Institute of Tourism and Management,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

Василь Хрущ,
керівник проекту “Гірська школа”,
кандидат педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Vasyl Khrushch,
Project Leader candidate of Pedagogics,
professor
Head of the Chair of Theory and Methods of
Elementary Education,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 373:371.84

ПРОЕКТ “ГІРСЬКА ШКОЛА” І МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

“HIGHLAND SCHOOL” PROJECT AND INTERNATIONAL SCIENTIFIC COOPERATION

Mountains in any country of the world make approximately identical influence on the way of life, managing and culture of highlanders. Studying of these influences, research of specificity of development, training and education of children in the mountain environment demands wide international cooperation. The article tells about attracting in the “mountain school” project scientists from other countries throughout the world and organization of international cooperation.

Keywords: mountain geospace, development of education in conditions of mountains, teaching and educational process, cooperation.

Подібність умов існування в гірському геопросторі неминує породжує схожість життя і діяльності горян. Гори різні – проблеми однакові. Це стосується й умов роботи шкіл, які функціонують у пересіченій гірськими хребтами, бурхливими потоками місцевості при відсутності належних доріг, рідкорозселеності, різкій зміні кліматичних процесів, повільності та одноманітності протікання життєдіяльності горян тощо.

Виходячи із закономірностей подібного укладу життя, традиційно уповільненого розвитку, що дає підстави називати гірські регіони депресивними територіями, розробники проекту “Гірська школа” одним із завдань обрали порівняльне вивчення роботи шкіл у різних регіонах Європи і світу.

Керівник проекту, за згодою і підтримкою ректора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктора фізико-математичних наук, члена-кореспондента Національної Академії Наук України, професора Богдана Остафійчука, звернувся до послів країн світу з таким листом:

Ваша величносте!

У Вашій країні, як і в нас в Україні, є населені пункти і школи, що працюють в умовах гір з їх особливою специфікою.

Група вчених з Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна) вивчає вплив ландшафтно-кліматичних чинників гірського середовища на спосіб життя, господарювання, культуру, освіту, які у своїй сукупності обумовлюють розвиток, навчання і виховання дітей, учнів, дорослих.

З приємністю надсилаємо Вам "Проект" нашого дослідження і запрошуємо фахівців з Вашої країни (педагогів, психологів, медиків, соціологів, економістів, етнологів, географів), які вивчають життя людей в умовах гір, опублікувати свої матеріали в нашому виданні "Гірська школа Українських Карпат".

У відповідності до міжнародної "Програми сталого розвитку гірських регіонів" (ООН) у вересні-жовтні 2009 р. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника планує провести науковий симпозиум з проблем розвитку і виховання учнів гірських шкіл як необхідної умови функціонування людської цивілізації та національної і соціальної самобутності населення, яке проживає в горах.

Запрошуємо до співробітництва, обміну думками, ідеями, досвідом.

Зрозуміло, що кожна країна, в залежності від соціально-економічного, політичного укладу життя, історичних традицій тощо, по-своєму розв'язує проблеми розвитку освіти в умовах гір. Проте, незважаючи на різноманітність національних освітніх систем, у кожній з них є цікаві та ефективні форми організації роботи школи, навчально-виховного процесу, позакласної і позашкільної діяльності вчителів та учнів гірських шкіл.

За участю ректорату Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, і в першу чергу проректора з питань міжнародного співробітництва професора І.Е. Цепенди та працівників відділу міжнародного співробітництва І.Ф. Гурака, А.М. Баточенка, І.Б. Федина, нам вдалося встановити контакти з більше ніж двадцятьма посольствами країн світу, на територіях яких є гірські регіони, в яких функціонують загальноосвітні школи. Це в основному європейські країни, про особливості освітніх систем яких ми знаємо дещо більше. Перебуваючи в складі офіційної робочої делегації Івано-Франківської області до Республіки Аргентина, проректор університету професор Ігор Цепенда ознайомив представників уряду Аргентинської Республіки з нашим Проектом і передав перший номер науково-методичного журналу "Гірська школа Українських Карпат". У ході роботи з аргентинською стороною була досягнута попередня домовленість щодо співпраці за проектом "Гірська школа".

Тісна співпраця за цим напрямом існує в нас із вченими США. Основу даного співробітництва закладено проректором з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника професором Ю.М. Москаленком, який плідно працює із Дальтонським державним коледжем (штат Джорджія, США), зокрема з професором соціології коледжу Дональдом Девісом.

Професор Д. Девіс вивчає особливості умов життя горян у різних країнах світу. Є автором понад 100 наукових статей, кількох енциклопедій і підручників. Вивчає життя людей та освітні проблеми в горах Аппалачах (США), Румунських та Українських Карпатах.

Як фахівець-соціолог і глибокий дослідник проблем життя і розвитку людей у гірській місцевості, Дональд Девіс включений в Редакційну раду журналу "Гірська школа Українських Карпат".

Під час останнього робочого візиту до Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника вчений добровільно передав до бібліотеки нашого університету наукову літературу з психології, соціології, історії, біології, менеджменту, економіки, видану в 2006 – 2007 роках.

У рамках співробітництва, яке започатковане у 2003 році підписанням відповідної угоди між Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника та Дальтонським державним коледжем, який фактично є потужним сучасним університетом, але зберігає традиційну назву коледжу, група вчених нашого університету підготувала і направила для опублікування в США великий матеріал "Життя і розвиток особистості в умовах гір потребують комплексного міжнародного вивчення" (автори Ю.Москаленко, Ю.Копчак, В.Хрущ, О.Хрущ).

Тісне співробітництво з дослідження гірської проблематики складається між нашим університетом та Академією Наук Австрійської Республіки.

Ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор фізико-математичних наук, член-кореспондент національної Академії Наук України, професор Б.К. Остафійчук та президент Австрійсько-українського інституту у справах науки і технологій професор С.С. Москалюк впродовж тривалого періоду плідно співпрацюють не лише в галузі фізики новітніх технологій, але й

сприяють реалізації проекту “Гірська школа”. Свідченням цього є проведення уже другої міжнародної Австрійсько-української конференції “Академічна безпека задля стабільності і прогресу”. Учасниками конференції є відомі вчені Австрійської академії наук, віце-президенти ААН Альфред Фогель та Йозеф Унтервегер – Почесні доктори Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також учені вищих навчальних закладів та керівники освітніх установ Івано-Франківської області.

Налагоджується співпраця із Францією. Посольство Франції в Україні запросило керівників та вчених нашого університету на традиційну виставку “Освіта” (листопад 2007 р.), де планується обговорити проект “Гірська школа” й укласти відповідну угоду щодо спільного дослідження проблеми з одним із університетів Франції.

Завдяки значній допомозі ректора університету професора Б.К.Остафійчука, проректорів І.Е.Цепенди, Ю.М.Москаленка ми виходимо на широке міжнародне співробітництво з такими відомими у світі науковими центрами вивчення гірських регіонів, як:

- The International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD), Nepal. Міжнародний Центр інтегрованого вивчення розвитку гір, Непал.
- The Mountain Institute, an international non-profit organization dedicated to conservation, community development, and cultural preservation in the Andes, Appalachian, Himalayan, and other mountain ranges of the world. Інститут гір, міжнародна некомерційна організація з охорони природи, суспільного розвитку і збереження культури в Андах, Аппалачах, Гімалаях та інших гірських системах світу.
- The Mountain Institute, Washington, USA. Інститут гір, Вашингтон, США.
- North American Mountain Forum – Alberta, Canada. Північноамериканський гірський форум – Альберта, Канада.
- UNU Project on Sustainable Mountain Development. Проект Університету ООН щодо сталого розвитку гір.
- The United Nations University. Environment and Sustainable Development Programme –Tokyo, Japan. Університет Організації Об'єднаних Націй. Навколишнє середовище і Програма сталого розвитку – Токіо, Японія.
- Information in US Mountain-Prairie Region. Інформація в американському гірсько-прерійному регіоні.
- U.S. Fish and Wildlife Service. Washington, USA. Американський відділ живої природи та риби. Вашингтон, США.
- U.S. Department of State: links related to the International Year of Mountains. Державний департамент США: зв'язки, які стосуються Міжнародного року гір.

Вищеназваним Міжнародним Центрам підготовлено і буде направлено листи про наш Проект та запропоновано співпрацю за одним із напрямів дослідження.

Для оприлюднення нашого проекту “Гірська школа”, налагодження співпраці з іншими науковими центрами, які займаються проблемою життя і розвитку людей у горах. Центром інформаційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (директор – доцент П.І. Федорук), виготовлена електронна версія журналу “Гірська школа Українських Карпат” і розміщена на сайті “Гірська школа”.

Ми плануємо запросити науковців тих світових центрів, які виявлять бажання співпрацювати з нами, на Міжнародну наукову конференцію, яка, згідно з проектом дослідження, відбудеться у нашому університеті у 2009 році. Це велика відповідальність, якій має передувати така ж велика науково-дослідницька праця наших учених.

За сприяння відділу інтелектуальної власності та інновацій (завідувач – Л.І. Никируй) редакційній колегії журналу “Гірська школа Українських Карпат” вдалось вийти на Міжнародну організацію стандартизації (Франція, Париж) і отримати бажаний для нас стандартний ідентифікаційний номер періодичного видання ISSN.

Реєстрація є дуже важливою тому, що це дає змогу отримати доступ до Реєстру ISSN через Веб інтерфейс (ISSN портал) і, по-друге, ми заявили про себе у світі, що сприятиме налагодженню міжнародного співробітництва. Наш ідентифікаційний номер:

ISSN 1994-4845

Key title: Girs'ka škola Ukraïns'kih Karpat

Abbreviated key title: Girs'ka šk. Ukr. Karp.

Parallel title: Highland School of Ukrainian Carpaty

Для педагогів нашого університету міжнародне наукове співробітництво є справою новою, цікавою і вкрай потрібною. Досвід інших країн не лише збагачує наші пошуки, але й дозволяє порівняти себе з іншими, подивитись на себе збоку. Порівняння та самооцінка дозволяють працювати більш ефективно і результативно.

Андріан Івахів,
доктор Вермонтського університету,
Канада

Principle Investigator:

Dr. Adrian Ivakhiv

Rubenstein School of Environment and Natural Resources, University of Vermont (and Institute for Island Studies, University of Prince Edward Island, Canada)

Салім Алі,
доктор інституту Міжнародних досліджень
ім. Брауна,
Канада

Co-Investigator:

Dr. Saleem Ali

Rubenstein School of Environment and Natural Resources, University of Vermont (and Watson Institute for International Studies, Brown University)

КАРПАТИ В ПЕРЕХІДНОМУ ПЕРІОДІ: КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НА СХІДНОМУ КОРДОНІ ЄС

CARPATHIANS IN TRANSITION: CULTURE, IDENTITY, AND TRANSBOUNDARY COOPERATION AT THE EU'S EASTERN BORDER

Школа навколишнього середовища і природних ресурсів ім. Рубінштейна, Університет штату Вермонт та Інституту Міжнародних досліджень ім. Уотсона досліджують вплив географічних умов на формування особистості та проблеми транскордонного співробітництва.

Подаємо статтю канадських учених означеної проблеми.

With the recent expansion of the European Union to encompass several former Eastern Bloc countries, Europe's new 'Schengen' border now runs down the middle of the continent's largest mountain chain, the Carpathian mountains. While the stricter new border regulations are expected to present a setback for economic development of non-EU border regions, a series of transboundary initiatives, including the Carpathian Euroregion, the Carpathian Ecoregion Initiative, and the Carpathian Convention, have begun to focus on developing a broadly ecoregional strategy for sustainable development.

З нещодавнім розширенням Європейського союзу за рахунок включення кількох колишніх країн Східного блоку, новий "Шенгенський" кордон Європи тепер досяг середини найбільшого гірського ланцюга континенту – Карпат. Очікуючи суворіших нових прикордонних правил, які приведуть до затримки економічного розвитку прикордонних районів, що не входять в ЄС, низка транскордонних ініціатив, в тому числі Карпатський Єврорегіон, Ініціатива Карпатського екорегіону та Карпатська Конвенція, почали зосереджуватися на розробці загальної екорегіональної стратегії сталого розвитку.

PROJECT DESCRIPTION

1. NATURE AND PURPOSE OF PROPOSED RESEARCH

Inhabitants of the non-EU regions of the Carpathian basin fear that the stricter new border regime will present a serious setback to economic development of their communities, which are already marginalized within their respective nation-states (Dfrr 2001; Jordan and Klemenčić 2003; Suli-Zakar et al. 2001). Counteracting this tendency, a number of transboundary initiatives, including the Carpathian Euroregion, the Carpathian Ecoregion Initiative, and the Carpathian Convention, have begun to focus on developing a broad regional strategy for sustainable development of the communities and ecological resources of the area. With respect to the latter, the Carpathian region includes three of the world's six UNESCO international Transboundary Biosphere Reserves, among them the

ПРОЕКТНИЙ ОПИС

1. ХАРАКТЕР І ЦІЛЬ ЗАПРОПОНОВАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Жителі районів Карпатського басейну, що не входять до ЄС, побоюються, що суворіший новий прикордонний режим приведе до затримки економічного розвитку їхніх громад, що вже помічається на місцях у кожній із цих держав (Бат 2001; Йорданія і Клеменчіц 2003; Сулі-Закар та ін. 2001). Протидіючи цій тенденції, ряд транскордонних ініціатив, в тому числі Карпатський Єврорегіон, Ініціатива Карпатського екорегіону та Карпатська Конвенція, почали зосереджуватися на розробці загальної регіональної стратегії сталого розвитку спільнот і екологічних ресурсів цього району. Щодо останнього, то Карпатський регіон включає три із всесвітніх шести, згідно з ЮНЕСКО, міжна-

first such trilateral (tri-national) reserve, as well as a number of prominent wilderness and natural areas. In the light of these seemingly contradictory developments and of the complex ethnic fabric of the region, this research project will examine the role of cultural and regional identity in affecting the possibilities for regional transboundary cooperation in the Carpathian basin. It will trace the development of cross-border cooperation between the nations involved and the levels of local and regional participation in such cooperation, and will test the hypothesis that environmental conservation can play an instrumental role in transboundary and inter-ethnic peace-building. In the process, it will attempt to identify both obstacles and opportunities for further development of a Carpathian regional sustainable development strategy.

A. Investigation of the respective roles of cultural identity and regional identity in cross-border cooperation; charting the transformation of identity from state and ethnic nationalism to eco-regionalism; GIS analysis of patterns of transition in Carpathian demographics and associated variables.

While the Carpathian region may be most noted for its geographic and ecological features, it is also notable for the ethnic complexity. The region includes not only the nominal nationalities of its respective states (both within and outside the borders of those states), but also several distinct ethnic subgroups and/or stateless peoples, including up to two million Roma (Gypsies), some one million Rusyns (or Ruthenians), as well as Lemkos, Boykos, Hutsuls, Góralcs, Szeklers, and Wallachians. The distinct cultural heritage of these peoples, combined with the area's remarkable natural heritage, make the Carpathian region a prime site for transboundary conservation, as well as ecotourism and heritage tourism, development. This research will attempt to answer the questions: How have 'cultural diversity and the development of specific cultural identities (Rusyn, Roma, Hungarian, and others) hindered or aided the process of regional economic development in the Carpathians? How have these ethnic and regional identity processes been affected and influenced by cross-border contact and cooperation? To what extent have regional commonalities, arising from shared experience and from the relative peripherality of these areas vis-à-vis their respective nation-states, contributed to the development of a Carpathian regional identity, and what are the prospects for this to occur in light of differential EU accession of the region's nations? Metaanalysis of available quantitative data (census, voting patterns, et al.) and discourse analysis of qualitative data will be supplemented by Geographical Information Systems (GIS) analysis of patterns found in both kinds of data.

B. Testing the hypothesis that environmental conservation can play an instrumental role in transboundary and inter-ethnic peace-building; drawing policy lessons for other transfrontier

родних транскордонних заповідників біосфери і серед них на першому місці такий тристоронній (три-державний) заповідник, як і безліч відомих диких місцевостей та територій незайманої природи. У світлі цих очевидно суперечливих подій і складної етнічної структури регіону в даній науково-дослідній роботі буде досліджуватися роль культурної та регіональної ідентичності у впливі на можливості для регіонального транскордонного співробітництва в Карпатському басейні. В ній буде простежено розвиток міжнародного співробітництва між залученими країнами та участь у такому співробітництві місцевого та регіонального рівнів, а також буде перевірено гіпотезу про те, що охорона навколишнього середовища може відігравати визначальну роль у транскордонній і міжетнічній миротворчості. В ході дослідження буде зроблено спробу визначити як перешкоди, так і сприятливі можливості для подальшого вдосконалення Карпатської регіональної стратегії сталого розвитку.

A. Дослідження ролі культурної та регіональної ідентичності в міжнародному співробітництві; схема переходу ідентичності від державного і етнічного націоналізму до еко-районування; (ГІС) географічна інформаційна система і аналіз прикладів такого переходу в демографії Карпат та пов'язаних з цим змін.

Одночасно з тим, що карпатський регіон можна більш за все відзначати за його географічні і екологічні особливості, він також відомий етнічною складністю. Регіон включає не тільки номінальні нації відповідних держав (як всередині, так і поза межами цих держав), але й декілька окремих етнічних підгруп, у тому числі: до двох мільйонів ромів (цигани), близько мільйона русинів, а також лемки, бойки, гуцули, гуралі, шеклери і валахи. Різноманітна культурна спадщина цих народів, поєднана з чудовою природною спадщиною краю, робить карпатський регіон гарним місцем для транскордонного заповідника, а також для розвитку еко-туризму і туризму з метою вивчення традицій. Це дослідження спробує відповісти на питання: Як культурне різноманіття і розвиток особливих культурних індивідуальностей (русини, цигани, угорці та ін.) впливають на процес регіонального економічного розвитку в Карпатах? Як торкнулися цих етнічних і регіональних процесів ідентичності міжнародні контакти і співробітництво і як вплинули на них? Метааналіз доступних кількісних даних (перепис, виборчі діаграми та ін.) та обґрунтований аналіз якісних даних будуть доповнені аналізом прикладів, знайдених в обидвох видах даних Географічної Інформаційної Системи (ГІС)

Б. Перевірка гіпотези про те, що охорона навколишнього середовища може відігравати визначальну роль у транскордонному миротворчому процесі; політичні уроки для інших транскордонних ініціатив та установ і для глобального екологічного управління.

initiatives and institutions and for global environmental governance.

The Carpathian Ecoregion Initiative is an unusual exemplar of how environmental concerns are bringing national state bureaucracies to collaborate with each other. Hence environmental cooperation in this region is particularly significant. As global institutions develop to focus on environmental problems through integrative decision-making, the Carpathian case can provide valuable lessons on implementation of visionary environmental planning. We will attempt to draw some key lessons and consider their broader applicability to other locations of existing and potential transboundary cooperation and to global institutions such as the Convention on Biological Diversity.

2. BACKGROUND, SIGNIFICANCE, AND RELATION TO EXISTING LITERATURE

The notion of transboundary protected areas (TBPA) or transfrontier conservation areas (TFCA) was developed. The World Conservation Union (IUCN) played an important role in moving this concept forward and established a task force within the World Commission on Protected Areas for this purpose. In 2001, the task force prepared a monograph that moved the idea one step forward with the suggestion that such TBPAs be used for peace and cooperation giving a renewed connotation to the term 'peace park' (Sandwith et al. 2001). According to this publication, there were 166 existing transboundary protected area complexes world wide comprising 666 individual conservation zones. The Carpathian region encompasses several such transboundary protected areas, including three UNESCO Transboundary Biosphere Reserves (among them the East Carpathian International Biosphere Reserve, the first such trilateral reserve) and a host of other transboundary conservation and protection measures. It is, at the same time, a "mosaic of nationalities, cultures and religions [...] a microcosm of the New Europe, containing a potential volatile mixture of nations and religions" (Kordela-Borczyk 1996). This makes it an ideal case study of transboundary cooperation and its potentials both for international peace-making and for regional sustainable development. The Carpathian mountain range and basin is the most recognizable geographical feature of this EU border area. The eastern part of Europe's main mountain system, the Carpathians extend in a broad 1500-km-long crescent-shaped arc from the Austrian-Czech border through parts of Slovakia, Poland, Hungary, Ukraine, Romania, and into Serbia and Montenegro (Yugoslavia). From an ecological perspective, the Carpathian region includes some of Europe's most significant wilderness and natural areas and numerous rare and endangered plant and animal species. Three of the world's six UNESCO Transboundary Biosphere Reserves are found here. The Carpathians are considered to be the last region in Europe to support viable populations of large carnivores which are

Ініціатива "Карпатський екорегіон" - незвичайний зразок того, як екологічні проблеми змушують національних державних чиновників співпрацювати один з одним. Отже, екологічне співробітництво в цьому регіоні особливо важливе. Оскільки всесвітні організації розширюються, щоб зосередитися на екологічних проблемах шляхом прийняття спільних рішень, стан справ у Карпатах може надати цінні уроки щодо впровадження нереального екологічного планування. Ми спробуємо вивести деякі ключові уроки і розглянути їхнє ширше застосування для інших місць розташування існуючого і потенційного транскордонного співробітництва та для всесвітніх організацій таких, як Конвенція про біологічні різноманітності.

2. ПОХОДЖЕННЯ, ЗНАЧЕННЯ І ВІДНОШЕННЯ ДО ІСНУЮЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Було введено поняття транскордонних природоохоронних територій (ТКПТ), чи транскордонних заповідників (ТКЗ). Всесвітній Союз Охорони Природи (ВСОП) відіграв важливу роль у впровадженні цього поняття і з цією метою створив цільову групу в рамках Всесвітньої Комісії з питань природоохоронених територій. У 2001р. ця цільова група підготувала монографію, яка запропонувала ідею одного кроку вперед з пропозицією, щоб такі ТКПТ використовувалися для миру і співробітництва, надаючи термінові "заповідник миру" нового додаткового значення (Сандвіз та ін. 2001 р.). Відповідно до цієї публікації, в усьому світі є 166 транскордонних природоохоронних територіальних комплексів, які включають 666 окремих природоохоронних зон. Карпатський регіон охоплює кілька таких транскордонних природоохоронних районів, включаючи три транскордонні заповідники біосфери ЮНЕСКО (серед них Східно-Карпатський Міжнародний Заповідник Біосфери, перший такий тристоронній заповідник) і безліч інших транскордонних природоохоронних і захисних заходів. Це водночас "мозаїка націй, культур і релігій мікросвіту Нової Європи, який містить потенційно мінливу суміш націй і релігій" (Кордела-Борчик, 1996 р.). Це робить його ідеальним для соціологічного дослідження транскордонного співробітництва і його потенціальних можливостей як для міжнародної миротворчості, так і для стабільного розвитку регіону. Карпатський гірський ланцюг і його басейн - найзначніша географічна особливість цієї прикордонної області ЄС. Східна частина головної гірської системи Європи – Карпат – в ширину простягається 1500–кілометровою дугою у вигляді півмісяця від австрійсько-чеського кордону через території частини Словачії, Польщі, Угорщини, України, Румунії і в Сербію та Чорногорію. З екологічної точки зору Карпатський регіон включає деякі з найважливіших і природних областей Європи і численні різновиди рослин і тварин як рідкісних,

otherwise rare or nonexistent in other parts of Europe, including brown bear (some 8000), grey wolf (4000), lynx (3000), and others (by comparison, the Alps contain a mere 460, 335, and 160, respectively, of each of these) (Turnock 2001:217; Carpathian Ecoregion Initiative 2001:3). In addition to agriculture, forestry, and certain other industrial activities, the region has great potential for sustainable tourist development, including ecotourism and cultural heritage tourism. A number of transboundary initiatives have been launched in the Carpathian region. These include:

- The Carpathian Euroregion, established in February, 1993, as an association of regional and local governments from Hungary, Poland, Slovakia, and Ukraine (and, since 1997, Romania), and now encompassing some 16 million people over 160,000 sq. km.
- The Carpathian Ecoregion Initiative, initiated by the Danube-Carpathian Programme of the World Wide Fund for Nature (WWF) and launched in 1999 as a partnership of over 50 organizations working with stakeholders across seven countries, and devoted to an 'ecoregional' approach toward conservation and sustainable development;
- The Carpathian Convention, or the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, spearheaded by the Ukrainian government and signed by the governments of the Czech Republic, Hungary, Romania, Slovakia, Ukraine, and Serbia-Montenegro in May of 2003, and later joined by Poland. Inspired by the Alpine Convention and assisted and facilitated by the United Nations Environment Programme's (UNEP) Regional Office for Europe, the Carpathian Convention commits its signatories to protect and develop over 200,000 sq. km inhabited by some 16 to 18 million people.

3. METHODOLOGY

This research will involve multiple methods, including secondary analysis of available quantitative data, interpretive discourse and policy analysis. GIS mapping and analysis, and ethnographic fieldwork, organized according to the following steps. Collection and comparative analysis of census, electoral and polling data, local, regional and national press reports, tourism promotional literature, literary texts, visual representations and material culture (including maps, museum exhibitions, tourist displays, public monuments, representation at folkloric festivals, and so on). The main objective here will be to establish, through multiple methods, the cultural parameters – both obstacles and opportunities – for the development of transboundary environmental and cultural and regional heritage initiatives by (a) tracking evidence, expressions, and claims and strategies of group identification and affiliation, heritage identification, and regional identification and sentiment (to be analyzed through social-context-

так і тих, що перебувають під загрозою зникнення. Вважається, що Карпати є останнім регіоном в Європі, який підтримує життєздатні популяції великих м'ясоїдних тварин, на протипагу іншим частинам Європи, де вони є рідкісними, або їх і зовсім немає, включаючи бурого ведмеда (близько 8000), сірого вовка (4000), рисі (3000) та інших (для порівняння, в Альпах є всього 460, 335 і 160 відповідно, кожного з них) (Тернок 2001:217; Ініціатива Карпатського Екорегіону 2001:3). У галузях сільського господарства, лісівництва і деякої іншої промислової діяльності регіон має великий потенціал для стабільного розвитку туризму, включаючи екотуризм та туризм з метою вивчення культурної спадщини. В Карпатському регіоні було започатковано низку транскордонних ініціатив. Сюди входять:

- Карпатський Єврорегіон, заснована в лютому 1993 р., як асоціація районних і місцевих органів влади з Угорщини, Польщі, Словачії і України (і з 1997р. Румунії) і зараз охоплює близько 16 мільйонів осіб на більш ніж 160 000 кв. км.
- Ініціатива Карпатського Екорегіону, запропонована Дунайсько-Карпатською Програмою Міжнародного фонду захисту природи (Міжнародний фонд захисту диких тварин) і започаткована в 1999 р. як товариство куди входять понад 50 організацій, які працюють з депозитаріями спільного майна у семи країнах, і присвячена "еко-регіональному" підходу до охорони природи і стабільного розвитку;
- Карпатська Конвенція, або Структурна Угода щодо захисту і стабільного розвитку Карпат, яку очолив український уряд і підписали уряди Чеської Республіки, Угорщини, Румунії, Словачії, України та Сербії-Чорногорії в травні 2003 р., а відтак приєдналася Польща. Ініційована Високогірною Конвенцією і за допомоги та сприяння Регіонального офісу Програми охорони навколишнього середовища Організації Об'єднаних Націй (UNEP) для Європи, Карпатська Конвенція доручає сторонам, які підписали цю Конвенцію, охороняти і розвивати понад 200 000 кв. км, які населяють близько 16 - 18 мільйонів людей.

3. МЕТОДОЛОГІЯ

У цьому дослідженні будуть використані численні методи, в тому числі вторинний аналіз доступних кількісних даних, роз'яснювальна доповідь і аналіз політики. Картографія ГІС і аналіз та етнографічна розвідка, організовані відповідно до наступних кроків. Збір і порівняльний аналіз перепису, даних щодо виборів та голосування, повідомлень у місцевій, районній і національній пресі, літератури зі сприяння продажу турів, літературних текстів, візуальних презентацій і матеріальної культури (включаючи карти, музейні виставки, туристичні виставки, народні пам'ятки, вистави на

tual methods of discourse analysis), and (b) comparing these with available quantitative data analyzing patterns of change and differentiation across regions and national boundaries.

4. FEASIBILITY; RELATIONSHIP TO INVESTIGATORS' ONGOING RESEARCH

The transdisciplinary nature of the proposed research is made possible by the previous research experience of each of the Co-Investigators. With a background in the ethnic, cultural, and religious dimensions of environmental issues and conflicts (1997, 2001, 2002), and previous work in Eastern Europe, including as a former Canada-USSR Scholar (1990, 2004, 2005, 2006), and native and/or working knowledge of Ukrainian, Polish, Russian, and Carpatho-Rusyn. Dr. Ivakhiv will be primarily responsible for the ethnographic and discourse-analytical components of the project. In July, 2004, Dr. Ivakhiv participated in an International Roundtable on the Carpathian Convention, held in the Carpathian village of Sheshory (Kosiv Region, Ukraine). The proposed research will contribute to two of Dr. Ivakhiv's ongoing projects, the first examining landscapes of heritage and identity in post-Soviet Ukraine, and the second analyzing changing concepts of "nature" and "culture" in the identification and protection of "world heritage" sites.

EXPECTED PUBLICATIONS RESULTING FROM RESEARCH

These will include at least two working papers, three journal articles (one by each of the main investigators and one jointly authored), and a web site with hyper-linked GIS maps indicating the patterns and relationships of transition in the Carpathian region. It is expected that this research will also result in chapters in books currently being developed by each of the Co-Investigators.

фольклорних фестивалів тощо). Головна мета полягає в тому, щоб встановити шляхом застосування численних методів культурні параметри – як перешкоди, так і можливості - для розвитку транскордонних природоохоронних, культурних і регіональних ініціатив зі збереження спадщини: а) дослідження фактів, висловлювань і тверджень, а також стратегій ідентифікації і встановлення зв'язків груп населення, з'ясування спадщини та регіональної ідентифікації і настрою (для аналізу із застосуванням соціально-контекстуальних методів аналізу бесід); б), їх порівняння з доступними кількісними даними, аналізуючи моделі зміни і диференціювання за регіонами і за національними кордонами.

4. ЗДІЙСНЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Транспредметний характер запропонованого дослідження став можливим завдяки попередньому досвіду досліджень кожного із співдослідників. Маючи досвід роботи в етнічній, культурній і релігійній сферах, у галузі екологічних проблем і конфліктів (1997, 2001, 2002р.р.), зважаючи на попередній досвід роботи у Східній Європі, в тому числі і як колишній канадсько-радянський учений (1990, 2004, 2005, 2006р.р.), володіючи українською, польською, російською мовами, доктор А.Івахів має певні здобутки в галузі етнографічних досліджень Карпатського регіону. В липні 2004 р. доктор А.Івахів брав участь у Міжнародному круглому столі, присвяченому Карпатській Конвенції, який проходив у карпатському селі Шешори (Косівський район, Україна). Запропоноване дослідження зробить свій внесок у два чинних проекти доктора А.Івахіва: дослідження ландшафтів та їхньої різноманітності, ідентичності в пострадянській Україні, аналіз зміни у трактуванні понять "природа" і "культура" і визначення об'єктів "світової спадщини", які потребують охорони.

ОЧІКУВАНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ЩО Є РЕЗУЛЬТАТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вони включатимуть принаймні дві робочі статті, три журнальних статті (по одній від кожного з основних дослідників і одна – у співавторстві), і вебсайт із гіперпосиланням на карти ГІС, на яких подано діаграми і характеристики розвитку карпатського регіону. Сподіваємося, що це дослідження закінчиться розділами в книгах, які в даний час розробляються обидвома співдослідниками.

7 " .
 + 1 *] *
 7 ", 3 % -&
 9'D %-%% % .>??

3 \$ 1 1 G . 4 3 , D+

ВІДТЕПЕР ГІРСЬКІ ШКОЛИ МАЮТЬ СВІЙ ЧАСОПИС

У Івано-Франківському видавництві "Місто НВ" вийшов друком перший номер науково-методичного часопису Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника "Гірська школа Українських Карпат" під редагуванням кандидата педагогічних наук, професора Василя Хруща. Про це 14 лютого повідомив власкор ЗІКу.

У вступному слові ректора, доктора фізико-математичних наук, члена – кореспондента НАУ, професора Богдана Остафійчука зазначено: "У 27 гірських районах Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей, у школах зі статусом гірських, навчається 126341 учень, які не на словах знають, що таке Карпатські гори і життя серед них. Вивчити специфіку впливу природи на навчання, виховання і розвиток дітей горян, знайти характерні особливості роботи вчителів у гірських школах, визначити взаємозалежність процесів життєзабезпечення і виробити відповідні наукові рекомендації щодо підвищення ефективності цих процесів – таку мету поставили перед собою вчені університету".

Часопис "Гірська школа Українських Карпат" має на меті оприлюднити, винести на обговорення широкого загалу фахівців з різних галузей зібрані, вивчені й узагальнені матеріали та пропозиції щодо подальшого розвитку гірських шкіл і вдосконалення усієї системи навчання і розвитку юних горян".

3 G 4 1 -
1

\$

МІЖНАРОДНІ КОНТАКТИ

Vasyl Stefanyk PreCarpathian National University
_vano-`rankivsk, Ukraine
B lay 200<

Dear Mr. Khrusch,

Further to your ISSN request, I am pleased to inform you that your serial has been recorded in the ISSN Register as follows:

ISSN 1994-4845

Key title: Girs'ka skola UkraYns'kih Karpat

Abbreviated key title: Girs'ka sk. Ukr. Karp.

Parallel title: Highland School of Ukrainian Carpaty

According to the ISO standard on ISSN, the ISSN number must be printed prominently on each issue of your publication, preceded by the letters ISSN, preferably in the upper right hand corner of the cover.

This ISSN is valid as long as the above title remains unchanged. Please let us know any changes so that we may decide if a new ISSN assignment is needed (and send the appropriate photocopies)

Other changes such as the publisher's name, place of publication (town / country of publication), frequency ... do not affect the ISSN, but we wish to be kept informed (with the appropriate photocopies) so that we may update the bibliographic data in our records.

May I draw your attention to the fact that distinct ISSN have to be assigned if different versions of your serial such as languages, online, CD-Rom, etc. are published?

If so, could you please fill in the application form for each one and send us :

- a copy of the title screen or homepage of the publication, with the URL (and a password if necessary for an online version,
- a sample issue or copies of the label or carrier with the publisher's name & address for a CD-ROM version.

Finally, please note that you can access the ISSN Register through a Web interface (The ISSN Portal). In order to obtain a one month free trial access please fill in the request form available at <http://portal.issn.org>.

Do not hesitate to contact us or visit our web site (www.issn.org) for any further information.

Thanking you for your kind cooperation in this matter,

I remain, Yours sincerely,

Alain Roucolle
Head of Bibliographic Section
ISSN International Centre

1 R 1

% -& ,
B , 200<.

Шановний п. Хрущ,

Щодо Вашого запиту відносно ISSN (стандартний ідентифікаційний номер періодичного видання) з радістю повідомляю Вас, що Ваше періодичне видання було зареєстровано в реєстрі ISSN наступним чином:

ISSN 1994-4845

Основна назва: Girs'ka škola Ukraïns'kih Karpat

Скорочена основна назва: Girs'ka šk. Ukr. Karp.

Паралельна назва: Highland School of Ukrainian Carpaty

Згідно зі стандартами МОС (Міжнародної організації стандартизації) про ISSN номер ISSN повинен бути надрукований помітно на кожному числі вашого видання, перед котрим повинні стояти літери ISSN, бажано у верхньому правому кутку обкладинки.

ISSN дійсний поки вищезгадана назва залишається незмінною. Просимо повідомити про будь-які зміни, щоб ми могли вирішити, чи видання нового призначення нам необхідне (і надішліть відповідні фотокопії).

Інші зміни, такі як ім'я видавця, місце випуску (місто/країна видання), періодичність тощо, не впливають на ISSN, але ми хочемо, щоб Ви нас інформували (відповідними фотокопіями), щоб ми могли поновлювати бібліографічні дані в наших записах.

Дозвольте звернути Вашу увагу на той факт, що періодичному виданню повинен бути присвоєний інший ISSN, якщо видаються інші версії цього видання, наприклад, іншою мовою, онлайн, СіДі-Ром (CD-Rom) і т.п.

Якщо це так, заповніть, будь ласка, заяву-анкету на кожне з них і надішліть нам:

- копію титульної заставки чи першої сторінки публікації з URL (адреса вебсайта) (і у випадку необхідності, пароль) для Інтернет-версії,
- типовий примірник чи копії ярлика або носія з іменем і адресою видавця для версії CD-Rom.

І, нарешті, візьміть до уваги, що Ви можете отримати доступ до Реєстру ISSN через Вебінтерфейс (ISSN портал). Щоб отримати безкоштовний пробний доступ на один місяць, заповніть бланк заявки, який знаходиться за адресою: <http://portal.issn.org>.

Для подальшої інформації контакуйте з нами або відвідайте наш вебсайт (www.issn.org).

Дякую за Ваше співробітництво з даного питання.

Щиро Ваша,

Елейн Рукол
Завідувач бібліографічним відділом
ISSN Міжнародний Центр

AMBASSADE DE FRANCE EN UKRAINE

ПОСОЛЬСТВО ФРАНЦІЇ В УКРАЇНІ

*La Conseillère de coopération et d'action culturelle
A Kiev, le 7 juillet 2007*

4

\$

7, B 200<

Monsieur le Recteur,

Je vous remercie pour votre lettre relative à la demande de coopération dans le domaine scolaire dans les Carpates.

La France n'a pas de programme spécifique de développement de l'enseignement scolaire dans les régions montagneuses, car elle dispose d'un système éducatif qui est unique pour l'ensemble du pays. La faiblesse des effectifs scolaires dans les campagnes et dans les villages des montagnes, pousse à fermer certaines écoles pour procéder à des regroupements d'élèves favorisés par un ramassage scolaire.

Si vous pouviez faire rédiger un projet de coopération par vos services, il sera possible alors de chercher à vous trouver un partenaire susceptible de répondre à votre attente. Une excellente occasion pour prendre contact avec des universités françaises et de les intéresser à un projet est de participer au Salon de l'étudiant qui se tiendra à Kiev du 16 au 18 novembre 2007, comme chaque année.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Recteur, l'expression de ma considération distinguée.

Aïcha Kherroubi

Шановний Пане Остафійчук,

Дякую Вам за ваш лист з проханням про налагодження співробітництва у галузі шкільної освіти у Карпатах.

Франція не має спеціальної програми розвитку шкільної освіти у гірських регіонах, оскільки її освітня система є єдиною для всієї країни. Брак викладачів у сільській місцевості та в гірських селищах змушує закривати деякі школи, групувати учнів і доставляти їх до школи шкільним автобусом.

Якби Ви доручили своїм службам скласти проєкт співробітництва, то тоді було б можливо спробувати знайти для Вас партнера, який відповідав би вашим очікуванням. Вельми чудовою нагодою для встановлення контактів з представниками французьких університетів та зацікавленні їх тим чи іншим проєктом буде участь у щорічному салоні "Освіта", який відбудеться у Києві з 16 до 18 листопада 2007.

Прошу Вас прийняти, Шановний Пане Остафійчук, запевнення у моїй високій повазі.

+ G 7/44 Y%

4

\$

Dear Prof. B. K. Ostafiychuk,

the Mountain Research Initiative (MRI) has received your letter dated 19.4.07 exploring the possibilities of collaboration between researchers of the Vasyl-Stefanyk University and Swiss research institutions in view of the preparation of the scientific symposium on "Development and Education in Mountain Regions". Your letter to the Swiss Embassy in the Ukraine (Mr. Christian Faessler) has been translated and forwarded to Prof. Doris Wastl-Walter, Director of the Institute of Geographie, University of Bern, Switzerland. Your request was then forwarded to the MRI.

The MRI is an international coordination office for Global Change research in mountains. Since recently, we have been affiliated with the Institute of Geography. We would be pleased to include scientists from the Ukraine in the European network and to assist you in establishing contacts to mountain researchers in Switzerland and Europe. For more information on the MRI and the European network (see GCRN_EM under "projects") please visit our website: <http://mri.scnatweb.ch>

To better tailor the information and to evaluate if the translation is conveying your message properly, I would like to clarify/confirm the following points:

Шановний професоре Б. К. Остафійчук,

Міжнародна наукова організація дослідження гірських регіонів "The Mountain Research Initiative (MRI)" отримала лист, датований 19.04.07, в якому йдеться про можливу співпрацю між науковцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Швейцарських Дослідницьких Інститутів щодо підготовки наукового симпозіуму на тему "Розвиток та освіта у гірських регіонах". Лист, який Ви надіслали до Швейцарського Посольства в Україні (п. К. Феслер), був перекладений та відправлений до професора та директора Інституту Географії Бернського Університету (Швейцарія) Д.В.Волтера, а звідти - до наукової організації дослідження гірських районів, MRI.

Нещодавно наш науковий заклад було приєднано до Інституту Географії. З великим задоволенням ми б залучили науковців з України до Європейської мережі і посприяли встановленню контактів з науковими дослідниками гірських регіонів у Швейцарії та Європі. Для отримання більшої інформації (див. проєкти GCRN EM) звертайтеся на вебсайт: <http://mri.scnatweb.ch>

Для досягнення порозуміння пропонуємо Вам уточнити чи підтвердити інформацію:

(1) The Vasyl-Stefanyk-University has a work group dealing with the effect of land use and climate change on the montane livelihood systems, mountain economy, culture and education, which in turn influence mountain development as a whole and child and adult education in particular. Is this right?

(2) You publish a journal named "Mountain school of the Ukraine Carpathians"...

(3) ... and you like to invite Swiss mountain scientists to conduct research in the Ukraine Carpathians...

(4) and to publish their results in the aforementioned journal?

(5) In September or October 2008 you are planning an international/national (?) science symposium in Ivano-Frankivsk (?) targeting on "The role of mountain schools for development and education as a prerequisite for the functioning of civilization and the national and social integrity of the inhabitants of mountains".

Once these points have been clarified, the MRI could offer the following:

- Contacts to scientists/institutions (you get their names)
- An entry in the "MRI Europe List": This list has been developed as a research partner finding tool for national and international research projects (such as FP7, COST, Alpine Space Programme, ESF, etc.). It is a simple list of individual mountain researchers expressing interest in collaboration (see list attached). The persons on the list are also members of the MRI Europe Network thus will automatically receive the MRI electronic Newsletter and information on recent initiatives and funding opportunities. If you like your name to be included, please send me your research interests and expertise and indicate in which mountain systems you have been working. Please feel free to invite your colleagues to add their details (email to me).
- MRI Flash: The MRI Flash is one of the communication tools for the MRI Europe Network. The idea of your symposium could be presented in the newsletter so that interested researchers could get in touch with you. Receiving the Newsletter, of course, will update you on recent developments, publications, initiatives and activities in the field of Global Change in European mountains, including the Carpathians.

We would be very happy to assist you in your endeavors and hope this is the start of a long-term information exchange.

With kind regards,

Astrid qjnnsen {urung

(1) Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника має групу дослідників, яка вивчає вплив використання землі та змін клімату на економіку гірських регіонів, культуру та освіту, що своєю чергою впливає і на гірський розвиток загалом та особливо на навчання дітей та дорослих. Чи це є дійсно так?

(2) Ваш університет видає журнал під назвою "Гірська школа Українських Карпат" ("Mountain school of the Ukraine Carpathians");

(3) Ви маєте намір запросити дослідників гір Швейцарії для проведення наукової роботи у Карпатах;

(4) Опублікувати отримані результати у журналі;

(5) У вересні чи жовтні 2008 року Ви плануєте міжнародний чи національний симпозіум (який саме?), у Івано-Франківську (де саме?) на тему "Роль гірських шкіл у розвитку освіти як необхідної умови для функціонування цивілізації та національно-соціальної інтеграції жителів гір";

Як тільки ці питання будуть вияснені, міжнародна наукова організація дослідження гірських регіонів, MRI готова запропонувати наступне:

- Контакти з науковцями/інститутами (в подальшому Ви отримаєте їхні назви);
- Входження до списку представників наукових організацій Європи "MRI Europe List", які проводять дослідження у гірських регіонах на національному та міжнародному рівнях (такі, як: FP7, COST, Alpine Space Programme, ESF та інші) та проявляють інтерес до співпраці. Особи, які входять до даного списку, є також членами Європейської мережі MRI та автоматично отримують електронний інформаційний бюлетень MRI та дані про останні ініціативи проєктів і можливості фінансування. Якщо Ви бажаєте увійти до цього списку, просимо Вас надіслати нам на поштову адресу інформацію про Ваші наукові інтереси, а також вказати та описати, в якій саме гірській системі Ви працюєте;
- MRI FLASH є одним із засобів потрапляння до Європейської мережі MRI. Ваша ідея проведення симпозіуму буде представлена у інформаційному бюлетені, таким чином усі науковці, які зацікавлені даною темою, зможуть зв'язатися з Вами. Отримавши бюлетень, Ви зможете оновити дані про останні напрацювання, публікації, ініціативи та ін. у сфері досліджень Глобальної зміни в гірських регіонах Європи, включаючи Карпати.

Ми будемо раді Вам допомагати реалізовувати Ваші спроби та сподіваємось, що ми розпочинаємо довготривалий процес обміну інформацією.

З найкращими побажаннями,

+ . Y. E

**AUSTRO-UKRAINIAN INSTITUTE FOR SCIENCE AND TECHNOLOGY
THE XVII INTERNATIONAL HUTSULIAN WORKSHOP "ACADEMIC SECURITY
FOR STABILITY AND PROGRESS"
11-13 OCTOBER 2007, IVANO-FRANKIVSK (UKRAINE)
ACADEMIC - SECURITY ' 2007**

The Workshop will address selected problems of national programmes and initiatives in the field of security research; of preventing human rights violations of the UN Charter, international and regional law & of system analysis of corresponding educational-scientific processes in the geopolitical space of Europe. It is sponsored by Gesellschaft zur Forderung von Wissenschaft und Forschung (Austria); National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv); V. Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine); Walter Thirring International Institute for Mathematical Physics, Astrophysics and Nuclear Investigations (Ukraine); Austro-Ukrainian Institute for Science and Technology (Austria); Slovak Research Centre (Slovakia); the Czech Research Centre (Czech Republic) and Ukrainian Institute for Project Management(Ukraine).

The priority topics of the Workshop are

8. Security, innovation and technology: How can security research reduce the threat posed by attackers and disasters?
9. Security and infrastructure: How can security research reduce the vulnerability of society?
10. Security and competitiveness: How can security research contribute to increasing competitiveness? (development of pioneer markets, innovative procurement, the corporate and economic perspective of security)
11. Security and society: How can findings on the causes of human rights violations, corruptions, radicalization and threats, together with innovative technology and strategies for action, contribute to a plus of security?
12. Category Methods of Mathematical Modelling: Informativeness & Bayesian decision-making problems in academic security systems
13. Concepts of design of software for the system models of academic security in the geopolitical space of Europe
14. Methodical support systems in the field of educational-scientific cooperation in academic security

Timetable

Date (s)	Event
10th October	Arrival and registration
11th October	Talks begin in the morning
13th October	Workshop ends
30th November	Deadline for submission of manuscripts for proceedings

Registration procedure and submission of abstracts

(Along with this Circular we can send to you a separate file (or to fax it, if you do not use e-mail) with subject TIMPANIRegistr./Abstracts. Please, ask TIMPANI Registr./Abstracts file by e-mail (mss@bitp.kiev.ua) or TIMPANI Registr./Abstracts form by fax (+380-44-5265998). In this file/form you have to insert your registration data and abstracts (the file/form contains more instructions).

Proceedings

The deadline for submissions to the conference proceedings is 30th November 2007, however, to assure swift publication we encourage the participants to submit their manuscripts already during (or even before) the Workshop.

International Advisory Committee

W. Kummer (Austria)
H. Mang (Austria)
B. K. Ostafiychuk (Cochairman, Ukraine)
J. Unterweger (Co-chairman, Austria)
A. Vogel (Co-chairman, Austria)

PROGRAMME

Thursday, October 11, 2007

(Rakhiv Filial Branch of V. Stefanyk Precarpathian National University , B. Khmelnytsky str. 9, Rakhiv)

Chairperson:	Yu. M. BERKELA (Ukraine)
10.00-10.20	Opening
10.20-11.00	Vasyl KHRUSHCH (Ukraine) The development of education in the Carpathian Region as the guarantee of its academic security and steady development

11.00 - 11.15 Coffee Break

11.15-11.45	Ivan BUDZAK (Ukraine) Profile teaching as a factor of the steady development of the Carpathian Region
11.45-12.15	Volodymyr VELYKOCHY (Ukraine) The strategy of the development of tourist education as an element of the steady development of the Carpathian Region

12.15-12.30 Coffee Break

12.30-12.50	Vira KOVALCHUK (Ukraine) The peculiarities of academic work organization in schools of mountainous regions
12.50-13.10	Iryna MARTYNIAK (Ukraine) Work with talented schoolchildren of mountainous regions and the system of its further development

13.10-15.00 Lunch

Chairperson:	P. A. IHNATIUK (Ukraine)
15.00-15.30	Josef UNTERWEGER (Austria) Human Rights Today.
15.30-16.00	Vasyl MYSHYNCHUK (Ukraine) Human Rights Violations in Kosivska Poliana

16.00 - 16.15 Coffee Break

16.15-16.45	Vasyl MYKULETS (Ukraine) Moral and psychological raising of hutsulian children based on the folk traditions and human rights education
16.45-17.15	Yuriy BERKELA (Ukraine) How can quality education and fighting against the causes of human rights violations contribute to steady and progressive development of Ukraine?

Friday, October 12, 2007

(Main Hall of V. Stefanyk Precarpathian National University)

Chairperson	B. K. OSTAFIYCHUK (Ukraine)
10.00-10.20	Alfred VOGEL (Austria) Academic security and space technology. I
10.20- 10.40	Josef UNTERWEGER (Austria) Human Rights Today. II

11.00 - 20.00 Celebration of the University Day of V. Stefanyk Precarpathian National University

Saturday, October 13, 2007

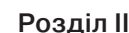
(The House of Scientists of V. Stefanyk Precarpathian National University)

Chairperson	Yurii MOSKALENKO (Ukraine)
10.00-10.30	Josef UNTERWEGER (Austria) Human Rights Today. III

11.15- 11.30 Coffee-Break

11.30-12.30	Alfred VOGEL (Austria) Academic security and space technology. II
-------------	---

12. 30-14.00 Lunch

15.00-15.15 Coffee Break

16.15-16.30 Coffee Break

17.30 - 18.00 Closing of the Workshop

Подаємо програму конференції та окремі доповіді, що були озвучені її учасниками.

“Академічна безпека заради стабільності і прогресу”

В.Великий (Україна) – кандидат історичних наук, доцент, директор Інституту туризму і ме-

неджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3

7

В.Ковальчук (Україна) – кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. ' \$

3 - \$

G

І.Мартинів (Україна) – магістр педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 4 \$

G

Й.Унтервегер (Австрія) – Президент Австрійського фонду сприяння науці та науковим дослідженням. # . %

12 жовтня 2007 р.

(Велика фізична аудиторія Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

Головуючий Б.К.Остафійчук (Україна)

А.Фогель (Австрія) – Віце-президент Австрійської Академії наук (ААН). + 3 \$ - \$

Й.Унтервегер (Австрія) – Президент Австрійського фонду сприяння науці та науковим дослідженням. # . %%

Секція постерів та святкування Дня університету.

13 жовтня 2007 р.

(Велика фізична аудиторія Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника; м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

Головуючий І.Ф.Миронюк (Україна)

Секція постерів

В.Захматов (Україна) – доктор технічних наук, професор Національного технічного університету України. / \$ -

О.Макаренко (Україна) – доктор технічних наук, професор, віце-декан Національного технічного університету України, Київський політехнічний інститут. / 3 # 3 -

3 \$

І.Андрухів (Україна) – доктор історичних наук, професор Прикарпатського юридичного інституту.

1 1

G

G

Ю.Москаленко (Україна) – кандидат філософських наук, професор, проректор з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 1 1 1

& 1

1

\$ -

Б.Грицуляк (Україна) – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. ' •

7

В.Дідушко (Україна) – начальник управління освіти Верховинської райдержадміністрації. ;

...

Василь Хрущ,
кандидат педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Vasyl Khrushch,
Project Leader candidate of Pedagogics,
professor the Precarpathian National
University named after Vasyl Stefanyk

УДК 37.0

РОЗВИТОК ОСВІТИ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ – ЗАПОРУКА ЙОГО АКАДЕМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE CARPATHIAN REGION IS GUARANTEE OF ITS ACADEMIC SAFETY AND PERMANENT DEVELOPMENT

...n conditions of globalization, countries of the world care of constant development and own safety more and more. ...n the article the academic safety as a basis of power, economic, ecological and military safety is considered. New tendencies in development of education in the Carpathian region and problems of constant development are analyzed.

Keywords: academic safety, permanent development, education, science, modern technologies, knowledge pragmatism, regional features.

Сім років третього тисячоліття вирізняються низкою характерних ознак, які не були так помітні в середині і навіть наприкінці другого тисячоліття. Серед них такі:

- докорінна зміна підходів до освіти. Відбувається перехід від знаннєво-просвітительської до компетентнісної освіти;

Сьогодні важливо не стільки “що і скільки” учень знає, а “як вміє” знання використовувати на практиці. Прагматичність знань, яку ми так довго і гаряче засуджували, прийшла до нас у формі компетентнісного навчання;

- розвиток людини, її особистісних, ділових, соціальних, економічних, політичних, культурних якостей – головний пріоритет у дослідженнях соціального розвитку суспільства. Людина – мірило всіх речей. Вона – початок і кінець соціального розвитку;
 - саме тепер ми реально відчули перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, переконались в істині твердження “Хто володіє інформацією, той володіє світом”; інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) – основа сучасного навчання в ЗНЗ і ВНЗ;
 - глобалізація суспільного розвитку на наших очах руйнує старий постулат “розвитку в окремо взятій країні”. Це світовий процес, що тією чи іншою мірою зачіпає всі країни, розширює взаємовпливи;
 - зближення націй, народів, держав, їх освітніх систем породжує не лише умови взаємозбагачення позитивним досвідом, здобутками, але й приносить із собою нові виклики – небезпеку поглинання більш потужними менш розвинутих, а звідсіля – протистояння, зустрічні процеси опору тощо.
- Виходячи з цього, держави стали дбати не тільки про безпеку територій, але й про інші види безпек:
- безпеку енергетичну й економічну – як основу незалежності;
 - безпеку екологічну – як умову збереження людського роду;
 - безпеку військову – як недоторканість кордонів.

Особливе місце сьогодні посідає безпека академічна. Ми назвали б її безпекою всіх безпек, тому що це боротьба за людину, за молодь, за її таланти, компетентність, широту мислення, чітке бачення проблем і, головне, шляхів їх розв'язання.

Академічна безпека не тільки лежить в основі інших видів безпек, але й є головним чинником відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства. Саме вона є запорукою громадянськості, миру, стабільності і прогресу.

Суть академічної безпеки – це пошук ще зі шкільної лави, плекання, розвиток талантів, створення умов, щоб оригінальні ідеї, завдяки настирливості і працьовитості як складових таланту, мали змогу реалізуватися в духовному чи матеріальному продукті.

Виникає питання, чому саме тепер так гостро стоїть питання академічної безпеки? Чому шпальти газет рясніють поняттями: “небезпека”, “війна”, “фронт”?

Академік НАН Володимир Горбулін у статті “Український фронт четвертої світової війни” пише, що це війна в науково-освітній сфері, це боротьба за високі технології, війна в кібер-просторі” [1].

Автор статті робить справедливий висновок: “Країна, яка буде лідером у сфері розробки і застосування високих технологій, матиме великі переваги в економічній і військовій сферах упродовж багатьох десятиліть” [1].

Протистояння в цій сфері вимагає зміцнення академічної безпеки, ключ від якої знаходиться в освіті і науці. Сьогодні, на думку В. Горбуліна, “Освіта не споживач фінансових та інтелектуальних ресурсів, а продуктивна сила, основа економічного і соціокультурного прогресу України як органічної інтегрованої Європи” [1].

Сьогодення потребує, щоб через освіту відбувся радикальний інтелектуальний поворот у бік демократій та інститутів громадянського суспільства. У багатьох країнах світу освіта стала ключовою ланкою і найефективнішим ресурсом інноваційного поступу, важливою складовою національного багатства [2, 5-18].

Академічна безпека – це інноваційні технології, які, на відміну від зношеної матеріально-технічної бази, постійно оновлюються, вдосконалюються, забезпечуючи сталий розвиток багатьох країн.

За сучасних умов освіти в Україні, в тому числі і в Карпатському регіоні, ми розглядаємо не лише як могутній чинник розвитку духовної культури українського народу, не лише як відтворюючу систему інтелектуальних і духовних сил суспільства, але й як запоруку стабільного розвитку, громадянського миру і національної безпеки держави.

Щоб освіта дійсно була фактором стабільного розвитку і безпеки, необхідне оновлення організації навчально-виховного процесу, надання йому більш практичного спрямування.

Якість освіти сьогодні визначається не тільки наявністю знань, але в основному їх практичною спрямованістю. Освіта все більше стає прагматичною. Це не копіювання західних систем, де в навчальних планах професійно корисні знання становлять 63%, а загальноосвітні лише 37% [4, 5]. Це виклик часу. Школа з академічної все більше стає школою життя, праці, дієвості, пошукової ініціативи тих, хто навчається. [3, 10-11].

Життєвий успіх не завжди визначається знаннями. Сьогодні успіх – це хороша ідея, енергія, щоденна праця. Зрозуміло, що триєдина модель успіху має ґрунтуватись на знаннях.

Академізм нашої загальної середньої освіти уже не вкладається в часові рамки 11-річної школи. Школа стає 12-річною, але водночас подвоюється і потроюється потік науково-навчальної інформації, яка старіє швидше, ніж учень закінчує школу. Ця інформація уже не “втискається” в шкільні програми. Отже, треба міняти підхід як до вибору змісту навчання (що саме вчити дітей, а чого й не обов’язково вчити), а найголовніше – навчити, де і як знання знаходити і як ними користуватись, переконати учнів у практичній значущості знань. Це можливо в школі праці, в школі, де руки вчать голову. Ми традиційно ще продовжуємо плекати голову при невмілих руках. Так нашій системі видається краще і дешевше: лабораторним обладнанням з фізики, хімії, біології школи забезпечені до критично небезпечного рівня – лише на 10-15%, сучасними засобами навчання менше ніж на третину [4, 12]. І це називається школа знань, а ми назвали б її школою книжних знань (підкреслення наші – В.Х.).

Така школа формує в молодій людині споживацький підхід до знань: хтось відкрив, хтось описав, учитель приготував і подав учневі – його завдання тільки проковтнути готове.

Відсутній особистий пошук, робота власних рук, енергія пізнавальної діяльності, де думка і праця об’єднуються в одне ціле.

На невеликій смужці території України 270 км завдовжки та завширшки в 100-110 км розташовані Українські Карпати. Їх краса, невеликі висоти, де лише 4 гори, що перевищують 2 тисячі метрів (Говерла – 2061м, Бребенескул – 2036м, Піп Іван – 2020м, Петрос – 2020м), більш-менш лагідний характер гір, розлогі полонини зробили Карпати найбільш обжитими і людними в порівнянні з іншими горами. На території 27 районів Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей у населених пунктах зі статусом гірських працюють сотні шкіл. Так, в Івано-Франківській області 225 шкіл, в яких навчається 55821 учень, в Закарпатській області 214 шкіл з 42588 учнями, у Львівській області – 172 школи, в яких навчається 22217 учнів, у Чернівецькій області – 37 шкіл з 5715 учнями.

Всього зі статусом гірських у Карпатському регіоні працюють 648 загальноосвітніх шкіл, в яких навчається 126341 учень.

Окрім них, працюють ще 7 гімназій, де є 1298 учнів, 209 дошкільних навчальних закладів із 7597 вихованцями. Таким чином, в Українських Карпатах охоплено навчанням і вихованням 135236 учнів-вихованців.

Це значна кількість учителів, дітей, працівників, батьків, яка істотно впливає на стабільний розвиток гірського краю, визначає рівень його сьогодишньої академічної безпеки і перспективи розвитку Карпатського регіону.

В тезах Міністерства освіти і науки “Якісна освіта – запорука самореалізації особистості” (2007) декілька разів підкреслюється необхідність досліджень регіональних особливостей розвитку освіти, створення освітніх округів і територій, ресурсних центрів, опорних шкіл, оптимального освітнього простору в сільській та гірській місцевості. В цьому документі зазначається: “В управлінні інноваційними перетвореннями особливого значення набуває врахування регіонального підходу в розвитку інноваційного простору. Саме в межах освітнього регіону, з його науковим, соціально-економічним і культурним потенціалом, кадровим забезпеченням виникають і впроваджуються освітні новації, прогнозується розвиток регіональної складової освіти” [4, 9].

Створення Школи майбутнього як запорука сталого розвитку регіону адаптується до конкретного населеного пункту.

В розділі “Психологічне забезпечення освіти” чи не вперше офіційно виокремлюється поняття “гірська школа”: “Надзвичайно важливим є питання кадрового забезпечення психологами і соціальними педагогами сільських, гірських і малокомплектних шкіл” [4, 20].

Які ж труднощі і перешкоди лежать на шляху розвитку освіти в Карпатському регіоні як запоруки його академічної безпеки і сталого розвитку, що турбує освітян? Слабкість академічної безпеки полягає:

?. \$ 3 3 " , .3.
•# .

Ми надто скромно, якщо не сказати бідно, виглядаємо у порівнянні із розвинутими країнами світу і навіть із сусідами:

так, у Японії на 100 учнів загальноосвітніх навчальних закладів припадає 82 комп'ютери, у США – 76, Польщі – 14,6, Росії – 10, Латвії – 5,1, в Україні – 1,3.

Серед українських учителів лише 22% вміють користуватись комп'ютером.

У нашому регіоні один комп'ютер припадає:

- у Закарпатській обл. – на 59 учнів; у Чернівецькій обл. – на 64 учнів; у Львівській обл. – на 70 учнів; в Івано-Франківській обл. – на 83 учні.

За офіційними даними МОН, по Україні у 2006 р. на один комп'ютер було 54 учні, у 2007 р. – 49 учнів. “Школяра XXI століття, який не володіє комп'ютерною технікою, можна порівняти з учнем минулого століття, який не вміє ні читати, ні писати. Використання інформаційних технологій в освітньому просторі – це не наша примха. Це жорстка вимога сьогодення”.

Справді, в глобалізованому інформаційному світі, де панує потужна конкурентна боротьба наукових ідей, інформаційно-комунікативних технологій, ми не отримуємо високих результатів і не зможемо бути конкурентноспроможними, якщо наші учні не оволодіють цією ефективною зброєю.

2. # \$ # , .3. , G " 3 .

За кількістю сільські школи переважають міські. З 20,4 тисяч шкіл України – 13,8 тисяч – це сільські школи. Приблизно таке ж співвідношення і в нашому регіоні. Так, в Івано-Франківській області сьогодні із 780 шкіл 601 працює в сільській місцевості, з них 225 – у гірській.

Переважаючи за кількістю, сільська школа відстає за якістю знань учнів.

Зовнішнє незалежне оцінювання, проведене в сільських районах Карпатського регіону (2006), показало, що якісні знання (достатній і високий рівень) виявили:

- Закарпатська обл. – 43,5%; Львівська обл. – 36,1%; Чернівецька обл. – 32,6%; Івано-Франківська обл. – 23,2%

У 2007 р. зовнішнє незалежне оцінювання знань з математики показало, що якість знань учнів Івано-Франківської області посідає одне з останніх місць в Україні, хоча й загалом по Україні вона становить лише 34,7%, тобто тільки кожна третя дитина на достатньому рівні оволоділа цим предметом. Але ж математика – основа технічного прогресу та безпеки країни. Саме тому рішенням колегії МОН математика буде обов'язковим предметом, що підлягає державній атестації.

1. 5 - 3 \$ 3 \$... 3
3 , .

За п'ять років скоротила кількість учнів:

- Львівська обл. – на 61,793; Івано-Франківська – на 30508; Закарпатська – на 27079; Чернівецька – на 17220 учнів.

Таким чином, за 5 років у нашому регіоні зменшилось учнів на 136600. Це означає, що кожного року зникає один районний центр з населенням 27320 осіб.

8. W \$,! "\$ " G 3 ,
1, \$ 3 \$, ... , # 1\$
,! \$.

Гарний досвід будівництва нових шкіл має Івано-Франківщина, що відзначалось на підсумковій колегії МОН України, будуються школи і на Закарпатті, Львівщині та Буковині, проте і сьогодні учні навчаються в приміщеннях, що потребують капітального ремонту чи перебувають в аварійному стані:

- Чернівецька обл. – 61,1% таких шкіл; Закарпатська – 47,6%; Львівська – 34,4%; Івано-Франківська – 21%.

Фактично кожна друга-третья школа регіону особливо у сільській місцевості, потребує покращення стану.

Жалюгідним є фінансування освіти. Річні витрати на одного учня складають мізерну цифру Порівняймо: Японія на учня початкової школи витрачає 6566 доларів США, на учня неповної середньої школи – 7549 доларів, на учня старшої школи 13885 доларів, у США – 15.000, в країнах Європи – 10.000, а в Україні – 500 гривень.

Не краще фінансування і вищої школи. Річні витрати на одного студента: Японія – 35 тисяч доларів, США – 30 тисяч, Європа – 18–20 тисяч, Україна – 2 тисячі доларів [4].

Цих даних достатньо, щоб переконатись, що в нас є проблема академбезпеки.

Додамо лише, що академбезпека – це не тільки пошук обдарованих, формування і розвиток їхніх талантів, це і можливість надати їм роботу і створити умови для творчого зростання та кар'єри.

У минулому році в Києві відбувся круглий стіл “Конкурентноспроможність України в глобальній економіці знань”, де зібрались фахівці з високих технологій. Світ американської кібернетики на цьому зібранні був представлений вихідцями з України, Росії, Молдови, Білорусії. Винятком був один американець, але й той народився в Китаї.

Силіконова Долина в Каліфорнії ніби магнітом притягує обдарованих сміливців з усього світу, надає їм ідеальні умови для реалізації своїх мрій та ідей. Не тільки Америка, Канада, але й ближні сусіди – Литва, Латвія, Польща перехоплюють наших спеціалістів. Перехоплюють тому, що в Україні недостатньо дбають про академічну безпеку. Є сотні даних про те, що не лише з периферії молоді таланти подаються в далекі й недалекої країни, але й з академічних інститутів, космічного відомства, передових у технологічному розумінні підприємств. Чому? Тому що наша держава недостатньо уваги приділяє як науці на загал, так і особливо її фінансуванню.

Для порівняння: фінансування науки у США становить 1000 доларів на душу населення; в Японії – 900 доларів; в Росії – 60-66 доларів; в Україні – 11 доларів.

У США на одного штатного наукового працівника університету виділяють 100 тисяч доларів, в Україні 34 тисячі гривень, менше як 7 тисяч доларів, і ті йдуть здебільшого на зарплату.

Основна частина науковців в Україні працює у ВНЗ, НДІ, 11% – у галузевому секторі і лише 0,2% – на виробництві, де за вчений ступінь донедавна додавали до зарплатні 10-16 гривень.

У той же час у США 70% наукових досліджень проводяться в компаніях, а в Японії – всі 90%.

Саме тому із 40 тисяч наукових розробок, здійснених в Україні, тільки 16% впроваджується в практику. Виходить, що науково-технічний прогрес на заводах “рухають” заводські “кулібіни-раціоналізатори”. Але у вік високих технологій, великої наукоємкості виробництва потрібна глибока наукова підготовка інженерно-технічних кадрів, менеджерів, а не надія на інсайт.

В Україні є передумови для створення повноцінної економіки знань: кількість науковців на 10 тис. населення сягає 52-55 осіб, практично стільки ж, як у середньому в Європейському Союзі (ЄС). Але вся біда у ставленні до науки політиків, керівників держави різного рівня.

В Івано-Франківській області у 2006 році у порівнянні з 2005 роком чисельність працівників наукових установ та організацій зменшилась на 2,2% і становить 1131 особу. Середній вік дослідників в області – 46 років (у 2005 р. був 45 років). У науковій галузі бракує молодого поповнення з новим мисленням, новим баченням проблем та шляхів їх розв'язання.

За останні 15 років, за даними Держкомстату України, чисельність наукових працівників, які виконували наукові дослідження в університетському секторі науки, скоротилася з 26,1 тисячі до 9,6 тисяч осіб, не збільшилась їх кількість і на виробництві. Науковці перейшли в інші галузі, а багато залишили “бідну науку”. Все це не може не відбитись і на школі, яка працює в єдиному освітньому просторі.

Складною соціально-педагогічною проблемою Карпатського регіону, що впливає на його сталий розвиток, є негативні демографічні тенденції та міграційні процеси. Горяни, особливо молодь, залишають гори. Продають землю, переселяються в міста і містечка. На їхнє місце приходять сезонно-відпочиваючі маєстатні жителі великих промислових міст. Це впливає на культуру, традиції, зрештою, психіку людей. Американський дослідник Апалач і східних Карпат Дональд Девіс (Дальтон) застерігає: “Ми не змогли зберегти жителів Апалач, тому що продали землю”.

З гірських сіл вимиваються талановиті, освічені, тому що в селах часто немає праці та умов для застосування їх таланту, освіти, професійної підготовки.

Щоб запобігти цьому, сьогодні розвиток суспільства дає нам шанс, якого не було раніше. Людство переходить від індустріальних до наукоємких інформаційних технологій.

У горах, де прагнуть жити багато науковців, є змога, як і в містах, використовувати інформаційно-комунікативні засоби. В горах необхідно розміщати екологічно чисті, наукоємні технології. Такий досвід був, коли авіаційна, електронна, оборонна промисловість базувалася в Тячівському, Рахівському, Долинському районах, хоч центри її були у Києві, Хмельницькому, Харкові тощо.

Треба сьогодні тут створювати робочі місця для інтелектуальної еліти: науково-дослідні інститути, спеціальні лабораторії, дослідні полігони. Вони можуть працювати в Карпатах.

У м. Рахові, окрім потужного наукового центру, яким є Державний біосферний заповідник, міг би бути і науковий центр з високих технологій.

У багатьох країнах світу сучасна наука і науковці не прив'язані до столичних міст чи великих промислових центрів. Як правило, найпередовіші дослідні центри працюють за 200-400 км від них. Це і Серпухов, і Зеленоград, і різні "поштові ящики" далеко від Москви, і вже згадувана Силіконова Долина в Каліфорнії (США), в Італії – "Новий Рим" тощо.

Щоб зробити це, треба змінити село, щоб воно стало маленьким містом, як, наприклад, у Німеччині. На заході Німеччини фактично немає сіл – є прекрасно доглянуті, розвинуті, з повною інфраструктурою, екологічно чисті містечка. Там працюють учені, функціонують науково-дослідні лабораторії, є всі умови для творчості, там залишаються таланти, туди із задоволенням повертаються випускники університетів.

Без нового погляду на можливість розвитку Карпатського регіону, без кардинальних змін в соціально-економічній, освітній структурах краю він ще довго буде втрачати те, що послав Бог і дала природа.

Колектив дослідників, що об'єднався ланкою проекту "Гірська школа", розробив тематику досліджень, яка складається з низки напрямів.

Екологічний напрям включає такі теми:

1. Екологічне виховання учнів гірських шкіл у відповідності з положеннями Альпійської та Карпатської конвенцій щодо захисту гір.
2. Робота гірських шкіл з природоохоронного виховання.
3. Перехід від аграрного до промислового виробництва та послаблення впливу природного середовища на розвиток людини.
4. Формування в школярів правильних понять про взаємозв'язок і взаємозалежність між людиною і природою.
5. Традиції раціонального природокористування горян і їх використання у навчально-виховній роботі школи.

Другий напрям – розумове виховання та формування світогляду:

1. Самосвідомість та сприймання довкілля учнями гірських шкіл.
2. Стереотипи поведінки учнів у гірських умовах проживання та врахування їх у процесі навчання, виховання і розвитку школярів.
3. Розвивальні можливості гірського середовища.
4. Раціональне пристосування до природного середовища і його вплив на розвиток дітей-горян.
5. Просторова мобільність учнів гірських шкіл і її розвиток.

Є напрями естетичного, трудового, фізичного, морального виховання в умовах навчання і проживання в горах – усього понад 70 тем, що входять до єдиного комплексу "Вплив гірського середовища (природного і соціального) на розвиток дітей через навчання і виховання".

Окремо виділяємо тематику порівняльного вивчення досвіду роботи гірських шкіл у країнах Європи (Австрії, Швейцарії, Італії, Іспанії, Балканських країнах та ін.) і шкіл України.

Де б не були гори – в Австрії чи Україні, Румунії чи Словаччині, Польщі чи Іспанії, вони однаково впливають на людину. В усіх країнах – це регіони помірного чи уповільненого розвитку, приблизно однакового способу ведення господарства тощо.

Ми запрошуємо вчених-педагогів, психологів, соціологів, економістів України та інших країн до наукової співпраці задля стабільного розвитку Карпатського регіону.

1. Горбулін В. Український фронт четвертої світової війни // День. – 2006. – 25 жовтня.
2. Кремень В.Г. Якісна освіта в контексті загальноцивілізаційних змін // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 5-18.
3. Профільне навчання в старшій школі як чинник поліпшення якості та доступності освіти // Тези виступу заступника міністра освіти і науки України Валентина Тесленка. – Освіта України – 2007. – 23 березня. – №22.
4. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Тези доповіді міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 р. – Освіта України. – 2007. – 10 серпня. – № 59.
5. Львова І. Сучасна освіта – привілей багатих націй!
6. Євген Романів. Як вчимо, так і живемо // Експрес. – 2007. – 30 серпня – 6 вересня.

Володимир Великочий,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Інституту туризму і менеджменту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,

Volodymyr Velykochyy,
Candidate of History, assistant professor
Director of the Institute of Tourism and Management,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 374.32: 379.85

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

STRATEGY OF DEVELOPMENT OF TOURIST EDUCATION AS AN ELEMENT OF PERMANENT DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION

In the article, strategy of development of tourist education in the Carpathian region is revealed. Problems of professional training in the travel industry and sphere of service in Ukraine are analyzed. Attention is accented on the tourist education as an important element of economic growth of the country.

The author characterizes dynamics and specifies subjective and objective reasons of development of the tourist industry.

Keywords: Tourism, tourist education, sphere of service, strategy of development of tourism, a concept, management model.

Сучасна Україна, обравши шлях незалежності і самоутвердження, здійснює поступ і в напрямі європейської інтеграції та розвитку, утвердження загальноєвропейських цінностей водночас із стандартами, принципами та підходами до розуміння не тільки явищ суспільного, а й соціально-економічного характеру. До таких, без сумніву, відноситься туризм.

У світі туризм визнано "феноменом ХХ століття". У передових країнах усіх континентів – чи то найбільш розвинених, чи тих, що розвиваються надзвичайно швидкими темпами, туризм є окремою галуззю економіки, господарювання, надзвичайно важливою складовою соціального розвитку і стабільності. Все більшою стає частка туризму у валовому внутрішньому продукті (ВВП) таких країн, як Італія, Іспанія, Німеччина, Єгипет, Туреччина, Китай, Японія, Об'єднані Арабські Емірати, Куба. Значною є вона у наших найближчих сусідів. Так, зокрема в Угорщині вона складає 23%, у Хорватії - 18%, в Австрії – 30% [1].

Позитивною є і динаміка зростання кількості туристів у світі. Так, якщо у 2002 році, за даними Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО), їх чисельність складала 702, 6 млн. осіб [2], то вже у 2006 році - 842 млн. осіб [3], тобто зростання склало 139,4 млн. осіб за 4 роки. За словами генерального секретаря ВТО Франческо Франжеаллі минулий 2006 рік "став роком зростання, обігнавши прогнозований довгостроковий прогноз (4,1%), який зберігається протягом тривалого періоду сталого економічного розвитку... не дивлячись на ризики зниження темпів зростання, що загрожували світовому туризму у зв'язку з тероризмом, вірусом пташиного грипу і цінами на нафту" [4].

За показником частки туризму у ВВП наша держава значно відстає від своїх сусідів, вже не кажучи про передові країни світу. За даними Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО), в Україні ця частка у 2006 році склала всього 1% [5].

Поясненням цьому є низка причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, однак найважливішою, на нашу думку, є та, що туризм в Україні за 16 років незалежного існування не став окремою галуззю, яка б стимулювалася і належно законодавчо підтримувалася органами державної влади і управління, місцевим самоврядуванням.

Разом з тим у розвитку туризму, зокрема в організації туристичних потоків, за останні роки в Україні спостерігається певний прогрес. Так, за Довідкою Державної служби туризму і курортів України, сформованої на підставі даних Адміністрації Держприкордонслужби України, лише за минулі 6 місяців 2007 року нашу державу відвідали 9,5 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 27% або майже на 2 млн. осіб більше, ніж за аналогічний період 2006 року. За цей же проміжок часу виїзний туристичний потік з України склав 8,3 млн. осіб, що на 6% більше, ніж за аналогічний період минулого року [6].

Важливим показником розвитку туристичного потоку в Україні є і внутрішній туризм. Повну статистичну інформацію за цим показником отримати важко, оскільки в державі ще не вироблено методики цілісного обрахунку туристів. Тому, використовуючи дані Державної служби туризму і курортів України, можна стверджувати, що за 6 місяців 2007 року лише туристичними підприємствами обслужено 1,1 млн. осіб, що на 10% більше, ніж за аналогічний період минулого року [7]. При цьому слід зазначити, що в цьому показнику не враховані так звані неорганізовані туристи.

Збільшення туристичних потоків є одним з важливих показників розвитку туризму. Однак поряд з цим і не менш важливим є розвиток туристичної інфраструктури: транспортної, зв'язку, безпеки, закладів розміщення і харчування, тих компонентів, які складають основу так званого туристичного продукту – послуг у широкому розумінні цього терміну. Маємо на увазі не лише елементи побутового сервісу, а й можливості рекреаційного, атракційного, екскурсійного та іншого характеру, які надаються суб'єктами туристичної діяльності. Якраз у цьому плані слід, на нашу думку, наголосити на необхідності партнерства між дрібним і середнім підприємництвом та державою.

Перші могли б розвивати саме сферу послуг у туризмі, відкриваючи все більше робочих місць, зменшуючи безробіття, відтік ініціативної і продуктивної робочої сили за межі країни і зменшуючи таким чином соціальну напругу в суспільстві. Це, в свою чергу, мало б призвести до зростання конкуренції на ринку праці, а значить, і до необхідності заохочення, матеріального стимулювання ефективно працюючих, що мало б значний вплив на подолання бідності працюючих, наближення їх життєвих стандартів до норм Європейського співтовариства.

З іншого боку, держава як другий суб'єкт відносин в особі органів законодавчої, виконавчої влади мала б сприяти й опікуватися запровадженням необхідної нормативно-правової бази, сприятливої податкової системи, розбудовою транспортної і комунікаційної мережі, а органи місцевого самоврядування – сприяти зростанню інвестицій, зменшенню бюрократичного впливу на розвиток малого і середнього бізнесу.

Таким чином, реалізація означеної нами в такий спосіб взаємодії суб'єктів у галузі туризму на нашу думку значною мірою призвела б до економічного розвитку країни, до посилення внутрішньої безпеки в ній, здобутої, головним чином, соціально-економічними важелями. А стабільна і прогресуюча країна, в свою чергу, була б безпечнішою в багатоплощинному розумінні цього слова.

Слід наголосити на тому, що саме такі підходи використовуються сьогодні Державною службою туризму і курортів при розробці Концепції стратегії розвитку туризму в Україні до 2015 року, що вселяє певний оптимізм і сподівання.

Невипадково саме стратегії розвитку туризму, баченню взаємодії між органами державної влади і управління та малим і середнім бізнесом нами приділено стільки уваги. Адже саме від цього залежатиме і наше розуміння того, яким повинен бути фахівець у цій галузі, якими вміннями і знаннями він мав би володіти, а значить, якою повинна була б бути освітня і кадрова політика держави у сфері туризму.

Перед тим як запропонувати наше бачення елементів стратегії розвитку туристичної освіти в Україні, слід у загальних рисах з'ясувати, якою є сучасна туристична освіта в Україні.

Підготовка фахівців у галузі туризму і сфери обслуговування в Україні здійснюється за тими ж принципами і критеріями, які існують для фахівців інших галузей, категорій тощо (див. табл. 1), тобто можна стверджувати про уніфіковану систему підготовки та її універсальний характер. З точки зору освітнього процесу, керівництва ним – це цілком зрозуміло і виправдано. Не вдаючись до глибокого аналізу освітнього процесу, оскільки це не є темою нашого дослідження, зупинимось на найбільш гострих, на нашу думку, проблемах, які виникають при підготовці в Україні фахівців у туристичній галузі і сфері обслуговування.

Проблема перша. За нашими даними, підготовку фахівців у галузі туризму і сфери обслуговування в Україні здійснюють близько 200 навчальних закладів. Сама по собі цифра вражаюча. Однак справа не в кількості тих ВНЗ, які проводять таку підготовку, а в тому, яким шляхом вони її здійснюють. Мається на увазі наступне. На даний час за різними освітніми напрямками можна вести підготовку фахівців, впроваджуючи окремі спеціалізації. Таким чином, за такими спеціалізаціями ми отримуємо так званих менеджерів з туризму, викладачів історії, краєзнавства і туристичної роботи, географії і туризму, архітекторів у сфері рекреаційних комплексів, викладачів фізичної культури і туристсько-краєзнавчої роботи тощо. Закономірно виникає запитання: про яку системність підготовки фахівців у галузі туризму і сфери обслуговування може йти мова? Адже в навчальні плани окремих спеціальностей і напрямків підготовки

до циклів професійно-орієнтованих дисциплін включені різні і в різній кількості навчальні дисципліни. Це априорі призводить до того, що фахівці отримують різну інформацію, проходять різну професійну підготовку, виконують різні освітньо-професійні програми. Такий підхід, на наше переконання, не може призводити до якісної і цілісної підготовки фахівця у галузі туризму чи сфери обслуговування.

Проблема друга. Вона фактично відповідає на запитання, чому має місце такий стан справ? До сьогоднішнього дня в Україні немає чіткої визначеності, яку кваліфікацію потрібно присвоювати фахівцям з вищою освітою в туристичній галузі: чи це повинен бути менеджер з туризму, а чи організатор туристичної діяльності. Здавалося б, терміни фактично ідентичні. Але насправді йдеться про те, чи туризм в освітньому плані розглядати як складову частину освітнього напрямку “менеджмент”, чи як окремий освітній напрям підготовки.

Вважаємо таку постановку питання самою по собі абсурдною, адже для здійснення освітньої діяльності в галузі туризму потрібно здійснювати низку організаційних заходів з ліцензування й акредитації за конкретними спеціальностями в рамках конкретного напрямку – “туризм”. Це, в свою чергу, передбачає і окремі стандарти підготовки з окремого освітнього напрямку. Проте така ситуація призводить до виникнення проблем у формуванні змісту освітнього процесу, до проблем організаційного характеру при ліцензуванні чи акредитації спеціальностей і напрямків підготовки фахівців, а головне – дозволяє фактично готувати так званих фахівців з туризму навіть за тими напрямками і спеціальностями, які до цієї сфери не мають навіть дотичного відношення.

Проблема третя. Її вирішення, на нашу думку, може значною мірою вплинути на усунення двох попередніх. Це прийняття на рівні центрального керівного органу освіти України державних стандартів підготовки фахівців у галузі туризму і сфери обслуговування. На сьогодні маємо ту ситуацію, що за спеціальністю “туризм” функціонують лише галузеві стандарти, розроблені й рекомендовані до затвердження попереднім складом Науково-методичної комісії (НМК) Міністерства освіти і науки України. Нового складу НМК ще не призначено, і на лідерство щодо її очолення претендують кілька провідних навчальних закладів країни, які мають різне бачення змісту освітньо-професійної програми “бакалавра”, “спеціаліста” і “магістра” з туризму.

Заради об'єктивності слід наголосити на тому, що Міністерство освіти і науки України, розуміючи складність проблеми і необхідність її вирішення, вживає ряд заходів для виправлення ситуації. Так, зокрема, 13 грудня 2006 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України за № 1719 [8], відповідно до якої в Україні вводиться двохступенева система підготовки фахівців з вищою освітою: “бакалавр” і “магістр”. У цьому документі туризм збережено як окремий напрям підготовки в галузі знань “культура” і додатково введено окремий напрям “готельно-ресторанна справа” у галузь знань “сфера обслуговування”. Наступним кроком, власне, і повинна стати розробка, прийняття і запровадження державного стандарту освіти за напрямком “туризм”, як це уже має місце за напрямком “готельно-ресторанна справа” [9].

Наше бачення аналізу проблем з розвитку туристичної освіти в Україні є необхідним насамперед з точки зору того, якою б мала бути стратегія розвитку такої освіти на найближчі роки.

Перш ніж вести мову саме про стратегію, необхідно, на наш погляд, відповісти на питання: якими є сучасні виклики глобалізованого світу в галузі туризму і сфери обслуговування, як наша держава готова відповісти на них і що потрібно зробити для того, щоб подолати цей виклик?

Надзвичайно гостро стоїть сьогодні для України питання розробки стратегії розвитку туризму і курортів на тривалу перспективу. Будучи членом однієї з робочих груп з розробки Концепції стратегії розвитку туризму і курортів в Україні, маємо сміливість стверджувати, що однією з найбільш нагальних і стрижневих проблем у цьому плані є вироблення управлінської моделі туристичною галуззю, яка повинна стати базовою ланкою системи функціонування самої галузі. Держава повинна відповісти на питання, яким чином необхідно впливати на розвиток туризму і курортів у країні.

На сьогодні, узагальнюючи найбільш ефективні моделі управління галуззю туризму у світі, можна згрупувати їх за відомими трьома. Перша – “Американська модель”, яка передбачає відсутність центрального державного органу управління галуззю, оскільки допомога з боку держави суб'єктам туристичної діяльності не потрібна в силу їх сильних економічних позицій. Другу модель умовно можна було б назвати “Середземноморською”. Вона передбачає абсолютний контроль з боку спеціального органу центральної виконавчої влади за діяльністю всіх підприємств у галузі туризму, але при цьому сама держава створює надзвичайно сприятливий законодавчий, інвестиційний, бюджетоформуючий, податковий клімат для розвитку галузі.

Третя модель переважає в розвинених європейських країнах, тому й названа “європейською”. Вона передбачає, по-перше, допомогу держави в особі спеціального підрозділу міністерства країни суб'єктам туристичної діяльності в розробці нормативно-правової бази, в координації діяльності регіональної представницької й виконавчої влади тощо та, по-друге, спрямування й координацію маркетингової діяльності. При цьому сама держава не втручається у діяльність туристичних підприємств як суб'єктів підприємництва [10].

На наш погляд, вибір однієї з моделей значною мірою впливатиме і на вектор розвитку самої галузі в державі. Від цього залежатиме і те, чи стане туризм і сфера обслуговування тим базовим середовищем, в якому ефективно розвиватиметься малий і середній бізнес. Йдеться не лише про розвиток цього сегменту економіки як такого, а, насамперед, як базового. Іншими словами, туризм і сфера обслуговування могли б стати тим локомотивом, який надав би прискорення економіці й визначив пріоритети соціально-економічного розвитку країни на десятиріччя.

Отже, від правильного обрання управлінської моделі галуззю туризму і курортів в Україні залежатиме, на нашу думку, відповідь на питання – чи зуміє держава дати оптимальну відповідь на виклик сучасного процесу глобалізації, знайти своє місце в цьому світі XXI сторіччя, тобто, чи зуміє виробити правильну стратегію свого розвитку. Тактику здійснення цього завдання Україна, вважаємо, вже визначила, здобувши право на проведення спільно з Республікою Польщею чемпіонату Європи з футболу 2012 року.

Складовою частиною стратегії розвитку туризму і курортів України повинна стати і стратегія розвитку туристичної освіти. Її головним завданням, на нашу думку, повинно стати належне кадрове забезпечення розвитку галузі в цілому.

Цьому, безперечно, сприятиме вирішення означених нами вище проблем освітнього характеру. Вихідним пунктом, вважаємо, має стати використання передового європейського досвіду в туристичній освіті з метою його адаптації до умов освітнього процесу в Україні.

Шлях європейської інтеграції, яким крокує Україна, вимагає, насамперед, прийняття необхідних нормативно-правових актів, які б регулювали базові галузі життя держави і суспільства, вжиття системних кроків і заходів щодо наповнення їх конкретним змістом. В освітній галузі – це приєднання до європейської Болонської системи, базовим компонентом якої є запровадження кредитно-модульної системи оцінювання знань студентів. Цей процес вимагає і перебудови на нових засадах і принципах усього навчального процесу, основним завданням якого є формування фахівця високого рівня в конкретній галузі, набуття ним необхідних теоретичних знань та практичних умінь для виконання своїх професійних обов'язків. Першими кроками на цьому шляху з боку центральних органів виконавчої влади в галузі освіти стали рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2005 р., накази Міністерства освіти і науки України № 454 від 29.07.05 р. та № 774 від 30.12.2005 р. [11].

Не вдаючись до аналізу ефективності кроків із запровадження кредитно-модульної системи оцінювання знань в освітній процес вищої школи України, оскільки це питання не є предметом даного дослідження, спробуємо проаналізувати ті проблем та можливі шляхи їх подолання, які виникають за нових умов при визначенні змісту навчального процесу у галузі туристичної освіти.

Європейський досвід, в тому числі і досвід вищих навчальних закладів Республіки Польщі, свідчить про пошук таких моделей освітнього процесу, які були б збалансованими і гармонійними як у наповненні програми підготовки необхідними навчальними дисциплінами, так і в співвідношенні викладання теоретичних курсів і проведенні практичних занять. Так, наприклад, навчальний план спеціальності “туризм” PVSZ в Гожові Великопольському передбачає 39 навчальних дисциплін упродовж трьох років навчання. За цей же термін студенти повинні пройти різномірну практичну підготовку протягом 15 навчальних тижнів, що складає фактично більше трьох з половиною місяців календарного року.

Натомість навчальний процес на спеціальності “туризм” освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, який здійснюється на базі затверджених державних стандартів у Інституті туризму і менеджменту, передбачає вивчення студентами 63 навчальних дисциплін з чотирьох циклів упродовж чотирьох років. Безпосередньо практичній підготовці відведено 18 навчальних тижнів, що складає більше 4 місяців календарного року. Таким чином, порівняльна характеристика двох підходів до організації навчального процесу дає підстави стверджувати, на наш погляд, про більш збалансований підхід у цьому відношенні в європейських вищих навчальних закладах.

Що лежить в основі такого балансу? Звичайно, більш точну й об'єктивну відповідь на це питання можна було б почути від представників польської сторони. На наш погляд, тут є кілька базових передумов.

По-перше. В навчальному плані спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” відсутні ті навчальні дисципліни, базовий курс з яких студенти проходили ще в середній загальноосвітній школі. Йдеться про такі предмети, зокрема, на спеціальності “туризм”, як географія, рідна мова, історія. Із цих предметів викладаються окремі тематичні курси, але лише в плані поглиблення знань через розгляд проблемних питань або специфічних особливостей самої тематики для тієї чи іншої спеціальності.

По-друге. У навчальному плані освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” відсутні ті дисципліни з блоку гуманітарних, соціально-економічних, у вивченні яких немає особливої потреби, або які дуже незначною мірою можуть вплинути на формування фахівця саме з конкретної галузі. Чого, на жаль, не скажемо про стандарти підготовки фахівця освітньої кваліфікації “бакалавр”, затверджені на відповідному рівні в Україні. Наприклад, на спеціальності “туризм” обов'язковим є вивчення вищої математики. Ця навчальна дисципліна читається, по-перше, впродовж лише одного семестру, що само по собі для такого складного предмету є недостатнім. По-друге, на такій спеціальності доцільніше було б читати “основи математичних

знань” як можливу базу для оволодіння такими дисциплінами: “економіка підприємства”, “фінанси підприємств”, “економіка туристичного підприємства” тощо. І таких прикладів можна наводити чимало.

Таким чином, формування нових державних стандартів в галузі туристичної освіти і сфери обслуговування в Україні є не лише необхідним само по собі, а й повинно передбачати насамперед використання принципів і підходів до такого процесу в європейських країнах.

Важливим елементом стратегії розвитку туристичної освіти в Україні є врахування специфіки підготовки різнорівневих висококваліфікованих кадрів, необхідних для забезпечення конкретних потреб регіонів.

Карпатський регіон, який включає чотири області: Львівську, Закарпатську, Івано-Франківську і Чернівецьку, на нашу думку, має низку спільних потреб щодо вимог підготовки фахівців для туристичної галузі і сфери курортів. Це обумовлено як природно-кліматичними, географічними, рекреаційно-ресурсними особливостями, так і тенденціями соціально-економічного розвитку.

Єдиною для Карпатського регіону є природоресурсна база. Це, зокрема, понад 80 джерел мінеральних цілющих вод, при правильному використанні яких можна було б оздоровлювати до 7 млн. осіб на рік [12, 57]. Останніми роками розвідано чималі запаси лікувальних грязей у районі Дрогобицько-Бориславського нафтового басейну. Це в комплексі створює природні передумови для розвитку санаторно-курортної справи.

Порівняно високим є і рівень екологічної безпеки в регіоні, збережено значною мірою первісний стан рослинного і тваринного світу, ландшафту тощо, що дозволяє активно використовувати такий вид туризму, як екологічний. Гірські масиви Карпат мають потужний потенціал для розвитку різних видів туризму, а щодо розвитку гірськолижного спорту, то їм у нашій державі фактично не має альтернативи.

Надзвичайно подібною є і специфіка соціально-економічного становища гірських місцевостей (за винятком урбанізованої їх частини). Так, у гірських районах чотирьох областей мешкає близько 20% усього населення. Близько третини з них проживає на висоті 500м. і вище. Такі умови значно ускладнюють ведення сільського господарювання, що призводить до загострення проблеми зайнятості населення, фіксації низького матеріального рівня життя мешканців цих районів, їх значного відтоку до більш урбанізованих районів чи міграції за межі країни. Це, в свою чергу, створює несприятливі умови для безпеки як самих гірських районів, так і країни загалом. На нашу думку, шляхом подолання такого стану справ міг би стати більш активний, цілеспрямований і системний розвиток туристичної галузі. Маємо на увазі розвиток зокрема таких видів туризму, як екологічний і сільський, а також створення розгалуженої мережі готелів малого і середнього типу. За прогностичними підрахунками вчених це дозволило б приймати в рік до 10 млн. туристів і залучити в регіон до 100 млн. \$ [13, 102].

Така регіональна подібність Карпатського регіону, яка водночас є і його специфікою у порівнянні з іншими регіонами країни, безумовно, ставить проблему цільової підготовки фахівців у галузі туризму і курортів. Вважаємо очевидним, що основний наголос необхідно робити на підготовку фахівців у галузі готельно-ресторанної справи, що дозволило б розвивати саме екологічний, сільський туризм (зокрема, так званий агротуризм) та забезпечити кадрами прогнозовані готельні комплекси середнього рівня. Також слід особливо звернути увагу на підготовку фахівців у сфері обслуговування загалом, включаючи і надання атракційних послуг.

Що ж до системності і ступневості освітнього процесу, то тут варто особливо наголосити на наступному. В галузі туризму загалом і в туристичній освіті зокрема, як у жодній іншій, надзвичайно важливим є компонент цілісності і послідовності. Маємо на увазі чітке профорієнтаційне спрямування школярів на обрання і здобуття ними тих майбутніх професій, які б дозволили їм у майбутньому забезпечити гідний соціально-економічний рівень життя і матеріального добробуту. В цьому плані важко переоцінити роль гірської школи, яка мала б стати осередком передпрофесійної підготовки майбутніх фахівців у галузі сільського й екологічного туризму, сфери обслуговування, пов'язаної безпосередньо з ними. З іншого боку, розвиток самої туристичної галузі в Карпатському регіоні значною мірою залежатиме від частки саме місцевих мешканців у ній, адже не секрет, що бажання працювати, а головне – постійно мешкати на селі, тим більше в гірському, виявить не кожен.

Слід підкреслити той факт, що таке розуміння з боку жителів гірських районів має місце і набуває статусу переконання. Так, за нашими підрахунками, на 2007 рік з усього контингенту студентів денної форми Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які навчаються на напрямках “туризм” і “готельно-ресторанна справа”, майже 30% складають саме жителі гірських районів. Щодо контингенту студентів заочної форми, то тут цей показник сягає майже 50% (див. таб.2-3).

Ще одним, не менш важливим компонентом, є безперервність освітнього процесу в галузі туризму і сфери обслуговування. На необхідності постійного підвищення кваліфікації працюючих у цій галузі, на нашу думку, не потрібно зупинятись окремо, оскільки це й так не викликає заперечень. Значно важливішою, вважаємо, є потреба систематизувати і підвищити якість перекваліфікації кадрів для туристичної галузі і сфери обслуговування. Реальне втілення в життя такої складової освітнього процесу, як

освіта дорослих, дозволить значно поліпшити стан справ з розвитком сільських садиб у Карпатському регіоні вже найближчим часом, що сприятиме покращенню клімату безпеки на цих теренах загалом.

Це завдання, пов'язане з підготовкою і перепідготовкою кадрів туристичного бізнесу, розраховане на доросле населення, зокрема:

- осіб, які піднімають уже початий невдалий туристичний бізнес;
- осіб, які планують розпочати власний туристичний бізнес (готельний, агротуризм);
- осіб, які мають успішний приватний туристичний бізнес (особливо малий);
- молодих людей, які навчаються у середньоспеціальних чи вищих навчальних закладах і бажають отримати додаткову професію і працевлаштуватися в туристичній сфері;
- осіб, які мають бажання змінити вид своєї діяльності на туристичний з метою працювати у цій галузі;
- осіб, уже задіяних у туристичному бізнесі;
- безробітних осіб, зацікавлених у переорієнтації власної професії чи набуття нової та у праці у туристичному бізнесі;
- сучасних і майбутніх фахівців місцевих туристичних організацій та туристичних інформаційних центрів і служб;
- працівників так званих паратуристичних галузей і служб, які мають контакт із туристами області: працівники продовольчих і сувенірних магазинів, автосервісу та автозаправних станцій, місцевих кафе і ресторанів, водіїв таксі і рейсового транспорту, ін.;
- працівників органів безпеки: міліції, рятувальних служб (гірських, водних).

Висновки

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки:

- по-перше, становлення туризму і курортів в Україні як галузі господарювання відповідає загальноєвропейським тенденціям останніх десятиріч XX століття і початку століття нинішнього;
- по-друге, процес формування туристичної галузі вимагає обрання, вироблення і запровадження окремої управлінської моделі, яка б мала забезпечити ефективне законодавче і фінансово-фіскальне поле, функціонування державних і місцевих органів управління;
- по-третє, стратегія розвитку туристичної освіти повинна бути спрямована на підготовку різнорівневих висококваліфікованих фахівців, які б відповідали світовим і європейським стандартам і були спроможними до практичного виконання конкретних завдань стратегії розвитку туризму і курортів в Україні;
- по-четверте, позиції Карпатського регіону, як одного з лідерів розвитку туризму і курортів в Україні, вимагають, крім запровадження цілісної ступеневої системи підготовки фахівців у цій галузі, запровадження в навчальний процес окремих спеціалізацій і спеціальних курсів, виходячи з особливостей потреб усього регіону (провідники активного туризму, екологи-екскурсоводи тощо);
- по-п'яте, комплексний підхід як розвитку туризму і курортів та спеціальної туристичної освіти сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу як основи туристично-курортної галузі, що в переважно аграрному Карпатському регіоні повинно сприяти підвищенню соціально-економічного становища, матеріального добробуту населення. Це, в свою чергу, повинно призвести до зміцнення безпеки всього регіону, стати осередком стабільності в Україні.

1. Туризм як спосіб виживання // Україна і світ сьогодні. – 02.08.2007. – <http://www.uwtodey.com.ua>.
2. Гук Н.А. Перспективи розвитку міжнародного туризму в Карпатському регіоні. - <http://www.tourlib.columb.net.ua>.
3. Туризм як спосіб виживання // Україна і світ сьогодні.- 02.08. 2007.- <http://www.uwtodey.com.ua>.
4. Там само.
5. Там само.
6. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні, I півріччя 2007 року (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).- G:\нцрт\Динаміка_тур потоків_6_ міс._2007_справка.doc.
7. Довідка про роботу туроператорів та турагентів за I півріччя 2007 року (за формою № 1-ТУР (к)).- G:\нцрт\Аналіз_06_2007_1-ТУР.
8. Кабінет Міністрів України. Постанова від 13 грудня 2006 р. № 1719 "Про перелік напрямків, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр" // Офіційний вісник України. – 2006. – №50. – 26.12.2006. – С.160.-ст.3333\ .<http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра галузі знань 1401 „Сфера обслуговування” напряму підготовки 6.140101 „готельно-ресторанна справа”. – К.: ЦПНМВ. – 2007. – 46 с.; Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика

тика бакалавра галузі знань 1401 „Сфера обслуговування” напряму підготовки 6.140101 „готельно-ресторанна справа”.-К.:ЦПНМВ. – 2007. – 27 с.

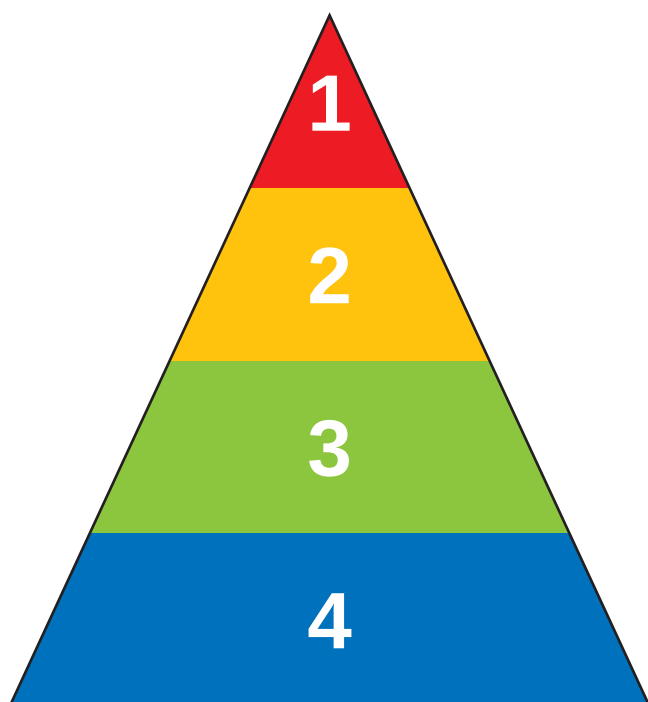
10. Козловський Є.В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні. – [http:// www.nbuv.gov.ua/e-journals](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals)

11. <http://www.mon.gov.ua>

12. Недашківська Н.Ю. Рекреаційна система Карпат. – К.:Вища школа, 1983. – 117 с.

13. Вачевський М.В., Свінцов О.М., Кузнецов В.Ф. Розвиток рекреаційної сфери в карпатському регіоні // Український бальнеологічний журнал. – 2001. – №1. – С.99-104.

5\$. ?

5\$. 2

Стаціонар

1 Підвищення кваліфікації

У вищих навчальних закладах III-IV рівня за освітньо-професійними програмами (ОПП) спеціаліст, магістр.

2 Перекваліфікація

У вищих навчальних закладах I-IV рівня відповідно.

3 Вища освіта

I рівень – робітничі професії.

II рівень – молодший спеціаліст.

III-IV рівень – бакалавр, спеціаліст, магістр.

4 Загальноосвітня школа

1. Загальний базовий рівень знань.

2. Здобуття робітничих професій з туризму і сфери послуг у Міжшкільних навчально-виробничих комбінатах.

5\$. /

Заочна форма

Туристичними стежками Карпат

Юрій Москаленко,
кандидат філософських наук,
професор, проректор з навчальної роботи
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Jury Moskalenko,
Candidate of Philosophy, professor,
pro-rector on studies
of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 37.032: 371.4

ВІКТОР ФРАНКЛ І ЙОГО ТЕОРІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВАКУУМУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ГІРСЬКИХ УМОВАХ

VICTOR FRANKL AND HIS THEORY OF EXISTENTIAL VACUUM IN THE CONTEXT OF THE PERSON'S DEVELOPMENT IN MOUNTAIN CONDITIONS

In the context of the problem of formation and development of the person in mountain conditions, the theory of existential vacuum, in particular, so-called •neurosis of an unemployedŽ of Victor Frankl, an Austrian philosopher, gets especial value. In this connection a number of functions of the teaching and educational process at highland school is essentially staticized.

Keywords: the theory of existential vacuum, •neurosis of an unemployedŽ, functions of the teaching process, democratization of education, patriotic education.

Життя і наукова діяльність австрійського філософа Віктора Франкла (1905-1997 р.р.) безпосередньо пов'язані з вирішенням актуальних проблем становлення особистості.

Сам В. Франкл пройшов важкий шлях в'язня фашистських тюрем, трагічність і героїзм якого яскраво розкрито у його популярній книзі "Психолог у концтаборі", яку було видано у багатьох країнах світу майже 3 мільйонним тиражем. В цій праці, де часто емоції вихлюпуються на поверхню, Франкл досліджує проблему трансформації особистості в екстремальних жорстоких умовах нацистської неволі. Він приходить до сміливого, хоча й дещо парадоксального висновку: якщо людина мала мотивацію свого майбутнього життя, то й газова камера Аушвіца їй була не такою страшною. Головне для нього – смисл, пошук ідеалу майбутнього.

В повоєнні роки В. Франкл здобуває ще й філософську освіту і всерйоз включається в розв'язання фундаментальних філософських проблем, зокрема його перу належить теорія "екзистенційного вакууму". До речі, вона майже невідома в Україні через брак літератури, відсутність творів ученого, наукових досліджень. Тому ця стаття може бути спробою донести до наукової громадськості цікаві ідеї видатного вченого, за оригінальним висловом Габрієля Марселя, "посланого з іншого світу", автора майже 30 книг, понад 400 статей.

У деяких видавництвах Росії (сподіваємося, що незабаром це станеться і в Україні) вже перекладені і побачили світ актуальні сьогодні праці В. Франкла – "Екзистенційний аналіз і проблеми часу", "Неусвідомлений Бог", "Час і відповідальність", "Людина, яка страждає" та ін. Ці та ряд інших праць об'єднані у збірник "Людина у пошуках смислу" (1, 366), на матеріалах якої планується розкриття вказаної теми.

В межах створеної В. Франклом системи логотерапії теорія екзистенційного вакууму являє собою складне поєднання філософських, психологічних і медичних поглядів на природу і сутність людини. Його концепція про смисл життя вчить, що смисл "притаманний кожній людині незалежно від статі, віку, інтелекту, освіти, характеру, середовища, релігійних переконань" (2, 47). Однак пошук смислу – це проблема не гносеології, а насамперед моральності. Не людина ставить питання про смисл свого життя – життя ставить його перед нею, і людині доводиться щоденно відповідати на нього – не словами, а конкретними справами.

Екзистенційний вакуум, або духовна порожнеча, виникає через почуття безмісцевості життя або ж через комплекс меншовартості. Причини такого стану бувають різні – як соціально-економічного характеру, так і морально-етичного плану. Статистичні дані підтверджують сказане. Опитування, проведене в молодіжному середовищі влітку 2006 року, показало відсутність у більшості молодих людей чітких орієнтирів життя. Приблизно 29% із опитаних вважали, що їхня мета – це мати багато грошей, щоб вистачило на придбання розкішного авто, престижного одягу, відпочинку за кордоном та ін. Причому ці кошти прагнули здобувати не завжди законними трудовими методами, а, наприклад, виграти в казино, взяти кредит, позичити у друзів т.ін. (3, 87). Подібні дослідження проводяться і нині, їх результати підтверджують вищесказане.

В контексті питання формування і розвитку особистості в гірських умовах особливого значення набуває детально розкритий В. Франклом так званий “невроз безробітного”. Значна частина гірських регіонів Українських Карпат є депресивними в розумінні зайнятості населення, монофункціональності господарювання, що призводить до відтоку робочої сили, насамперед молодих людей. Це, в свою чергу, створює нову проблему – сімейного виховання дітей, які на тривалий час залишаються без опіки і нагляду батьків. Звідси беруть початок інші проблеми – правопорушення серед учнівської молоді, розповсюдження тютюнопаління в ранньому підлітковому віці, вживання алкоголю, наркотиків.

Відсутність ефективної системи зайнятості населення, вільних робочих місць у гірському середовищі створює також соціальну напругу і серед випускників загальноосвітніх шкіл. Вони потрапляють в середовище “безробітних” ще до досягнення повноліття, а там домінують інші соціальні стандарти – привабливий зовні образ “заробітчанина”, який вільний у своєму виборі і має надію на швидке збагачення. В таких умовах повністю втрачаються моральні орієнтири, сенс життя обмежується уявленням матеріального благополуччя як єдиного критерію високого соціального статусу особистості.

Досліджуючи “невроз безробітного”, В. Франкл наголошує, що “найбільш сильним симптомом цього неврозу є не депресія, а апатія. Безробітний стає все більш і більш байдужим до всього, все рідше виявляє ініціативу. Людина, яка позбавлена участі у процесі продуктивної праці, переживає спустошеність на стільки у часовому вимірі, скільки спустошеність своєї свідомості” (4, 311). Такий стан призводить не просто до втрати смислу життя, а насамперед породжує стійке несприйняття успішних людей з найближчого оточення, викликає не тільки заздрість, але часто й ворожість. Саме такі випадки почастишали в гірських районах, коли успішних підприємців намагаються виставити в аморальному образі новітніх “глітаїв”, що захлиснулися в жадобі наживи, і саме тому їм треба помститися. Подібних прикладів у наш час чимало. Ще більше ця проблема ускладнюється з появою в гірських регіонах ринку землі, на якій швидкими темпами йде забудова маєтків, оздоровчих комплексів, зон відпочинку. Тут в різні сезонні періоди з’являється все більше і більше людей із “столиці”, які поглядають на місцевих жителів як на дешеву обслуговуючу робочу силу, здатну тільки розважати і веселити заїжджу публіку.

Це все спричиняє формування агресивної поведінки окремих місцевих мешканців, їх роздратування, що призводить часто до втрати впевненості у собі й самоповаги.

Як уникати таких проблем? Чи можна подолати екзистенційний вакуум в найважчих його виявах? Насамперед слід шукати корінь всього, що спонукає появу причин соціально-економічного відставання розвитку гірських регіонів. Потрібно піднімати духовний і культурний рівень людей, давати молоді правдиву інформацію про те, що дійсно формує сенс життя і впливає на його збагачення.

Автори книги “Революція в навчанні” стверджують, що зараз “змінюється суть праці. Вона стає щоразу більше інтенсивною в розумовому аспекті, ціннісно спрямованою і непередбачуваною. Тренована сила м’язів поступається вишколеному розумовому потенціалу. Некваліфікованої чи низькокваліфікованої праці стає значно менше. На місце некваліфікованих робітників працедавці запрошують людей із професійними, технічними й менеджерськими навичками. Конкурентна економіка в майбутньому залежатиме від успіхів освітніх систем, які надаватимуть високий рівень навчання й виховання середньому класові, а не тільки малій жменьці провідної еліти” (5, 277). Тому прагнення до самореалізації має стати вирішальною передумовою формування майбутніх перспектив кожної молодої людини.

На думку В.Франкла, духовне і моральне виховання людини, яка перебуває у несприятливих, часто екстремальних умовах, має бути частиною державних програм розвитку особистості, без реалізації яких суспільний прогрес неможливий.

Що треба робити? Насамперед слід змінювати функції навчального процесу в школі. Разом із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою дедалі більше постає завдання навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, виробляти потребу в навчанні впродовж життя.

У сучасних умовах істотно актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину використовувати здобуті знання в своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій та ін.

Цього можна досягти лише при суттєвій перебудові системи викладання знань. Це стосується, насамперед, іноземних мов, де процес вивчення часто не передбачає практичного оволодіння мовою. Недоліки мають місце у вивченні математики, фізики, біології, предметів гуманітарного циклу.

А якщо це помножити на об'єктивні труднощі сільської і гірської школи, то ми отримаємо цілий букет проблем, які слід вирішувати негайно.

Треба мати на увазі, що процес глобалізації істотно збільшує комунікаційне середовище, в якому живе і функціонує людина. Сучасний школяр отримує нескінченну множину інформаційних впливів, які за змістом, орієнтацією не тільки різноманітні, а й часто суперечливі, протилежні, що ускладнює визначення самостійної позиції.

Важливим чинником демократизації атмосфери в освітніх закладах виступає рівень толерантного ставлення до особистості, утвердження її самодостатності. На жаль, ще спостерігаються прояви репресивної, авторитарної педагогіки, в результаті чого формується несамотійна людина, яка позбавлена опіки і турботи з боку суспільства. Тому демократизація атмосфери в освітніх закладах важлива для формування вільної, самостійної особистості, яка сповідує кращі традиції і цінності народу.

Різнорічні зміни, що потребують ціннісних корекцій в освітньо-виховному процесі, торкаються і патріотичного виховання молоді. Воно сьогодні важливе не тільки з огляду формування почуттів належності до української нації, держави, а й має суто прикладний характер, бо веде до національного згуртування. Тому, за твердженням президента Академії педагогічних наук України В.Г. Кременя, "аби підготувати людину до життя в нинішньому столітті, треба сповна усвідомити сутність змін, що приносить новий час, зорієнтувати суспільство і державу на свідоме, послідовне й динамічне їх сприйняття" (6, 7). Від здатності української освіти, в тому числі й діяльності педагогічних колективів гірських шкіл Українських Карпат, дати гідну відповідь на виклики ХХІ століття залежатиме доля майбутнього України.

1. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М. Прогресс, 1990.
2. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М. Прогресс, 1990.
3. Шустов В.Л. Молодежь вступает в жизнь. – М.: Социс, 2006. – С. 87.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990.
5. Драйден Г., Вос Д. Революция в навчанні. – Львів: Літопис, 2005.
6. Кремень В.Г. Нові вимоги до якісної освіти. – Освіта України. – № 45-46. – 20 червня 2006 року.

*

(G * , D+) * J *

3

-

Віра Ковальчук,
кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Vira Kovalchuk,
Candidate of Pedagogies,
senior lecturer of Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 37.013

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ГІРСЬКИХ ШКОЛАХ

FEATURES OF ORGANIZATION OF TEACHING AND EDUCATIONAL WORK AT HIGHLAND

The article is devoted to the problems of the highland school. The author analyzes the social status of these schools, problems of their work and existence, offers the certain ways of their decision.

Key words: highland school, social status, school complex, problems and prospects.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується інтенсивними пошуками нового як в теорії, так і в практиці навчання й управління.

Важливе місце в модернізації системи освіти займає гірська школа, яка виконує не лише педагогічну функцію, а й соціальну. Загальноосвітня школа в гірській місцевості також здійснює комплекс освітньо-виховних завдань, які визначені Конституцією, законами України "Про освіту", іншими нормативно-правовими документами. Вона зберігає генетичний потенціал українського етносу, відіграє роль визначально-го осередку науково-просвітницького, соціально-культурного та ідейно-духовного життя територіальної громади.

Гірські школи працюють в умовах уповільненого суспільного розвитку. Гори залишаються середовищем особливого спілкування людини з дикою природою. Проживання в горах із нестабільним суворим кліматом породжує проблеми, яких не знають школи, розташовані в низинній місцевості, впливає на особливості роботи школи, навчання, виховання і розвиток дітей.

Школи, розташовані у гірській місцевості, різноманітні щодо наповнюваності учнів, соціального оточення, територіального розташування, вони забезпечують освітні потреби дітей.

Однак на сьогодні існують неоднакові соціально-економічні, педагогічні умови для навчання та розвитку міських та сільських дітей, особливо тих, які живуть у гірській місцевості. На відміну від учнів міських шкіл, сільський учень "прикріплений" до школи. Він не завжди може задовольнити свої потреби в якісній, додатковій освіті. Аналіз статистичних даних щодо функціонування шкіл в гірській місцевості свідчить, що здебільшого переважає однотипна школа.

Гальмівним чинником розбудови закладів нового типу в гірській місцевості є економічна слабкість матеріальної бази, демографічні особливості гірського села, недостатнє кадрове забезпечення мало-чисельних шкіл, віддаленість більшості сіл від адміністративних, наукових та культурних центрів, що зумовлює ускладнення зв'язку з науково-дослідними установами, закладами вищої освіти.

Недооцінка специфіки діяльності гірських шкіл може призвести до гальмування педагогічних технологій, пристосування їх до потреб особистості. Тому необхідно вивчати специфіку впливу природи на навчання, виховання і розвиток дітей-горян, визначити характерні особливості роботи вчителів у гірських школах, взаємозалежність процесів життєдіяльності і формування особистості в гірських сім'ях і школі, розробити систему рекомендацій і заходів щодо підвищення ефективності її роботи. Частково ця проблема вивчається вченими – педагогами: О.Савченко, О. Шамавою, Н.Присяжнюк, В.Мелешко, Б.Тевліном.

Особлива увага приділяється пошукам шляхів удосконалення навчального процесу (І.Бех, В.Малешко, Р.Охрімчук, В.Хрущ та ін.). Однак ці дослідження не вичерпують усіх аспектів діяльності шкіл, оскільки актуальність проблеми зумовлюється насамперед потребою в різноманітності освітніх послуг і відсутністю можливостей здійснювати їх на рівні школи. Умови функціонування шкіл гірської місцевості вимагають пошуку відповідних форм, методів і прийомів роботи із школярами та засобів, які дадуть можливість правильно організувати навчально-виховний процес для позитивного використання цих умов.

Організація навчально-виховного процесу в школах гірської місцевості має ряд специфічних рис, пов'язаних з особливостями діяльності й навантаження вчителів, станом матеріальної бази закладів освіти. Нестандартні умови функціонування таких закладів, відмінності структури, режимів роботи посилюють труднощі в роботі вчителів, вимагають гнучкої організації навчально-виховного процесу.

Малочисельність і нерівномірність наповнення класів є найвиразнішими ознаками функціонування шкіл гірської місцевості, які зумовлюють головну особливість організації навчальної та позаурочної діяльності – постійну роботу вчителя з різновіковим і нечисленним складом учнівського колективу. Це явище має і позитивні сторони, бо створюються сприятливі передумови для індивідуалізації навчальної і виховної роботи, взаємовпливу дітей. Однак тут є загроза появи гіперконтролю з боку вчителя. Практично кожна дія дитини здійснюється під контролем вчителя, який звертається до учнів у три-п'ять разів частіше, ніж у звичайній школі. Це призводить до емоційного перевантаження учнів, збільшує їхню втомлюваність. У школі різко звужується коло спілкування дітей з педагогами. Тому вчителям, які викладають два, три і більше предметів, на уроках необхідно використовувати специфічні методи навчання відповідно до особливостей кожного предмета.

В умовах школи, яка розташована в гірській місцевості, для успішного вирішення творчих завдань провідними мають стати диференційований та індивідуальний підходи до навчання. Учителі таких закладів повинні мати не лише міцний запас наукових знань, а й успішно реалізувати міжпредметні зв'язки у навчально-виховному процесі. Наш час відзначається широкою інтеграцією навчальних предметів. Наприклад, досить перспективним є введення інтегрованого курсу "Довкілля", який об'єднує фізичні, хімічні, біологічні, географічні, народознавчі знання. Це допоможе зменшити перевантаження вчителів та учнів, покращить розвиток розумових здібностей дітей.

Навчальний процес у гірських школах має тенденцію до активного використання форм і методів самостійної роботи учнів. Отже, в таких школах різко посилюються організуюча, контролююча та спрямовуюча функції діяльності вчителя.

У зв'язку з малочисельністю педагогічних кадрів неможливо в гірській школі належно організувати роботу циклових методичних об'єднань. Учителі-предметники цих шкіл часто перебувають в методичній ізоляції. Віддаленість шкіл від культурно-методичних центрів утруднює надання методичної допомоги вчителю, погіршує можливості зустрічатися із працівниками закладів освіти і культури.

Викладання різних предметів у школі призводить до перевантаження вчителів при підготовці до уроків, знижує рівень викладання тих предметів, з яких учитель не є спеціалістом.

Особливість гірської школи вимагає постійної уваги до організації позакласної роботи з навчальних предметів. Це різноманітні форми занять: предметні гуртки, олімпіади, клуби за інтересами, конкурси, читацькі конференції, спортивно-масові змагання, виставки творчих робіт.

Позитивною відмінністю школи в гірській місцевості від міської є більша можливість для спілкування з батьками і дітьми, оскільки люди добре знають один одного. В цих закладах кращий мікроклімат. Система взаємин у школі будується таким чином, що абсолютні й вічні цінності українського виховання (віра, надія, любов, чесність, доброта та ін.) формуються не як теоретичні моральні категорії, а як конкретні стосунки реальних людей.

Управління навчально-виховним процесом здійснюють директор і педагогічна рада. Адміністрація закладу – це, як правило, одна особа. Неможливість розподілу функцій призводить до перевантаження керівника; рівень його культури та тип спілкування визначають соціально-психологічний клімат як у педагогічному, так і учнівському колективах.

На якість внутрішкільного контролю значний вплив здійснюють тісні соціальні й родинні взаємини, що пов'язують людей у сільській громаді. Ділові стосунки (обов'язок, відповідальність) витісняються особистими (симпатії, родинність, неприязнь). Це суттєво знижує об'єктивність контролю, його систематичність, глибину і підсилює тенденцію до формалізму та лібералізму.

В управлінській діяльності керівників гірських шкіл спостерігається намагання спиратися на громадські організації, колективну думку сільської громади, ініціативу кожного, хто зацікавлений у функціонуванні закладу, знаходити і підтримувати нове в навчально-виховному процесі. Сучасна система управління спонукає до пошуків творчого вирішення проблем школи шляхом залучення до активної співпраці широкого загалу громадськості.

На гірську школу покладаються великі завдання, вона повинна стати культурним центром, пропагандистом звичаїв і обрядів, очолити культурно-просвітницьку роботу в селі. У зв'язку з ліквідацією в

багатьох селах клубів, бібліотек ця робота набуває особливого значення. Учителі шкіл готують для односельців літературні вечори, концерти, збирають фольклорний матеріал.

Проблеми гірської школи перебувають у центрі уваги органів управління освітою, головним завданням яких є створення умов і рівних можливостей для особистісного розвитку та здобуття якісної освіти і творчої самореалізації кожної людини.

Одним із віддалених районів Івано-Франківської області є Верховинський, якого найбільше торкаються школознавчі проблеми гірських шкіл. В районі низьким залишається охоплення дітей суспільним дошкільним вихованням. Існуюча мережа дошкільних закладів не може забезпечити освітніх послуг для всіх бажаних. В окремих дошкільних закладах недостатня кількість спортивного інвентаря, потребує оновлення обладнання ігрових та спортивних майданчиків. Повільно впроваджуються наукові досягнення, новітні технології в роботі з дітьми сільської місцевості. Існує проблема забезпечення соціальними педагогами навчальних закладів Верховинського району.

Проблемним питанням в організації профільного навчання залишається малочисельність учнівських контингентів, однокомплектність більшості шкіл.

Фінансові проблеми та географічне розташування гірських населених пунктів району зумовлюють труднощі в організації харчування та підвозу учнів. Зокрема, малочисельність контингенту у школах I та I-II ст., їх віддаленість не дають змоги здійснити гаряче харчування у навчальних закладах. Потребує вирішення питання обладнання шкільних їдалень: оформлення столових залів та оснащення харчоблоків. Технологічне обладнання в більшості випадків повиходило з ладу та застаріло.

Багато є проблем з матеріально-технічним забезпеченням шкіл, оновленням навчальної бази, зокрема оснащенням кабінетів хімії, фізики, біології. Тільки третина шкіл району має обладнані кабінети обслуговуючої праці, що впливає на якість підготовки з трудового навчання. Потребує покращення матеріально-технічна база бібліотек, необхідне поновлення їх новою художньою та науковою літературою, фаховими журналами і газетами, типовим бібліотечним обладнанням.

Болючим залишається питання організації медичного контролю за станом здоров'я дітей. База проведення занять з фізичного виховання суттєво не міняється, умови не дозволяють повною мірою виконувати вимоги навчальної програми з фізичної культури. Окремі спортивні зали знаходяться в аварійному стані. Не в повному обсязі виконується стаття 3 Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні", в якій йдеться про "здійснення заходів щодо будівництва об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури" [1].

Зниження культурно-освітнього потенціалу села обмежує умови розвитку та саморозвитку особистості. Віддаленість від осередків культури ставить сільських учнів у несприятливі умови для розвитку порівняно з міськими. Безумовно, це обмежує доступ дітей з гірських регіонів до високих зразків світової та національної культури. На відміну від учнів міських шкіл, для багатьох із них недоступними є центри творчості, студії, спеціалізовані школи та ін.

Очевидна суперечливість даного чинника щодо розвитку особистості учня. З одного боку, розвиток особистості відбувається в умовах обмеженого соціального середовища та культурного оточення, з іншого – зменшується ризик впливу негативного соціального оточення.

Саме тому вивчення та врахування специфіки діяльності гірської школи може стати підґрунтям для з'ясування педагогічних шляхів її розвитку. Школа в гірській місцевості відрізняється, перш за все, специфікою своєї діяльності. Вона є поліфункціональною, тому що організовує соціальну роботу з дітьми та соціокультурну роботу з населенням. Соціально-педагогічні умови сіл, що знаходяться в гірській місцевості, сприяють вивченню особливостей розвитку кожного учня, впливу сім'ї, народної культури та традицій, навколишнього середовища на розвиток особистості. Школа є базою допрофесійної сільськогосподарської освіти, важливою ланкою підготовки учнів до самостійного життя. Її головною метою є формування людини, всебічний розвиток особистості. Як зазначив Міністр освіти і науки України С. Ніколаєнко, "щоб учень прагнув учитися, вмів володіти знаннями, його необхідно зацікавити" [2, 7].

Завдяки зусиллям обласних та місцевих органів влади в Івано-Франківській області збережена й удосконалюється мережа шкіл, що розташовані в гірській місцевості, використовуються всі шляхи для здобуття повної загальної середньої освіти: денна, вечірня (заочна), індивідуальна та екстернатна форми.

Органи управління освітою та місцевої влади посилюють увагу до питання забезпечення учнів і педагогів підвезенням до місця навчання і додому. Зокрема, за останні роки значно зросла сума коштів, що виділяється для цього.

З метою реалізації Державної програми "Шкільний автобус" у Верховинському районі за останні 5 років придбано 8 транспортних одиниць. Це дає змогу забезпечити підвезенням більше 60 % учнів та 85% педагогічних працівників.

Об'єктивною причиною і перешкодою при здійсненні підвезення учнів є проблема гірського бездоріжжя. Близько 20% учнів проживають на територіях, які є недоступними для транспортних засобів.

Отже, вирішення питання можливе лише через пришкольні інтернати та впровадження проекту “школа-родина”.

Діяльність відділу й закладів освіти спрямовується на визначення мережі, вибору шляхів здобуття освіти, створення умов для навчання. З метою задоволення освітніх потреб населення у Верховинському районі функціонує 35 загальноосвітніх шкіл. У 2002 році три загальноосвітні школи I-II ст. реорганізовано у школи I-III ступенів. Для обдарованих дітей в районі функціонує ліцей, два позашкільні заклади: районний Будинок школяра та ДЮСШ.

Збережено і впродовж двох останніх років відновлено мережу дошкільних закладів. На початок 2007 року в районі функціонувало 13 дитячих садків, 3 навчально-виховних комплекси, в яких охоплено близько 400 вихованців, що складає 16 % від загальної кількості дітей віком від 1 до 6 років.

З метою підготовки до школи при загальноосвітніх навчальних закладах гірської місцевості працюють групи для дітей п'ятирічного віку, які не відвідують дошкільні заклади. Для забезпечення рівних умов щодо надання послуг дошкільної освіти всім дітям дошкільного віку, відновлення роботи раніше закритих ДНЗ, відкриття груп при діючих ДНЗ відділом освіти розроблено програму розвитку дошкільної освіти. Відповідно до програми планується відкриття нових дошкільних закладів у селах гірської місцевості. Навчально-виховний процес у дошкільних закладах здійснюється за програмою “Малюно”, “Дитина”, впроваджуються елементи програми “Крок за кроком”.

В районі працюють над створенням належних умов для забезпечення навчально-виховного процесу. Значну увагу органи управління освітою приділяють зміцненню матеріально-технічної бази навчальних закладів, покращенню технічного стану будівель. За останні роки (2004 р.) здано в експлуатацію першу чергу Верховинської ЗОШ I-III ступенів на 360 учнівських місць та зроблено реконструкцію лісопункту у шкільне приміщення Пробійнівської ЗОШ I-II ступеня. З метою належної організації навчального процесу ведеться робота щодо комп'ютеризації шкіл I-III ст.

Завдяки спільним діям керівників навчальних закладів, громадськості, батьків та влади покращився стан організації харчування школярів. Стовідсотково забезпечуються безкоштовними гарячими обідами діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Навчально-виховний процес у загальноосвітніх школах Верховинського району забезпечують понад 700 педагогічних працівників, з яких більше 80 % мають повну вищу освіту. З кожним роком істотно зростає освітній рівень учителів початкових класів, фізичної культури, музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання, вихователів груп продовженого дня, педагогів-організаторів.

Протягом трьох останніх років до загальноосвітніх навчальних закладів району прийнято на педагогічну роботу близько 50 молодих спеціалістів - випускників вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. Завдяки проведеній роботі відділу освіти райдержадміністрації, спрямованій на забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами, що є вихідцями з цього ж району, вдалося вирішити питання забезпечення педкадрами та значно знизити їх плинність. Педагогічний колектив Верховинського району – “наймолодший” в області. В загальноосвітніх навчальних закладах району працює лише близько 60 пенсіонерів, що складає 9 відсотків від загальної кількості педагогічних працівників. Серед учителів 5-11 класів 33 відсотки мають вік до 30 років.

Для забезпечення кадрами навчальних закладів відділ освіти використовує можливості цільового прийому до вищих навчальних закладів випускників, які постійно проживають у сільській місцевості, передбаченого постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 року № 1159 “Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості”.

Структура методичної роботи з педагогічними кадрами включає 21 методичне об'єднання, постійно діючий семінар для керівників шкіл, п'ять клубів за інтересами, школи молодого керівника та професійної адаптації вчителя, творчі групи вчителів математики, хімії, біології, географії, екології. Працює 8 опорних шкіл з освітніх проблем району.

Провідне проблемне питання в діяльності методистів – “Підвищення результативності навчально-виховного процесу шляхом впровадження нових педагогічних технологій” – визначає ключові напрями методичної роботи, котрі реалізуються через різні її форми, поєднуючи на рівні змісту ті аспекти, що стосуються викладання навчальних предметів. Інноваційні технології у процесі вивчення стають предметом обговорення на постійно діючих семінарах. В канікулярний період з педагогами проводяться практичні заняття з оволодіння засобами комп'ютерної техніки та прикладним програмним забезпеченням.

В обласну картотеку ППД занесено досвід учителя українознавства Верховинського гуманітарно-прикладного ліцею, старшого наукового співробітника філії “Гуцульщина” НДІ МОН України, кандидата фізико-технічних наук І.М.Зеленчука.

У 2002 році видано збірку “Індивідуальні творчі роботи учнів навчальних закладів Гуцульщини”.

Добре сплановано роботу чотирьох методичних об'єднань педагогів початкових класів різних категорій. Загалом у школах діють приблизно 20 шкільних методоб'єднань, проблемні питання яких відповідають проблемам шкіл та району.

Працює постійно діючий семінар з питань впровадження інноваційних педагогічних технологій у початкову ланку освіти. У планах роботи шкільних методоб'єднань переважають активні методи роботи: ділові та рольові ігри, дискусії, круглі столи. Практикуються спільні засідання класоводів, вихователів дошкільних груп та вчителів-предметників, визначаються завдання на наступні засідання, попередня підготовка окремих питань.

Слід відзначити організацію навчально-методичної роботи Яблуницького НВК (директор М.І. Сіренчук). У 2000 р. результати роботи з проблеми „Використання народних традицій, звичаїв, обрядів, засобів мистецтва у художньо-естетичному вихованні дошкільнят та молодших школярів” узагальнено і систематизовано Центральним інститутом післядипломної педагогічної освіти (м. Київ) і занесено до картотеки передового педагогічного досвіду України.

У районі налагоджено зворотне інформування вчителів. Періодично у школи надсилаються методичні рекомендації з питань організації навчально-виховного процесу, листи-роз'яснення щодо дотримання вимог нормативно-правових документів при оцінюванні навчальних досягнень молодших школярів, новинки психолого-педагогічної літератури, матеріали з роботи вчителів.

Актуальним залишається вивчення передового педагогічного досвіду. Вивчено й узагальнено методичним кабінетом досвіди „Демократизація і гуманізація педагогічного процесу в умовах особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання” (М. І.Сіренчук, Яблуницький НВК), „Економічне виховання молодших школярів” (Г. М.Абрам'юк, Верховинська школа І-ІІІ ст.).

Керівники навчальних закладів володіють соціально-психологічними методами управління. Це допомагає їм створювати сприятливий психологічний клімат у колективах, забезпечувати умови для особистого розвитку учнів та вчителів, організовувати співпрацю педагогів, учнів і батьків.

Для виконання програми “Обдаровані діти” в школах району ведеться облік обдарованих дітей, організовуються виставки та презентації досягнень, де заохочують, винагороджують найкращих. Учні району є учасниками зльотів обдарованої учнівської молоді в м. Рахові. Активізувалась участь школярів району у Всеукраїнських конкурсах.

Відділом освіти, дирекціями шкіл проводиться певна робота щодо впровадження поглибленого вивчення окремих предметів та профільного навчання у старших класах.

У 2005 році серед 20 екологічних агітколективів, що змагалися в обласному конкурсі, агітбригада “Трембіта” Верховинської ЗОШ І-ІІІ ст. (керівник М.Кошелюк) зайняла призове місце, що дало можливість взяти участь у завершальному етапі конкурсу в Національному центрі учнівської молоді в Києві.

За допомогою Федерації футболу України відкрито комплексний майданчик зі штучним покриттям у Верховинській ЗОШ І-ІІІ ступенів. Водночас показовим є те, що в районі розроблена та вводиться в дію програма розвитку зимових видів спорту і шкільного туризму.

У навчальних закладах освіти району створено 23 фізкультурно-спортивних клуби. Учень ДЮСШ Володимир Бошук взяв участь у XX зимових іграх.

В районі також забезпечується комплексний підхід до належного вирішення питань соціально незахищеної категорії дітей. Функціонує школа-інтернат, де навчається і виховується близько 400 учнів. Основний контингент вихованців – діти з малозабезпечених сімей.

Простежується процес зростання мережі соціально-психологічної служби в районі. Визначено опорну школу з проблеми підвищення фахового рівня практичних психологів – Верховинську ЗОШ І-ІІІ ст. Питання, над якими працюють практичні психологи, в основному пов'язані із розвитком позитивної “Я-концепції” дітей, емоційної зрілості підлітків, вивченням етнопсихологічних особливостей жителів гуцульського краю та їх впливу на виховання дітей-горян, налагодженням співпраці практичного психолога та педагогів, способами вирішення конфліктів у педагогічному та учнівському колективах. Шкільна соціально-психологічна практика Верховинського району існує у взаємодії зі службою охорони здоров'я та внутрішніх справ, відділом соціальних служб для молоді строго в межах Етичного кодексу психолога.

Питання, які особливо непокоять педагогів у загальноосвітньому навчальному закладі і стали предметом кількісно переважаючих запитів до психолога, – це превентивне виховання дітей, робота з підлітками, дітьми “групи ризику” та обдарованими дітьми.

У районі склалася певна система виховної роботи.

Організація районних конкурсів, оглядів, свят, концертів спрямована на виховання в дітей та підлітків загальнолюдських цінностей. Пріоритетними напрямками виховної роботи в школах району є формування учнівських об'єднань, клубів за інтересами, секцій, гуртків, які спрямовані на розвиток творчих здібностей та обдарувань дітей. Зокрема, створено Спілку Української Молоді на базі Верхньоаясенівської ЗОШ І-ІІІ ступенів (кер. М.М.Прокоп'юк), 6 клубів за інтересами (клуб “Етикет”, “Ерудит” на базі Головівської ЗОШ І- ІІ ступенів, клуб “Горяни” в Краснолівській ЗОШ, клуб “Дозвілля” в Гринявській ЗОШ, клуб “Ораторський Олімп” в Черемошнській ЗОШ, клуб “Геракл” в Криворівнянській ЗОШ); 12 творчих учнівських об'єднань (“Рід”, “Родина”, Паланка ім.Т.Г.Шевченка, “Соколята”, “Веселка”, “Ромашка” та ін.).

Вдосконалюється робота органів учнівського самоврядування. В кожній школі є учнівський парламент або учнівська координаційна Рада, Рада Міністрів чи учком.

Районним методкабінетом розроблено схему профілактики та тематику бесід з правового виховання. На основі банку даних дітей “групи ризику” сплановано ряд заходів.

Традиційними заходами, які проводяться в школах, є свято Знань, свято квітів і урожаю, свято Вчителя, конкурс “Міс старшокласниці”, свято Миколая, літературні конкурси, конкурси малюнків, свято Матері та ін.

В усіх школах оформлено кутки народознавства, духовності, світлиці, в яких зібрано багато матеріалів пошуково-краєзнавчого характеру. На базі шкіл працюють гуртки туристсько-краєзнавчого напрямку, пошукові загони, гуртки декоративно-прикладного та художньо-естетичного напрямку. При Ільцівській ЗОШ І-ІІІ ст. діє МАН, чільне місце в роботі якої посідає постійно діюча виставка робіт її вихованців. Традиційними тут є зустрічі з народними умільцями та творчими людьми. Центром учнівської творчості та формування художньо-естетичних обдарувань дітей, відтворення традицій гуцульського народного мистецтва є Будинки школяра.

Гуртковою роботою охоплено понад 1000 дітей. Працює 85 гуртків різного профілю: еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, декоративно-прикладного, художньо-естетичного, літературно-мистецького, технічного.

Гуртківці – активні учасники зльотів гуцульської молоді у Вижниці, Путилі, учасники обласних творчих виставок, республіканського зльоту з техніки пішохідного туризму та ін.

Сприяє підвищенню якості навчально-виховного процесу діяльність шкільних бібліотек. В закладах освіти району – 24 шкільні бібліотеки. Традиційно в школах бібліотекарі проводять заходи в рамках Всеукраїнського тижня дитячої та юнацької книги, відзначення Всеукраїнського дня бібліотек, щорічної акції “Живи, книго!”, огляду бібліотек.

В системі роботи гірських шкіл є чимало набутків, але й багато невирішених проблем. Та найважливішим, життєво необхідним завданням є вдосконалення організації навчально-виховного процесу та активніше впровадження співпраці учнівського і педагогічного колективів.

Отже, можна зробити висновок, що організація навчально-виховного процесу без урахування умов конкретної гірської школи не може в повному обсязі забезпечити виконання освітніх завдань. Ефективне управління ним можливе лише в тому випадку, якщо керівник розуміє завдання закладу та, враховуючи його специфічні особливості, сприяє реалізації головної мети – повноцінного навчання, виховання і розвитку особистості дитини гірського населеного пункту.

Педагогічні дослідження специфіки шкіл, які розташовані в гірській місцевості, на відміну від міської, аналіз їх діяльності, специфіки культурно-освітньої місії в соціокультурному середовищі села розкривають сутнісні характеристики сучасного етапу: гірська школа відновлює соціо- та етнокультурні функції.

1. Закон України “Про статус гірських населених пунктів в Україні”.

2. Підсумкова колегія МОН. Освіта в інноваційному поступі суспільства. Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 р. // Освіта України. – 2006. – № 60-61.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 року № 1159 “Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості”.

4. Матеріали вивчення стану розвитку освіти у Верховинському районі. Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації від 06.02. 2006. № 61 з 14.02 до 28.02.2006 року “Про вивчення стану розвитку освіти у Верховинському районі”.

Василь Дідушко,
начальник відділу освіти
Верховинської РДА,
Івано-Франківська область

Vasyl Didushko,
Head of the education department
of Verkhovyna District State Administration,
Ivano-Frankivsk region

ГІРСЬКА ВЕРХОВИНЩИНА НА ШЛЯХУ ДО СУЧАСНОЇ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

HIGHLAND VERKHOVYNA DISTRICT ON THE WAY TO MODERN QUALITY EDUCATION

The way of education in the Carpathian region is characterized by forward motion in the direction of improving conception of the world, environment, functioning of the society. Now new problems arise before education. Development of preschool education, establishing educational institutions of a new type (family schools), introduction of pro"le training and application of information technologies are of primary importance in Verkhovyna district.

Key words: education, permanent development, environment, educational institutions of a new type, family school, pro"le training, information technologies.

Загальноприйнято вважати освіту і науку особливою сферою діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань, накопичених людством.

Всім добре відомо, що освіта взагалі, і в нашому Карпатському краї зокрема в своєму розвитку пройшла ряд етапів.

Історія народження і розвитку освіти налічує багато тисяч років. Її перші елементи з'явилися ще у стародавньому світі, однак у сучасних формах вона почала складатися у XVII-XVIII ст. і в силу головної закономірності свого розвитку перетворилася в нашу епоху на безпосередню продуктивну силу, яка суттєво і всебічно впливає на життя суспільства.

Впродовж людської історії існувало принаймні два можливих варіанти пояснення походження знань. Перший – знання подаровані людям для подальшого розвитку і використання, другий – знання є людською знахідкою, творінням, що вінчає діяльність певного спрямування – пізнання. Ці спроби пояснення збереглися в міфологічній свідомості і дійшли до сьогоднішнього дня в давніх письмових джерелах.

Різноманітні форми людської діяльності спричинили безліч наслідків набутого досвіду стосунків людини з природою і стосунків між людьми. З часом цей досвід започаткував особливі форми фіксації, однією з яких є знання.

Вже в архаїчний період починають формуватися елементи наукових знань на основі набутого практичного досвіду. Однак у цей час вони ще дуже вплетені в міфологічний світогляд, що обумовив їх специфіку.

Наступний етап формування наукових знань на Верховинщині хронологічно збігається з існуванням Галицько-Волинської держави. В цей період розвиток наукових знань пов'язаний з розвитком писемності.

Оскільки, як стверджують деякі авторитетні дослідники слов'янської старовини, ще задовго до Кирила і Мефодія — творців слов'янської абетки — на наших землях існувало русинське письмо, священні книги, писані тою мовою і оригінальним письмом, що нагадувало різь, прочерки, риси і мало – більшість букв алфавіту, то, ймовірно, існували язиченські школи грамоти, які задовольняли потреби держави в грамотних людях.

Все ж час поширення освіти і науки на Прикарпатті, очевидно, слід відлічувати із впровадження християнства на Русі. Середньовічна культура, як і все життя, була пронизана релігією, адже середньовіччя знало лише одну ідеологію – релігію і лише одну ідеологічну установу – церкву. Тому основними цент-

рами поширення наукових знань і освіти виступають церкви та монастирі, хоча термін “школа” вперше виявлено у грамоті, написаній у Луцьку 1388 р.

За тодішніми поняттями, “книжне вчення” здобували ті, що були вже грамотними. Школа була державним навчальним закладом підвищеного типу й утримувалася за рахунок князівської казни.

Отже, освіта у вказаний період мала раціонально-практичне спрямування, і в тому ж руслі вивчалися основні “науки”.

Культурно-освітній рух продовжував зберігати свої давні традиції. Їх розвивали мислителі XVI – початку XVII ст., діяльність яких М.Грушевський назвав першим українським культурно-національним відродженням.

Засади виховання в тогочасному українському національному шкільництві відповідають сучасній “новітній етніцистській позиції”, яка ґрунтується на досягненнях етнопсихології, психології, духовності. Освітня діяльність національно зорієнтовувалась, її завданням було формування любові до рідного краю, почуття національної ідентичності, підпорядкування власних інтересів інтересам спільноти. Водночас дитина мала виховуватись у душі міжнаціональної толерантності, а не проймається ворожістю до чужинців. Виховання ненависті до інших народів тлумачилось як руйнування психіки дитини, насамперед її моральності.

Розвитку фізико-математичної науки в районі у довоєнний період сприяла унікальна астрономічно-метеорологічна обсерваторія, споруджена в 1936-1938 рр. на горі Піп Іван у Карпатах на висоті 2026 м. Для побудови обсерваторії з Ворохти (за 70 км) було перевезено на конях і перенесено зусиллями гуцулів понад 800 т будматеріалів і 33 скрині вагою до 950 кг. Були змонтовані астрономічні прилади, що дозволяли фотографувати малі планети, комети і змінні зорі. Перші знімки космічних об'єктів отримано в жовтні 1937 р.

В радянський період розвиток освіти характеризувався суперечливими рисами: з одного боку – певна підпорядкованість наукових установ тоталітарному режимові, виконання його замовлень у різних галузях наук, починаючи від гуманітарних і закінчуючи технічними, а з іншого – значні успіхи в фундаментальних дослідженнях в галузі фізико-математичних наук.

Отже, шлях освіти в Карпатському регіоні характеризувався поступальним рухом і сприяв удосконаленню уявлень про світ, навколишнє середовище, функціонування суспільства, процесу духовного збагачення людей.

Україна впродовж шістнадцяти років незалежності в тяжких випробуваннях, політичному протистоянні й боротьбі крокує шляхом цивілізаційного розвитку.

Перед суспільством, освітянами Верховинщини стоїть завдання формування в молодих українців таких якостей, як:

- прагнення до навчання впродовж усього життя;
- постійний пошук найкращих шляхів розв'язання життєвих проблем;
- готовність своєю навчальною, а потім і фаховою працею закласти підмурівок власного соціального успіху і зробити внесок у громадську, державну справу.

Європейський досвід переконливо свідчить: чим вищим рівень освіти населення, тим краще живуть люди, досконалішими є демократичні інститути.

Світ останнім часом невідомо змінюється й продовжує змінюватися. Це добре усвідомлюють педагоги 35 шкіл Верховинського району. Визначальним чинником сучасної цивілізації стала інформація й усе, пов'язане з її накопиченням, оновленням, передаванням і використанням. Але, як відомо, інформація також буває різного спрямування. Тому вкрай важливо, щоб саме вчитель став захисником дітей від елементів агресії, жорстокості, які нерідко пропагують інформаційні потоки.

Людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Тому перед освітою виникло складне двоєдине завдання: вона повинна осучаснюватися на основі новітніх технологій через широке впровадження в навчально-виховний процес інформаційно-комп'ютерних технологій, а також – формувати в молоді риси, необхідні для успішної самореалізації після завершення навчання в школі.

З усіх ланок освіти чи не найважливішою є дошкільна, адже дошкільний вік – це базовий етап фізичного, психічного та соціального становлення особистості.

Забезпечення різнобічності розвитку дошкільників відповідно до їхніх індивідуальних особливостей, культурних потреб разом з батьками здійснюють 16 дошкільних навчальних закладів Верховинського району.

Пріоритетами розвитку дошкільної освіти в новому навчальному році буде забезпечення її якості та доступності для кожної дитини відповідного віку завдяки:

- розвитку мережі дошкільних навчальних закладів усіх типів і форм власності, особливо в сільській місцевості, шляхом будівництва нових дошкільних закладів, відновлення діяльності закритих і відомчих, реорганізації дитячих садків загального типу відповідно до потреб населення;

- відновленню та належному функціонуванню дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості;
- здійсненню обліку дітей дошкільного віку та виділенню коштів для запровадження альтернативних форм здобуття дошкільної освіти, що створить умови для охоплення обов'язковою дошкільною освітою дітей старшого дошкільного віку;
- уведенню в систему дошкільної освіти соціально-педагогічного патронату, що дасть змогу охопити дошкільним вихованням дітей, які за станом здоров'я не можуть відвідувати дошкільні заклади;
- відкриттю спеціальних груп у дошкільних закладах загального розвитку та створенню умов для перебування з однолітками і здобуття дошкільної освіти та ранньої соціальної адаптації дітей з вадами фізичного та розумового розвитку;
- забезпеченню якісного медичного обслуговування;
- розробці державного єдиного фінансового нормативу утримання однієї дитини в дошкільному навчальному закладі відповідно до типу закладу, що дасть змогу планувати видатки на дошкільну освіту;
- відмові від принципу фінансування дошкільної освіти від досягнутого;
- безплатному утриманню в дошкільному закладі дітей, що належать до соціально незахищених категорій;
- гуманізації цілей і принципів освітньої роботи з дітьми, переходу на нову парадигму виховання особистості на засадах гуманного ставлення до дітей, модернізації змісту дошкільної освіти;
- забезпеченню дошкільних закладів сучасними меблями, спортивним обладнанням, іграшками, іншими засобами навчання і виховання для створення комфортних і безпечних умов перебування дітей у дошкільних закладах.

Одним із шляхів забезпечення доступу дітей до якісної початкової освіти може стати “школа-родина” - загальноосвітній навчальний заклад I ступеня з малою кількістю учнів, який створюється з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації за місцем проживання дітей. Метою діяльності такої школи є створення умов, наближених до родинних, для здобуття якісної початкової освіти дітьми відповідного віку та максимального використання у вихованні учнів потенціалу родинної педагогіки й народознавства. Досвід роботи “школи-родини” є в наших сусідів – косівчан. Набуваємо його і ми у Верховинському районі.

Загалом усі матеріальні й інтелектуальні ресурси відіграють роль засобів, що мають стимулювати дитину до навчання. Для вчителя має стати прописною істиною: щоб учень прагнув учитися, вмів оволодівати знаннями, його необхідно зацікавити. Втрата частиною учнів мотивації до навчання, зацікавленості у результатах — камінь спотикання на шляху до якісної освіти.

У чому, на нашу думку, яку поділяють педагоги Верховинського району, причини цього явища?

По-перше, невміння вчитися і долати труднощі. Навчання – тяжка праця, яка потребує спеціальних умінь та навичок, і якщо вони не сформовані в родині та початковій школі, в основній – навчання стає непосильним.

По-друге, перевантаження навчальних програм. Наше прагнення “втиснути” в голови дітей побільше інформації призводить до втоми, опору і природного відштовхування дітей. Адже людський розум, за влучним висловом Плутарха, не глек для рідини, а вогонь, який треба запалити.

По-третє, одноманітність навчального процесу. Монотонність шкільних занять, відсутність яскравих вражень, необхідність “сидіти тихо”, “мовчати” роблять шкільне життя підлітка нудним і тяжким.

По-четверте, одноманітність методів організації навчального процесу, авторитарність учителів і батьків.

І знову згадаємо прописні істини: людина долучається до будь-якої діяльності тоді, коли є потреба в цьому, тобто є мотив до дії. Вчитель має пам'ятати, що в душі дитини борються різні мотиви, наприклад, бажання старанно слухати пояснення вчителя і тихенько обговорити з сусідом учорашній футбол, просто помріяти. Завдання вчителя – не примушувати дитину вчитися, а заохочувати.

Одним із шляхів поліпшення якості освіти, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах сучасного суспільства є впровадження профільного навчання у старшій школі. Відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту” через чотири роки наша старша школа має стати повністю профільною. Тому ми повинні використати всі наявні ресурси для відпрацювання моделей профільного навчання, створення навчально-методичного забезпечення та підготовки педагогічних кадрів. До цього готуються як вчителі, так і методична служба Верховинського району, організатори і керівники освіти.

Україна активно долучилася до світових тенденцій розвитку освіти, зокрема її інформатизації. Інформатизація – це, без перебільшення, справжня революція в освіті, оскільки вона спрямована на формування не просто носія знань, а насамперед творчої особистості, яка вміє застосовувати набуті знання і вміння, працювати з інформацією для успішної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, власне, для інноваційного розвитку суспільства.

Застосування інформаційних технологій докорінно змінює роль і місце педагога та учня в системі “вчитель – інформаційна система – учень”. Інформаційні навчальні технології сприяють реалізації індивідуального підходу в навчанні – того, чого нам ще так бракує.

У такій моделі вчитель перестає бути просто “ретранслятором” знань, а є співтворцем сучасних, позбавлених повчальності й проповідництва технологій навчання. Більше того, вже з’явився новий напрям діяльності педагога – розробка інформаційних технологій навчання і програмно-методичних навчальних комплексів. Школи Верховинського району в основному забезпечені новітніми засобами навчання. Тепер є потреба у їх використанні.

Дієвим важелем підвищення ефективності системи освіти є зовнішнє незалежне оцінювання результатів діяльності всіх суб’єктів навчально-виховного процесу. Воно передбачає об’єктивну оцінку якості загальної середньої освіти, забезпечення рівного доступу до вищої освіти та створення передумов для входу України у європейський освітній простір.

Звичайно, ні зовнішнє оцінювання, ні комп’ютерні технології навчання не замінять живого слова Вчителя, його майстерність, професіоналізм, патріотизм. Це розуміємо ми, у відділі освіти району, розуміють керівники управління освіти і науки обласної державної адміністрації і надають допомогу освітянам Верховинщини у подоланні труднощів на шляху до якісної освіти.

1. Кремень В.Г. Якісна освіта: сучасні вимоги // Педагогіка і психологія. - 2006. - № 4. - С.5-19.
2. Про загальну середню освіту. Закон України від 13 травня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - 28 липня.

R 3 4*+ * G /
 3
 ' # G 1 •E G 7 Ž

Ірина Мартинів,
магістр педагогіки
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Iryna Martyniv,
Master of Pedagogics
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 37.036

РОБОТА З ТАЛАНОВИТИМИ УЧНЯМИ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

WORK WITH TALENTED PUPILS OF HIGHLAND SCHOOLS

In the article the author reveals attributes of children's endowment, characterizes work experience of some teachers of Verkhovyna district with gifted children, and also offers her own system of work with talented school-children in the mountain region.

Keywords: endowment, attributes of endowment, work with gifted children, teaching and educational process, highland school.

У процесі державного будівництва в Україні виявився дефіцит на неординарні особистості. Для того, щоб наша держава стала в один ряд з високорозвинутими країнами світу, потрібний високий інтелектуальний потенціал як у містах, так і в селах.

Сьогодні виникла потреба виробити реалістичну політику підтримки початкової освіти в селі, особливо в гірських районах. Важливо, щоб діти в початковій школі не тільки навчалися за місцем проживання, а й здобували якісну освіту.

Як відомо, школа є своєрідним каталізатором розвитку обдарованості дитини. В основному сучасна школа може задовольнити пізнавальні запити дітей з нормальним середнім розумовим і фізичним розвитком. Але відносно здібних дітей не завжди створюються оптимальні умови для розвитку їх творчих запитів, реалізації високого рівня домагань.

Робота з талановитими дітьми – це один з напрямів діяльності школи, який має свої особливості, переваги та недоліки. Діяльність школи в контексті даної проблеми визначається як чинник виявлення та подальшої інтенсифікації розвитку обдарованої особистості.

Коли відомого професора з Лейпцига Вільгельма Освальда запитали, як виявити обдаровану дитину, він відповів, що обдарованих дітей можна виділити із основної маси дітей за таким принципом: в них є незадоволення тим обсягом навчального матеріалу, котрий вони вивчають. Тобто в цих дітей є бажання знати більше, і вони можуть це бажання реалізувати за допомогою своїх здібностей [4,8].

Розглянемо ознаки, які деякою мірою допомагають виявити обдарованих дітей. Найкраще ці ознаки проявляються в шкільному віці, коли діти навчаються, знаходяться безпосередньо в колективі, в спілкуванні зі своїми ровесниками, а також старшими людьми.

Тут прекрасно можна побачити їх сильні і слабкі сторони.

1. Обдарована дитина в однакових умовах навчання зі своїми ровесниками досягає кращих результатів, ніж вони.
2. У тій сфері діяльності, де вона максимально докладає зусиль, в процесі інтенсивної праці досягає значних результатів, хоча в іншій сфері діяльності успішність може бути середня.
3. Обдаровані діти, як правило, дуже активні і завжди чим-небудь зайняті, захоплені. Вони прагнуть більше працювати над собою, займатися своєю улюбленою справою.
4. Прагнуть досягти поставленої мети. Вони хочуть знати більше і до дрібниць, тому їм необхідна додаткова інформація.
5. Бажання вчитися незалежно від оцінок.

6. Для таких дітей характерно задумуватися, розмірковувати.
7. Вони починають рано класифікувати та категоризувати інформацію, мають великий словниковий запас, із задоволенням читають енциклопедії, придумують нові слова й поняття, можуть одночасно займатися кількома справами, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них.
8. У ранньому віці вони допитливі, не терплять будь-яких обмежень своїх досліджень, здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки.
9. Обдаровані діти більш уважні. У них більші можливості розподілу і концентрації уваги.
10. У цих дітей добре розвинуте почуття гумору.
11. Спілкуючись, говорять усі разом, і створюється враження, що ніхто нікого не слухає.
12. Люблять виправляти інших, вважаючи, що саме вони мають рацію.

Доведено, що навчання таких дітей повинне бути максимально індивідуалізованим і відбуватися на основі комплексної психологічної діагностики. Так, у Верховинському районі в школах використовують різні форми й методики для виявлення обдарованості дітей. Зокрема, застосовують методики, розроблені і оприлюднені такими авторами:

1. Хаана і Каафа для визначення здібностей учня.
2. Л.Ю.Суботіна "Не прогайте вундеркінда".
3. Л.Терлецька "Чи знаєте ви свою дитину?"
4. Н.Глинянюк, С.Гритчук, Ю.Сидорчик "Програма діагностики математичної обдарованості дітей віком від 5 до 15 років".
5. Ганс Айзенк та Деррін Аванс "Як перевірити здібності вашої дитини".
6. Методика Равена "Тест інтелекту".
7. Субтест Люшера.

Система пошуку здібних дітей передбачає також проведення обласних, районних, шкільних олімпіад, конкурсів, фестивалів, виставок творчих робіт.

На нашу думку, робота гірської школи щодо виявлення та розвитку талановитих школярів повинна складатися з таких елементів:

1. Вивчення пізнавальних інтересів та нахилів школярів.
2. Проведення інструктивно-методичних нарад учителів з питань організації навчально-виховного процесу у школі.
3. Проведення годин психолога.
4. Реалізація принципів індивідуалізації та диференціації навчання під час роботи з обдарованими дітьми.
5. Консультування педагогів у доборі найбільш ефективних методів і способів педагогічного впливу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів.
6. Реалізація в практиці педагогів концепції особистісно зорієнтованої освіти, розвитку особистості учня, формування його основної компетентності як синтезу здібностей, знань і вмінь.
7. Удосконалення вчителями форм і методів проведення сучасного уроку, впровадження інноваційних технологій.
8. Розробка вчителями завдань різного рівня складності, творчого, дослідницького характеру.
9. Забезпечення учнів необхідною інформаційною базою.
10. Забезпечення участі талановитих школярів у предметних олімпіадах.

За даними відділу освіти Верховинської райдержадміністрації, робота з обдарованими учнями проводиться відповідно до Указу Президента України "Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки" та регіональної програми "Обдаровані діти".

Є відповідні напрацювання щодо організації та виконання учнями аматорських творчих робіт та матур в Криворівнянській, Верховинській, Бистрецькій, Краснецькій, Краснолівській, Голівській, Зеленській загальноосвітніх школах.

Обдаровані діти щорічно беруть участь у зльоті творчої учнівської молоді Гуцульщини, що проводиться у м. Вижниця Чернівецької області. За умовами зльоту, його учасники – це учні, які представляють свої роботи: прозові і музичні твори, наукові роботи з історії сіл, географії, екології, мистецькі вироби, картини. Кращі учасники зльоту відзначаються дипломами, а їхні роботи друкуються у збірці "З гуцульського джерела".

Слід зазначити, що єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами та недоліками. Тому головним є індивідуальний підхід до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою незалежністю. До того ж, робота з талановитими дітьми вимагає значних професійних і педагогічних знань від учителя. Педагоги покликані перетворити весь навколишній світ в освітнє середовище, вивести навчальний процес за межі класу,

опиратися на цікавість дітей, враховувати їх природні та вікові особливості, надавати перевагу активним формам навчання.

Своєрідну систему роботи з обдарованими дітьми пропонує Ольга Ярославівна Стеф'юк (Верховинська ЗОШ). Проектуючи навчальні та виховні завдання, вона завжди їх мету підпорядковує умовному "Дереву пізнання", де гілки – це природні задатки та здібності дитини, листя – навчання, творча праця; плоди – це знання та уміння; а корені заглиблені в емоційний ґрунт.

Свою роботу з класом учителька поділяє на два етапи:

- I. 1-2 клас – формування пізнавальних інтересів, творчих умінь та навичок;
- II. 3-4 клас – реалізація та розвиток творчих ідей, втілення їх у проекти.

Важливим результатом є не тільки формування суспільно активної особистості, а й такої, яка вміє об'єктивно оцінювати свої потенційні вміння і можливості, а також прогнозувати результат власної діяльності.

Досвід учителя початкових класів Ірини Петрівни Шкрібляк (Верховинська школа-інтернат) має раціоналізаторський характер. Його новизна полягає в тому, що, ґрунтовно і творчо опрацювавши програму початкової школи, вчитель реалізує її зміст через нетрадиційні форми на уроках і в позаурочний час, спрямовані на вдосконалення навчання і виховання молодших школярів. Результативність досвіду І.П.Шкрібляк доведена практичними успіхами дітей у різних видах діяльності, у створенні і використанні навчальної бази родинного виховання, в активізації уваги батьків до життя класу.

Галина Михайлівна Абрам'юк (Верховинська ЗОШ I-III ст.) вміло активізує розумову діяльність учнів, вчить їх мислити, самостійно здобувати знання шляхом спостереження, працювати з підручником, книгою. Для оптимізації навчальної праці молодших школярів на кожному уроці вчитель формує коло необхідних умінь і навичок навчальної праці: уміння зосереджено слухати, швидко читати, приступати до самостійних завдань, продумувати послідовність їх виконання. Цілеспрямоване й систематичне формування цих якостей – передумова результативності учнівської праці.

Г.М. Абрам'юк використовує в навчальному процесі інтерактивні технології. Наприклад, відома інтерактивна технологія колективного обговорення – метод "мозкового штурму" – сприяє пошуку рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву й творчість і досягається шляхом вільного вираження думок всіх учасників, допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми.

При вивченні певної дисципліни педагог застосовує креативне навчання з використанням таких інтерактивних технологій, як "мозковий штурм", сюжетно-рольові ігри, роботи в парах, вправи-енергізатори.

Аналізуючи педагогічний досвід вчителів гірських шкіл Верховинського району, зазначимо, що їхня технологія роботи з обдарованими дітьми спирається на традиційні, багато років випробувані методи і прийоми, але своєрідно поєднані та інтерпретовані. Так, Парасковія Вікторівна Дроняк (вч. поч. класів Гринявської ЗОШ I-III ст.) зазначає, що цілеспрямоване поєднання раціональних та емоційних видів діяльності, правильно організована самостійна робота учнів, надання простору їхній ініціативі дає ефективні та бажані результати.

Отже, специфічні відмінності повинні бути і в методах навчання, що проявляються в навчальних стратегіях стосовно талановитих дітей, а також відмінне дидактичне забезпечення щодо високо, помірно обдарованого та звичайного індивіда. У навчанні обдарованих учнів більш широко потрібно практикувати індуктивні і дедуктивні методи, надавати перевагу самостійній, дослідницькій роботі з використанням експериментальних методів.

Розбудова української національної школи вимагає пошуку нових форм навчально-виховної роботи, які б розвивали в учнів уміння мислити і діяти творчо, проявляти особисту ініціативу та активність. Так, практична реалізація завдання розвитку здібностей учнів в умовах загальноосвітніх гірських шкіл здійснюється в різних формах: індивідуальні, фронтальні, групові форми роботи з учнями, підготовка і захист аматорських творчих робіт. Для розвитку природних здібностей та нахилів дітей працюють шкільний освітній округ, ліцей з поглибленим вивченням окремих предметів, товариства та організації.

Аналізуючи конкретний зміст, форми і методи роботи ряду вчителів початкових класів Верховинського району, ми дійшли висновків, що використання ними диференційованого навчання, подання більшого обсягу навчального матеріалу і творчих завдань, підготовка учнів до олімпіад, співпраця з батьками та шкільним психологом – усе це становить суть роботи з розвитку природних нахилів і здібностей учнів. Робота з талановитими дітьми вимагає узгодженої дії багатьох фахівців: директора, завучів, учителів, батьків, психолога; передбачає взаємодію між навчально-виховним процесом і системою позакласної та позашкільної роботи. Така робота потребує чіткого плану заходів щодо виявлення та подальшого розвитку здібностей дітей.

План роботи з обдарованими дітьми може містити такі заходи:

1. Організація індивідуальної підготовки учнів до предметних олімпіад.
2. Забезпечення участі обдарованих дітей у Всеукраїнських предметних олімпіадах.

3. Організація творчих робіт учнів.
4. Організація відвідування учнями визначних місць країни.
5. Організація та проведення класних і загальношкільних змагань кмітливих, винахідливих.
6. Організація та проведення загальношкільних виховних заходів, спрямованих на розвиток інтересів.
7. Проведення шкільної учнівської конференції.
8. Проведення Днів відкритих дверей для батьків.
9. Забезпечення взаємодії школи з позашкільними закладами, громадськими організаціями.

План роботи кожного вчителя щодо розвитку природних нахилів і здібностей дітей може містити багато заходів, але головне, щоб вони були втілені і давали бажані результати.

5 \$, 3 , \$ " 1 3 - " -

- рівноправності в роботі вчителів та учнів. Це сприяє виробленню стійкої психологічної рівноваги обдарованої дитини в процесі її саморозвитку;
- систематичності в роботі з такою дитиною, що допомагає сформувати вольову та емоційну сфери, які, в свою чергу, позбавлять від стереотипів та неадекватної поведінки;
- постановки проміжних завдань: активізації зон найближчого розвитку кори півкуль головного мозку. Вони націлені насамперед на задоволення від процесу і вироблення звички самостійно працювати;
- формування активної позиції під час виконання завдань, що допомагає розвивати відчуття успіху [3,14-15].

На думку Н.Анісіної [1,8], щоб сприяти розвитку обдарованості у школярів, педагогічному колективу необхідно:

1. Визначити мету, створити план (програму) і режим роботи школяра, забезпечити циклічність, тривалість навчання згідно з віковими та індивідуальними особливостями обдарованої дитини.
2. Забезпечити наукову насиченість змісту освіти відповідно до можливостей, нахилів, інтересів та потреб обдарованого учня.
3. Розробити і впровадити індивідуально-розвивальні стратегії та форми організації навчально-виховного процесу, різнорівневі програми.
4. Модернізувати методи, засоби навчання, віднайти нові дидактичні технології, спрямовані на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованих дітей.
5. Стимулювати постійний самоаналіз та самоосвітню діяльність учня.
6. Сприяти психолого-педагогічній освіті батьків дітей.
7. Створювати умови для отримання додаткової освіти.

Як бачимо, проблема навчання та виховання обдарованих не є простою, а процес дотримання наступності в розвитку таких дітей надзвичайно складний. Тому сучасна система освіти повинна не тільки давати необхідні знання, а й всебічно розвивати дитину, виявляти й удосконалювати її здібності й інтереси, творчий потенціал, формувати життєві цінності.

На основі аналізу науково-дослідних джерел та практичного досвіду вчені виділяють дві групи умов розвитку творчого потенціалу, а саме: психолого-педагогічні, що сприяють формуванню особистісних, психічних механізмів розвитку творчого потенціалу, і організаційно-педагогічні, які передбачають певний рівень організації та стимулювання навчально-виховного процесу.

Якщо перша група визначає стратегію впливу на особистість, то друга – тактику стосовно забезпечення необхідних педагогічних умов розвитку талановитої особистості та її виховання.

Педагогічний зміст проблеми розвитку талановитих учнів ґрунтується як на конкретній ситуації в закладах системи загальної середньої освіти, так і на врахуванні загальнонаціональних тенденцій, які суттєво впливають на організацію навчання, виховання й розвитку обдарованих дітей та на освіту в цілому. До таких тенденцій відносяться:

1. Диференціювання цілей освіти: державні цілі, цілі навчального закладу, особистісні цілі учнів.
2. Поширення інновацій в освіті. Найчастіше саме талановиті виступають об'єктами дії інноваційних технологій.
3. Нерівність в освіті. Наприклад, тижневе навантаження учнів у середній загальноосвітній школі значно менше, ніж у ліцеї, гімназії чи спецшколі [4,22-24].

Тому виникає необхідність розробки заходів щодо подолання нерівності в освіті саме талановитих учнів, адже умови їх навчання, розвитку залежать від можливостей конкретного навчального закладу.

У сучасній педагогічній теорії та практиці відбувається інтенсивний процес розробки системи виховання і навчання таких дітей. Про це свідчать численні наукові та методичні публікації.

9 3 \$ 3 , \$ " \$,
\$ " 3 , ":

- концепція обдарованості;
 - психодіагностика;
 - прогнозування розвитку талановитих дітей;
 - технології та методики виховання, навчання й розвитку творчого потенціалу особистості.
- Ми вносимо пропозиції щодо роботи з талановитими школярами. На нашу думку, необхідно:
1. Організовувати безперервний психологічний супровід здібних учнів та проводити моніторингові дослідження.
 2. Враховувати індивідуальні та вікові особливості школярів.
 3. Залучати обдарованих учнів до позакласної та позашкільної діяльності.
 4. Надавати дитині свободу вибору галузі застосування своїх здібностей.
 5. Вітати прагнення дитини працювати творчо, самостійно.
 6. Схвалювати результати діяльності дітей в даній галузі з метою спонукати бажання випробувати себе в інших галузях.
 7. Збільшувати та урізноманітнювати заходи і заняття в системі роботи з обдарованими дітьми.
 8. Співпрацювати з батьками дітей, проводити бесіди, збори, опитування.
 9. Терпимо ставитися до дітей, переконувати в тому, що вчитель є їх однодумцем, а не ворогом.
 10. Залучати учнів до розв'язування ускладнених проблем і нагороджувати їх за перемоги.
 11. Допомогати дітям у розвитку соціальної адаптації.
 12. Залучати учнів до предметних олімпіад на районному, обласному та всеукраїнському рівнях.
 13. Співпрацювати з іншими навчальними закладами, обмінюватись педагогічним досвідом зі своїми колегами.
 14. Талановитим учням треба залишати більше вільного часу, яким вони могли б розпорядитися на свій розсуд для самостійних занять відповідно до нахилів.

Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток талановитих дітей залежить як від природних задатків, так і від сприятливих умов виховання та навчання. Критичний аналіз наукових праць і практичного досвіду дає змогу зробити висновки, що рутинне виховання згубно діє на обдаровану дитину. Тому сучасна школа як у місті, так і в селі потребує нового підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Для реалізації цього завдання потрібен учитель з новим педагогічним типом мислення, який би вмів користуватися інструментарієм соціальних досліджень, знав фізіологію, гігієну та безпеку життєдіяльності.

Ще одним невирішеним питанням є створення умов для розвитку нахилів і здібностей дітей у сільській школі, зокрема в гірських умовах. Сьогодні замало тільки існування школи. Необхідно висунути на передній план у державній політиці проблему обдарованості, здійснюючи пошук, навчання і виховання таких дітей, та визначити місце і роль школи у розв'язанні цієї проблеми.

Інституції, які забезпечують навчання обдарованих школярів, повинні усвідомлювати свою відповідальність за створення належних умов розвитку дітей, школи мають підвищувати обізнаність педагогічного колективу щодо запитів талановитих учнів, концентрувати ресурси для шкільних чи міжшкільних програм. Фінансове забезпечення всіх заходів повинне здійснюватися як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях.

Працюючи з талановитими дітьми, слід пам'ятати слова В.Сухомлинського: "У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, - ось в цьому і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога" [3,17].

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. – Б.М.: Вид.дім "Шк.світ", 2005. – 128с.
2. Береговський З. Організаційно-педагогічні основи роботи управління освіти і науки з обдарованими дітьми // Вертикаль. – 2005. – №1. – С.22 –27
3. Дяків В. Розвиток обдарованості: що потрібно для роботи з обдарованими дітьми // Завуч. – 2006.– №4.– С.13 – 19.
4. Левин В.А. Воспитание творчества. – М.: Знания,1977. – 154с.

Розділ III. Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку

4 3 9'D %-%%% . * -
1 % -&
\$ 2008 -
\$ 4
Y 7!

E 1
•E G 7 -
Ž .*.} ! 3"
4 3 9'D
%-%%% .E.* 3 G 1
3

R -
-
\$ 4 3
G

Тетяна Бойчук,
доктор медичних наук,
професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Tetyana Boychuk,
Doctor of Medicine,
professor,
Precarpathian National
Vasyl Stefanyk University

Марія Голубєва,
кандидат медичних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Mariya Golubieva,
Candidate of Medicine,
Precarpathian National
Vasyl Stefanyk University

УДК 615.322(083)

ВИКОРИСТАННЯ ФІТОРЕСУРСІВ КАРПАТ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ РЕЗЕРВІВ ОРГАНІЗМУ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

The using of phytoresources of the Carpathians for improving of the adaptogenic reserve of organism of pupils of the mounting schools

[reviewing the literature based on experimental and clinic al investigation of the preparations with Carpathian plants, there has been analyzed the importance of their usage for the improving of health of pupils of the mounting schools. The presence of physiologic-stimulating, adaptogenic, immunomodulating, antioxidant, antihypoxic in"uences in these plants can be analyzed as an indication that stimulates decreasing of children's physical and psychical work ability.

Key words: phytopreparations, improving health, pupils of the mounting schools.

Проблема розвитку гірських шкіл не може залишити байдужим фахівця будь-якої спеціальності. Обговорюючи особливості педагогічного процесу та вдосконалення матеріально-технічної бази гірських шкіл, не можна забувати про найцінніше – здоров'я дітей. Адже гори споконвіків були середовищем особливого спілкування людини з природою.

Згідно з останніми дослідженнями, проведеними науковцями Прикарпаття, за окремими антропометричними параметрами (ростом, масою тіла, обводом грудної клітки) учні гірських шкіл відстають від своїх ровесників, які мешкають у містах та рівнинних місцевостях [11]. Це зумовлює необхідність проведення для такого контингенту дітей відповідних санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів, спрямованих на оптимізацію їхнього фізичного та психічного розвитку і, таким чином, збереження здоров'я підростаючого покоління Карпат.

Враховуючи незадовільний стан здоров'я учнів, які мешкають у гірських районах, не тільки перед медиками, але й перед учителями та батьками гостро стоїть проблема їх оздоровлення. В першу чергу, це

модифікація стилю життя (поліпшення умов побуту, збалансоване, повноцінне харчування, раціональний режим навчання й відпочинку), додаткове вживання вітамінів і мікроелементів. З огляду на вищесказане, на нашу думку, доцільним є вживання препаратів рослинного походження.

Фітотерапія (лікування рослинами) така ж давня, як і історія людства та сама цивілізація. Власне, медицина бере свій початок від фітотерапії. Впродовж століть народні цілителі Карпат використовували цілющі трави для запобігання й лікування захворювань і продовження життя людей [2;7].

Для більшості фітопрепаратів характерна поступова, м'яка фізіологічна дія. Вони, як правило, не приводять до різких зрушень в організмі, а навпаки - сприяють вирівнюванню, оптимізації життєво важливих процесів, забезпечуючи організм вітамінами, амінокислотами, мінеральними солями і тим самим підтримуючи метаболізм на необхідному рівні.

Доведено, що завдяки біологічному походженню фітоліки легше засвоюються людським організмом. Більшість препаратів з рослин, які використовує народна медицина, краще сприймаються, ніж синтетичні сполуки.

Фітотерапію, з урахуванням її біологічної безпечності при значній широті терапевтичної дії, можна вважати одним із провідних засобів неспецифічної профілактики на етапах передхвороби й одужання.

Адаптогени – це речовини, які наділяють організм людини здатністю повноцінно реагувати на загальний стрес, захищають його від впливу цілої низки шкідливих факторів (перевантаження, перевтоми, перегрівання, переохолодження і навіть радіації). Вони володіють такою дією не за рахунок включення в біохімічні процеси функціонування внутрішніх органів, а через здатність стимулювати вроджені механізми захисту організму [4; 12]. Фітозасоби адаптогенної дії вважаються ліками як для хворих, так і для здорових осіб.

На етапах передхвороби з метою стимуляції імунної системи, особливо у дітей з астеничними станами, схильних до простудних захворювань, доцільним є використання екстрактів із окремих рослин та їх композицій з переважаючими адаптогенними, загальнотонізуючими й психостимулюючими властивостями.

Сучасна фармацевтична промисловість пропонує широкий вибір препаратів і біододатків із вказаними властивостями, переважно закордонного виробництва. Зрозуміло, що далеко не всі батьки мають можливість їх придбати, зважаючи на соціально-економічний рівень життя і (в окремих випадках) віддаленість від аптек та лікарів. Водночас фітоліки доступні практично завжди. Оскільки питання щодо здоров'я школярів з батьками найчастіше обговорюють учителі, то базові знання про лікувально-профілактичної дії рослин Прикарпаття повинні виходити саме від них.

Тому метою цього дослідження є на основі аналізу даних літератури обґрунтувати доцільність призначення препаратів з лікарських рослин, які ростуть на території Карпатського регіону, учням гірських шкіл з метою вдосконалення адаптаційних резервів їхнього організму.

Загалом адаптогени сприяють генерації енергії, підвищують стійкість організму, нормалізують склад і властивості крові, збільшують функціональні резерви дихальної системи, значно поліпшують розумову й фізичну працездатність, підвищують толерантність до фізичного навантаження, вкорочують терміни адаптації до них [1; 4]. Більшість адаптогенів володіють анаболічною дією [4].

Цінною є здатність адаптогенів підсилювати опірність організму до дії негативних факторів довкілля. В гірських умовах такими є нестабільний клімат, висока потреба у теплі, низький вміст кисню в повітрі. Ця здатність може проявлятися двояко: у вигляді підвищення стійкості до додаткових навантажень, а також завдяки регулюючому впливу на функції організму [8].

Флора України відносно небагата на рослини адаптогенного типу дії. Найефективнішими з них є родіола рожева, тирлич жовтий, арніка гірська. Всі вони ростуть на території Карпат і здавна широко використовуються місцевим населенням [2;7;10].

Так, тирлич жовтий (*Gentiana lutea*) (мал. 1), відомий в Карпатах під назвами „джинджур” або „джинджора”, здавна використовується місцевим населенням для загального зміцнення організму, поліпшення апетиту, при анемії. Вважається, що цей засіб сприяє довголіттю [7, 10, 13]. З лікувальною метою рекомендується вживати відвар або холодний настій коріння тирличу жовтого по столовій ложці всередину перед їдою [10].

Арніку гірську (*Arnica montana*) в Карпатах називають ще „скусівник гірський” (мал. 2) [13]. Її препарати характеризуються стимулюючим і тонізуючим впливом на центральну нервову систему, знімають прояви втоми, зменшують загальне виснаження організму. Проте треба пам'ятати, що у великих дозах препарати арніки діють заспокійливо. Арніка володіє широким спектром лікувального впливу при різноманітних захворюваннях печінки, серцево-судинної системи, кишківника. Використовується настій квіток рослини тричі на день після їди (дозується столовими ложками) або настоянка по 20-40 крапель двічі-тричі на день на молоці [10].

Однак тирлич жовтий і арніка гірська відносяться до рідкісних рослин, які вимагають охорони. Вони занесені в Червону книгу України. Заготівля сировини з них, незважаючи на значний попит, різко обме-

жена [10]. Тому для забезпечення власних потреб можливе культивування цих рослин (а також родіоли рожевої) на присадибних ділянках.

Родіола рожева (*Rhodiola rosea*) (мал. 3) – єдина рослина з класичною адаптогенною дією, яка в природному стані зустрічається в Україні, переважно в Карпатах. Її часто називають „карпатським женьшенем” [16].

Родіола рожева здавна відома населенню Карпат як рослина, що знімає втоми, збільшує працездатність, зменшує сонливість, проявляє загальнотонізуючу дію [1; 7]. Учені встановили, що вона виявляє сильніший стимулюючий і адаптогенний вплив, ніж елеутерокок, а при тривалих навантаженнях дещо переважає ефект женьшеню. Існує думка, що адаптогенні властивості родіоли рожевої реалізуються через великі півкулі головного мозку за участі низки ендокринних залоз [12].

Вплив родіоли рожевої на функціональні показники серцево-судинної системи й дихання при одnorазовому введенні характеризується здебільшого тонізуючим ефектом. Встановлено, що призначення рідкого екстракту родіоли рожевої в спокої викликало прискорення частоти серцевих скорочень приблизно на 20% при нормальному або зниженому вихідному рівні у 60-62% обстежених. Артеріальний тиск у цій групі досліджуваних у більшості випадків також мав тенденцію до підвищення. Частота дихання зростала в середньому на 19% у 57% пацієнтів [3; 6]. Особливо привертає увагу той факт, що тривале застосування адаптогенів приводить до меншого приросту частоти серцевих скорочень у відповідь на фізичні навантаження, а її відновлення після тривалого навантаження відбувається в 4 рази швидше, ніж у представників контрольної групи [1; 6].

Дослідження впливу екстракту родіоли на м'язову систему показало, що сила м'язів при одnorазовому введенні настоянки зростала на 12-34% майже в половині досліджуваних. Це особливо стосується осіб з низьким вихідним рівнем цього параметра. Препарати родіоли рожевої сприяють збільшенню м'язової сили й витривалості, посилюючи активність скоротливих білків актину і міозину [1; 4]. Тканинне дихання скелетної мускулатури залишається в межах норми.

Під впливом родіоли рожевої внаслідок оптимізації енергетичного обміну й укорочення відновного періоду збільшується фізична й психічна працездатність при тривалих навантаженнях [12]. Вказана особливість має значення у випадках, коли учні займаються фізичною культурою та спортом або мають інше підвищене фізичне навантаження.

Однією з ознак перевтоми, а також проявом патологічних процесів різної локалізації є погіршення стану антиоксидантної системи. При цьому в організмі інтенсивно утворюються вільні радикали, які володіють здатністю пошкоджувати біологічні мембрани й порушувати функції клітин. Ось чому застосування речовин з антиоксидантним характером дії, зокрема родіоли рожевої, розглядається сьогодні як необхідний чинник профілактики багатьох патологічних станів. Дослідження показали, що призначення препаратів родіоли рожевої сприяє оптимізації показників перекисного окислення ліпідів і параметрів антиоксидантного захисту організму [5].

Фізична і розумова діяльність дітей значною мірою залежить від здатності організму засвоювати кисень. Відомо, що при фізичному навантаженні, як і під впливом інших несприятливих факторів довкілля, розвивається гіпоксія (недостатнє забезпечення тканин киснем). Тому родіола рожева, яка, з одного боку, адаптує організм до перевантаження, а з іншого – виступає як антигіпоксикант [9], може розглядатись як ефективний засіб для поліпшення загального стану дітей.

В осіб, які народилися і постійно мешкають у гірських районах, виробилися спадково обумовлені механізми адаптації до зниженого вмісту кисню в повітрі. Проте в умовах фізичного й розумового перевантаження, а також зниження імунітету відбувається зрив компенсаторних реакцій, що веде до дезадаптації.

Дихання в широкому сенсі включає співдружне функціонування серця, легень, крові, мікроциркуляторного русла і тканин. У цьому плані дуже корисною є недавно виявлена здатність лікарських рослин проявляти антигіпоксичну дію. Внаслідок адаптації до гіпоксії збільшується швидкість транскрипції гена еритропоєтину, що приводить до підвищення вмісту гемоглобіну в еритроцитах крові [15]. Тому антигіпоксичну дію родіоли рожевої можна розглядати як таку, що покращує тканинне дихання і може додатково допомогти дітям при значних психічних і фізичних навантаженнях за умови зниженого вмісту кисню в повітрі.

Таким чином, родіолу рожеву доцільно застосовувати і практично здоровим дітям, і при астеничному синдромі, а також для профілактики інфекційних захворювань, під час видужання. Крім того, її препарати загострюють зір і слух, поліпшують концентрацію уваги, зменшують кількість помилок, а також збуджують апетит, поліпшують травлення [10]. Призначаючи препарати родіоли дітям, треба пам'ятати, що адаптогенна дія проявляється при їх застосуванні в невеликих дозах (5-8 крапель рідкого екстракту 2-3 рази на день упродовж 20 днів). При збільшенні дози проявляється психостимулюючий і тонізуючий ефект [10;14;15]. Тому у випадках, коли стан дитини характеризується зниженням працездатності, збільшенням м'язової і психічної втомлюваності, надмірною сонливістю, дозу екстракту

5 3 1 (*Gentiana lutea*), 1 7
 € Ž \$ € Ž (. ?)

+ # ! € (*Arnica montana*) 7 -
 1Ž (. 2)

4 (*Rhodiola rosea*) (. l) ... "
 3 # # "#, -
 3 " ,
 7 . ~ 3 # € -
 G Ž (. l)

родіоли треба збільшувати, враховуючи вік. Слід зауважити, що препарати родіоли не можна застосовувати перед сном, а також давати легко збудливим дітям. Тривалість фітопрофілактики зазвичай складає 1-1,5 місяця [14].

Родіола рожева найчастіше використовується у вигляді рідкого екстракту в дозі від 10 до 30 крапель (залежно від віку), рідше - настоянки або настою кореневища [10]. Батькам та вчителям, які можуть радити застосовувати фітопрепарати, треба знати, що при появі після їх прийому небажаних або токсичних ефектів необхідно терміново порадитись з лікарем.

З доступних рослинних препаратів з адаптогенною дією, які можна придбати в аптеці, рекомендуємо настоянку лимонника китайського або аралії високої, рідкий екстракт елеутерококу або левзеї.

Отже, відновлення фізичної й психічної працездатності є важливою проблемою реабілітації учнів гірських шкіл. Ефективним є призначення адаптогенів – похідних лікарських рослин Карпатського регіону, що треба поєднувати з повноцінним харчуванням, здоровим способом життя, раціональним режимом та інтенсивністю фізичних навантажень, застосуванням полівітамінів.

Вживання дітьми фітоліквідів з рослин Карпат – тирличу жовтого, арніки гірської і родіоли рожевої – є доцільним як у ролі профілактичного засобу, так і при одужанні після перенесених хвороб. Використання доступних фітозасобів може істотно підвищити якість життя учнів гірських шкіл, сприятиме їхньому гармонійному розвитку.

Перспективи подальших розвідок означеного напрямку полягають у подальшому поглибленому пошуку можливих шляхів поліпшення стану здоров'я учнів гірських шкіл.

1. Бойчук Т.В., Голубєва М.Г., Лібрик О.М. та ін. Родіола рожева й ехінацея пурпурова: перспективи використання в практиці спортивної медицини // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. / За ред. С.С. Єрмакова. - Харків: ХДАДМ. – 2006. - № 9. – С. 26-29.
2. Болтарович З.Є. Народне лікування українців Карпат кінця XIX – початку XX століття. – Київ, 1980. – 68 с.
3. Волошин О.І., Окіпняк І.В., Шубравський А.О. Вплив екстракту родіоли рідкого (ЕРР) на показники варіабельності серцевого ритму // IX Конгрес Українського лікарського товариства. Тези доповідей. – Луганськ, 2002. – С. 180-181.
4. Горчакова Н.О. Адаптогени в спортивній медицині // Наука в олімпійському спорті. – 2006. - № 2. – С. 22-36.
5. Давидова Н.В., Мешишин І.Ф. Вплив екстракту родіоли рідкого на показники оксидантно-антиоксидантної системи печінки та крові щурів за умов *in vitro* // Фармацевтичний журнал. – 2004. - № 4. – С. 95-97.
6. Бендер К.І., Фрейдман С.Ф., Богословская С.І. и др. Действие родиолы розовой (золотого корня) и элеутерококка на функциональные показатели // Здравоохранение Казахстана. – 1978. - № 12. – С. 78-79.
7. Комендар В.І. Лікарські рослини Карпат. – Ужгород: Карпати, 1971. – 264 с.
8. Куркин В.А., Запесочная Г.Г. Химический состав и фармакологические свойства растений рода родиола (обзор) // Химико-фармацевтический журнал. – 1986. – № 10. – Т. 20 – С. 1231-1242.
9. Левина Л.В., Ванюшкин А.Н., Винер Б.М. Влияние препаратов родиолы на устойчивость к гипоксии // Актуальные вопросы экспериментальной и клинической медицины. Сборник научных трудов. Московская медицинская академия. – М., 1990. – С. 32-34.
10. Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник / За ред. акад. АН УРСР А.М. Гродзинського. – Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1990. – 542 с.
11. Миколайський М. Особливості фізичного розвитку сільських учнів гірської школи Українських Карпат // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. - № 1. – С. 110-114.
12. Саратиков А.С., Краснов Е.А. Родиола розовая – ценное лекарственное растение: золотой корень. – Томск: Издательство университета, 1987. – 253 с.
13. Смик Г.К. Корисні та рідкісні рослини України. Словник-довідник народних назв. – Київ: Українська радянська енциклопедія, 1991. – 412 с.
14. Шуліпенко І.М. Тактичні засади фітотерапії у практиці лікаря сімейної медицини // Medicus amicus. – 2006. - № 5. – С. 10.
15. Kelli G.S. Rhodiola rosea: A possible plant adaptogen // Altern.Med.Rev. – 2001. – Vol. 6. – № 3. – P. 293-302.
16. Marciniuk J. Zloty korzen – rywal zen-szenia // Wiad. Zelarskie. – 1980. - №1. – S. 17-20.

Богдан Грицуляк,
доктор медичних наук,
професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Bohdan Hrytsuliak,
Doctor of Medicine,
professor
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

Володимир Грицуляк,
кандидат медичних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Volodymyr Hrytsuliak,
Candidate of Medicine, senior lecturer of
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

Світлана Богачук,
Рахівська районна лікарня

Svitlana Bogachuk
Rakhiv regional hospital

УДК 371.71

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА СТАН ЗОБНОЇ ЕНДЕМІЇ В УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

PECULIARITIES OF THE DEMOGRAPHIC SITUATION AND CONDITION OF THE ENDEMIC GOITER AMONG PUPILS OF THE MOUNTAIN SCHOOLS IN RAKHIV DISTRICT, TRANSCARPATHIAN REGION

In the work, using statistical materials, the author has studied peculiarities of the demographic situation and state of the endemic goiter in children of the Rakhiv district. It was shown, that during recent years demographic situation grew worse, and quantity of children having thyroid diseases grew bigger.

Key words: demographic situation, endemic goiter, Rakhiv district.

Кабінет Міністрів України (постанова № 1849 від 27 грудня 2006 року) затвердив Державну програму "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року, а Міністерство освіти і науки України розробило заходи на її виконання. У зв'язку з цим у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника серед інших розробляється науково-дослідний проект "Гірська школа. Стан проблеми, перспективи розвитку", започаткований науковцями Педагогічного інституту.

Як відомо, більша частина Українських Карпат є депресивними у відношенні соціально-економічного розвитку, що негативно впливає на зайнятість населення, демографічні процеси, які породжують багато проблем щодо освітянських програм, і насамперед для гірської школи [3, 5, 6, 7, 10].

Метою даного дослідження було вивчити демографічну ситуацію (статеві-вікова структура, природний рух, міграційні процеси, відтворення населення), а також стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Рахівщини. Саме вони впливають на кількісні і якісні показники дитячого населення, його захворюваність [4, 11, 12]. В останні роки вивчення цього проблемного питання в Рахівському районі не мало комплексного характеру. В основу дослідження покладено дані державної статистики, переписів населення 1953, 1970, 1979 і 2001 років та аналіз роботи педіатричної служби Рахівського району за 2003-2006 роки [8, 13, 14].

Якщо порівняти чисельність населення Рахівщини за переписами 1959 та 2001 років (45933 проти 60304 осіб), то показники більш ніж вражаючі, бо загальне зростання населення Гуцульщини склало 13%, і тільки в Рахівському районі цей показник досягнув 31, 3 %. Разом з тим, від перепису до перепису приріст населення Рахівщини поступово знижувався, що можна пояснити не тільки скороченням народжуваності, але й високими показниками міграції [16, 19].

Цікавими є дані щодо чисельності й густоти населення в окремих населених пунктах Рахівщини. Так, найбільш чисельна громада в 2001 році проживала в м. Рахові при густоті 1220 осіб на 1км², але за густотою населення найвищий показник виявлено у Видричці – 3364 особи на 1км².

Показники зміни людності в поселеннях Рахівщини у 1970-2001 роках свідчать про те, що найбільше вона знизилась у селах Хмелів та Сітний, а найвищий приріст населення спостерігався у Видричці [12,19].

Що стосується статеві-вікової структури, то у ній, як свідчать дані переписів населення Гуцульщини в цілому і на Рахівщині зокрема, завжди виявлялась диспропорція. Більшість тут, як правило, належала жінкам. Разом з тим, особливо вираженою ця диспропорція проявилася в 50-70 роках минулого століття, і пояснюється вона значними втратами чоловічого населення за роки другої світової війни та значною міграцією чоловіків на заробітки у післявоєнний період в інші регіони. Та з кінця 80-х років статеві-вікова структура населення Рахівщини значно змінилася. Так, серед дітей і підлітків віком 9-14 років співвідношення хлопчиків та дівчаток зберігалось природним (на 0,5% більше хлопчиків), але у віковій групі 15-50 років, куди входить найбільш репродуктивна група населення (20-29 років), переважали чоловіки, що не могло не позначитись на показниках народжуваності. Впадає у вічі інша тенденція в сучасній статеві-віковій структурі гірського населення – зменшення кількості чоловіків у віці понад 60 років, хоча село Розтоки на Рахівщині в цьому відношенні є винятком, бо тут переважають жіночне населення чоловіки похилого віку. Як відомо, на демографічну ситуацію впливає співвідношення чоловіків і жінок у віці 16-28 років. На цю вікову групу припадає найбільший відсоток укладання шлюбів. Якщо в Рахівському районі в цілому співвідношення чоловіків і жінок згаданого віку є оптимальним, то в Розтоках дівчат-наречених не вистачає.

Слід відзначити, що серед працездатного населення, кількість якого у 1995 році знизилась до 54%, у Рахівському районі, як і в Гуцульщині в цілому, було більше чоловіків. Це зумовлено тим, що в потоці міграції починають переважати жінки, які частіше реалізують себе за кордоном у сфері обслуговування. Зросла майже у 2 рази кількість людей, які працюють в особистому господарстві. Важливою в демографічних показниках є більша частка дітей і підлітків та нижча частка людей похилого віку. Цікавий той факт, що за середнім віком (34,3) гуцули Рахівщини наймолодші. Дуже чітко це явище спостерігається у м. Рахові та Кобилецькій Полянці.

Як відомо, в природному русі населення найважливішими складовими є народжуваність і смертність. На Рахівщині характерною рисою донедавна була висока народжуваність, яка складала 41%. Але як показують дані перепису населення за період від 1959 до 2001 року, спостерігається тенденція до зниження середньорічного коефіцієнта природного приросту. Особливо різко (у чотири рази) зменшився цей показник серед Рахівських гуцулів, хоча природний приріст населення для Гуцульщини, порівнюючи з іншими регіонами України, становив ще 2,9% (табл. 1).

Таблиця 1

Показники середньорічного коефіцієнта природного приросту міського населення Рахівщини, %					
1970-1978	1979-1988	1989-1990	1991-1995	1996-2000	2004
13,9	12,6	9,5	8,4	3,5	2,3

Отже, значне зниження коефіцієнта природного приросту населення Рахівщини зумовлене скороченням народжуваності при незначних змінах смертності. За даними статистики, висока народжуваність збереглася на Рахівщині тільки в Лугах. Серед причин значного скорочення народжуваності важлива роль належить складу населення за статтю і віком, шлюбним станом, який за останні роки значно погіршився. Так,

в репродуктивному віці почало переважати чоловіче населення, а кількість жінок зменшилась на 10-15%. Змінилась і репродуктивна поведінка гірського населення, яка полягає в малодітності сім'ї. Причина внутрішньосімейного контролю за народжуваністю – погіршення соціально-економічних умов життя горян.

Смертність є важливою складовою природного руху населення. Вона залежить як від екзогенних, так і ендогенних причин (неповноцінне харчування, важкі умови праці, антисанітарний стан житла).

В останні роки однією із важливих причин зростання смертності (10%) рахівських гуцулів є недоступність профілактичних заходів через подорожчання окремих спеціалізованих медичних послуг, зловживання алкоголем.

Суттєвий вплив на формування чисельності гуцульського населення в останні роки мають міграційні процеси. Безробіття та надлишок трудових ресурсів призвели до значної міграції населення. Навіть офіційна статистика свідчить про те, що Гуцульщину з 1995 року покинуло понад 12 тисяч осіб (це близько до чисельності населення м. Рахова). Значне місце (30%) у міграції гуцулів займають сезонні роботи (особливо для сільських жителів).

Рахівські гуцули мігрують переважно в Чехію (до 38% опитаних). В східні області України на сезонні роботи мігрує всього біля 3% рахівчан. Статистика свідчить, що сезонна міграція гуцулів є найбільш характерною для Рахівщини. Цьому сприяє її прикордонне розташування і наявність пунктів переходу в країни Європи. В цілому в 90-і роки Гуцульщину покинуло від 35 до 40 тисяч осіб (переселення або тривалі заробітки), що давало їм можливість покращити своє матеріальне становище.

Важливе значення для природного приросту населення мають шлюб і сім'я. Як і інші показники, в 90-их роках коефіцієнт шлюбності в Гуцульщині знизився, за винятком Рахівщини, де він залишався доволі високим (9%).

Співвідношення величини народжуваності, смертності, міграційної рухливості населення, тенденції їх змін в конкретній територіальній групі, які формують на певний час статеву-вікову структуру, динаміку чисельності та умови відтворення населення, називають демографічною ситуацією.

Для встановлення демографічної ситуації в населених пунктах Рахівщини необхідно враховувати ряд демографічних показників, які умовно можна поділити на 2 групи. До першої з них відноситься статеву-вікову характеристику, яка включає умови відтворення населення даного регіону та його життєдіяльність, відсоток працездатних, людей пенсійного віку, кількість чоловіків і жінок у віці від 16 до 28 років. Важливою є і друга група показників – народжуваність, смертність, природний приріст населення.

Врахування цих демографічних показників за 1996-2001 роки дозволяє виділити кілька різноякісних типів демографічної ситуації на Рахівщині.

Перший тип (I), якому відповідає найкраща демографічна ситуація, характеризується оптимальними величинами показників статеву-вікової структури та інтенсивності демографічних процесів, які забезпечують зростання людності поселень. Сюди відносяться: Богдан, Бребол, Тростянець, Лазещина, Луги, Говерла, Чорна Тиса.

До другого типу (II), який вважають помірним, належать поселення, в яких кількісні показники демографічних параметрів відповідають помірному природному збільшенню людності, але 1-2 показники є гіршими від середньокрайових. До цього типу демографічної ситуації відносимо: Білин, Видричку, Ділове, Круглий, Кваси, Хмелів, Косівську Поляну, Костилівку, Розтоки, Росішку, Стебний.

До третього типу (III) – складної демографічної ситуації – відносяться населені пункти з наявними відхиленнями трьох-чотирьох демографічних параметрів та зменшенням людності, в тому числі через міграцію. На Рахівщині це Сітний, в якому коефіцієнт природного приросту складає 4,2%.

Для закарпатських гуцулів, і зокрема Рахівщини, наприкінці 20-го століття характерна найкраща демографічна ситуація завдяки традиційній для гуцулів репродуктивній поведінці і відносно кращим соціально-економічними умовам (доходи від сезонних робіт, підсобних господарств, пенсій).

Що стосується демографічних показників дитячого населення Рахівщини, то у 2003 році народжуваність становила 13,7%, природний приріст – 2,7%, а смертність склала 11%, але вже в наступному 2004 році ці показники дещо змінились. Так, народжуваність зросла до 13,9%, але смертність збільшилась до 11,6%, а тому природний приріст населення дещо знизився (до 2,3%). Демографічні показники дитячого населення у 2005 році мають позитивну тенденцію. Так, народжуваність виросла до 15%, а природний приріст – до 3,2%, навіть при тому, що дещо зросла дитяча смертність – 11,8%.

В цілому у 2003 році на Рахівщині нараховувалось 22112 дітей віком до 14 років, але у 2004 році їх кількість зменшилась до 21817, а ще через рік – до 20987. При цьому у 2005 році сільських дітей нараховувалось на третину більше від тих, що народились у місті.

За рахунок зростання народжуваності позитивною стала динаміка росту чисельності дітей дошкільного віку. В останні роки, на жаль, привертає увагу збільшення кількості дітей-інвалідів. Так, у 2003 році їх нараховувалось 290, у 2004 – 320, а у 2005 році вже 397, що складає за 3 роки ріст на 36,8%. Така тенденція потребує детального вивчення причин і вживання певних заходів.

Лікар Рахівської районної лікарні Світлана Богачук обстежує немовля з гірського регіону

Заданими ВООЗ (1994), йододефіцитні захворювання є найбільш поширеною неінфекційною патологією. Так, у 655 млн. людей збільшена щитоподібна залоза (зоб), а у 43 млн. виявлена розумова відсталість.

Для Рахівського району серед різних захворювань ендокринної системи проблема йододефіциту є актуальною геопатологією [1, 9, 11, 15]. Ендокринний зоб та інші йододефіцитні стани супроводжуються пристосуванням щитоподібної залози до дефіциту йоду збільшенням її маси (гіпертрофією). Збільшується об'єм щитоподібної залози, але це не супроводжується зростанням секреції тиреоїдних гормонів, бо немає в достатній кількості йоду, який є для них будівельним матеріалом. Основною причиною виникнення зобної ендемії є збіднення довкілля (ґрунтів, води, продуктів харчування рослинного та тваринного походження) на йод.

До інших зобогенних факторів відноситься неповноцінне (бідне на білки і вітаміни) харчування, антисанітарні побутові умови, інфекції, інтоксикації. Суттєве значення для розвитку зобної ендемії має недостатнє надходження в організм бромю, цинку, кобальту, міді, молібдену та надлишок кальцію, фтору, марганцю. Зобогенний ефект мають деякі речовини

(тіодіонати, перхлорати), що містяться в певних продуктах харчування. Струмогенні речовини виявлено також в ріпі, брукві, квасолі, цвітній капусті, моркві, редисці, шпинаті, арахісі, манго, сої [11].

За даними педіатричної служби, у 2005 році на Рахівщині нараховувалась 1321 дитина віком до 14 років з наявністю дифузного зобу I ступеня, серед них 642 хлопчики. При цьому дане захворювання у 142 дітей було виявлене вперше. На дифузний зоб II і III ступеня хворіло 206 дітей, вперше виявлених серед них нараховувалось 42 дитини. Вузловий зоб (ендемичний і нетоксичний), тиреотоксикоз (гіпертириоз), тиреоїдити зустрічалися відносно рідко.

Проявами нестачі йоду в організмі дитини є поступове дифузне збільшення в розмірах щитоподібної залози, підвищена втомлюваність, сповільнення психічних реакцій, дисменорея з порушенням репродуктивної здатності у майбутньому. Провідними ознаками у дітей є сповільнення росту, закрепи, фізична та розумова в'ялість, сонливість, мерзлякуватість, зростання маси тіла [2, 4, 17]. Діти з ендемічним зобом гірше навчаються в школі, частіше хворіють, є анемічними.

Проявом важкого ступеня ендемічного зобу є ендемічний кретинізм, розвиток якого зумовлений порушенням формування функції центральної нервової системи на всіх етапах ембріонального і постнатального періодів через нестачу йоду.

Клінічно виділяють неврологічний і мікседематичний варіанти ендемічного кретинізму. При першому варіанті дитина має звичайний зріст, але у неї наявний зоб, глухонімота, зизість, спастичні паралічі, атаксія, розумова неповноцінність.

Другий варіант кретинізму характеризується відставанням дитини у фізичному, розумовому та статевому розвитку. Щитоподібна залоза може бути зменшеною.

В останні роки в усіх регіонах Українських Карпат проблема йододефіцитних захворювань загострилася через недостатнє проведення профілактичних заходів, і зокрема вживання нейодованої солі та продуктів харчування, бідних на йод.

Нестача йоду зумовлює підвищене нагромадження в щитоподібній залозі радіоактивного йоду, що є дуже небезпечним для категорії "чорнобильських" дітей. Таких дітей у Рахівському районі станом на 2005 рік нараховувалось 146. У них є підвищений ризик розвитку онкологічних захворювань щитоподібної залози.

Профілактика йододефіцитних захворювань полягає в щоденному надходженні в організм дитини від 90 до 200мкг йоду (залежно від віку).

Оскільки Рахівщина є зоною ендемічного зобу, то загальна його профілактика має бути розрахована на всіх жителів і здійснюватись постійно. Вона полягає в додаванні солей йоду до найпоширеніших продуктів харчування – кухонної солі, хліба, води.

Індивідуальна профілактика [13, 14] проводиться в певних контингентах населення (діти, підлітки, вагітні, годувальниці) і здійснюється шляхом споживання ними продуктів з підвищеним вмістом йоду (морська риба, особливо тріска, камбала, лосось, пікша, креветки і морепродукти).

Групова йодна профілактика [2, 11] передбачає призначення препаратів йоду (йодомарин) під контролем спеціалістів у групах найбільшого ризику розвитку йододефіцитних захворювань (діти, підлітки, вагітні, годувальниці). Найкраще її проводити в дошкільних закладах, школах, інтернатах. Полягає вона в регулярному і тривалому вживанні медикаментних препаратів, що містять фізіологічну фіксовану дозу йоду (дошкільнятам – 100мкг/д йоду, школярам і дорослим 150-200мкг/д або 1-1,5г 1 раз на тиждень (антиструмін, йодид-100, йодид-200, калій-йодид-200).

Категорично забороняється використання для профілактики зобу крапель спиртового розчину йоду або розчину Люголю, бо одна крапля останнього містить йоду у 100 разів більше, ніж потрібно організму на день, а надлишок може привести до небажаних наслідків [17, 18].

В Україні створено мережу ендокринологічних (протизобних) диспансерів, які проводять профілактичну роботу.

Висновки

- Наявність у дітей і підлітків ендемічного зобу негативно впливає на їх фізичний та інтелектуальний розвиток.
- Рахівський район є ендемічним щодо йододефіцитних захворювань, тому тут необхідне постійне здійснення комплексних заходів загальної, індивідуальної та групової профілактики.

1. Берекова Р.Б. Функциональное состояние щитовидной железы у жителей низкогогорья, среднегорья и высокогорья Закарпатской области. Выводы и практические рекомендации // Эндемический зоб: Ст.научн.тр. – Ужгород, 1989. – С. 146-160.
2. Боднар П.М., Щербак О.В., Комісаренко Ю.Г. Йододефіцитні стани та ендемічний зоб // Ендокринологія. – К.: Здоров'я, 2002. – С. 91-101.
3. Боцюрко В.І. Ендокринні аспекти затримки росту і фізичного розвитку дітей і підлітків // Галицький лікарський вісник. – 2004. – №1. – С. 5-8.
4. Буканова С.В., Самсонова Л.Н. Тиреоїдний статус дітей і підлітків з дифузним ендемічним зобом // Педіатрія. – 2004. – №3. – С.15-18.
5. Гамор Ф.Д. До концепції сталого розвитку гірських територій України // Гори і люди: Мат. міжнар. конф. – Рахів, 2002. – Т.1. – С. 26-29.
6. Грабовецький В.В. Нариси історії Прикарпаття. Гуцульщина в другій половині XIX- поч. XX століть. – Івано-Франківськ, 1995. – Т.8. – 220с.
7. Грицуляк Б.В. Мій рідний край Прикарпаття. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 319-324.
8. Грицуляк Б., Грицуляк В. Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Верховинського району Івано-Франківської області // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 102-105.
9. Гуцуляк В.М. Медична географія. – Чернівці: Рута, 1997. – 72 с.
10. Дедов І.І., Герасимів П.А., Смірнов Н. Ендемічний зоб // Проблеми ендокринології. – 1992. – Т. 38. – № 3. – С. 6-15.
11. Єфімов А.С. Ендокринологія. – Київ: Вища школа, 2004. – 494 с.
12. Копчак В.П., Копчак С.І. Про особливості відтворення населення Українських Карпат //Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI ст.: Матер. міжн. наук. конф. –Чернівці – Київ, 1996. – С. 248.
13. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 270 с.
14. Населення України, 2002 рік /Державний комітет статистики України. – К., 2003. – 317 с.
15. Паньків В.І. Стан зобної ендемії в Українських Карпатах. Профілактика та лікування ендемічного зобу // Перинатологія та педіатрія. – 2002. – № 1. – С. 72-73.
16. Паньків В.І., Тронько М.Д., Боцюрко В.І., Марков В.В. Йододефіцитні захворювання: діагностика, профілактика та лікування // Методичні рекомендації. – Київ, 2003. – 73 с.
17. Паращак Г.П., Боцюрко І.Г., Бабенко І.Г. До історії вивчення проблеми ендемічного зобу на Прикарпатті // Галицький лікарський вісник. – 2000. – Т.7. – № 2. – С. 136-137.
18. Показники стану здоров'я жіночого та дитячого населення та надання їм медичної допомоги за 2003-2004 роки / Статистичні матеріали. – Івано-Франківськ, 2005. – 248 с.
19. Тимченко А., Казаков О., Кравчук Н. Вирішення проблеми масової профілактики йододефіцитних станів // Інститут ендокринної патології ім. Данилевського В.Я. АМН України. – Харків, 2003. – 55 с.
20. Фединець Л.В. Из опыта борьбы с зобной болезнью в Закарпатье // Проблемы эндокринологии. – 1985. – Т. 1. – № 2. – С. 39-44.
21. Хомра А.У. Воспроизводство населения Украинских Карпат: территориально-демографический аспект // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI ст.: Матер. міжн. наук. конф. – Чернівці – Київ, 1996. – С. 176.

Іван Калуцький,
доктор сільськогосподарських наук,
професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Ivan Kalytskuj,
doctor of agricultural sciences,
professor
Precarpathian National Stefanyk Vasyl University

УДК 374.32:630*2

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ – ЗАПОРУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ ЛІСОВИХ БАГАТСТВ КРАЮ

PREPARATION THE SPECIALISTS OF FOREST HOUSEHOLD TYPE IS THE GUARANTEE OF PRESERVING AND ENRICHING THE FOREST WEALTH OF OUR COUNTRY

The specialists of forest household are called to provide the protection, safety, guidance, usage of forest and its qualitative reproduction. The main task of educational appropriate institutions, timber organizations and enterprises is preparation the specialists for forest household nowadays and for future.

Key words: professional preparations, rational forest usage, industrial educational basis.

Ліс – грандіозний і надзвичайно складний компонент біосфери. Його значення в житті людства важко переоцінити. З появою людини ліс став її вірним другом і незмінним супутником. Він був її першою колискою, давав їй все необхідне для життя: їжу, одяг, паливо, будівельний матеріал. Ліс лікував і захищав людину. В нашу епоху значення лісу зросло і далеко не вичерпується його важливим місцем в економіці. Ліс відіграє значну роль як регулятор клімату, захисник землі від ерозії, охоронець і санітар повітря [4,5]. Ці надзвичайно корисні функції лісу люди зрозуміли і почали цінувати зовсім недавно, коли масове вирубування лісів в окремих місцях нашої планети стало супроводжуватися повеннями, засухами та іншими катастрофічними явищами. Ліси, крім перерахованих корисних функцій, мають важливе рекреаційне значення, тобто здатні відновлювати фізичні й духовні сили людини.

Збалансований підхід до розуміння всіх функцій і цінностей лісу, його ролі у стабілізації та забезпеченні якості життєвого середовища людини – вимога дня. Отже, основне завдання спеціалістів-лісівників – організувати користування лісом так, щоб потреби суспільства узгоджувались з природними можливостями лісів, щоб не було допущено їх виснаження [1,5].

Відтворення та розширення площ лісів в Україні вимагає постійної уваги, особливо гірських лісів, які найбільш вразливі в екологічному відношенні. На Івано-Франківщині, де лісом вкрито 42 % території області і ліси є одним з основних багатств нашого краю, їх відновлення і збереження потребує значних зусиль [3,40]. Вирішувати цю проблему покликані в першу чергу спеціалісти лісового господарства. Від рівня їх фахової підготовки, досвіду, національної свідомості та відповідальності перед сьогодишнім і майбутніми поколіннями залежить стан ведення лісового господарства.

Основні вимоги, що ставляться перед спеціалістами цієї галузі:

- а) посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, оздоровчих та інших корисних природних властивостей лісів в інтересах охорони здоров'я людини, поліпшення стану навколишнього середовища;
- б) безперервне невиснажливе і раціональне користування лісом для задоволення потреб народного господарства в деревині та іншій лісовій продукції;

- в) розширене відтворення, поліпшення породного складу і якості лісів, підвищення їх продуктивності;
- г) збереження лісів, охорона від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- д) раціональне використання земель лісового фонду та інших земель, зайнятих лісами;
- е) підвищення ефективності лісогосподарського виробництва на основі досягнень науки й техніки.

Для реалізації виконання цих складних завдань необхідні професійно підготовлені спеціалісти, які повинні володіти сукупністю знань про природу лісу, про сучасне лісочислення, про шляхи збереження та відтворення лісів [1,6].

Досліджуючи стан підготовки спеціалістів для лісогосподарської галузі, ми дійшли висновку, що в цьому напрямі досягнуто певних успіхів. Підготовка спеціалістів лісового господарства в нашій області починається зі школи. Особливо це актуально в гірських селах, де лісове господарство є основним місцем роботи для місцевого населення.

Лісове господарство організоване на базі лісництв, яких в області нараховується більше 150, вони відносяться до різних відомств. Найбільша площа лісів (70%) в області закріплена за обласним управлінням лісового господарства Державного комітету лісового господарства України. Тут працює 119 лісництв і рівень ведення лісового господарства значно вищий, ніж у лісництвах інших відомств. Тому нами проаналізовано стан підготовки спеціалістів саме в цих господарствах.

В них діє біля 30 учнівських лісництв, в роботі яких беруть участь 530 школярів різного віку. В шкільних лісництвах під керівництвом досвідчених педагогів та спеціалістів лісового господарства учні вивчають біологію лісу, методи його відтворення та захисту, використання всіх корисних властивостей. За шкільними лісництвами закріплено ділянки лісу, де школярі під керівництвом досвідчених спеціалістів-лісівників збирають насіння дерев, вирощують саджанці, доглядають за ними, виставляють шпаківні та огороджують мурашники, заготовляють та виставляють у годівниці корми для диких звірів, збирають лікарські рослини, проводять спостереження за змінами в рослинному і тваринному світі, ведуть щоденник природи.

Бути членом шкільного лісництва – мрія кожного учня. В багатьох з них учні забезпечені формою лісівників, що їх дисциплінує та зобов'язує відповідально виконувати доручену справу. Шкільні лісництва Болехівського, Вигодського, Солотвинського і Делятинського державних лісових господарств неодноразово перемагали в конкурсах на краще шкільне лісництво України.

Для прикладу, в Болехівському лісовому господарстві працює три шкільних лісництва: Козаківське, яке очолює Михайло Юрійович Іванів, Церківнянське під керівництвом Марії Богданівни Гірної та Витвицьке під керівництвом Ольги Юліанівни Кокоринець. В шкільних лісництвах зайнято 48 учнів із шкіл, які діють у цих селах. Ними в 2006 році заготовлено 115 кг насіння основних лісоутворюючих порід, виготовлено і виставлено 28 шпаківень, огороджено три лісових мурашники, посаджено ліс на площі 15 га, проведено догляд за лісовими культурами на площі 35 га та інші роботи.

Всіма шкільними лісництвами в 2006 році посаджено 27 га лісових культур, проведено догляд за лісовими культурами на площі 46 га, заготовлено 810 кг насіння, виготовлено і встановлено 214 шпаківень, обладнано 42 джерела води, огороджено 17 лісових мурашників, обладнано 27 місць відпочинку та виконано інші роботи. Виконання учнями шкільних лісництв під керівництвом досвідчених лісоводів різних робіт в лісі, вивчення особливостей лісу та його ролі в житті людини прививає їм любов до професії і, що найважливіше, до природи, вони набувають навичок практичної роботи.

Після закінчення школи частина цих учнів залишається працювати в лісових господарствах, кращі вступають в лісові коледжі та університети. В 2006 році за направленнями лісових господарств вступили на навчання у вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації 6 та в навчальні заклади III-IV рівнів акредитації 10 колишніх членів шкільних лісництв, 6 вступили на навчання за державним замовленням. Сьогодні в державних лісових господарствах працюють сотні спеціалістів лісогосподарського виробництва, які пройшли в свій час підготовку в шкільних лісництвах.

Підготовка спеціалістів для лісових підприємств області проводиться в основному в Болехівському лісогосподарському коледжі та Українському національному лісотехнічному університеті України. Вже три роки як в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника розпочато підготовку спеціалістів зі спеціальності лісівництво та садово-паркове господарство. З метою підвищення мотивації до навчання обласна організація Товариства лісівників України разом з обласним управлінням лісового господарства встановили три іменні стипендії імені відомого лісівника Прикарпаття Юрія Юркевича та визначного організатора лісогосподарського виробництва в нашій області Василя Вереса для студентів Болехівського лісогосподарського коледжу в сумі 800 грн, а для студентів спеціальності лісівництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Українського національного лісотехнічного університету України, вихідців з нашої області, в сумі 1000 грн. Іменні стипендії вручаються кращим студентам в кінці навчального року. Студенти цих навчальних закладів проходять практику на підприємствах лісового господарства області, де активну участь в їх підготовці беруть висококваліфіковані спеціалісти підприємств.

Сьогодні в державних лісгосподарських підприємствах області працює 660 спеціалістів з повною вищою освітою та 763 спеціалісти з базовою вищою освітою. На заочних відділах у вузах навчається 181 працівник.

Регулярне професійне вдосконалення інженерно-технічних працівників відбувається на Республіканських курсах підвищення кваліфікації кадрів лісового господарства України. Підвищення кваліфікації працівників робітничих професій здійснюється в Івано-Франківську. Обласне управління лісового господарства разом з обласною організацією Товариства лісівників України організовують практичні семінари з метою розповсюдження передового досвіду, надбаного в нашому краї та запозиченого в інших державах.

Як свідчать наведені дані, підготовці спеціалістів для лісгосподарського виробництва в області приділяється відповідна увага, що дає беззаперечні позитивні результати, які видно, коли порівнювати роботу державних лісових господарств та лісових господарств інших користувачів, яких є більше десяти. За останні десятиріччя різко зросла кількість природо-заповідних об'єктів в лісах області. Створено три природні національні парки, заповідник державного значення "Горгани", а всього на території області є 30 заповідних об'єктів загальнодержавного значення, 426 – місцевого значення, їх загальна площа вже зараз сягає 200 тис. га. Більшість природо-заповідних об'єктів знаходяться на землях лісового фонду. Це, в свою чергу, свідчить про збереження для заповідання значних територій лісових насаджень. Крім цього, покращується вікова та породна структура лісів. Зменшуються об'єми суцільних рубок. Лісовідновлення проводиться на генетико-селекційній основі. На лісових підприємствах і спеціалізованому Клубівцевському селекційно-насінневому підприємстві вирощуються саджанці технічно цінних швидко-ростучих деревних порід, які висаджуються при створенні лісових культур. Відкрито просвітницько-екологічний центр "Діброва", де ведеться просвітницько-інформаційна робота як для школярів, студентів, так і для населення області і туристів.

Разом з тим, ми вважаємо, що для покращення підготовки спеціалістів лісового господарства в області необхідно:

- Болехівський лісгосподарський коледж зробити базовим для Природничого інституту Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника в плані підготовки спеціалістів з лісівництва;
- передати частину лісів ДП Івано-Франківське лісове господарство університету для створення навчального лісгоспу, включивши в його склад ліси, які були передані раніше, та інші відповідні підрозділи, що можуть бути використані для підготовки спеціалістів з лісівництва, екології та інших спеціальностей;
- на базі обласного управління лісового господарства, інституту гірського лісівництва та відповідних кафедр Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника створити виробничо-наукову асоціацію для вирішення всіх проблемних питань галузі;
- в урочищі "Діброва" організувати навчальний полігон для кафедри лісівництва університету, використавши матеріальну базу просвітницько-екологічного центру.

Ліс є запорукою добробуту громадян і духовною наснагою для дітей. На сторожі вікової краси наших лісів повинні стояти лісівники, біологічна, географічна наука, працівники лісового господарства. Громадськість також не може стояти осторонь цих життєво важливих проблем. На нашу думку, тут важить більше навіть не роль партій, рухів, товариств. Церква і школа закладають основу природоохоронної свідомості. Щоб підвищити лісистість, поліпшити екологічну ситуацію, забезпечити охорону і раціональне використання лісових та земельних ресурсів України, необхідно, щоб учителі середніх шкіл і викладачі вищих закладів освіти систематично проводили виховну роботу серед молоді, прищеплювали любов до рідної природи, національної культури, Української держави, виховуючи чесних, доброзичливих, порядних громадян, активних патріотів рідної землі, які могли б жити у мудрій згоді з природою. Священники всіх конфесій повинні роз'яснювати екологічні проблеми з богословських позицій і наголошувати на необхідності охорони, раціонального використання та примноження національних багатств України, особливо лісових екосистем, які є духовною наснагою людей і надійним захисником землі, регулятором клімату, стабілізатором екологічної ситуації [2,25].

Дбайливе ставлення до зелених скарбів планети, розумне їх використання, турбота про їх відновлення та підвищення біологічної стійкості – головна вимога сучасного природокористування в цілому і лісівництва зокрема.

1. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація. Світ. – Львів, 1994.– 231с.
2. Генсірук С.А. Ліс – проблема державна і світова // Наукові праці ЛАНУ. – Львів, 2002. – С.25.
3. Калущий І.Ф. Голубчак О.І. Особливості ведення лісового господарства в рекреаційних лісах і проблеми рекреаційного лісокористування // Наукові праці ЛАНУ. – Львів, 2006. – №3. – С. 39-42.
4. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс база відпочинку. Карпати. – Ужгород, 1988. – 110с.

*
3 Y 3 G

5 - ;/
*. 1 3# 3 G -

3 3 3 \$
3 Y 3 G -
1 */.

9
3 Y 3 G -
3 -
4 *.

Олексій Рега,
кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Педагогічного інституту
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olexiy Rega,
Candidate of Pedagogics, senior lecturer
Director of Pedagogical Institute
The Precarpathian National University named after
Vasyl Stefanyk

УДК 37.017

ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ДІТЬМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

EDUCATION OF HUMANE RELATIONS BETWEEN CHILDREN IN MODERN CONDITIONS

In the article features of formation of humane relations between children in the mountain environment are revealed. The attention is accented on the role of traditions in family education, importance of religious influence on the person, passing on mountaineers' life experience to the rising generation.

Keywords: humanity, humane relations, tolerance, mutual understanding, highland schools, the mountain environment, ecological education.

Переорієнтація сучасного суспільства на розвиток людини, її особистісних та культурних якостей, без сумніву, вплинула на освіту і виховання молоді. Глобалізаційні процеси зумовлюють відповідні трансформаційні зміни, які значно актуалізують необхідність нових неординарних підходів до виховання підростаючого покоління. Виховний процес за таких умов стає більш динамічним, насиченим, комунікативним і охоплює всю сферу суспільного життя. „В умовах глобалізації, - зазначає академік В.Кремень, - не зменшується, не щезає, а, навпаки, актуалізується завдання зміцнення внутрішньо національних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу, а отже – вироблення відповідних почуттів у дитини. Бо ж глобалізація – це не тільки тенденція до єдності світу, а й до загострення – в цивілізованих рамках – конкуренції між державами – націями”[1, 12].

Це дуже цінне і своєчасне зауваження, адже не секрет, що сьогодні деякі філософи, соціологи, політологи надто „прискіпливо” вивчають і підкреслюють різницю у ментальності „східняків” і „західняків”, їхньому історичному шляху розвитку, віросповіданні і таким чином ділять Україну на Східну і Західну. Такі „новітні дослідження” впливають на молодь, учительство, батьків і громадськість, провокуючи в такий спосіб необґрунтовану нетерпимість і підозрілість, не сприяють єдності нації і побудові толерантного цивілізованого громадянського суспільства.

Реалії сьогодення засвідчують, що, незважаючи на певну кризу в освітянському просторі, яка виражається у зниженні духовного, морального й культурного рівнів, норм поведінки, певній втраті попередніх духовних ідеалів та цінностей, проблема гуманістичного виховання підростаючого покоління, прилучення його до загальнолюдських цінностей духовного життя є вельми актуальною і пріоритетною у виховному процесі [1, 182].

Проблема формування гуманності та гуманних взаємовідносин не нова. До неї свого часу зверталися А.С. Макаренко, С.Т. Шацький, К.К. Платонов, Л.С. Виготський, В.О. Сухомлинський, М.Г. Стельмахів, В.І. Шинкарук та інші. На пошуках шляхів, засобів і методів підвищення ефективності виховання гуманності у процесі спільної діяльності учнів в умовах сучасних трансформаційних змін зосереджені дослідження С.У.Гончаренка, І.А. Зязюна, В.Г. Кузя, О.В. Киричука, В.Г.Кременя, Ю.І. Мальованого, О.В. Сухомлинської. Окремі питання виховання гуманності в учнів, встановлення внутрішніх механізмів

активізації і особливостей динаміки розвитку цього процесу знайшли своє відображення у фундаментальних дослідженнях Г.О. Балла, І.Д.Беха, В.С. Білоусової, М.І. Боришевського, Є.Л.Кононко.

В останній час з'являється ряд цікавих і змістовних досліджень, в яких робляться спроби обґрунтування методики впливу і „м'якого” керування процесами виховання гуманних взаємовідносин між учнями та оточуючими. Це, зокрема, праці О.А. Дубасенюк, Л.О. Бобко, А.М. Бойко, Т.І. Поніманської, С.А. Литвиненко, А.В. Сущенко.

Спираючись на ці дослідження, ми поставили завдання виокремити і проаналізувати особливості і специфіку гуманістичних взаємовідносин учнівської молоді в умовах сучасних трансформаційних змін. Особлива увага звертається на нетрадиційні підходи у формуванні гуманності в учнів, які викликані новими моральними основами суспільного життя в Україні.

Не заглиблюючись у дискусію щодо визначення поняття „гуманізм” і „гуманність” (воно відображене у дослідженнях Л.Бойко, В.Демиденко, І.Шевчук, М.Касьяненко, А.Сущенко), зауважимо, що це не тотожні категорії. Гуманізм – філософська категорія, яка має складну історію розвитку і своєю основоположною ідеєю визначає відношення до людини як головної цінності, унікального творіння природи і продукту самостворення. Ідеалом найрізноманітніших напрямів гуманізму є гуманність, тобто людяність, що відображає, на думку багатьох вчених, його моральний аспект у контексті сучасних освітніх завдань і розглядається у широкому та вузькому розумінні. У широкому – це стратегічний принцип всієї сьогодишньої виховної системи України, у вузькому – формування гуманістичного світогляду і виховання гуманних цінностей особистості. Таким чином, визначаючи сутність гуманістичного виховання на сучасному етапі, ми спираємося на формулювання вченого М.Д. Касьяненка, який зазначає, що „гуманістичне виховання – це цілісний процес виховання і освіти, спрямований на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості в умовах індивідуального підходу, співтворчості вихователя і вихованця, гуманних демократичних відносин”[2, 25]. Хоча це визначення, на перший погляд, і має певну невизначеність та архаїчність, але в ньому, на нашу думку, в сконцентрованій формі відображено головне: процес формування гуманних якостей можливий лише на основі особистісно орієнтованого виховання.

Вивчення новітньої філософської педагогічної літератури показало, що відношення до ідей гуманізму, гуманності, гуманних цінностей неоднозначне. Глобалізаційні процеси деякі вчені сприймають як „крах гуманізму, у який ми зараз увійшли” [3, 147], втрату людством своєї головної культурної цінності. Радикальний перегляд „класичного” гуманізму з його ідеями антропоцентризму, віри у всеперемагаючу силу знань, прогрес і моральне виховання, що найрішучіше здійснюється сьогодні філософами освіти – постмодерністами, набуває подекуди категоричного характеру (С.Елдер, Д.Ленцен, Г.Мюллер, Г.Остермейер та ін.). У своїх працях постмодерністські філософи освіти, інтерпретуючи історію виховання і педагогіки як міф, заперечуючи існування педагогічної дійсності, закликаючи „відмовитися від гуманістичної фразеології як такої, що затемнює реальність життя”, по суті, роблять висновок, „що сучасна педагогіка... перебуває в кризі своїх теоретичних концепцій і філософських обґрунтувань мети і ідеалів освіти, переживає період руйнування колишнього філософського обґрунтування і виникнення цілком різних підходів у педагогічній теорії і практиці”[4, 25]. Про кризу в педагогічній науці заговорили і вчені Росії. Так, професор Інституту філософії РАН, доктор філософських наук В.М. Розін, аналізуючи сучасний стан виховного процесу, зауважує, що педагоги перестали розуміти, кого і для якого життя вони повинні готувати, а „що стосується педагогіки, то вона, як відомо, переживає глибоку кризу”[5, 97].

Це ще раз підтверджує суттєві зміни в освітньому просторі, що спричинені світовими трансформаційними процесами, а також загостренням певної „здорової” і цивілізованої конкуренції між державами та відстоюванням національних інтересів якраз у плані освіти і формування духовно багатой особистості сильного громадянського суспільства. Має рацію С.М.Ніколаєнко, що в сучасному глобалізованому світі головне суперництво між цими країнами почнеться не в економіці, фінансах, промисловості, сільському господарстві, технічному розвитку тощо, як це було звичним ще якихось 40-50 років тому. Вже сьогодні цивілізовані країни ведуть запекле змагання за першість у розвитку національної освіти, котра забезпечує прискорений розвиток всього іншого без винятку [6, 70]. В реальному житті ці процеси відзначаються певними елементами дегуманізації суспільства, що зумовлено певною нестабільністю, неусталеністю суспільної моралі, що повною мірою стосується і нашої країни. Це зовсім не означає, що нестабільність має приречену незворотність. Вона знижується або зростає в залежності від змін у духовності, моральності людей, гуманізації їхніх взаємовідносин, ставлення до самих себе. В цьому аспекті полягає головний зміст гуманістичного виховання сьогодення – через гуманізацію освітньої сфери до педагогізації і гуманізації всього нашого суспільства.

Виховний процес, його ідеали, мета тісно пов'язані з розвитком суспільства, образно кажучи, це його „нерви”, які чітко реагують на всі зміни: економічні, політичні, соціальні, ідеологічні і культурні. Тому закономірно, що, ставлячи певну виховну мету, перш за все, на думку І.А. Зязюна, „необхідно достатньо знати закономірності, можливості і наявний стан тієї соціальної системи, тих соціальних процесів, які є об'єктами цієї творчості: суспільства, колективу, особистості, розбудови державності, ринку тощо” [7, 211].

Виходячи з наявних реалій і особливостей суспільної ситуації, можна констатувати, що побудова демократичного громадянського суспільства спричинила реформування і модернізацію вітчизняної освіти, надала їй національної та гуманістичної спрямованості, поставила на шлях взаємодії з загальноєвропейськими та світовими культурно-інформаційними процесами.

У таких умовах виникає потреба суттєвих змін у самих підходах до формування гуманних цінностей в учнівській молоді. Важливою стає концепція особистісно орієнтованого виховання, яке базується на ідеї самоцінності особистості, глибокої поваги до неї. По-новому бачиться ставлення до індивідуального підходу, до особистості, переосмислюються виховні можливості колективу і взаємовідносини в ньому, підлягають перегляду основні форми і методи педагогіки співробітництва, яка так і не зуміла чи, правильніше, – не встигла утвердитися у педагогіці 80-90-их років ХХ ст.

Життя вимагає більш прагматичного аналізу діяльності сучасної школи і швидкої переорієнтації виховної функції учительського корпусу на основі сучасних вимог. Водночас в українському суспільстві з'явилися проблеми виховання, які раніше були не пріоритетними або взагалі відсутніми. Мається на увазі виховання духовності, толерантності і полікультурності християнського виховання, яке нині ще дискусійне. На горизонті виховання моральності, гуманності і духовності виникла ще одна, надзвичайно складна проблема – засоби масової інформації (ЗМІ). Якщо раніше, скажімо, в радянські часи, вони однозначно вважалися помічниками школи, учителів, батьків у цьому напрямі (відкидаємо їх ідеологічну роль), то нині спостерігаємо зворотнє.

Таким чином, лише побіжний огляд новацій, внесених в освітянський простір трансформаційними змінами, дає можливість стверджувати, що проблеми виховання не просто загострюються, а й значно випереджають методологічне і методичне обґрунтування з боку психолого-педагогічної науки і школи.

Глибоко хибними, на наш погляд, є думки деяких керівників шкіл, що в сучасних умовах глобального впливу ЗМІ школа поступово втрачає виховні пріоритети. Без сумніву, цей вплив досить відчутний, але й, очевидно, має рацію М.Слюсаревський, який вважає, що було б величезним прорахунком відмовлятися від виховних пріоритетів школи. Така відмова є неприпустимою, позаяк школа залишається чи не єдиним суспільним інститутом, здатним здійснювати соціалізацію підростаючого покоління цілеспрямовано й послідовно.

Натомість потрібно змінити, виходячи з наявних реалій і тенденцій суспільного розвитку, стратегію виховного процесу [9, 81].

Зміну стратегії виховання повинні передусім усвідомити вчителі. Реальне життя вимагає не простої передачі знань, а формування особистості, яка б, на думку В.С. Біблера, будучи сучасною культурною людиною, брала участь у неперервному діалозі розумів різних епох, тобто мова іде про виховання „людини культури”. Не виключено, що це ефективний шлях до переорієнтації усталеної позиції щодо школи з боку учнів і перші спроби навчити дітей сприймати школу як „інститут любові” (І.Бех).

Дуже важливо мати на увазі, що стратегічна мета виховання сьогодні більше зосереджена на моральній основі, точніше на формуванні гуманної особистості. Виховання миролюбності, безконфліктності, взаєморозуміння і терпимості, взаємоповаги до гідності вихованця вимагають від учителя гнучкості, високої педагогічної майстерності, оскільки у цьому процесі беруть участь різні суб'єкти. Не кожен розуміє і може сприйняти учня таким, яким він є, не образивши його гідності. Тому, на наш погляд, тут важлива спрямовуюча й координуюча роль учителя, бо „гуманістично-орієнтований процес – це неухильне забезпечення всіма його суб'єктами (педагогами, дорослими, ровесниками) поваги до гідності особистості вихованця, унеможливлення ситуацій, які можуть зашкодити його гідності” [10, 231].

Відомо, що формувати такі гуманні якості особистості, як чуйність, тактовність, привітність, терпимість, демократичність, можна лише в процесі певної взаємодії. Як би ми не ставились до колективу, критикуючи його за пригнічення індивідуальності, яка нібито не може розвинути, життя підказує, що весь світ працює і творить саме в групах і колективах. Саме в них обговорюються нові плани, ідеї, твердження, рішення, формуються відповідні взаємостосунки на основі поваги, толерантності і розумної доцільності.

Вважаємо за необхідне наголосити, що ефективність у гуманізації взаємовідносин сьогоднішніх учнів можна значно активізувати шляхом реального педагогічного співробітництва.

О.В. Сухомлинська зазначає, що на „сучасному етапі необхідним є здійснення досліджень і розробка виховних систем, що спираються на співробітництво, участь, діалог і повагу, на колективізм. Адже розвиток громадянського суспільства будується як взаємодія суб'єктів, що складається не стільки з діяльності індивідів, скільки із взаємодії груп, об'єднань, закладів, органів громадських формувань” [11, 11].

Педагогіка співробітництва виникла у 80-90-х роках ХХ ст. як альтернатива авторитарній педагогіці і була позитивно сприйнята наукою та педагогічною громадськістю. В її основі – відмова від того, що дитина – лише об'єкт педагогічного впливу, який тільки сприймає виховні ідеї педагогів. На жаль, негнучкість і непохитність учителів, як засвідчила практика, легко перетворювалися в авторитарність, нестриманість, призводили до уніфікації підходу до дітей.

Соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають приділяти більше уваги цінностям особистості, її індивідуальності. Зрозуміло, що це не могло не вплинути на концепції виховання. Все більше

вчених, зокрема Г.Балл, І.Бех, І.Трухін, О.Шпак та інші, розглядають стосунки педагога з дитиною не як вплив суб'єкта виховання на об'єкт, а як діалог двох суб'єктів.

Саме педагогічному діалогу, як стверджує І.Бех, належить ключова роль у формуванні психологічної власності – ставлення, що відображає безпосередню значущість для дитини певної етичної норми [10, 116].

Можна стверджувати, що концепція діалогу нині відповідає основним принципам теорії виховання. Певною мірою вона є альтернативою авторитаристським тенденціям, які ще спостерігаються у вихованні, оскільки дає можливість бачити вихованця у різних ситуаціях, сприймати його з усіма потребами і почуттями і разом з тим формувати, м'яко коригувати поведінку. Адже в даній ситуації учитель є не лише учасником, а й організатором діалогів. Таким чином, діалог, на думку вчених, є невід'ємною рисою, атрибутом сучасного гуманізму.

Досліджуючи дану проблему, Г.О.Балл виділяє такі діалогічні універсії, які, на нашу думку, повністю віддзеркалюють сутність сучасного підходу до формування гуманних взаємовідносин:

- принцип поваги до партнера;
- принцип прийняття партнера таким, яким він є, і водночас орієнтації на його найвищі досягнення (реальні та потенційні) на перспективу, що відкривається перед ним;
- принцип поваги до себе;
- принцип конкордантності (згоди учасників діалогу щодо базових знань, норм цінностей і цілей, якими вони керуються);
- принцип толерантності, який конкретизується як презумпція прийнятності [12, 11].

Нова парадигма гуманізму в умовах трансформації суспільних відносин полягає в тому, що кожна людина прагне до розуміння самої себе, творення власної індивідуальності у всій її повноті і цілісності згідно зі своїм внутрішнім світоглядом.

Це призводить до пошуків джерел духовності, врахування ментальності, прилучення дітей до різних релігій. Відомо, що майже у кожній школі частина учнів полишена віч-на-віч зі своїми болями, важкими сімейними проблемами. Не відчуваючи підтримки з боку вчителів і ровесників, перебуваючи в замкнутому колі надокучливих докорів, а іноді й грубої критики, вони озлоблюються, віддаляються від вихователів і стають потенційними збудниками напруження в школі, носіями постійного невдоволення, непередбачуваної соціальної поведінки. Така ситуація не сприяє створенню духовного середовища.

Аналіз реалій шкільного сьогодення свідчить, що на формування гуманних якостей має неабиякий вплив церква. Не враховувати і цієї обставини вже не можна.

Без сумніву, формування моральності, гуманності і духовності не зводиться тільки до релігійного впливу. Але не підлягає сумніву і те, „що релігійні організації позитивно впливають на формування моральності в країні” [13, 7].

У цьому зв'язку вельми злободенною бачиться нам проблема місця самої школи, колективу. Адже освіта поки що має світський характер і вивчення основ релігій у школах не проводиться, за винятком курсу з християнської моралі у західних областях України. Ми підтримуємо думку тих учителів, учених, громадських діячів, які стоять на засадах необхідності ознайомлення дітей із релігійними вченнями, що існують у світі. Водночас робити це слід вельми обережно, оскільки в школах є діти, які належать до різних релігійних конфесій. Віддання пріоритету якійсь одній із них може призвести до антагонізму, озлобленості й спротиву між учнями. В такій ситуації говорити про гуманність і толерантність буде вже надзвичайно складно.

Треба визнати, що введення дитини у світ християнського вчення духовно збагачує її, сприяє розвитку таких гуманних якостей, як милосердя, піклування про близьких і чужих людей, терпимість, повага до прав та гідності інших. Дуже важливо довести до усвідомлення дитиною думки, що вона повинна прийняти цей світ і знайти у ньому своє місце. Гуманістична психологія, зважаючи на всю складність духовної взаємодії особистості зі світом, акцентує увагу на тому, що людина повинна навчитись слухати саму себе. „Ми постійно відкриті будь-яким потокам думок і ідей, що бомбардують нас звідусіль: з кіно, газет, радіо, будь-якої пустої балаканини. Важко слухати себе ще й тому, що це вміння вимагає здатності рідкої в сучасної людини – здатності залишатися віч-на-віч з самим собою”, – пише Є.Фромм [14, 128].

Вміти слухати себе, розуміти свій внутрішній світ, аналізувати свої дії, робити висновки і вміти каятися – це свідчення глибокої душевної свободи.

Прилучаючи дітей до основ християнської моралі, слід пам'ятати, що вся педагогіка будується на ідеях любові і віри в дитину. На цьому свого часу особливо наголошували Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, Я.Корчак, К.Д.Ушинський та ін. Підтримуючи намагання дитини з любов'ю ставитися до оточуючих, слід намагатися розвивати в неї почуття гідності і готовність співчувати, жаліти інших. Адже „людина, – зазначав Ж.-Ж. Руссо, – яка не знайома з болем, не була б знайома ні зі зворушливістю людинолюбства, ні зі солодкістю співчуття; серце її ні на що б не відгукнулось, вона б не жила спільним життям, була б чудовиськом серед людей” [15, 227].

Таким чином, незважаючи на проблематичність у підходах до прилучення дітей до основ християнства, ми схильні вважати, що це невичерпне джерело виховання гуманності на сучасному етапі.

Звернемо увагу ще на один важливий чинник гуманістичного виховання – сім'ю. На жаль, вона сьогодні швидкими темпами втрачає свої пріоритети, особливо це стосується її впливу на підліткове середовище. Досить відчутний і розрив зв'язків зі школою. Сім'я недостатньо відчуває свої обов'язки щодо виховання дітей. Як стверджують соціологічні дослідження, 43% опитаних неповнолітніх вважають, що в нашій країні є багато випадків жорстокого ставлення до дітей. Більша частина дітей потерпає від батьків (вітчима), хоча, як правило, вони не несуть за це відповідальності.

Науковці стверджують, що дитячі та молодіжні „тусовки”, які стають дедалі більш асоціальними, дисгармонійними, дегуманізуються, а то й криміналізуються. Більше того, діти, як і дорослі, все частіше фактично випадають з міжособистісних (горизонтальних) зв'язків, з відносин у системі дитина-дитина [9, 78].

Слід відзначити, що батьки сьогодні ні морально, ні психологічно не готові гуманізувати дитяче середовище. Не допомагають цьому й звернення до традицій, народознавства і народної педагогіки, на яких покладалися великі надії. Можливо, є сенс повернутися до активізації ролі школи у педагогізації середовища із залученням батьків. Мається на увазі дійове залучення, а не просто участь у батьківському комітеті школи. І, можливо, має рацію М.Слюсаренко, який закликає не перекладати власної педагогічної ноші на сім'ю, а „перенести акценти з виховання учнів у сім'ю, на здійснення соціально-педагогічного патронату над нею...”[9, 81].

Таким чином, особливість формування гуманності в учнів на сучасному етапі полягає, на наш погляд, перш за все в переорієнтації школи і вчителів на усвідомлення необхідності „олюднення” взаємовідносин з дітьми, розуміння пріоритетності взаємостосунків на основі співробітництва, діалогу, залучення батьків до активної співпраці.

Звичайно, не всі чинники, які сприяють гуманістичному вихованню учнів, нами розглянуті. Вважаємо, що перспективними були б дослідження гуманістичного потенціалу різних дитячих об'єднань. Адже відомо, що в Україні сьогодні співпрацюють піонерська організація, організації скаутів і пластунів, дитячий парламент, Всеукраїнський дебатний центр, дитячий альпійський рух, дитячо-юнацьке товариство „Січ” та ін.

1. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
2. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: Навчальний посібник для студентів університетів і педагогічних інститутів. – К.: Вища школа, 1993. – 320 с.
3. Пальм Н.Д. Гуманізм ХХІ сторіччя: крах чи реальність? // Проблеми гуманізму і освіти. Збірник матеріалів науково-виробничої конференції. В 2 т. – Вінниця, 2002. – Т.1. – С. 145-147.
4. Огурцов А.П. Рецепция постмодернизма в педагогике: на пути к постмодернистской философии образования. – М.:Наука, 2001. – № 4. – С. 18-27.
5. Турченко В.Н. Расцвет или кризис педагогической науки // Педагогіка. – 2004. – № 5. – С.97-102.
6. Стан і перспективи національної освіти. Бесіда голови Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти С.М. Ніколаєнка з головним редактором журналу „Педагогіка толерантності” Я.А. Береговим // Педагогіка толерантності. – 2003. – № 3. – С.67-84.
7. Зязюн І.А. Філософія неперервної професійної освіти і сучасні психолого-педагогічні парадигми // Неперервна професійна освіта, філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія / В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.Г. Кремень, С.Д.Максименко, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоева, Я.В. Цехмістер, О.В. Чалий/За ред. В.Г.Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – С.167-275.
8. Гончаренко С.У. Хай стане школа „теплою домівкою” для учня // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 1. – С.27-31.
9. Слюсаренко М. Умови соціалізації дітей та молоді // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 35 „Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадського суспільства”. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – С. 75-82.
10. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
11. Сухомлинський О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 35 „Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадського суспільства”. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – С. 9-13.
12. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: „Ліста-М”, 2003. – 128с.
13. Бондаренко В. Церковные ценности, передаваемые церкви, - достояния всего народа // День. – 2004. – 6 февраля. – № 20 - С.7
14. Фромм Э. Психоанализ и этика. – М.: Республика, 1993. – 415 с.
15. Педагогическое наследие / Сост.В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.

Олена Хрущ,
кандидат психологічних наук, доцент,
Лауреат премії Кабінету Міністрів України
за внесок молоді у розбудову держави
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olena Khrushch,
Candidate of Psychology, senior lecturer,
Laureate of Cabinet of Ministers of Ukraine Award for
young generation's contribution to state development,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.78

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ – ЗАПОРУКА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

HEALTH PRESERVING ENVIRONMENT - A GUARANTEE OF PUPILS' MENTAL HEALTH IN HIGHLAND SCHOOLS

Preserving the pupils' health is one of the primary goals of modern school. Healthy children means the healthy nation. Pupils' mental health is possible under condition of creating at schools the health preserving environment and use of humane democratic relations of teachers and pupils.

Keywords: mental health, pedagogical technologies of health preserving, humanism of relations, psychological service.

Стан здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів викликає занепокоєння держави, громадськості, батьків. Спостерігається тенденція до погіршення здоров'я і фізичної підготовленості школярів. Зростає не лише кількість захворювань, що пов'язана з функціонуванням опорно-рухового апарату (1992 р. – 31,9 %; 2006 р. – 67,1%), серцево-судинної системи (відповідно 14,5% – 28,2% від загальної кількості захворювань серед школярів), зростає і кількість учнів, що мають певні відхилення у психічному розвитку [1].

Якщо причинами соматичних захворювань є несприятливе навколишнє середовище, погіршення санітарно-гігієнічних умов навчання і виховання, поширення шкідливих звичок серед учнів, то причини відхилень у психічному розвитку школярів більш складні і часто знаходяться в навчально-виховному процесі, в неправильних взаєминах у парах "учитель-учень".

Аналіз багатьох досліджень і публікацій видатних вчених минулого О.Ухтомського, М.Бернштейна, О.Лурія, Г.С. Костюка і сучасних відомих психологів та педагогів С.Д.Максименка, Н.В. Чепелевої, Т.М.Титаренко, М.Й.Боришевського, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинської, В.І.Бондаря, А.М.Алексюка свідчить, що причинами відхилень у психічному здоров'ї є відсутність комфортних міжособистісних відносин у колективі, наявність значної долі авторитаризму у навчально-виховному процесі, недостатнє використання здоров'язберігаючих технологій навчання дітей, відсутність належного психологічного супроводу тощо.

Метою даної статті є виділення не вирішених наукою і практикою сьогоденних проблем психологічного розвитку учнів, привернення уваги педагогічної громадськості, практичних психологів, батьків до питання необхідності створення здоров'язберігаючого середовища в школі.

Збереження здоров'я учнів – найважливіша вимога до діяльності всіх вчителів, вихователів, батьків тощо. "Здорові діти – здорова нація" – сьогодні не закличне гасло, а тривожне попередження. Смертність переважає народжуваність. За різними даними, щорічно населення України зменшується на 325 тис. осіб. Тому в тезах доповіді Міністерства освіти і науки на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 р. чітко визначено, що "одним із основних завдань сучасної школи є створення освіт-

нього середовища для розвитку здорової дитини, формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння навичками безпечного життя і здорової поведінки. Здорове молоде покоління – це запорука стабільного розвитку держави, один із чинників її позитивного міжнародного іміджу” [2].

Для покращення психічного здоров'я учнів необхідно ширше впроваджувати здоров'язберігаючі технології навчання, а в гірських умовах необхідно ще й посилити психолого-педагогічний супровід дітей.

Особлива надія покладається на навчально-виховний процес, в якому дитина перебуває тривалий період свого найбільш інтенсивного розвитку – від 6-7 до 17-18 років.

У період переходу від дитинства до юності школярі найбільш чутливі, щирі і відкриті до оточення. Якщо ж шкільне оточення не враховує потреби, інтереси, індивідуальні дані та можливості учнів, якщо у школі більше дбають про виконання навчальних програм, аніж про фізичний і психічний розвиток дітей, тоді процес навчання стає чинником психічного нездоров'я.

“Психічне здоров'я, – на думку відомого психолога, академіка С.Д.Максименка, – треба розуміти як аспект здоров'я взагалі, який наголошує на етапі душевного комфорту, відсутності патологічних психічних проявів і здатності до ефективної діяльності й саморегуляції відповідно до власних (відрефлексованих) цілей та інтересів людини” [3].

Окремі психофізіологи розглядають такі психічні хвороби, як депресія, біполярні розлади, шизофренію як соматичні (фізичні) захворювання, що основою своєю можуть мати генетичну схильність до хвороби, порушення мозкових структур чи біохімічних процесів.

Ми розглядаємо їх все-таки як психічні недуги, тому що вони пов'язані з мисленням, емоціями, переживаннями тощо. Психічний стан людини, її настрій, спосіб мислення, особистісні переконання – все це належить до сфери психології здоров'я.

“В кожному стані так чи інакше відображено духовне, душевне (психічне) і тілесне буття людини”, – пише дослідник Л.В.Куликов [4,10]. В яких станах перебувають учні в навчальному процесі? Відповідь, на жаль, не завжди втішна: 70-75 відсотків часу на уроці окремі діти перебувають в стані невпевненості у своїх силах, а звідси підвищена тривожність, хворобливі переживання, небажані установки та інші граничні стани. Психічні стани “...є дійсним індикатором індивідуальності,” вони не тільки відображають психічні явища, але й формують їх. Це треба розуміти так, що психічні стани “впливають на інші психічні явища, змінюють, добудовують, перебудовують їх. Так думка, фантазія чи образ пам'яті може викликати певний стан особистості..., але разом з тим він може змінити цю думку чи фантазію, народити новий зміст, врешті-решт, обумовити появу нової думки”[5,187].

Таким чином, від психічного стану учня, його психічного здоров'я залежить сприймання ним навчального матеріалу, формування понять, думки тощо. Тому навчання треба розглядати і як важливу діяльність дитини, і як особливий її психічний стан. Якщо даний стан тривалий час буде негативним, якщо учень не може реалізуватися в навчанні або за якихось причин не може вчитися, тоді виникає психічне нездоров'я – розлади, переживання, стреси тощо. Така закономірність стосується всіх людей, але найгостріше проявляється в дитячому віці, коли формується особистість, її психічне душевне “Я” як сплав засвоєного соціального досвіду з власною активністю.

Виникає питання: чому діти хворіють від навчання? Наука дидактогенія відповідає: справа не в навчанні, а в тому, як воно відбувається, в яких станах перебувають діти в процесі навчання.

Вчені-педагоги дають різні визначення процесу навчання, але, з нашого погляду, його здоров'язберігаючу основу виділив академік С.Д.Максименко: “Навчання – це складна життєва ситуація, створена двома особистостями: одна з них привласнює культурно-історичний досвід, переплавляючи його в своє психічно-духовне, а інша – надає їй цей досвід і створює можливість привласнення, а отже, зростання. Саме ця взаємодія двох нерівних (молодшого – учня і старшого – вчителя, носія досвіду) і є тією суперечливою цілісністю, “клітинкою”, яка продукує все розмаїття навчального процесу і визначає його сутність” [2]. На думку вченого, здоров'я учасників цієї життєвої ситуації буде визначатися тим, як вони її вибудують.

Суттю здоров'язберігаючих технологій навчання є оптимальна його побудова, яка сприяє психічному здоров'ю дитини.

Найбільше психологічного супроводу і підтримки потребують діти гірських шкіл, де часто обмежене спілкування з дорослими і вчителем, де педагог виконує функції і батька, і матері, які на заробітках, де до вчителя тягнуться як до рідного.

Якщо учень довго залишається без активної і гуманної допомоги старшого, в нього стрімко зменшується здатність засвоювати й усвідомлювати матеріал. Настає стан, дуже схожий на психічне захворювання “сплутання свідомості”, знижується мотивація, починаються негативні зміни стану здоров'я.

Таким чином, з погляду психології основним у здоров'язберігаючих технологіях навчання є організація правильної взаємодії двох особистостей і моральна атмосфера, яку вони створюють. Здоров'язберігаючим

навчання є лише тоді, коли вчитель стоїть не над учнем, а поряд з ним, коли рука учня – в руці вчителя і коли вони ідуть поряд, а не учень за вчителем.

“Зона найближчого розвитку”, за видатним психологом Л.Виготським, – це той простір соціального існування, в якому дитина може розвиватись лише за допомогою дорослого. Про це треба постійно і по-уточно нагадувати вчителям, особливо тих шкіл, де діти в силу природно-географічних умов та гірського ландшафту потребують належної психологічної підтримки.

Виходячи з того, що формою існування психіки людини є психічний стан, а способом вираження цього стану є переживання, вчителям треба повсякчас мати на увазі, що учні завжди перебувають у якомусь стані – радості чи смутку, задоволення чи розчарування, захоплення чи байдужості тощо. Це різні стани, вони змінюють один одного дуже часто, але вони існують, їх потрібно помічати і спілкування з учнями, навчання їх будувати відповідно до цих психічних станів.

Навчання – це стан, у якому учень проявляє свої людські, духовні потреби в пізнанні, в дружбі, любові, істині, красі тощо. Незадоволеність потреб викликає психологічне захворювання особистості (мета – патологія, за А.Маслоу). Тільки атмосфера доброзичливої допомоги, співчуття, моральності і гуманності в непростих ситуаціях навчання забезпечать дітям комфорт і здоров'я.

Угорський психолог Ф.Лерш, вивчаючи психічні стани особистості, розглядав їх як “діалог особистості з навколишнім світом”, а її переживання – як відображення цього діалогу [6,95].

“Діалог” у процесі пізнання світу і пов'язаних з цим переживань, за Ф.Лершем, містить в собі чотири ланки динамічно взаємно залежних “душевних процесів”:

- сприйняття світу та орієнтація в ньому;
- потреби, намагання і бажання;
- емоції, інтегровані в загальний процес душевного життя;
- діяльність як відповідь людини в її діалозі зі світом.

Із цієї чотириступеневої моделі психічних станів Ф.Лерш робить висновок: “...цей чотириохланковий циклічний процес психічного життя вмонтований в те, що само собою не є процесом, а саме – в стани настрою, відтінки яких пронизують всі переживання” [6,96].

Таким чином, будь-яка здоров'язберігаюча технологія має бути спрямована на психологічну підтримку як у сприйнятті світу (пізнанні), так і усвідомленні потреб, намаганнях і бажаннях, задоволення чи незадоволення яких неминуче викличе певні емоції, і аж до практичної діяльності з реалізації себе у світі.

У зв'язку з цим потреба учня, особливо молодшого школяра з його відкритістю, некритичністю, відсутністю психологічних механізмів захисту і відповідно дуже чутливого, в надійному психологічному супроводі і підтримці – запорука збереження здоров'я в процесі навчання.

Знання, духовні новоутворення, творче мислення з'являться на тлі здоров'я, душевного спокою, гармонії взаємин із навколишнім соціальним і природним середовищем.

Сьогодні в Україні за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я створюється національна мережа шкіл сприяння здоров'ю. Показовим є те, що у 2006-2007 н. р. на Всеукраїнський конкурс захисту сучасної моделі “Школи сприяння здоров'ю” подано 294 проекти. Це свідчення наявності великої проблеми і намагання сотень колективів узяти участь у її розв'язанні.

На вирішення проблеми створення здоров'язберігаючого середовища в школі має бути спрямована діяльність психологічної і соціальної служби.

За небагато часу, що минув після введення в школах посад практичного психолога і соціального педагога, вже багато що змінюється на краще. Хоч поволі, але все більше вчителі переходять від директивної педагогіки примусу до співробітництва, від школоцентризму до дитиноцентризму. Авторитарні методи роботи з дітьми замінюються демократичними, гуманістичними.

Досвід показує, що лише в тих школах, де керівники усвідомили необхідність за нових умов будувати нові, більш людяні взаємини з учнями, практичний психолог і соціальний педагог є їх першими помічниками. Саме вони сприяють адаптації учнів до суспільних змін, піклуються про збереження психосоматичного здоров'я дітей, допомагають вразливим категоріям (сироти, інваліди, без батьківського піклування, з малозабезпечених сімей, батьки яких тимчасово працюють за кордоном тощо).

На жаль, далеко не у всіх школах введено посаду практичного психолога. На Підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2007 р. зазначалося, що “надзвичайно важливим є питання кадрового забезпечення психологами і соціальними педагогами сільських шкіл” [1].

У 27 районах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, де в населених пунктах зі статусом гірських працює 648 шкіл і навчається 126341 учень, у десятках навчальних закладів відсутні практичні психологи навіть там, де нормативи дозволяють мати цих спеціалістів. В Чернівецькій області забезпеченість практичними психологами становить лише 37,1% (нормативна чисельність

762, працює 283), в Закарпатській області забезпеченість становить 44,3% (нормативна кількість має бути 928, наявних 411), у Львівській області забезпеченість 45,2% (норматив 1565, працює 708), в Івано-Франківській області ситуація краща від загальної по Україні (44% від потреби) – забезпеченість 65,7% (нормативна чисельність 772, працює 507 практичних психологів).

Із вищевикладеного можна зробити низку висновків:

- збереження здоров'я учнів, у тому числі психічного, вимагає належного здоров'язберігаючого середовища;
- інновації та нові технології навчання і виховання учнів мають передбачати не лише освітні завдання, але й широко включати здоров'язберігаючу складову як пріоритетну в роботі з дітьми;
- відповідно до вимог часу, демократизації суспільного укладу і міжособистісних відносин потрібно усувати авторитаризм у взаєминах з дітьми і розглядати їх як найвищу цінність держави і суспільства.

У зв'язку зі специфікою роботи гірських шкіл рекомендуємо створити регіональні програми "Здорова дитина", організувати "Школи сприяння здоров'ю", "Школи радості" тощо. Критеріями сучасної школи мають бути здорові учні з якісними знаннями і розвинутими компетентностями, які дають змогу випускникам шкіл брати активну участь у житті суспільства.

1. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 р. // Освіта України. – 2007. – 10 серпня.
2. Там же. – Освіта України. –2007. – 10 серпня.
3. Максименко С. Навчання і психологічне здоров'я особистості // Освіта України. –2006. – 22 серпня.
4. Принцип розвитку в психології / Под.ред. Л.И. Анциферовой, Г.С. Костюка. – М.: Наука, 1978. – С. 10.
5. Максименко С.Д. Генезис существования личности. – К., ООО "КММ". – 2006. – С. 187.
6. Лерш Ф. Розуміння особи у психології // Гуманістичні підходи у західній психології ХХ ст. – К.: Пульсари, 2001. – С. 95.

Світлана Кондратюк,
кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

Svitlana Kondratyuk,
Candidate of Pedagogies,
senior lecturer of
Sumy State Pedagogical University
named after A.S.Makarenko

УДК 371.72: 373.3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL TERMS OF FORMING OF HEALTHY WAY OF LIFE OF JUNIOR SCHOOLBOYS

In the article the question is saving of health and forming of healthy way of life of junior schoolboys by determination of organizational-pedagogical terms and creation in initial establishments of service of process control of forming of healthy way of life of students.

Key words: psychological service, organizational-pedagogical, terms junior schoolboys.

У сучасних умовах все більшої гостроти набуває проблема формування у під-
ростаючого покоління здорового способу життя як головного чинника збереження і зміцнення здоров'я.
У Державній національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ століття), національній програмі "Діти України",
Міжгалузевій комплексній програмі "Здоров'я нації на 2002-2011рр.", Національній доктрині розвитку ос-
віти України ХХІ століття як стратегічні визначаються завдання формування у дітей та молоді здорового
способу життя, створення оптимальних умов для фізичного, психічного, соціального і духовного розвит-
ку, формування гармонійно розвиненої особистості [5].

Нагальна потреба формування у молодших школярів здорового способу жит-
тя зумовлюється різким погіршенням стану здоров'я дітей України і необхідністю з раннього дитинства при-
щеплення основних знань і вмінь з охорони здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент за-
гальної культури людини і впливають на формування здорового способу життя усього суспільства [1, 3, 6].

Актуальність проблеми формування здорового способу життя школярів не викликає сумнівів з бага-
тьох міркувань. По-перше, вона безпосередньо пов'язана із завданнями виховання здорового поколін-
ня. По-друге, соціальне замовлення суспільства вимагає цілісного підходу до формування здорового
способу життя школярів. Крім того, ведеться активний пошук саме таких педагогічних технологій, які
спрямовані на виховання у підростаючого покоління свідомого ставлення до власного здоров'я, розумін-
ня його значення для себе, свого майбутнього, для суспільства. Особливого значення набуває турбота
про здоров'я дітей молодшого шкільного віку, для яких, через невеликий життєвий досвід, характерна
несформованість уявлень про способи життя, збереження і зміцнення власного здоров'я [1, 2, 4].

Вказані позиції дозволяють виділити недостатньо вивчені проблеми, серед яких досить своєчасним
є дослідження, присвячене організаційно-педагогічним умовам формування у молодших школярів здо-
рового способу життя.

Необізнаність учасників виховного впливу з питаннями збереження здоров'я дітей та нескоорди-
нованість їх дій обумовлюють необхідність об'єднання зусиль учителів, вихователів, медичних працівників,
психологів і батьків. З цією метою визначено організаційно-педагогічні умови формування у молодших
школярів здорового способу життя і в експериментальних школах створено службу управління проце-
сом формування цієї якості учнів.

Мета діяльності служби управління формуванням у молодших школярів здорового способу життя полягає в тому, щоб створити такі педагогічні умови, які б забезпечили зміцнення, збереження і відтворення здоров'я учнів як необхідної складової їхнього гармонійного розвитку.

Кожна підструктура виконує свої завдання і має відповідні засоби їх вирішення.

Підструктури служби управління спрямовують свої зусилля на створення умов формування фізично і психічно здорової особистості учня не лише в умовах школи, але і поза її межами.

Мета кожної підструктури позначена підцілями: оздоровча спрямованість навчально-виховного процесу передбачає формування у молодших школярів здорового способу життя, яке забезпечують усі підструктури за допомогою:

- а) покращення психогігієнічних умов навчально-виховного процесу;
- б) підсилення оздоровчої спрямованості колективних творчих справ у виховному процесі;
- в) компетентності батьків і вчителів щодо дотримання дітьми раціонального режиму дня й основних складових здорового способу життя.

Завданням ради педагогів – учителів-предметників, класних керівників і вихователів – було забезпечення не лише оздоровчої спрямованості навчально-виховного процесу, а й активна участь у вихованні здорового способу життя молодших школярів. З метою вирішення цих завдань дотримувалися таких вимог:

- відповідність навчального плану і програм фізичним і психічним можливостям молодших школярів;
- покращення психологічних умов навчально-виховного процесу;
- безпосередня участь учителів в оздоровленні шкільного середовища;
- підвищення рівня підготовки педагогів і батьків до формування у молодших школярів здорового способу життя;
- застосування традиційних і нетрадиційних методик оздоровлення на уроках фізичної культури і під час фізкультурних пауз;
- доповнення різних навчальних предметів інформацією валеологічного спрямування.

Протягом усього експерименту діяльність педагогів була спрямована на те, щоб з допомогою батьків створити молодшим школярам відповідні умови для повноцінного самостійного дотримання дітьми основних складових здорового способу життя.

Психолого-фізіологічна служба профілактики, корекції здоров'я молодших школярів – психологи, лікарі, валеологи – вирішували завдання збереження і зміцнення здоров'я школярів шляхом:

- контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних норм;
- пропаганди здорового способу життя;
- організації оздоровчих заходів у класі;
- діяльності комісії здоров'я в Раді школи;
- проведення загальношкільних конференцій, семінарів, консультацій.

Одним з основних завдань медичного персоналу було проведення щорічного поглибленого медичного огляду всіх школярів. У результаті огляду лікар видавав комплексний висновок про стан фізичного і психічного здоров'я кожного учня (з урахуванням даних лікарів-фахівців). Для ослаблених дітей і таких, що мають відхилення у фізичному розвитку, створювалися групи для занять фізичною культурою за певними програмами, призначалися лікувально-оздоровчі заходи для різних груп учнів. Результати кожного поглибленого огляду детально розглядалися на педагогічній раді, в ході якої лікарем надавалися конкретні поради та інструкції щодо оздоровчих заходів. Усі результати поглиблених медичних оглядів учнів відображено в індивідуальних медичних картках молодших школярів. Під особливим диспансерним наглядом знаходилися діти ослаблені та ті, що мають різні хронічні захворювання.

В осінньо-зимовий період під наглядом медичних працівників школи готувалися протизапальні вітамінізовані відвари з лікарських рослин, які учні вживали на перервах, що сприяло підвищенню опірності дитячого організму до застудних захворювань.

Таким чином, основними ланками роботи медичних працівників школи були:

- організація профілактичного огляду;
- визначення характеру й обсягу оздоровчої допомоги;
- створення індивідуальних рекомендацій з корекції фізичного стану;
- заходи з фітотерапії, лікувальної фізкультури, загартування, дихальної гімнастики;
- підвищення рівня валеологічної грамотності сімей через освітню роботу.

До сфери діяльності психологів школи відносили психокорекцію, психотренінги з молодшими школярами, у яких високий рівень тривожності, агресивності, дратівливості, проблеми у взаємовідносинах з учителями, батьками та однолітками.

Служба традиційних і нетрадиційних способів оздоровлення школярів (керівники валеологічних гуртків, учителі фізичної культури, спеціалісти з оздоровчих методик) виконувала функції:

1. Проведення оздоровчої і профілактичної роботи спеціалістами з оздоровчих методик:

- профілактика захворювань дітей;
- консультування учнів, батьків і вчителів;
- участь у педагогічних консилиумах;
- застосування оздоровчих методик.

2. Стимулювання учнів початкових класів у школі і сім'ї до ведення здорового способу життя.

З цією метою здійснювалося:

- обґрунтування цінності здоров'я людини;
- роз'яснення впливу щоденних занять фізичними вправами;
- пояснення значення режиму дня для фізичного і психічного здоров'я учнів початкових класів;
- запровадження педагогічних ситуацій, які стимулювали рухову активність молодших школярів на уроках та у позаурочний час;
- роз'яснення впливу природи на людину на прикладі біологічних ритмів.

3. Практичне прищавання молодших школярів до виконання основних компонентів здорового способу життя.

З цією метою:

- відбувався інструктаж з методики самостійного виконання завдань на уроках і вдома (вивчення і застосування методик дихальної гімнастики);
- визначалась якість виконання вправ рухової активності;
- здійснювався контроль за змінами антропометричних показників молодших школярів шляхом позначення результатів у "Щоденнику зміцнення здоров'я".

Робота з батьками щодо формування у молодших школярів здорового способу життя проводилася через консультації психолога, медичних спеціалістів, комісії здоров'я в Раді школи, які виконували наступні функції:

- проведення діагностики емоційного стану, працездатності і стомлення, пізнавальної сфери;
- визначення біологічної дозрілості, стану здоров'я учнів, особливостей психофізичного розвитку;
- створення оптимальних можливостей для збереження здоров'я і психіки дитини у навчально-виховному процесі;
- створення умов для безпеки дитини і включення її самої у процес формування здорового способу життя і свого фізичного розвитку;
- розробка раціонального, заснованого на добових природних біологічних ритмах режиму дня школярів спільно з батьками.

У центрі уваги роботи з батьками знаходиться сім'я, тому що без родинного виховання досягти поставленої мети неможливо. Вчителі намагалися впливати на спосіб життя сімей через учнів. Щоб батьки стали співниками вчителів, потрібно було організувати педагогічний всеобуч батьків і переконати їх у необхідності вести здоровий спосіб життя, у його першорядному значенні для покращення і збереження здоров'я дітей, їх успішної навчальної діяльності, гармонійного розвитку дитини. Звичайно ж, основою цієї єдності виступав педагогічний колектив школи. Але вчителі, які мають великі педагогічні можливості, не є ні єдиним, ні достатнім джерелом виховних впливів на учнів. Тому в ході експериментального дослідження ми вважали за необхідне координувати зусилля школи і сім'ї в організації спільної діяльності, спрямованої на формування здорового способу життя молодших школярів. З цією метою відбувалося залучення батьків до участі в роботі комісії здоров'я, Ради школи та батьківських комітетів.

При висуванні кандидатур до складу комісії здоров'я та батьківських комітетів школи і класів враховувалися такі вимоги:

- позитивний особистий досвід виховання дітей;
- сприятливий психологічний мікроклімат у сім'ї;
- позитивне ставлення батьків до занять фізкультурою і спортом;
- здоровий спосіб життя батьків.

Щоб батьківські комітети були активною та ініціативною силою і могли здійснювати дійову допомогу в організації здорового способу життя молодших школярів, до їх складу рекомендували батьків – медичних працівників, учителів фізичної культури, активних прибічників здорового способу життя. З їхньою допомогою проводилися бесіди, оформлялись інформаційні куточки для батьків, готувались і проводилися конференції з питань здорового способу життя. Члени батьківського активу обговорювали зміст спільної діяльності школи і сім'ї, ділилися на батьківських зборах досвідом роботи.

Спільно з учителями школи члени батьківського активу організовували виставку педагогічної і науково-популярної літератури, періодичних видань з проблем збереження і зміцнення здоров'я молодших школярів.

До плану виставок були включені теми, які давали батькам загальне уявлення про сутність змісту здорового способу життя, потім теми звужувалися до конкретних рекомендацій.

Широко використовувалися тематичні бесіди на батьківських зборах, на яких виступали батьки – медичні працівники, учителі фізичного виховання, психологи, медперсонал школи з проблем: “Ми і наші діти”, “Відповідальність батьків за здоров’я дітей”, “Формування правильної поведінки молодших школярів”, “Значення сну у житті дитини”, “Біологічні ритми – годинник здоров’я” тощо. Це допомагає створити базу для підвищення рівня сформованості здорового способу життя дітей через усвідомлення проблеми батьками.

Важливе значення у роботі з батьківським активом під час дослідження мало ознайомлення батьків з результатами поглибленого медичного огляду дітей, показниками фізичної і біологічної готовності учнів початкових класів до навчання у школі. Такі повідомлення заслуховувалися на класних батьківських зборах. На конкретних прикладах батьки і діти переконувалися у позитивному впливі основних складових здорового способу життя на покращення здоров’я. Ця інформація викликала підвищений інтерес, спрямовувала увагу батьків на розширення обсягу знань з фізіології, гігієни, біоритмології, валеології.

Таким чином, у центрі уваги служби управління формуванням здорового способу життя молодших школярів під час роботи з батьками перебувала сім’я, яка має можливість успішно здійснювати особистісний підхід у вихованні дитини, тому що батьки краще за інших знають індивідуальні особливості своїх дітей, їх інтереси, потреби, сильні і слабкі сторони, проблеми у вихованні, які нерідко не привертають уваги оточуючих.

Формування у молодших школярів здорового способу життя ми розглядали як систему педагогічної, медичної і родинної взаємодії, використання усіх об’єктивних і суб’єктивних можливостей для забезпечення здоров’я молодших школярів.

Визначені організаційно-педагогічні умови дають можливість систематизувати і об’єднати діяльність всіх учасників виховного процесу з формування у молодших школярів здорового способу життя. Ця система містила навчальну, позаурочну роботу з учнями, гігієнічне виховання в сім’ї і відповідне самовиховання молодших школярів. Всередині кожного з елементів використовувались різні форми і методи педагогічного впливу.

Отже, запропонований підхід набуває ефективності не лише через навчання самих дітей дотримання вимог здорового способу життя, але й завдяки забезпеченню їх відповідними для цього умовами.

1. Воленко О.Н. и др. Как растить здоровое поколение? О новой программе для начальной школы // Педагогика. – 1995. – № 1. – С. 52-56.
2. Горашук В. Здоров’я учнів. Від чого воно залежить? // Рідна школа. – 1997. – № 3-4. – С. 55-56.
3. Зубалій М.Д., Закопайло С.А. Структурні компоненти здорового способу життя. – Одеса: НСУ, 2000. – С.394-399.
4. Оржеховська В.М. Методика позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок: Методичний посібник. – К.: ИСДО, 1995. – 263с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров’я // Зб. документів. – К., 2003. – С.132-138.
6. Спине О.В., Мошенець Г.О. Охорона здоров’я та життя дітей: Програма // Початкова школа. – 1996. – № 2. – С.20-22.

Ольга Максимович,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olha Maksymovych,
Candidate of Pedagogies,
senior lecturer of
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Оксана Максимович,
асистент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oksana Maksymovych,
assistant of the finance department of
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 504.37.013

ЗМІСТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШІЛ У СИСТЕМІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

TRAININGS OF ECOLOGICAL TRAININGS FOR PUPILS WHO STUDY AT SCHOOLS IN THE MOUNTAIN REGION

The article "nds out the content and the main points of ecological training and education of pupils on the conditions of living in the mountain region through the preservation of the national management of nature.

Key words: ecological education, ecological training, rational management of nature.

Екологічна освіта й виховання спрямовані на подолання споживацького ставлення до природи та її ресурсів, поєднання раціонального й емоційного у взаєминах людини з природою, що базується на принципах добра і краси, розуму, свідомості й патріотизму. Як цілісне культурологічне явище екологічна освіта включає процеси навчання, виховання, розвитку і формування особистості, сприяючи формуванню екологічної культури.

Оскільки в адміністративному плані Українські Карпати охоплюють значну частину Івано-Франківської області, а Карпати взагалі є "унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, ...важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування", потрібно визнати "важливість та екологічну, культурну і соціально-економічну цінність гірських регіонів" [1, 10]. Зокрема, в Івано-Франківській області працює 225 шкіл зі статусом гірських. Тому безперечно важливим є наукове дослідження у рамках проекту "Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку". Серед означених напрямів дослідження важливу роль відіграють екологічний та природоохоронний, зокрема екологічне виховання учнів гірських шкіл у відповідності

до положень Альпійської та Карпатської конвенцій, робота гірських шкіл із природоохоронного виховання учнів [2, 67].

Екологічне виховання потрібно розглядати як неперервний процес, що охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення на основі врахування таких принципів діяльності:

- неперервність, системність і систематичність забезпечують організаційні умови формування екологічної культури особистості, наступність між окремими ланками освіти;
- міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури здійснюється на основі включення різнобічних знань екологічного спрямування у навчальний процес закладів освіти: ЗОШ, ВНЗО й ін. та їх логічного підпорядкування основній меті екологічної освіти ;
- висвітлення екологічних проблем на глобальному, національному і регіональному рівнях, а також практична участь у розв'язанні місцевих екологічних проблем. “Мислити глобально, діяти локально”, – так образно можна виразити цей принцип, використовуючи девіз відомої організації “Грінпіс”;
- спрямованість на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, гармонізацію стосунків з навколишнім середовищем. Цей принцип виражається формулою: “Відчувай, спостерігай, узагальнюй, дій”, тобто поряд із високою екологічною компетентністю акцентується увага на формуванні загальнолюдських і національних норм моралі, оціночно-критичного мислення, емоційно-художнього сприйняття довкілля, засвоєння правових норм поведінки [3, 60].

Підвалини нинішньої екологічної освіти обговорювались у Парижі в 1968 році під час Міжурядової конференції ЮНЕСКО з питань раціонального використання та охорони ресурсів біосфери. Була затверджена широка програма дій “Людина та біосфера”, у якій уперше наголошено на глобальному, загальнонародському характері природоохоронної освіти.

Розгляд еколого-педагогічних питань було продовжено на Міжнародній нараді (штат Невада, США, 1970) з проблем включення екологічної освіти до шкільних програм. 1972 року на конференції ООН у Стокгольмі було проголошено зв'язок між освітою та станом довкілля і висловлено підтримку екологічної освіти міжнародними організаціями ЮНЕСКО-ЮНЕП, за їх ініціативи започаткована Міжнародна програма з екологічної освіти (1975).

Загальну стратегію розвитку освіти в галузі навколишнього середовища та завдання екологічної освіти затвердила перша Міжнародна конференція з освіти у сфері довкілля під егідою ЮНЕСКО-ЮНЕП у Тбілісі (1977).

У Ріо-де-Жанейро (1992) на конференції ЮНЕСКО з питань навколишнього середовища 198 країн ухвалили програму дій міжнародного партнерства у XXI столітті – “Адженда-21”, зокрема в розділі 36 цього документу проголошено, що освіта всіх рівнів має формувати у народів екологічну свідомість, цінності збереження навколишнього середовища світу.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст. серед пріоритетів державної політики визначено екологічний: формування в молоді нагальної потреби екологічної культури, яка є складовою загальної культури особистості.

У Концепції екологічної освіти та виховання в Україні (2002) підкреслюється, що формування екологічної культури як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України забезпечує не тільки набуття широкого кола знань, а й розвиток достатнього рівня почуття особистості і суспільної відповідальності за стан природного середовища та вироблення потреби адекватних дій щодо його раціонального використання, збереження та відновлення природних ресурсів.

Проблемі екологічного виховання дітей, взаємовідносин людини і природи приділяється багато уваги і в нашому регіоні, зокрема 2002 року в м. Косові було проведено Міжнародний Рік Гір, а 2004 року створено Український національний Комітет Гір (нині його очолює заступник голови райради Дмитро Стефлюк).

Як підкреслюють дослідники проекту “Гірська школа” (провівши попередні обстеження), у роботі значної частини вчителів не склалася система використання природних чинників для кращого розвитку дітей і підвищення ефективності навчально-виховної роботи (залучення дітей до традиційних у горах видів діяльності, глибшого розуміння взаємозалежностей діяльності людей від умов природи, обумовленість звичаїв, традицій, народної творчості гірськими ландшафтами і способом господарювання тощо) [4, 81].

Формування екологічної культури в учнів сприяє усвідомленню себе як частки природи, розумінню важливості правильної поведінки в природному середовищі, вмінню передбачати і оцінювати наслідки власної побутової чи виробничої праці, ухвалювати рішення щодо усунення негативних наслідків діяльності, підпорядкування діяльності інтересам раціонального природокористування.

Система екологічного виховання учнів гірських шкіл передбачає врахування таких основних аспектів:

- національний, регіональний та місцеві підходи до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування;

- гуманістична спрямованість і зростаюча роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства (раціональне використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, захист середовища від забруднення промисловими та побутовими відходами);
- збереження фізичного і духовного здоров'я людини;
- зв'язок між набутими екологічними знаннями і життям, розкриття їх цінності у виробництві, повсякденній діяльності людини.

Тобто зміст екологічної освіти орієнтований на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії, вдосконалення самої людини.

Ліси Карпат мають стати зоною рекреації для Європи, зокрема лісові краєвиди Передкарпаття і гірські схили Карпат Івано-Франківщини. Морфологічні риси рельєфу Карпат сприятливі для влаштування пішохідних пізнавальних туристичних маршрутів і стежок: найбільш придатними в області для рекреації є гірсько-долинні ландшафти рік Прута, Бистриці Солотвинської, Бистриці Надвірнянської, Лімниці, Свічі з Мізунькою і Сукель. Середньогірські і високогірські види ландшафтів, які характеризуються високим ступенем залісненості, малодоступним рельєфом, придатні для спорадично-епізодичного відпочинку: туристичних, пішохідних чи кінних маршрутів, зимових спортивно-оздоровчих заходів.

Тому залучення учнів до організації різного роду відпочинку туристів (виготовлення лавочок, столиків, піднавісів тощо, а також у вільний час робота повідниками на маршрутах), розчищення потічків і річок, посадка дерев тощо – все це вчить їх бути добрими господарями, а також навчає відповідальності, бережливості, вміння любити й оберігати природу, турбуватися про екологію довкілля. Так, під час проведення акції “Майбутнє лісу в твоїх руках” на території Делятинського державного лісгосподарського підприємства учнями 15 гірських шкіл посаджено 13473 дерева на площі 8,5га [5, 86].

Міжнародний досвід свідчить, що неформальна екологічна освіта може відігравати досить значну роль у вихованні екологічної культури нації. Однією з особливостей неформальної екологічної освіти є оперативне, ефективне й максимально широке розповсюдження екологічної інформації, можливість швидко формувати громадську думку, пропагувати альтернативні, найбільш раціональні, екологічно чисті методи природокористування. Однак для організації неформальної екологічної освіти в Україні зроблено значно менше, ніж у світі.

Важливу роль у вирішенні екологічних проблем можуть відіграти недержавні громадські організації (самій державі не справитися із екологічним захистом населення) через підвищення громадської активності в органах місцевого управління і самоврядування, посилення впливу політичних партій та блоків на підвищення екологічної свідомості та культури населення, що пов'язано із загостренням проблем охорони здоров'я, навколишнього середовища, безпеки продуктів харчування тощо.

Найбільш масовими та активними в Україні є такі громадські екологічні організації: Всеукраїнська екологічна Ліга, метою якої є стабілізація екологічної ситуації, формування природоохоронного менталітету, підвищення рівня екологічної освіти і культури громадян; УЕА “Зелений світ”, що займається розв'язанням екологічних проблем, освітою, роботою із засобами масової інформації, здійснює широке співробітництво з іншими вітчизняними та міжнародними громадськими організаціями тощо; Українське товариство охорони природи займається виховною та просвітницькою діяльністю, залученням широких верств населення до проведення заходів практичного збереження та відтворення навколишнього природного середовища; МАМА-86 – проводить просвітницьку діяльність серед широких верств населення, особливо жіноцтва; Всеукраїнська дитяча спілка “Екологічна варта” – сприяє вихованню екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної праці з дітьми та молоддю; Національний екологічний центр України, Українське товариство охорони птахів, Всеукраїнський благодійний фонд “Паросток” та інші.

Об'єднує громадські екологічні організації Громадська рада, яка функціонує при Мінприроди України, та Громадські ради обласних управлінь Міністерства. Метою їх діяльності є забезпечення сприятливих умов для вирішення екологічних проблем та ширшого залучення громадськості до участі в підготовці та прийнятті важливих рішень при державному управлінні екологічною безпекою, контроль за дотриманням законодавства і нормативів природокористування.

В Івано-Франківській області приділяється значна увага екологічній освіті. Запроваджується комплексна система, згідно з якою екологічні знання набувають учні шкіл, середніх спеціальних навчальних закладів, студенти університетів. У середніх школах області екологічні питання вивчаються на уроках природознавства, географії, фізики, біології, хімії. У формуванні екологічної культури школярів важливу роль відіграє обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, який функціонує як координаційно-методичний заклад з розвитку природоохоронної, дослідницької та екологічної роботи зі школярами та учнівською молоддю. В області створені і функціонують 38 екологічних стежок, 225 загонів “зелених патрулів”, 120 загонів “голубих патрулів”.

Держуправління екоресурсів співпрацює з 16 громадськими екологічними неурядовими організаціями. Місцеві осередки Українського товариства охорони природи проводять екологічні диспути, асамблеї з участю учнівської і студентської молоді, інші екологічні заходи із залученням громадськості до охоро-

ни, відновлення і раціонального використання природних ресурсів. Усі екологічні організації Прикарпаття взяли участь у розробці міжнародних проектів із проблем захисту довкілля.

Для зміцнення і розширення взаємодії державних природоохоронних органів з громадськістю, сприяння всебічному розгляду і вирішенню на високому професійному рівні питань, пов'язаних з екологічним вихованням населення та пропагандою природоохоронних знань, при держуправлінні екоресурсів в Івано-Франківській області діє Громадська рада. До її складу увійшли представники зареєстрованих громадських організацій екологічного спрямування: обласної організації "Наш дім", обласної організації Українського товариства охорони природи, Івано-Франківського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, сільського осередку "Екологічна ліга", Коломийської територіальної організації "Зелений світ", громадської екологічної організації "Екоплай", громадської екологічної організації м.Яремче "Едельвейс", громадської екологічної організації м.Косова "Едельвейс".

У червні 1998 року в м.Орхус (Данія) представники 39 країн четвертої Конференції міністрів "Довкілля для Європи" підписали Орхуську конвенцію "Про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля".

3-поміж інших заходів, спрямованих на поліпшення взаємодії з громадськістю, в нашій області відкрито при держуправлінні екології та природних ресурсів Орхуський інформаційно-тренінговий центр. Залучення науковців до роботи центру дозволило розширити кількість послуг, які надаються громадянам при звертанні до нього. Це, зокрема, інформація про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів; надзвичайні екологічні ситуації та заходи щодо їх ліквідації; розробку та прийняття екологічних програм, планів дій, а також документів з питань екологічної політики; екологічні проблеми регіону та можливі шляхи їх вирішення з метою залучення населення до участі у прийнятті рішень, що стосуються навколишнього природного середовища; наміри щодо розміщення об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, які вимагають проведення оцінки впливу на довкілля; інші екологічні фактори, що є важливими для громадськості при здійсненні нею громадської екологічної експертизи.

Основні напрями діяльності та заходи щодо покращення екологічного виховання учнів:

1. Екологічне виховання та освіта спрямовані на здобуття фундаментальних екологічних знань через екологізацію спеціальних навчальних дисциплін і екологічне просвітництво, що забезпечить формування цілісного екологічного мислення молоді.
2. Покращення позакласної та позашкільної роботи в системі ЗОШ та позашкільних установ з екологічної освіти та виховання, зокрема гурткової роботи, яка включає екскурсійну, експедиційну, дослідницьку діяльність та участь у масових заходах екологічного змісту. Організаторам гуртків "Юні друзі природи", "Юні екологи", "Зелені патрулі", "Блакитні патрулі", "Юні охоронці природи", "Екологи-краєзнавці" тощо варто використовувати як традиційні форми роботи для формування екологічної культури, так і нетрадиційні – різні колективи екологічної просвіти (агітбригади), екотеатри, екостудії, гуртки фотоекологів, екокореспондентів тощо - для набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем у різних галузях виробництва, зокрема і в сільському господарстві та сфері побуту.
3. У рамках екологічної освіти молоді створення Всеукраїнського еколого-природничого комплексу "Екологос" (об'єднання профільних та наметових екологічних таборів у різних областях України з метою організації виїзних форм навчання) для залучення учнівської молоді до науково-освітніх досліджень, практичної природоохоронної роботи під час комплексних екологічних експедицій, формування екологічної свідомості в напрямі гармонізації стосунків з природою на засадах сталого розвитку.
4. Істотну роль у розвитку екологічної свідомості відіграють масові природоохоронні заходи національного, обласного та місцевого рівнів (акції, конкурси, конгреси, кампанії, операції тощо):
 - у рамках Всеукраїнського конкурсу "Мій рідний край, моя земля" в області проводять різні походи, акції, операції, дослідницькі тури, зокрема кампанія "Зелена весна", "Птах року", "Посади своє дерево", "Первоцвіти", "Джерельце", "Нерест", конгрес "Живи, земле" тощо;
 - акція "День довкілля" є однією з наймасовіших. Конкретні природоохоронні заходи її спрямовані на поліпшення стану довкілля: озеленення, очищення водних джерел, збереження та розширення природо-заповідних територій тощо;
 - відновлення та охорона водних джерел у рамках акції "Жива вода", "До чистих джерел", екоаквініспекція;
 - збереження малих річок під час проведення акцій "Малим річкам – велику воду", "Ріки мого дитинства", "Стан прибережних смуг");
 - практична природоохоронна діяльність завдяки вивченню стану лісових ресурсів (програми роботи шкільних лісництв, акції "Збережемо ялинку").
5. Проведення олімпіад з екології, які мають позитивне значення для розвитку екологічної освіти та виховання школярів.

6. Здійснення неформальної екологічної освіти всіх верств і категорій населення за допомогою засобів масової інформації (телебачення, радіо, газет, журналів), а також шляхом організації постійно діючих і тимчасових фотовиставок, фестивалів, олімпіад, конкурсів екологічного спрямування, проведення тематичних науково-популярних лекцій.

7. Розробка серії екологічних програм (навчального, науково-популярного, локально- і регіонально-інформаційного характеру тощо) за участю висококваліфікованих екологів, фахівців з педагогіки, технології, філософії, соціології з метою досягнення максимального освітньо-виховного ефекту та врахування особливостей сприймання різних категорій населення для поглиблення екологічного виховання та свідомості громадян, збереження природного різноманіття і краси України, забезпечення чистоти, санітарного благополуччя та благоустрою населених пунктів для українського радіо і телебачення з використанням найновіших методів і засобів педагогічного впливу.

8. Інформування Держкомтелерадіо України, іншими засобами масової інформації населення держави про екологічну безпеку, про охорону довкілля, захист лісів від пожеж, дбайливе ставлення до водних об'єктів та їх охорону, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, санітарно-гігієнічний стан навколишнього середовища й інші аспекти тематики, що стосуються кожного громадянина України.

9. Забезпечення ЗМІ належної інформаційної підтримки різноманітних природоохоронних акцій: "Збережемо довкілля", "Ми й довкілля", "Озеленення і благоустрій", "Благоустрій", "Місячник благоустрою", "Зелений паросток майбутнього", "Де працюємо й живемо – самі порядок наведемо", "Всеукраїнська акція", "Діємо спільно на користь рідного села", "Упорядкуймо світ навколо себе", "Чисте село", "Міста і села чепуряться". Розміщення у друкованих ЗМІ тематичних матеріалів, публікацій, фоторепортажів, інтерв'ю. Про актуальність теми свідчать газетні заголовки – "Турбуючись про природу, турбуємось про себе", "На боротьбу зі сміттям", "Самі для себе", "Оголошено місячник благоустрою", "Наведемо лад у нашому районі" та інші.

10. Широке залучення до вирішення завдань екологічної освіти рекламного-комерційного апарату, організація публічних дискусій з екологічних проблем.

11. Постійне видавництво матеріалів екологічного спрямування у збірниках наукових праць, науково-методичних збірниках тощо. Так, 2004 року видано три номери науково-методичного вісника "Еколого-натуралістична творчість", три номери науково-художнього журналу для дітей та юнацтва "Паросток", науково-методичний посібник "Основи екологічної освіти та виховання у позашкільних навчальних закладах" та спеціальний випуск журналу "Рідна школа" з екологічною тематикою.

12. Екологічній освіті населення покликані сприяти зоо- та дендропарки, природозаповідні об'єкти, краєзнавчі музеї, туристичні організації.

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що екологічна освіта та виховання є одними з найважливіших механізмів побудови нового суспільства, яке базується на дбайливому ставленні до довкілля. Головною метою екологічної освіти та просвіти є формування нового світогляду та створення підґрунтя для імплементації постулатів сталого розвитку на рівні як пересічного громадянина, так й управлінця будь-якого рівня. Слід пам'ятати, що сьогоднішній учень є природокористувачем, а випускник школи стає розпорядником природних ресурсів. І чим більше він буде знати про Карпати як екосистему, причини і наслідки катастрофічних паводків, селів, зсувів тощо, біорозмаїття і тваринний світ, міжнародні, державні, регіональні і місцеві природоохоронні програми і буде готовий до участі в природоохоронних заходах, тим вагоміше він вплине на навколишнє природне середовище, його екологічне мислення, природоохоронна культура стануть способом життя.

1. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат // Гірська школа Українських Карпат. – Науково-методичний журнал: Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С.10-17.

2. Орієнтовна тематика дослідження проблем навчання, виховання і розвитку учнів гірських шкіл // Гірська школа Українських Карпат. – Науково-методичний журнал: Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С.67-70.

3. Максимович О. Концептуальні засади раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища Івано-Франківської області. – К.: Науковий світ, 2006. – 73 с.

4. Хрущ В. Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів // Гірська школа Українських Карпат. – Науково-методичний журнал: Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С.76-82.

5. Калущий І. Спільна робота гірських шкіл та лісгосподарств з оптимізації рекреаційного лісокористування // Гірська школа Українських Карпат. – Науково-методичний журнал: Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С.86-90.

Інна Червінська,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Inna Chervinska,
Candidate of Pedagogics,
senior lecturer,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education,
the Precarpathian National University named after Vasyl
Stefanyk

Галина Довганич,
директор Розточківської ЗОШ I-III ст.
Долинський район,
Івано-Франківська область

Halyna Dovhanych,
director of Roztychky secondary school of I-III grade,
Dolyna district,
Ivano-Frankivsk region

УДК 373.3

ГІРСЬКА ШКОЛА ЯК ОСЕРЕДОК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ, КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

HIGHLAND SCHOOL AS A TRAINING-METHODICAL AND CULTURAL AND EDUCATIONAL CENTER OF THE REGION

In the article features of functioning of rural secondary schools of mountain region are considered. Authors analyze training-methodical and cultural and educational activity of teaching staff of [oztychky secondary school of _ - _ grade which is in the remote mountain village.

Key words: training-methodical activity, cultural-educational center, highland school, teaching and educational complexes, family school.

\$ психолого-педагогічного аналізу діяльності сільської школи пов'язана з важливими навчально-методичними і культурно-освітніми завданнями, які стоять перед освітніми закладами гірського регіону. Актуальність теми, що розглядається, зумовлена особливостями функціонування сільських загальноосвітніх навчальних шкіл за нових соціально-економічних та громадсько-політичних умов, за яких заклади освіти розширюють свої навчально-методичні, фінансово-правові та інформаційні повноваження і поступово стають все більше самостійними. Такі процеси істотно впливають на функціонування всієї системи освіти, але особливо гостро це позначається на діяльності закладів освіти у гірській місцевості України.

В умовах утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України і держави в цілому важливим чинником є модернізація системи освіти. Чільне місце в ній посідає сільська школа, яка виконує не лише

педагогічну, а й соціальну функцію, зберігає генетичний потенціал українського етносу на Прикарпатті, відіграє роль провідного і визначального осередку соціально-культурного, інформаційно-технологічного, науково-просвітницького та ідейно-духовного життя територіальної громади.

+ \$ 1, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми, засвідчує, що школа як інноваційний заклад на селі повинна виступати не тільки навчально-методичним, а й культурно-освітнім центром розвитку сільського середовища. Питанням аналізу організації діяльності сільської школи, невід'ємною складовою якої є навчально-виховний процес та робота вчителя, присвячені праці відомих учених В.Сухомлинського, Г.Ващенко, І.Беха, О.Савченко, І.Зязюна, Р.Охрімчук та ін.

/ # е розкрити пріоритетні напрями діяльності сільської загальноосвітньої школи щодо розвитку освітнього середовища гірського регіону.

1. Розглядаючи освітню діяльність сільської школи як важливий чинник соціальних перетворень, необхідно враховувати той факт, що можливості її впливу на розвиток сільського соціуму значні, проте і труднощі, з якими зустрічається сільська школа, також немалі.

Сільська загальноосвітня школа виконує комплекс освітньо-виховних завдань, які визначені Основним Законом нашої країни – Конституцією, Законами України “Про освіту”, Постановою Кабінету Міністрів “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи” та іншими нормативно-правовими документами й актами.

Проблеми сільської школи, їх навчально-методичне, фінансове, правове та кадрове забезпечення є особливо актуальними для освітян Прикарпаття і перебувають в центрі уваги громадськості краю, оскільки із 768 загальноосвітніх шкіл Івано-Франківщини 603 розташовані в сільській місцевості, в тому числі 270 – у віддалених гірських районах. Сільські освітні заклади становлять 78,5 % загальної кількості шкіл.

Івано-Франківщина – особливий освітянський регіон, де успішно співіснують і діють традиційні школи й авторські, відомі й маловідомі, великі і малочисельні, школи – навчально-виховні комплекси і школи-родини. В області активно впроваджується в життя регіональна програма розвитку “Освіта на 2002-2015 р. р.”, якою передбачено певну систему заходів щодо розвитку освіти, у тім числі й у селах, які розташовані переважно в гірській місцевості [1, 4].

Педагогічний колектив Розточківської ЗОШ І-ІІІ ст. Долинського району працює над практичною реалізацією основних положень Національної доктрини розвитку освіти України. У своїй діяльності керується законами, нормативними актами Міністерства освіти і науки України, Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, власним статутом [10].

Головна мета Розточківської ЗОШ – підвищення рівня навчальних досягнень і виховання підростаючого покоління. Педагогічним колективом створено комплексну програму розвитку школи, яка передбачає всебічний гармонійний розвиток особистості, формування в учнів національної самосвідомості та здорового способу життя.

Пріоритетним напрямом діяльності педагогічного колективу школи є формування громадянської компетентності школярів. Навчально-виховний процес у школі здійснюють 19 педагогічних працівників, з яких учителів вищої категорії – 10 (52,6 %), першої категорії – 2 (10,5%), педагогічні звання “старший вчитель” присвоєно 3 педагогам. Школа повністю укомплектована педагогічними кадрами, освіта всіх педагогічних працівників відповідає посаді та предмету, який викладають.

У школі є 13 класів-кабінетів, оснащених відповідно до сучасних вимог, бібліотека з фондом 4227 примірників, що сприяє покращенню ефективності навчання.

Навчально-методична діяльність педагогічного колективу школи спрямована на вирішення проблеми “Пошук нових методичних підходів та технологій організації навчально-виховного процесу”. Для реалізації поставлених завдань педагоги працюють над удосконаленням методичної роботи. Ефективно діють методичні об'єднання вчителів початкових класів, природничо-математичного та гуманітарного циклів, філологічних дисциплін, класних керівників, на яких розглядаються актуальні проблеми розвитку та діяльності сучасної школи. За останні роки на базі Розточківської ЗОШ І-ІІІ ст. проводилися такі районні семінари: директорів шкіл (Г.В. Довганич.), вчителів історії (О.Т. Гошовська.), вчителів музики (І.М. Кос.), вчителів трудового навчання (В.Я. Гошовський), учителів зарубіжної літератури (Я.М. Федів.), учителів української мови і літератури (П.І. Тимочко.), вчителів хімії (Л.Ю. Волковецька.), вчителів фізики (Г.Й. Житчук.), вчителів початкових класів (Н.М. Настасян.).

Колектив школи успішно працює над підвищенням рівня професійної компетенції вчителів, оволодіння ними сучасними технологіями навчання та виховання, інноваційними методами та формами організації навчально-виховного процесу. Реалізовувати поставлені завдання педагогам вдається завдяки чітко організованій системі педагогічного менеджменту, самоосвіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

У школі працюють учителі-новатори Р.С.Монташевич, О.Т.Гошовська, передовий педагогічний досвід яких вивчається на рівні освітян району та області. Педагоги школи залучаються до різноманітних творчих педагогічних об'єднань, конференцій, семінарів, конкурсів. Так, зокрема у 2006/07 навчальному році

у Всеукраїнському конкурсі “Вчитель року” взяв активну участь учитель трудового навчання Розточківської ЗОШ І-ІІІ ст. В.Я. Гошовський, про що свідчить нагорода районного відділу освіти Долинської райдержадміністрації.

Згідно з даними обліку дітей шкільного віку, в селі налічується 70 учнів. Шкільний контингент поповнюється учнями Станковецької школи І ст. За останні чотири роки відбувались такі зміни в контингенті дітей: у 2004-2005 н. р. – 92 учні; у 2005-2006 н. р. – 107 учнів; у 2006-2007 н. р. – 109 учнів. Зі 109 учнів, що навчаються у школі, 57 - з малозабезпечених сімей, 59 школярів – із багатодітних, а двоє – діти-напівсироти. Всі школярі з малозабезпечених сімей забезпечуються безкоштовним харчуванням. Для цього використовуються кошти з фонду відділу соціального захисту громадян. За підсумками ІІ навчального семестру 2006-2007 н. р. учні школи мали такий рівень навчальних досягнень: високий - 15%; достатній - 27 %; середній - 54%; початковий - 4%.

Основним завданням педагогічного колективу щодо збереження контингенту учнів є: створення сприятливого мікроклімату для навчання і дозвілля учнів, підвищення відповідальності кожного вчителя за якість викладання предмета.

Проблема віддалених гірських, малокомплектних чи малонаповнюваних шкіл в Україні, як і в багатьох інших країнах, є не лише економічною, демографічною, а радше соціальною і моральною. Школа в селі відіграє важливу роль для сільської громади як єдиний, звичайно, крім церкви, культурно-просвітницький і духовний центр. Вона виконує особливу соціокультурну місію, тому що саме школа має найбільші можливості передавати й увіковічнювати культурну спадщину народу та одночасно готувати ґрунт для соціального оновлення, прищеплюючи здібності та формуючи вміння, які необхідні будуть у майбутньому.

Освіта за своєю природою спрямована в майбутнє. Здійснювати підготовку людей до життя в майбутньому соціумі через швидкий темп розвитку науково-технічного прогресу та суспільної думки стає дедалі важче. Адже школа, яка орієнтується лише на сьогоднішній день, фактично готує молоду людину до життєдіяльності, як не прикро, у суспільстві вчорашнього дня. Тому “важливо не пристосовувати навчання і освіту до вмираючого суспільства, а виривати їх з соціуму, створюючи і застосовуючи на практиці випереджувальні форми та технології організації навчального процесу” [2, 10].

Сьогоднішня сільська школа в гірській місцевості з різних, як суб’єктивних, так і об’єктивних причин ще не в достатній мірі приділяє увагу підготовці учнів до ведення сільськогосподарського виробництва. Сучасне господарювання на селі вимагає значно більших організаторських здібностей, умінь адекватно оцінити ситуацію, прийняти єдино правильне рішення, впроваджувати нові, прогресивні методи господарювання, які б сприяли інтенсифікації сільського господарства.

Освіта на селі покликана підготувати сільських дітей до здобуття знань та необхідної кваліфікації у вищих навчальних закладах. Успішний житель гірської місцевості в силу специфіки його праці та соціального і природного середовища повинен бути всебічно освіченим, володіти основними компетенціями, вміти знаходити необхідні знання в обмеженому інформаційному просторі, можливо, навіть більше, швидше і краще, аніж мешканець великого міста.

Соціально-економічні реформи, що відбуваються в сільському господарстві, зумовлюють появу низки проблем, які суттєво впливають на стан і розвиток сільської освіти.

Над вирішенням окресленої проблеми працює у певних напрямках і Розточківська школа, за якою закріплені загальна територія площею 1,957 га, площа навчально-дослідної ділянки становить 1,65 га, де розміщені багаторічні трави, сад, плодоягідний, овочевий та квітниковий відділи. Так, з метою кращого оволодіння знаннями і вміннями із сучасного сільськогосподарського виробництва вчителі біології та трудового навчання створили гурток “Юний господар”, на заняттях якого учні знайомляться з основами сучасного землеробства, вивчають лікарські та технічні рослини, досліджують особливості їх росту і розмноження в умовах гірської природної зони. Спільно з науковцями Природничого інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника учні проводять на пришкольній навчально-дослідній ділянці досліди та спостереження щодо впливу природного середовища на ріст рослин.

Педагогічні дослідження показують, що результати засвоєння знань значною мірою залежать від культурного розвитку учнів. Це черговий раз підтверджує нагальну потребу вдосконалення змісту освіти, технологій викладання, методичного забезпечення навчально-виховного процесу. Необхідно розвивати варіативні освітні системи, які базуються на визнанні культурних відмінностей між містом і селом, що особливо актуально для створення ефективно працюючої сільської школи. Проте, на превеликий жаль, й досі не вивчено, як ці відмінності відбиваються на процесі навчання та виховання особистості.

Пануюча за радянських часів догматична теза про поступове усунення відмінностей між селом і містом призвела до того, що вони майже не враховуються в системі освіти. Як міські, так і сільські школи працюють за однаковими навчальними програмами, стандартними підручниками, вчителі застосовують однотипні методи та форми навчання. Однак “в умовах становлення плюралістичної сис-

теми освіти в Україні не можна нехтувати педагогічною значущістю того факту, що способи мислення і здобуття знань залежать від культури та є невіддільними від усіх аспектів культуротворчої діяльності” [2, 9]. Адже сільські учні, порівняно з міськими, більше потерпають від шкільних проблем та невдач, від пануючого у багатьох регіонах інформаційного вакууму, в них набагато менше можливостей щодо вільного доступу до провідних спеціалістів у тій чи іншій галузі, до центральних бібліотек, різноманітних діючих культурно-освітніх центрів. Нерідко це пояснюється “виродженням генофонду сучасного сільського населення”, невідповідним рівнем підготовки вчителів до роботи в сільській школі, певними економічними чинниками.

Значна кількість учнів загальноосвітніх шкіл, орієнтуючись на суворі реалії життя у світі дорослих, на жаль, відчуває байдужість до навчального процесу. Діти, що вчать у “престижних” школах, де панує культ знань, вимогливіші до організації навчального процесу, прагнуть партнерської, рівноправної взаємодії з учителями, педагогічним колективом в цілому [8].

Дитина в школі чекає на висококваліфікованого вчителя, незважаючи на суспільні катаклізми, а сам учитель прагне відчувати моральне задоволення від своєї праці. Тому адміністрація школи, вчителі з великим педагогічним досвідом зосереджують свою увагу саме на психологічних аспектах початкового етапу педагогічної діяльності вчителів-початківців. Із цією метою створена і успішно працює “Школа молодого педагога”, основним завданням якої є допомогти адаптуватися молодим педагогам у нових умовах освітнього середовища.

“Концентрація ресурсів і прав, яка сьогодні сформована навколо великих центрів, призвела до того, що громадянин України, який народився, наприклад, у селі будь-якої області, що далеко від Києва, може отримати фінансування по медицині, освіті, по культурі в шість разів менше, ніж у Києві, в чотири рази менше, ніж у будь-якому обласному центрі” [3, 4].

Раніше школа, особливо в селі, була центром усього громадського життя. Тепер навіть обсяги роботи гуртків скорочуються, так само, як і мережа позашкільних закладів. Ті, що залишилися, змушені заробляти гроші, надаючи платні послуги. У результаті свій вільний час діти проводять на вулиці, яка демонструє їм специфічні моделі поведінки. Статистика стверджує, що лише за 2004 рік неповнолітні скоїли понад 30 тисяч злочинів. За рахунок дітей шкільного віку молодшає “соціальне дно”. Все гострішою стає проблема профілактики підліткової злочинності, наркоманії й алкоголізму в українських школах [3]. Свідченням цього є події в освітніх закладах Чернівців, Миколаєва, Києва та багатьох інших.

Підтверджується стара мудрість: хто не хоче давати гроші на школу, змушений давати їх на тюрми. Далеко не завжди школа, як би вона не працювала, якими б методами не послуговувалася, здатна самостійно виховати в учня повагу до людської гідності, толерантність і любов до ближнього, справедливість і солідарність. Це спонукає до налагодження нових форм співпраці школи, сім’ї і громадськості, тому що лише спільними зусиллями можна вирішити окреслені проблеми. Соціально-педагогічна робота вчителя з сім’єю реалізується шляхом використання різноманітних методів, прийомів та форм роботи: індивідуальні; групові; масові.

Вирішення завдань виховної роботи у Розточківській ЗОШ здійснюється за такими напрямками: трудове, естетичне, громадянське, правове, екологічне. Проведено виставки малюнків за творами поетів, конкурси на краще читання поезій, конкурси творчих робіт та стіннівок.

Відповідно до “Концепції превентивного виховання дітей і молоді у національній системі освіти” правовиховна робота спрямована на поглиблення правових знань молодшої людини, формування громадянської відповідальності, самодисципліни та особистої переконаності в необхідності суворого дотримання чинних у суспільстві моральних і правових норм.

З метою попередження негативних тенденцій у поведінці неповнолітніх у школі склалася своєрідна система профілактичної роботи: контроль за відвідуванням учнями школи ведеться класними керівниками та черговими вчителями. Також здійснюється діагностика дітей, схильних до правопорушень. Із цими учнями проводять відповідну виховну роботу, за ними закріплені вчителі-наставники, підтримуються зв’язки з батьками, розроблена тематика днів профілактики.

Випадків неадекватної поведінки учнів у школі майже не спостерігається. Працює телефон довіри для учнів та батьків, консультування яких проводить практичний психолог О.М. Кітраль. З профілактичною метою проводять тестування, індивідуальні профілактичні бесіди, анкетування. Важливе місце в системі правової освіти відведено роботі з батьками. Для них проведено конференцію “Батьки очима дітей”, круглий стіл “Екологія і ми”, відверта розмова “Роль батька в сім’ї”.

Тісна співпраця з батьками та громадськістю, запровадження інноваційних підходів до організації навчального процесу – це те, що формує позитивний імідж освітнього закладу. Саме тому вчитель має бути не тільки ключовою постаттю у сучасних освітніх процесах, а й духовним наставником у суспільстві, а школа – навчально-методичним, культурно-освітнім центром. Від їх діяльності та підготовки залежить не лише якість шкільної освіти, а й “рівень духовної культури суспільства, утвердження демократичних цінностей та процесів” [3, 3].

На вирішення окреслених завдань спрямована й Державна програма “Вчитель”, реалізуючи яку, колектив Розточківської школи постійно працює над становленням авторитету вчителя. Із цією метою педагогам надається можливість підвищувати кваліфікацію, займатися самоосвітою, тому що учитель є головною дійовою особою у процесі реформування освіти. Адміністрація освітнього закладу прагне, щоб спільна діяльність педагогічного колективу школи, батьків та громадськості стала зразком розвитку сільської школи на засадах поєднання принципів народності, гуманізму і втілення сучасних вимог до організації навчального процесу.

Колектив школи намагається налагодити навчально-виховний процес і працювати, виходячи із позицій середовищного підходу, який нині дуже активно і різноманітно застосовується в практиці роботи інноваційних закладів освіти. Освітнє середовище – це “сукупність об’єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об’єктів, необхідних для успішного функціонування освіти” [4, 396]. Шкільне середовище характеризується сукупністю умов і впливів, у тому числі й людських, які оточують учня, це простір для повноцінного життя всього шкільного колективу. Педагоги школи поділяють думку відомого вченого, дослідника проблем сільської школи О.Я.Савченко, що “у пошуках нових моделей розвитку сучасних шкіл сільської місцевості необхідно провести глибоке порівняльне дослідження діяльності цих шкіл, щоб визначити їх інваріантні ознаки, а також особливості, що зумовлені авторськими педагогічними системами, впливом тогочасних умов на їх реалізацію” [5, 17], і намагаються у подальшій діяльності створити таку інноваційну модель школи майбутнього, яка ефективно функціонуватиме в умовах гірського середовища. Вчителі продовжують працювати над пошуком варіативних моделей організації навчально-виховного процесу, апробують досвід кращих, досліджують, упроваджують педагогічні інновації у практику роботи школи з метою покращення надання освітніх послуг для мешканців сіл гірського регіону.

Вихованці школи – неодноразові переможці різноманітних конкурсів, олімпіад, спортивних змагань. З кожним роком зростає рейтинг участі школярів Розточківської ЗОШ в олімпіадах з базових предметів. Вони були переможцями II етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад. А серед педагогів школи – лауреати, переможці конкурсів педагогічної майстерності, автори цікавих програм та методик вивчення окремих предметів. Ретроспективний аналіз, який ретельно веде дирекція школи, свідчить, що її найкращі випускники посідають гідні місця в рейтингах найпрестижніших вищих навчальних закладів України.

Директор Розточківської ЗОШ I-III ст. Галина Довганич в управлінській діяльності керується словами професора О. Пометун: “Головне в управлінні – організувати роботу колективу, а не стати суперекспертом абсолютно з усіх питань”. Ці слова є професійним кредо керівника та орієнтиром у професійній діяльності.

Сьогодні кожний навчальний заклад створює власну систему виховної роботи, яка ґрунтується на традиціях українського народу і тісно пов’язана з особливостями навчально-виховного середовища. Адже середовище – це “реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини” [6, 651].

Виховна система школи зорієнтована на особистість як відправний компонент і кінцевий результат. Вона має на меті всебічний розвиток учня відповідно до його інтересів і нахилів, духовно збагаченого, готового відповідати за свої вчинки, бути патріотом, постійно самовдосконалюватися, вести здоровий спосіб життя.

Враховуючи сучасні вимоги до виховного процесу, в Розточківській ЗОШ I-III ст. створена програма творчого розвитку і саморозвитку особистості, яка дозволяє ефективніше здійснювати завдання виховання, що у свою чергу приводить до вироблення специфічної структури виховної роботи в школі, яка поділяється на чотири ланки: виховна робота адміністрації, робота соціально-психологічної служби, робота класних керівників, робота вчителів.

Педагоги школи працюють над тим, щоб учень і вихованець відповідав вимогам часу. Вони намагаються формувати такі риси свідомого громадянина України, як моральність, патріотизм, правова культура, духовність, відповідальність перед державою і самим собою.

Основними формами виховної роботи в школі є: бесіди, дискусії, диспути, усні журнали, круглі столи, вечори, тематичні інформування, огляди-конкурси, ярмарки, конференції, рейди-перевірки, виставки дитячої творчості. Особливу зацікавленість учнів викликають заходи, які проводяться у нетрадиційній формі. Тематика їх різноманітна:

- конкурси “Козацькі забави”, “Відгадай мелодію”, “Карооке в нашій школі”;
- КВК “Чудеса у новорічну ніч”;
- брейн-ринг “Твої права і обов’язки”;
- тренінг “Юний ерудит”;
- фестиваль талантів “Шукаємо Попелюшку”;
- відверта розмова “Хай вогонь у серцях палає”.

Посилену увагу педагогічний колектив Розточківської ЗОШ приділяє діяльності учнівського самоврядування. Із цією метою обрано учнівську раду, яка організовує роботу учнівського самоврядування.

ня, координує співпрацю секторів і клубів. Методичну і практичну допомогу у цій справі надає педагог-організатор Т.М. Хомич. За кожним сектором закріплений педагог-консультант. Девіз роботи органів учнівського самоврядування “Пропонуй! Плануй! Організуй! Виконуй!”. Адже, як стверджує відомий педагог-дослідник професор Г. Ващенко, “школа – це дитяча громада, що має свої спільні інтереси, своє громадське життя. Вона мусить мати свої збори – загальні і групові. Шкільні громадські організації мусять працювати під тактовним і досвідченим керівництвом педагогів” [7,198]. Робота учнівського самоврядування налагоджена таким чином, що кожен учень має своє доручення, сформовані активи класів, діє Рада школи.

Учнівське самоврядування розвиває у дітей організаторські здібності, почуття відповідальності, ініціативності і є однією з головних умов розвитку самостійної творчої особистості.

Останнім часом стало зрозуміло, що саме в педагогічному просторі слід шукати відповіді на те, якою має бути людина ХХІ сторіччя. Вчені зробили ретельний аналіз історичних надбань у галузі освіти і виховання, визначили істотні розбіжності між традиційною, авторитарною педагогікою і педагогікою гуманістичною. Проте провідною залишається теза Концепції загальної середньої освіти, що “школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя” [8]. Тільки за умови реалізації названих чинників кожна гірська школа зможе стати навчально-методичним, культурно-освітнім осередком свого регіону.

1. Сільська школа: реалії та перспективи / Упор. Л.Келембет, Г.Понилюк. – Івано-Франківськ, 2003. – 152 с.
2. Клепка С.Ф. Есе з філософії освіти // Освітній дайджест. – 2006. – № 1-2. – С. 6-12.
3. Ющенко В.А. Турбота про вчителя – надія на майбутнє. Матеріали Всеукраїнського педагогічного форуму // Освіта України. – 2005. – №38-39. – С.2-4, 8.
4. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою. – Київ, 2005. – С. 396.
5. Савченко О.Я. Моделювання розвитку сільської школи: досвід Всеукраїнського фестивалю-конкурсу // Моделі розвитку сучасної української школи. – Київ, – 2007. – С. 17.
6. Мойсеюк Н. Педагогіка. – Київ, 2007. – 654 с.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для виховників, учителів і українських родин. – Брюссель-Торонто-Нью-Йорк-Лондон-Мюнхен, 1976. – Ч. 2-4. – 256 с.
8. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). – Київ, 1998. – 20 с.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня.
10. Примірний статут загальноосвітнього навчального закладу: Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 23.

Леся Височан,
старший викладач
кафедри теорії та методики початкової освіти
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Lesya Vysochan,
senior lecturer of
Art department of theory and methods in primary
education of Precarpathian university
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.322.7

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ (1958 – 1991)

DIDACTICAL ASPECTS OF EFFECTIVE USE OF COUNTRY-STUDY MATERIALS AT NATURE STUDY LESSONS IN PRIMARY CLASSES OF MOUNTAIN SCHOOL IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS (1958-1991)

The article deals with the didactic aspects of effective use of country-study materials at nature-study lessons in primary classes of mountain school in The Ukrainian Carpathian mountains.

Key words: country study, mountain school, development of personality, native land.

Усебічний розвиток особистості кожного учня, зокрема гірської школи, що визначається науково-обґрунтованими можливостями дітей молодшого шкільного віку, є стратегічною, власне педагогічною ціллю учителя [1, 56]. В умовах розбудови незалежності Української держави особливого значення набуває вивчення вітчизняного педагогічного досвіду видатних українських та зарубіжних педагогів з метою використання найкращих його надбань у практиці сучасної школи. 1958 – 1991 роки ознаменувалися боротьбою вчителів природничо-краєзнавчих наук за посилення ролі і значення природознавства як шкільного предмета. Відстоюючи потребу викладання краєзнавства на уроках природознавства в усіх загальноосвітніх закладах, педагоги підкреслювали особливе значення цієї дисципліни. Шкільному краєзнавству належить виключна роль, оскільки воно виконує незамінні функції у навчанні і вихованні школярів, зокрема гірських шкіл. Краєзнавство сприяє міцному засвоєнню навчального матеріалу, розширює і поглиблює знання учнів про природу рідного краю, має велике значення для розвитку їхніх дослідницьких умінь, пізнавальних інтересів; формує в них емоційно-позитивне ставлення до своєї місцевості.

Роль краєзнавства у шкільництві особливо оцінювалась у класичній педагогіці. На необхідність широкого використання краєзнавчого матеріалу в навчальному процесі з природничих дисциплін вказували Я.А.Коменський, Ж.Ж.Руссо, К.Д.Ушинський, Й.Г.Песталоцці, А.Дістервег, а також російські педагоги О.Я.Герд, М.І.Новиков, В.П.Вахтеров. Також про важливість шкільного краєзнавства у формуванні особистості засвідчують творчі надбання Г.С.Сковороди, О.В.Духновича.

На думку О.Я.Герда, якщо дитина простежить розвиток хоч би кількох рослин свого краю із моменту їх проростання і до самої смерті, то вже одна ця праця дасть їй більше користі, ніж знання відмінних ознак багатьох рослин. Виходячи із завдань, які стоять перед шкільним природознавством у справі формування особистості школярів, їх світогляду, О.Я.Герд ґрунтовно розробляв питання керівництва розвитком мислення і мови учнів у зв'язку з викладанням природознавства. Характерно, що вчений не дотримувався одного якогось методу викладання, а рекомендував учителям користуватися різними методами і прийомами роботи.

Вважав природничі науки найбільш придатними для розвитку логічного мислення дітей і К.Д.Ушинський. На його думку, логіка природи найдоступніша і найкорисніша для дітей. Учений пропонував розвивати логічне мислення учнів на конкретних фактах, узятих з довкілля. К.Ушинський великого значення надавав у педагогічному процесі саме розвитку спостережливості. Він писав, що “ніщо не може бути таким важливим у житті, як уміння бачити предмет з усіх боків і в середовищі тих відносин, у які його поставлено” [3, 134].

К.Ушинський цінив також природознавство як навчальний предмет ще й тому, що тут особливо легко і просто можна показати зв'язок науки з життям.

Краєзнавчі питання були предметом уваги й інших українських педагогів та методистів – Б.Д.Грінченка, Т.Г.Лубенця, С.Ф.Русової.

Так, С.Ф.Русова зазначала: “Природознавство має велике значення в розвитку дитячої уваги, спостережливості й логічної дисципліни розуму. Селянські діти, хоч і мають багато самостійних спостережень над птаством, над комахами, але їхня думка не зупиняється на окремих явищах того життя, що відбувається навколо, не зв'язує їх, не може бачити багатьох наслідків цих явищ. Але дитячими спостереженнями мусить користуватися вчитель і керувати ними. Природознавство в народній школі має значення не тільки для дисципліни розуму, а й для виховання естетичного почуття, для розвитку моральних сил дитини. Таким чином, на чолі початкової науки мусить стояти природознавство як джерело найпотрібніших наукових знань, як найкраща дисципліна розуму, яка привчає дитину до пильних спостережень, до послідовних висновків, як найкращий вплив – моральний і естетичний, – на виховання дитини” [7, 3-16].

У результаті вивчення теоретичних джерел встановлено, що шкільне краєзнавство пройшло неоднозначний шлях свого розвитку, тісно пов'язаний із соціально-політичними змінами у житті суспільства. Паралельне співіснування термінів “краєзнавство” і “батьківщинознавство” було характерним для педагогіки аж до перших років функціонування радянської школи, коли вони були об'єднані загальним поняттям “краєзнавство”, яке включило в себе змістове значення батьківщинознавства і відтоді міцно утвердилося в педагогічній та методичній літературі. У 1936 – 1937 роках почалися масові репресії в Україні. Краєзнавців звинувачували у проявах націоналізму, інших політичних збоченнях.

За 60-х років минулого сторіччя відроджується практика проведення краєзнавчих конференцій. І лише 1961 року Міністерство освіти РСФСР видало наказ “Про посилення краєзнавчої роботи в школах і видання краєзнавчих посібників для шкіл”. Сутність та функції шкільного краєзнавства на кожному етапі його розвитку змінювалися. Однак однозначного його трактування через багатоманітність функцій шкільного краєзнавства в науковій літературі немає. Більшість сучасних дослідників сходяться на тому, що краєзнавство слід вважати дидактичною категорією, сутність якої становить вивчення учнями природи, історії та культури своєї місцевості – школи, міста села, району, області. Краєзнавство включає засвоєння учнями краєзнавчих знань із розповіді вчителя або з навчального посібника, вивчення рідного краю. Ці види краєзнавства перебувають у тісному взаємозв'язку і реалізуються в процесі урочної, позакласної та позашкільної роботи з природознавства.

У сучасній дидактиці краєзнавство розглядається як багатофункціональне явище. Розкриваючи різноманітність його функцій, дослідники виділяють пізнавально-освітній, виховний, розвивальний та суспільно-економічний аспекти краєзнавства.

Специфіка навчання в початкових класах зумовлює своєрідність проявів у них шкільного краєзнавства і детермінує внаслідок цього його особливості. У науковій літературі, зорієнтованій на початкову школу, зазначається, що краєзнавство в початкових класах повинно застосовуватися на багатьох навчальних предметах, забезпечуючи комплексне цілісне уявлення молодших школярів про рідний край.

Важливою умовою, яка забезпечує ефективність використання краєзнавчого матеріалу на уроках в початкових класах, є відбір краєзнавчих відомостей за критеріями цілеспрямованості, доступності, систематичності, науковості та особистісної значущості для учнів.

На уроках природознавства в початкових класах доцільно використовувати природничий краєзнавчий матеріал гірської школи. Сутність його становлять відомості про рослинний та тваринний світ свого краю; його водойми, ґрунти, корисні копалини, форми земної поверхні, кліматичні особливості тощо. Специфіка уроків природознавства гірської місцевості обумовлена використанням методів, властивих природничим наукам: спостережень, дослідів, практичних робіт. Майже на кожному уроці природознавства відбувається закріплення набутих раніше знань і формування нових природничих понять та уявлень. Тому провідними способами опрацювання краєзнавчого матеріалу на уроках природознавства гірської школи є: розповідь вчителя; бесіда (пояснювальна, перевірна, узагальнююча); повідомлення учнів, що ґрунтуються на власних спостереженнях або добуті в результаті самостійного пошуку потрібної інформації; широке використання краєзнавчих наочних посібників (гербаріїв рослин, колекції комах, ґрунтів та ін.).

Програмою для середніх загальноосвітніх шкіл з курсу “Я і Україна”, 1-4 класів починаючи з 1 класу, передбачено вивчення теми “Твій рідний край”. При вивченні цієї теми учень має уявлення про: погоду

в рідному краї, корисні копалини, ґрунт; рослинництво в рідному краї; тваринництво, промисловість; способи добування корисних копалин та їх використання; походження назви свого населеного пункту; історичні пам'ятки своєї місцевості, славетних людей свого краю; доводить важливість підтримування народних традицій; виявляє інтерес до участі у звичаєвих діях, обрядах, святах, наслідування народних традицій [8, 259 – 271].

Українські Карпати – один з наймальовничіших куточків України. Кожного року він манить тисячі туристів-школярів. Вони їдуть сюди, щоб споглядати мальовничі краєвиди, вдихати цілюще гірське повітря, пити мінеральну й звичайну воду з чистих джерел і струмків. Часто свої походи школярі-мандрівники планують із розповідей друзів, книжок, туристських карт. Унаслідок недостатніх знань про особливості природи Карпатського краю вони не завжди правильно визначають план маршруту, об'єкти, на які варто звернути увагу. В цьому їм можуть допомогти мешканці гірського краю, які розуміють особливості природи Карпатських гір.

На заході України знаходяться Українські Карпати. Це молоді, невисокі і зелені гори. Колись вони були дном моря, бо ще й зараз тут можна знайти рештки морських тварин. Льодовиків у Карпатах немає, але сніг лежить довго. Схили гір – пологі, між ними – зелені долини. Вершини гір плоскі, на них розташовані полонини (гірські пасовиська). Найвища вершина – Говерла (2061 м). Є ще гори Ребра, Петрос, Піп Іван. Карпати поділяються на 6 частин: Передкарпаття, Зовнішні Карпати, Верховина, Полонинські (внутрішні), Чивчини та Закарпаття. Залежно від цих частин змінюється рослинність, заняття людей, клімат. Карпати – дуже гарні зелені гори, їх вершини окутуються сивим туманом. З гір збігає безліч струмків. Ріки вузькі, але швидкі і бурхливі. Це Дністер, Тиса, Черемош і Прут. Коли тане сніг, річки дуже розливаються, затоплюючи поля. У Карпатах багато озер. Дуже гарне Синевірське озеро, його ще називають "морське око". Вода у ньому чиста, холодна і прозора, хвиля не буває, бо навкруги гори. А дно вкрито гострими камінцями. Кажуть, хто купатиметься у ньому 5 хвилин, той буде завжди здоровий. Але це може зробити лише загартована людина. Займає це озеро 4 га, а впадає до нього 14 річок. Кажуть, що, можливо, утворилося воно від падіння метеорита. Територія Українських Карпат завжди була поділена між різними країнами. В 1945 році ці землі об'єдналися з Україною. Сюди входять 4 області: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька.

Будівництво у Карпатах проводити важко, заводи відділені один від одного. Дуже важливо побудувати власні електростанції. Це Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Дрогобицька електростанції. В 1952 році було побудовано велику Добротворську електростанцію. З появою електростанцій з'явилась і можливість будувати машини та верстати. У Карпатах видобувають кам'яну сіль, сірку, калійні солі. А у зв'язку з тим, що навкруги багато лісів, є заводи з виробництва паперу і меблеві фабрики. У сільському господарстві вигідно вирощувати технічні культури (цукровий буряк, льон, тютюн). Але тому, що довкола гори, то полів небагато, в основному, це косовища і пасовиська.

Найдавнішою професією в Українських Карпатах вважається професія вівчара. Овець тут розводять багато. Вони дають молоко, м'ясо хутро. На Закарпатті сприятливі умови для садівництва, тут велика кількість виноградників, населення займається бджільництвом.

Половина відомих в Україні видів рослин і тварин знаходяться у Карпатах. Біля підніжжя гір – ліси з дуба, малини, липи, ліщини. Чим вище в гори, тим холодніше, тому там ростуть смерека, явір, модрина, ялиця та ялина. Ще вище – гірська сосна і ялівець. А на вершинах гір розкинулись полонини. Вони вкриті густими пахучими травами. Влітку тут надзвичайно гарно. Цвіте золотистий і фіолетовий простріл, триколірна фіалка, нарциси. Дуже цікавою рослиною є ялиця біла. Це хвойне дерево заввишки висотою до 25 м з червонуватим стовбуром. Зовні ялиця дуже схожа на звичайну ялину, лише шишки в неї не висять, а дивляться в гору. Коли така шишка осипається, залишається оранжевий стержень. У ялиці білої цінна деревина, а з живиці виробляють цінні смоли.

У Карпатах дуже зручні місця для будівництва житла багатьом тваринам. Тут знайшли притулок бурий ведмідь, дикий кабан, рись, зозуля, олені, заєць, лісовий кіт, лисиця. З Біловезької пущі завезли зубрів. У лісі є дятли, глухарі, сова, неясить, одуд. Високо в горах гніздяться канюки. Вони живляться мишами, які гніздяться на гірських полонинах. Усього в Карпатах понад 96 видів звірів та 280 видів птахів. Цікавою твариною є лісовий кіт. Він не лише спритно стрибає по деревах, але й полює на мишей та інших дрібних тварин, а також поїдає зайців. Тому його вважають одночасно і корисною, і шкідливою твариною. У лісового kota короткий, наче обрубаний, хвіст, міцні лапи, що закінчуються гострими кігтями. Шерсть густа, рудувата, плямиста. Цю тварину занесено до Червоної книги.

Карпати можна назвати єдиним великим заповідником. 86 видів рослин можна зустріти лише тут. Це тис ягідний, біла ялиця, рододендрон, тирлич жовтий, білотка (або едельвейс), який називають квіткою щастя. Ростуть вони високо в горах, у недоступних місцях. Рослина виростає до 15 см, має густе сріблясте опушення, що надає їй краси і захищає від холодних вітрів та пекучого сонця. Цвіте білотка в липні, квітка схожа на білу зірочку. Цю рослину занесено до Червоної книги.

Є у горах і корисні копалини. Тут добувають нафту, газ. Але потрібно пам'ятати про бережне ставлення до природи, не руйнувати її.

Карпати перетинає 11 трубопроводів, що надзвичайно впливає на природу. Тому територію Карпат оголошено заповідником, а будівництво шахт та заводів тут заборонено. Неможливо уявити Карпати без мінеральної води. Для лікування людей побудовано курорти в Сваляві, Моршині, Трускавці. Хоча Карпати і багаті цінними лісами, але дуже багато дерев було винищено. Зараз вирубка дерев проводиться лише з дозволу лісничого. А є такі місця, де взагалі заборонено ходити, щоб не пропали цінні види рослин.

Населення Українських Карпат має своєрідну культуру. Навіть одяг відрізняється від звичайного вбрання. Це пояснюється тим, що гори створюють своєрідний кордон. А ще ця територія належала довгий час різним державам, і вони частково змінювали культуру буковинців, гуцулів та лемків. Національний костюм буковинців теж надзвичайно специфічний. Обов'язковим є торбини (бесаги). На голову дівчата одягають уплітки, до яких прикріплюють чільце. Жінки і чоловіки носять коротенькі кожухи без рукавів – кептарі. А до нього ще й тепер узують ходаки (постоли). В Карпатах – що не оселя, що не криниця – то витвір мистецтва. Навкруги багато лісу, а тому житла будують з ялиці і прикрашають різьбою. А в хаті на жердині висить яскравий одяг, ткані вироби, не менше 20 вишитих рушників, гори подушок на ліжку. Своєю красою Карпати славляться на весь світ. Тут завжди було багато художників. А вишивки Михайла Катеринка відомі у всьому світі.

Карпатський край багатий талантами. Буковинським солов'єм називають Юрія Федьковича. А ще відомі письменники цієї землі – Ольга Кобилянська, Осип Маковей. Прославили рідний край своїм поетом письменник і композитор Володимир Івасюк, поет Сидір Воробкевич. Цвіте талант співаків Дмитра Гнатюка, Софії Ротару.

Нелегке життя у мешканців Українських Карпат, тому і пісні тут схожі на плач. Але є веселі пісні, наживаються вони коломийками.

Навкруги – гори, місця на полонині небагато. Тому гуцульські танці, хоч швидкі і запальні, але виконуються майже на одному місці.

Дуже поширеними в Українських Карпатах є страви з овочів та грибів. А оскільки тут вирощують овець, то вживають у їжу страви з баранячого м'яса та овечого молока. Часто готують кулешу, бануш, гусянку, палачинки, а також випікають різне печиво.

Знавців Карпат слід готувати, розпочавши ще зі шкільної лави. На уроках у початкових класах та на факультативних заняттях можна вивчити особливості природи Українських Карпат.

У процесі практичних, лабораторних занять з методики викладання природознавства готуємо студентів до формування в учнів спостережливості, просторової мобільності у природі, в умовах гір, що безпосередньо пов'язано з розвитком просторових сприймань та уявлень.

Кафедра теорії та методики початкового навчання, (завідувач – кандидат педагогічних наук, професор Хрущ В.Д.) залучає викладачів та студентів до вивчення нових для педагогіки проблем: духовно-естетичне виховання учнів на основі краєзнавчого матеріалу горян, особлива увага приділяється екологічному, моральному вихованню майбутніх учителів, які будуть працювати в школах гірської школи.

Студенти залучаються до вивчення духовності горян, пізнання джерел і особливостей їх вірувань, провідних краєзнавчих цінностей. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів повинна включати формування в них умінь спостерігати і розуміти природу, її довкілля, вчитися використовувати ландшафтно-кліматичні умови для більш ефективного виховання і навчання учнів гірських шкіл. Успіх цього процесу залежить значною мірою від близькості їх до природного оточення, розумного контакту з ним та ефективного його використання.

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах. – К.: Веселка, 1998. – С.56.
2. Коменский Я.А. Великая дидактика // Избр. пед. соч. – М., 1955.
3. Ушинский К.Д. Праця в її психічному й виховному значенні // Вибрані пед. твори. – К.: Рад.школа, 1949. – С. 87 – 102.
4. Молодший школяр: проблеми розвитку // За заг. ред. проф. В.Хруща. – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – 326 с.
5. Огієнко Н.М. Дидактичні основи ефективного використання краєзнавчого матеріалу // Початкова школа. – 1996. – № 9. – С.41 – 44.
6. Огієнко Н.М. Краєзнавчий принцип навчання на уроках природознавства в початковій школі: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Чернігів. – 1991. – С. 70 – 72.
7. Русова С. Нова школа // Світло. – 1944. – № 7-8. – С.3 – 16.
8. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1 – 4 класи // Початкова школа. – К. – 2006. – С 259 – 271.

Лариса Сливка,
асистент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Larisa Slyvka,
assistant
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Ганна Ізвєкова,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Ganna Izvekova,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior lecturer,
Chair of Theory and Methods
of Elementary Education,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.13

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МІКРОРАЙОНУ ГІРСЬКОГО ТИПУ

THE LABOUR TRAINING OF THE VILLAGE SCHOOL PUPILS IN PLACE OF LIVING MOUNTAINOUS REGION TYPE

The problem touched upon in this paper is especially vital in the present stage at the time of the development of the young Ukrainian state, of the forming of education and upbringing, of the activization of the process of pedagogical mastering of complicated and versatile social experience, which asserts in the sphere of labour, the values common to all mankind.

The vitality of the problem touched upon in this paper is caused by the lack of the traditional logics of its studying, when only some factors, determining peculiatities of labour training of pupils in their dwelling place, are singled out.

Key words: Labour training, schools of the highland region, place of living, mountainous region type.

Перехід на якісно новий етап освіти і виховання торкається практично всіх сторін діяльності різних виховних закладів. У ході вирішення проблеми вдосконалення виховної системи, яка включає найширші виховні сили нашого суспільства, важливо інтегрувати потік впливів, який іде на сучасну дитину з боку сім'ї, школи, позашкільних закладів, вулиці, засобів масової інформації тощо. Для цього потрібно дослідити різні варіанти виховання, які враховують національні, регіональні й інші особливості середовища, в якому перебуває дитина.

Спостереження показують, що невідповідність між тим, що молода людина бере від суспільства, і тим, що вона дає суспільству, частіше виникає там, де батьки не виховують у дітей трудові навички, де

прагнення до матеріального достатку превалює над іншими цінностями життя. Цей недолік не завжди компенсується організацією праці учнів у школі, поза школою, що породжує у них формалізм і пасивність; у ставленні до цього виду діяльності закріплює у дитини психологію споживацтва. Отже, позакласне трудове виховання особистості – одне із завдань сучасної школи, вирішення якого органічно поєднане із підвищенням активності виховного потенціалу, приведення в дію тих стимулів, які спонукають кожну людину в повній мірі розкрити і використати свої задатки, свій природний дар, свої інтереси та уподобання.

Ефективність розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить від стану і вдосконалення трудового виховання у сфері найбільш тісного спілкування дорослих і дітей – за місцем їх проживання. Педагогічно організована праця в цих умовах – ефективний засіб розвитку всіх фізичних і духовних сил і здібностей дитини.

Закон України про позашкільну освіту відзначає, що виховна робота з учнями поза школою є одним із важливих завдань місцевих органів влади, зокрема щодо створення належних умов за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів [5, 14].

Розвиваючи ідеї трудового виховання в певних соціально-педагогічних умовах, відомі педагоги В.Г.Бочарова, Б.С.Кобзар, М.Д.Ярмаченко у своїх працях наголошують, що школа може успішно справитися з поставленими перед нею завданнями в тому випадку, якщо будуть налагоджені зв'язки школи з оточуючим її соціальним середовищем, враховані ті фактори, які мають вплив на процеси формування і розвитку особистості. Інші аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у дослідженнях Г.С.Корди, В.П.Кузя, Т.І.Мацейків, В.І.Мудрака, С.А.Недільського, О.Л.Феоктистової та інших учених, що зробило можливим перехід від вивчення найбільш загальних її аспектів до більш окремих, конкретних. Ми виокремлюємо ті з них, які найбільш глибоко й повно відповідають завданням трудового виховання в умовах, в яких воно здійснюється. Такий підхід обумовлений тим, що в нашому дослідженні виникає необхідність розгляду особистості школяра в єдності з умовами макро- і мікросередовища. Поняття „соціальне середовище” вживається в педагогіці у двох значеннях. У першому – воно тлумачиться як широка соціальна дійсність, суспільство, держава в цілому; в другому – як середовище, яке безпосередньо оточує особистість і впливає на її виховання. „Це передбачає, – зазначає О.В.Киричук, – виділення двох рівнів при вивченні середовища: макро- і мікрорівень” [3, 61].

Таким чином, ефективність вирішення проблеми трудового виховання великою мірою залежить від стану й удосконалення трудового виховання у сфері найбільш тісного спілкування дорослих і дітей – за місцем їх проживання. Умови цього типу соціального середовища розглядаються як найбільш стабільні для позашкільних сфер життєдіяльності учнів, як частина мікросередовища школяра, яка активно впливає на формування і розвиток його особистості. Тут найбільш тісні контакти дорослих і дітей і, отже, найбільш сприятливі умови для їх взаєморозуміння, розвитку та активізації трудової діяльності. Саме в такому середовищі і його найближчому оточенні школа, сім'я, виробничі та громадські формування найбільш близькі одне до одного, природним способом об'єднані між собою не тільки метою і завданнями виховання, але й за місцем і часом їх реалізації.

Експериментальна робота довела, що традиційні форми роботи з трудового виховання учнів за таких умов вимагають свого доповнення з урахуванням того фактору, що можливості впливу на особистість учня в окремих мікрорайонах мають свої особливості.

Мікрорайони, як правило, не однакові за структурою і щільністю населення, розмірами території, кількістю обладнання, забезпеченістю педагогічними кадрами, національними особливостями трудової діяльності людини. Тому, визначаючи виховні завдання, форми і методи виховного процесу, слід ураховувати умови мікрорайону, його особливості, зокрема тоді, коли визначити чіткі межі мікрорайону як сфери функціонування і взаємодії інститутів виховання нерідко складає певні труднощі, коли мікрорайон як територіально обмежена спільність людей у сімейно-побутовій сфері формується в залежності від конкретних регіональних умов, культурно-виробничого оточення, а його межі не обов'язково збігаються з мікрорайоном школи.

При якісному порівнянні чинних основних типів мікрорайонів можна зробити висновок, що найбільш складним в організаційному аспекті є мікрорайон сільської школи гірського типу, особливістю якого є те, що в школах таких мікрорайонів навчаються діти не тільки того населеного пункту, на території якого вона розміщена, але й інших поселень, віддалених від неї на три і більше кілометрів. Віддаленість місця проживання учнів від школи утруднює контакти педагогічних колективів з батьками, представниками виробничих та громадських формувань. У школах такого мікрорайону простежуються недостатні особистісні взаємини в класах, скомплектованих із учнів, які мешкають у різних населених пунктах. Спільна позакласна і позашкільна діяльність майже відсутня, оскільки учні одного класу після уроків проводять своє дозвілля в різноманітних стихійно виникаючих мікрогрупах. Брати участь у позакласній роботі, в роботі гуртків і секцій за інтересами за цих умов учні не можуть – повторний прихід до школи займає у них не тільки години вільного часу, але й час, потрібний для виконання обов'язків у своїй сім'ї.

Водночас сприятливий вплив на учнів у цих умовах має повсякденна праця дорослого населення, яка здійснюється на очах у дітей, важливе значення має практика роботи місцевих художніх промислів, до якої залучаються учні різного віку. Ці обставини стимулюють творчі пошуки педагогів на шляху налагодження виховних зв'язків у мікрорайоні і їх методичного вдосконалення.

Позашкільна трудова діяльність учнів, незв'язана системою програм, підручників і навчальних планів, за умілої педагогічної організації швидко реагує на все нове, задовольняючи важливу вікову сутність учня – сучасність їх орієнтації, прагнення до засвоєння всього найпередовішого і найперспективнішого у сучасному виробництві, економіці, побуті, моді тощо, що передбачає засвоєння ними нових економічних відносин, нових напрямків у розвитку сфери національних, традиційних декоративно-ужиткових видів трудової діяльності.

Визначаючи педагогічні умови трудового виховання учнів у гірському мікрорайоні, ми виходимо з важливого принципу – цілісності виховного процесу та панівного значення праці, що природно випливає із творчої сутності праці, її динамізму. Такий характер праці вимагає від педагогічних працівників пошуків, постійної творчості, переходу від одних форм роботи до інших, використання народних традицій спадкоємності виховних сил, розвитку засобів і можливостей мікрорайону, що, на наш погляд, сприяє формуванню згуртованості, організованості дитячих об'єднань учнів.

У динаміці процесу трудової діяльності учнів особливе місце посідає постановка завдань, які передбачають подолання труднощів, про що у свій час писав В.О.Сухомлинський: "Молодому поколінню повинно бути трудно. Справжню людину не можна виховати, прокладаючи перед нею гладку, рівну дорогу. Створювати труднощі не потрібно. Потрібно вміти їх бачити і не обходити, а переборювати" [5, 130-139].

Виховний процес передбачає наявність різноманітних форм його реалізації (масових, групових, індивідуальних), які впливають на його ефективність. Масовість участі в трудових справах учнів в умовах сільської школи гірського типу – це доступність, можливість участі в них усіх дітей, задоволення їхніх інтересів, поєднання масових форм з індивідуальними, з елементами спільної праці з переважаючим впливом індивідуальності.

Масові заходи залишають у дітей яскраві й сильні враження, піднесення, значущість того, що відбувалося, створюють обстановку радості, в якій діти глибоко переживають свою причетність до загальної справи.

Групові форми об'єднують дітей за інтересами, зберігаючи постійний склад учнів. Прикладом такої форми може бути трудова діяльність школярів у гуртках, клубах за інтересами, різновікових об'єднаннях [3, 2].

Учні час від часу прагнуть до усамітнення. Відокремлення від однолітків, дорослого світу, надмірного опікунства рідних набуває форми індивідуальних занять, що для морального, духовного розвитку особистості стає самоусвідомленою формою самопізнання, самоутвердження. Завдання дорослих – створити дитині відповідні умови для трудової діяльності, задоволення особистісних інтересів і задумів.

Ефективність трудового виховання учнів у гірському мікрорайоні певною мірою залежить і від педагогічно скоординованої взаємодії школи, сім'ї, виробничих і громадських формувань. Спрямованість співпраці в цих умовах розглядаємо як створення педагогічних ситуацій, у яких формуються інтелектуальні, емоційні та діяльно-практичні компоненти особистості, яка усвідомлює цінність праці, любить працю і вміє творчо та ефективно працювати. На основі характеристики способів залучення учнів до трудової діяльності ми виділили уявні та реальні педагогічні ситуації. В уявних ситуаціях нами були запропоновані дві групи, а саме:

- обумовлені сприйняттям художніх творів, розповідей і бесід, дискусійних висловлювань, документальних матеріалів;
- проєктивні, тобто такі, в яких учень уявляє себе, свої можливі реакції на різноманітні обставини своєї трудової діяльності.

У реальних педагогічних ситуаціях нам вдалося виявити їх типи залежно від позиції, яку посідав у них учень:

- позиція спостерігача, тобто учні сприймали деякі трудові дії зі сторони;
- позиція учасника трудових справ.

У процесі творчої співпраці професійних і непрофесійних вихователів створювалися різноманітні комплекси педагогічних ситуацій, в яких названі вище їх типи взаємодіяли варіативно, забезпечуючи гнучкість, багатогранність і диференційованість виховних впливів, стимулюючи творчу уяву учнів та збагачення їхнього реального досвіду.

Уявні педагогічні ситуації, які цілеспрямовано створювалися в позаурочний час, допомагали учням засвоїти культурно-ціннісні підходи до праці (огляд дитячих газет і журналів, обговорення книг, кінофільмів, радіо- і телепередач, підготовка художніх експозицій). Уявні педагогічні ситуації сприяли більш чіткому наголосу на образне і символічне мислення.

У реальних педагогічних ситуаціях сім'я, виробничі і громадські формування мікрорайону вносили в них елементи співпраці і скоординованої взаємодії, в основі системних зв'язків яких ми передбачали

цілісний підхід до процесу виховання, зміст якого, доцільно структуруючись, реалізувався в педагогічно організованій діяльності вихователів і вихованців, що давало можливість створити багату структуру зв'язків змісту праці з естетичним, моральним та розумовим розвитком учнів.

У змісті виховної роботи взаємозв'язки усіх названих цінностей представлено в понятті „творчість” як створення нового, пошук нових рішень; праця розумна, гарна, чесна. У логіці розкриття цих взаємозв'язків використано два шляхи: від особистості – до результатів її праці і від результатів праці – до особистості їх творця. Створювані педагогічні ситуації включали в себе роботу педагога з підготовки учнів до сприйняття та осмислення праці та її продуктів через особистість людини праці, що забезпечувало взаємозв'язок інтелектуального, емоційного та діяльно-практичного її компонентів. Трудову діяльність організовували так, що, орієнтуючись на цю лінію розвитку особистості, учні допомагають один одному, сприймаючи речі олюдненими, а ідеї – матеріалізованими. Зміст виховного процесу пов'язували з подальшим розвитком тенденцій переходу від епізодичної роботи до всебічної трудової діяльності учнів за місцем їх проживання, поступової взаємодії виховних сил.

Особливим за умов був облік вихователя, старшого товариша, його інтереси й уподобання, знання про новітні досягнення в різних галузях праці на рівні сучасної інтелектуальної людини. У виховному процесі за місцем проживання учнів брали участь десятки людей, які не мали спеціальної педагогічної освіти. Ця обставина створювала особливий характер поведінки вихователів-професіоналів, їх ставлення до службового обов'язку, до стилю стосунків з учнями, з органами учнівського самоврядування. У процесі вирішення виховних завдань увага зосереджувалася на тому, щоб вони містили виявлення внутрішніх процесів механізму вдосконалення цього процесу (потреби, інтереси, захоплення, традиції), умови переходу їх у зовнішні прояви-дії, практичні справи, коли кожен компонент мав специфічний спосіб зв'язку елементів, які його складають, тобто володів тільки йому присутньою структурою.

Виховання на народних традиціях, у яких існує глибокий зв'язок праці і моральної категорії „добра”, передачі досвіду, допомагало зберегти те просте, суттєве значення поняття „добра” як роботи, праці, прекрасної на всіх етапах людського життя. В умовах нашого дослідження постановка виховних завдань набувала нових відтінків. Мета досягалася в тому випадку, коли постановку творчих завдань і їх реалізацію доповнювали змістовна й доцільна праця з техніки, образотворчого мистецтва, ужиткових видів творчості. В основі визначення змісту цієї роботи лежав принцип її доступності для різних вікових груп учнів, які мешкають на території мікрорайону гірського типу, а також тісний зв'язок з місцевим виробництвом, наявність можливостей для поглиблення і розширення знань, задоволення інтересів, удосконалення умінь та навичок дітей.

У процесі активізації самоорганізації трудових об'єднань в умовах їх різноманітності нами виділено три основні типи, які визначаються характером трудових процесів: залучення учнів до продуктивної праці, надання допомоги членам сім'ї й односельцям у самообслуговуванні та побутовій праці, заняття прикладними ужитковими видами творчості. Сміслові домінанти самоорганізації дітей у таких об'єднаннях стисло охарактеризуємо таким чином: праця – робота, праця – турбота, праця – дозвілля. Виховний процес уможливив залучення кожного учня до всіх названих вище видів трудової діяльності шляхом створення відповідних виховних структур за місцем проживання [2, 14].

Розглядаючи самоорганізацію як цілеспрямовану ініціативну участь школярів у налагодженні ділових зв'язків, відповідальної залежності між суб'єктами трудового процесу, використовували такі засоби педагогічного стимулювання:

- для трудових об'єднань виробничого характеру – (праця - робота): розкриття соціально-економічних, моральних та інтелектуальних основ діяльності найкращих сучасних (новітніх) виробничих формувань чи об'єднань мікрорайону;
- для трудових об'єднань благодійного характеру – (праця – турбота): пізнання учнями традицій і народних звичаїв взаємодопомоги;
- для трудових об'єднань за інтересами у сфері дозвілля – проведення громадських оглядів творчих робіт тощо.

Умови місця проживання в тих мікрорайонах шкіл, де найважливіші зв'язки побутового, виробничого та культурного мікросередовища традиційно зосереджені у сім'ї, давали можливість розкривати перед учнями суттєву роль праці в сім'ї, сучасні соціальні функції сімейних форм продуктивної праці. Це сприяло накопиченню моральних цінностей у сімейних трудових стосунках, коли активне починання кожної сім'ї базувалося на свідомій солідарності з його метою. Вільно чи мимовільно кожна сім'я виробляла свої нормативи, з допомогою яких регулювалося трудове життя учнів за місцем їхнього проживання. Поступово складалася певна система роботи, яка полягала у поєднанні різноманітних форм спільної праці дітей та батьків: сімейні клуби, домашні клуби, клуби за інтересами, структурними підрозділами яких були гуртки, мікрогуртки та ін.

Особливою формою спільної діяльності ставала праця на основі сімейного підряду, участь навіть найменших учнів у кооперативних об'єднаннях за місцем проживання в умовах, коли поле, ферма, по-

лонина чи невелике трудове об'єднання включалися до системи сімейних відносин і зв'язків. Практика такої організації трудових справ дозволяла цілеспрямовано створювати різноманітні форми спільної праці за місцем проживання на базі інших виробничих та громадських формувань, які функціонують у гірському мікрорайоні. Однією із таких форм стала організація постійних гуртків з постійним чи змінним складом учнів на базі як профільних, так і різнопрофільних об'єднань ускладненої структури, куди входило кілька гуртків. Найбільш прийнятною формою спільної праці було створення різновікових об'єднань учнів [4, 5], що сприяло яскравому розкриттю сутності школи як педагогічного і методичного центру, як утвердження педагогічної логіки – діалектичного взаємозв'язку мети, засобів і результатів виховання.

Отже, трудове виховання учнів за місцем проживання в умовах мікрорайону гірського типу, зміст якого відповідає потребам і соціально-педагогічним можливостям мікрорайону школи, доцільно організована спільна трудова діяльність учнів у різновікових об'єднаннях за інтересами та педагогічно скоординована взаємодія школи, сім'ї, виробничих і громадських формувань за місцем проживання вказують на те, що проблема трудового виховання учнів в умовах школи гірського типу як складова частина загального процесу трудового виховання життєва і необхідна.

1. Закон України „Про позашкільну освіту”// Освіта України. – 1999. – 29 вересня.
2. Извекова А.В. Трудовое воспитание школьников по месту жительства /в условиях сельского микро-района горного типа /: Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. пед.н. – М., 1992. – 24 с.
3. Киричук О.В. Вплив соціального середовища на процес формування особи // Рад.школа. – 1984. - №1. – С.6.
4. Недільський С.А. Різновікові загони за місцем проживання: Методичні рекомендації. – Івано-Франківськ: Плай. – 1990 – 24с.
5. Сухомлинский В.А. О воспитании. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1988. – С.130-139.
6. Планування і впровадження нових виховних систем, методів і моделей позакласної роботи з учнями // Позакласний час. – 2000. - №1-2. – С.1-15.

Йосип Гілецький,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yosyp Hiletskyi,
candidate of pedagogical sciences,
Prekarpatian national university
named after Vasyl Stefanyk,

Надія Нисторук,
асистент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Nadija Nystoruk,
competitor
Prekarpatian national university
named after Vasyl Stefanyk

УДК 551.1/.4

ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ, РЕЛЬЄФУ ТА ГЕОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ НА ПРИКЛАДІ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ

FEATURES OF THE DESCRIPTION OF A PHYSIC-GEOGRAPHICAL RULE, RELIEF AND GEOLOGICAL STRUCTURE OF ADMINISTRATIVE AREA ON AN EXAMPLE VERCHOVYNIAN OF AREA

In clause the structural-logic circuits of the typical characteristic of pfysic-geographical rule, description are offered [elief and geological structure of administrative area on an example Verchovynian of area.

Key words: pfysic-geographical rule, geomorphologia, relief, geological structure.

Останнім часом в Україні зростає зацікавленість в активному відпочинку, пізнавальному туризмі. Одним з регіонів України, який найбільше приваблює туристів, є Українські Карпати із мальовничими ландшафтами, неповторним колоритом гірського побуту і фольклору. Відгукуючись на запити часу, районні адміністрації ініціюють підготовку та видання популярних описів району, які акцентують увагу на найцікавіших об'єктах для гостей. Однак часто такі описи роблять фахівці з дуже різних галузей знань, далеких від географічного краєзнавства. У результаті цього характеристика адміністративного району виходить дуже хаотичною і не зовсім достовірною. Про алгоритм опису природи області є опубліковані статті [1], але опис району має певні особливості. Беручи до уваги таку проблему, ми хочемо започаткувати у часописі серію статей, які допоможуть компетентно підійти до географічно-краєзнавчого опису адміністративного району. Ними можна буде скористатися і учням чи студентам для підготовки рефератів та наукових робіт.

Вступний блок, який можна назвати “Загальні відомості”, мав би поінформувати читача про час заснування, розміри території, чисельність населення району. Нижче продемонструємо зміст розкриття цього пункту характеристики на прикладі Верховинського району.

Верховинський (до 1962 року Жаб'ївський) район утворений у 1940 р. Районним центром є селище Верховина (до 1962 р. – Жаб'є). Перша письмова згадка про селище датується 1424 роком. Район займає територію площею 1263 км² (9,2% території області). Серед сучасних 14 адміністративних районів Івано-Франківської області Верховинський за площею посідає третє місце, поступаючись тільки Рожнятівському та Надвірнянському районам [3]. У світі на сьогодні існує 23 держави, які мають площу, меншу від Верховинського району. Станом на 1. 01. 2007 року у районі проживало 29,6 тис. осіб.

Наступним є опис географічного положення. Воно може розглядатися окремо як фізико-географічне положення, що передує характеристиці природних компонентів у межах району. Тоді перед характеристикою населення та господарства необхідно проаналізувати економіко-географічне положення. Може бути варіант комплексної оцінки фізико- та економіко-географічного положення. Для прикладу зупинимося на описі фізико-географічного положення Верховинського району. Воно передбачає розгляд такого кола питань:

- розміщення на території області;
- розміщення на Земній кулі відносно екватора і початкового меридіана. Для конкретної відповіді на це питання потрібно за картою визначити географічні координати крайніх точок і центральної частини адміністративного району;
- довжина меж району в цілому та з кожною з одиниць політико-адміністративного поділу (визначається по карті за допомогою курвіметра і масштабу). Фізико-географічні об'єкти, якими проходять межі району;
- протяжність території з півдня на північ і з заходу на схід.

Крайня північна точка району (48°17' пн. ш.) знаходиться на полонині Мунчелик, яка розміщена найближче до верховинського села Волова. Найпівденніша точка району та Івано-Франківської області має широту 47°43' пн. ш. Вона знаходиться на безіменній вершині 1557 м головного Чивчинського хребта, південніше від найвищої точки Чивчинських гір в Україні – гори Гнатася (1766,5 м). Найближче село у Верховинському районі до цієї точки – Голошина (відстань по прямій до найближчого маленького присілка Яловичора становить близько 20 км).

Крайня західна точка Верховинського району, довгота якої 24°34' сх. д., лежить на головному Чорногірському хребті (схилі вершини Шпиці). Найближче село до неї – Бистрець. Крайня східна точка належить до території села Білоберезка і знаходиться на Черемоші (довгота 25°05' сх. д.).

Географічний центр району знайдемо на перетині середнього меридіану $[(24^{\circ}34' + 25^{\circ}05') : 2 = 24^{\circ}50'$ сх. д.] та середньої паралелі $[(48^{\circ}17' + 47^{\circ}43') : 2 = 48^{\circ}00'$ пн. ш.]. За знайденими координатами встановимо, що центральна точка району лежить на схилі безіменної вершини 1252 м в околицях села Стівні.

Загальна протяжність меж Верховинського району становить 247 км. З них 49 км припадає на державний кордон з Румунією, 21 км становить межа із Закарпатською областю (Рахівським районом), 69 км – з Чернівецькою областю (Путильським районом), 30 км – з Яремчанською міськрадою та 38 км – з Косівським районом Івано-Франківської області.

Отже, із заходу Верховинський район межує у південній частині з Рахівським районом. Від вершини Стіг межа йде у північному напрямі спочатку по відрозі, а далі по головному Чорногірському хребту. Межа з Яремчанською міськрадою, яка прилягає з північного заходу, також йде по бічних хребтах Чорногірського масиву. В околицях села Кривопілля межа району перетинає Ясіне-Ворохто-Путильське низькогір'я і виходить на хребти Запрутських Горган.

Північно-східна межа з Косівським районом проходить також хребтами Запрутських Горган, а в околицях села Снідавки переходить на низькогірні хребти Покутських Карпат. Східна межа з Путильським районом на півночі йде по Черемошу, далі Білому Черемошу та Перкалабу. Від річки Перкалаб межа Верховинського району лінією вододілу спочатку у західному, а відтак північно-західному напрямі проходить вершинами Чивчинських гір до вершини Стіг, розділяючи Україну і Румунію.

Найбільша протяжність Верховинського району з півночі на південь (по меридіану 24°54' сх. д.) становить 58 км, а з заходу на схід (по паралелі 48°10' пн. ш.) – 35 км.

Після розгляду фізико-географічного положення прийнято характеризувати особливості рельєфу та геологічної будови району. Якщо це суто науковий опис, то оптимальна послідовність розкриття цього питання є наступною:

- загальні особливості розподілу висот (пересічні, максимальна та мінімальна висоти);
- одиниці геоморфологічного районування в межах території району;
- тектонічні структури, геологічна будова та четвертинні відклади у межах кожної з них;
- особливості орографії кожної з геоморфологічних одиниць, геоморфологічні процеси у їх межах.

Якщо характеристика робиться у виданні, яке призначене для широкого загалу читачів, то в основному можна обмежитися двома першими питаннями, а два останні подати дуже спрощено. Саме такий

підхід продемонструємо на прикладі опису Верховинського району.

Верховинський район єдиний в Івано-Франківській області, який усією своєю територією знаходиться в межах гірських споруд Українських Карпат. Тому пересічні висоти хребтів становлять тут 1200-1750 м, а річкових долин та улоговин 500-900 м над рівнем моря. Найбільш піднятою є західна частина району. Саме тут знаходиться найвища точка у межах району – гора Бребенескул (2036 м) на головному Чорногірському хребті. Найнижчі висоти приурочені до долини річки Черемош [4] в околицях села Білобerezка (424 м н. р. м.).

На основі аналізу найновішої літератури [2; 5; 6; 7] можна зробити висновок, що територія Верховинського району охоплює частини чотирьох геоморфологічних областей Українських Карпат: Зовнішніх, або Скибових, Вододільно-Верховинських, Полонинсько-Чорногірських Карпат та Мармароського кристалічного масиву.

Зовнішні, або Скибові Карпати, які є великою складчастою областю антиклінального (випуклого) типу, займають північну частину території адміністративного району. Вони представлені геоморфологічним підрайоном Горган – Запрутськими Горганами та Покутсько-Буковинських Карпат – Покутським середньогір'ям. З півдня хребти Скибових Карпат обмежені Верховинським зниженням. Пересічні абсолютні висоти гірської підобласті – 1000–1400 м. Найвищі вершини Скибових Карпат у межах Верховинського району приурочені до гірських хребтів типово карпатського простягання, що обрамляють його територію з півночі та північного сходу. Серед них Кітилівка (1383 м), Кліні (1426 м), Гордя (1479 м), Версалем (1407 м), Ротило (1481 та 1483 м), Біла Кобила (1477 м), Чорний Грунь (1387 м), Ігрець (1312 м), Писаний Камінь (1221 м).

Вододільно-Верховинські Карпати на території району представлені Ясине-Ворохто-Путильським низькогір'ям. Воно сформоване системою улоговин та низкими прилеглими хребтами. У межах Верховинського району це передусім Верховинська улоговина та хребти з вершинами Маковиця (1161 м), Магура (1116 м). В цілому цю територію можна було б назвати Верховинським низькогір'ям. Тут на вододілі Прута і Черемоша розміщений один з найвищих автомобільних перевалів у Карпатах – Кривопільський (970 м), через який проходить автотраса Ворохта – Верховина.

Полонинсько-Чорногірські Карпати на території району представлені частиною Чорногірського та Гринявським гірськими масивами.

Чорногірський масив заходить у межі району своїм найвищим головним хребтом з вершинами Ребра (2001 м), Бребенескул (2036 м), Менчул (1998 м), Дземброня – 1878 м, Смотрич (1898 м), Піп Іван (2028 м по верхній частині руїн будинку астрономічної обсерваторії). У пригребеневій час-

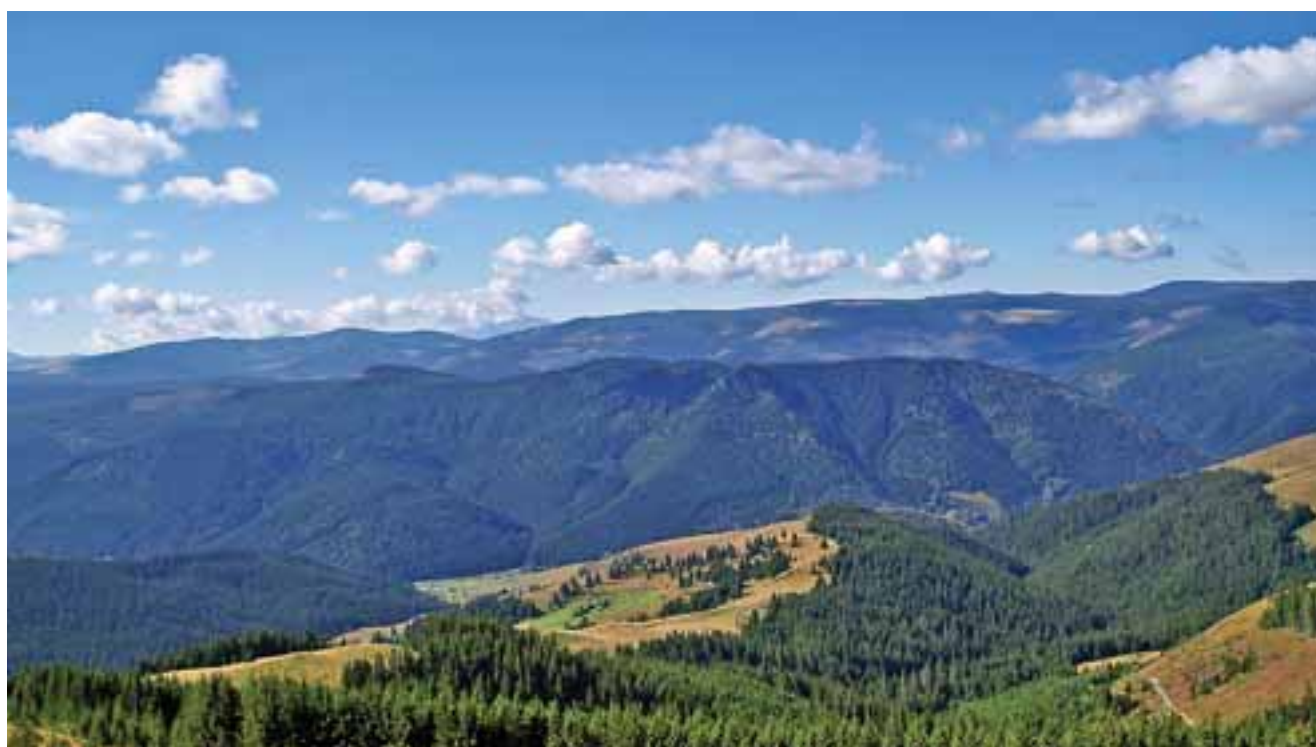
D W . R
G , -

R 1 ! G 1 ...
Y \$ (2016)

5 W 1 \$ 1 # 3 1

/ 1 ; 3 # # 7

тині схилів тут добре виражені сліди льодовикової діяльності. Між головним хребтом і Ясине-Ворохто-Путильським низькогір'ям простягаються два пасма нижчих хребтів Чорногори – Маришевський (1567 м), Скорушний (1552 м) та Кострича (1586 м), Кострич (1544 м).

Гринявські гори простяглись видовженим звивистим пасмом у межах Верховинського району. Складають їх два видовжені ланцюги вершин, які з'єднані вододільним підвищенням у верхів'ї річки Пробійнівки. У північній частині гряди (хребет Скупової) найвищі вершини – Ростицька (1514 м) та Скупова (1579 м). Південний ланцюг вершин пасма – хребет Пневе (Пнев'є) фіксується вершинами Галя Михайлова, або Озірна (1605 м), Масний Присліп (1581 м), Копілаш (1582 м), Тарниця (1553 м), Гоїччина (1572 м), Пневе (1586 м), Гостів (1582 м). Хребти Гриняви коротким крутим схилом опускаються до долини Чорного Черемоша. Східні схили сильно розчленовані і видовженими відрогами простягаються до долин Білого Черемоша та його витоку – Перкалаби.

Мармароський кристалічний масив заходить на територію району Чивчинськими горами, які простягаються на південний схід від Рахівського масиву (вершини Стір). Верхів'я Чорного і Білого Черемошів розчленовують північно-східні схили головного хребта на численні відроги. Куполоподібні скелясті вершини піднімаються тут на висоти до 1700 м і більше. З півночі на південь виділяють такі вершини, як Велика Будийовська (1678 м), Чивчин (1766 м), Силигул (1688 м), Коман (1724 м), Команова (1734 м), Палениця (1750 м), Гнатася (1766,5 м) – найвища точка Чивчин в межах України. Хребет Прелучний (1640 м) з'єднує Чивчини з хребтом Пневе Гринявських гір.

Основною рисою будови земної кори у частині Карпат, що знаходиться в межах Верховинського району, є поширення покривно-лускуватих структур з чітким південно-східним простяганням складок. Вони ускладнені в результаті трьох етапів активізації горотворчих процесів альпійської складчастості в Карпатах упродовж останніх 25 млн. років.

У межах району виділяють декілька ділянок земної кори з дещо відмінною будовою. Так, в основі Зовнішніх Карпат та Верховинського низькогір'я (північно-східна частина району) лежить Скибова зона, яка представлена насунутими у північно-східному напрямі антиклінальними складками. У межі Верховинського району заходять 4 з 6 складок [5].

Центральну частину району в межах Чорногірського та Гринявського гірських масивів займає Чорногірська структурна зона земної кори. У її межах залягають давніші породи, а луски є вузькими із стрімкими схилами, без значних насувів. Обидві зони в цілому належать до геологічної області Флішевих Карпат, оскільки представлені великими товщами флішу (пластів гірських порід, що утворені перешаруваннями пісковиків і спресованих глин).

В основі Чивчинських гір лежать складчасті тектонічні структури палеозойського віку (понад 300 млн. років), які складені передусім потужним комплексом метаморфічних порід Мармароського кристалічного масиву (особливо крайня південна частина району). Ще дві структурні зони (Сухівська і Рахівська), що прилягають до кристалічного масиву, перекриті зверху молодшими породами (здебільшого мергелистими відкладами мезозойського віку).

Сучасний рельєф продовжує свій розвиток під впливом ерозійної (розмивної) діяльності гірських річок та потоків. На більшості території адміністративного району проявляються зсуви пластів гірських порід, на горганських вершинах – кам'яні осипи тощо.

1. Гілецький Й.Р. Вивчення географії своєї області у восьмому та дев'ятому класах загальноосвітньої школи // Історія української географії. Спеціальний випуск: Краєзнавство. Всеукраїнський наук.-теорет. часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – Випуск 2 (4). – С.54-56.
2. Гілецький Й.Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 176 с.
3. Івано-Франківська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. – К.: ТОВ "Видавництво "Мапа", 2005. – 20 с.
4. Карпати. Верховинський район /1:75000.– К.:ДНВП "Картографія", 2007.
5. Кравчук Я.С. Геоморфологія Скибових Карпат. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
6. Кравчук Я.С., Іваник М.І. Геоморфологічна регіоналізація Полонинсько-Чорногірських Карпат // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Збірник наукових праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 52–64.
7. Сливка Р.О. Геоморфологія Вододільно-Верховинських Карпат. – Львів, 2001.

Марія Корпанюк,
старший викладач
кафедри мистецьких дисциплін
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Maria Korpaniuk,
senior lecturer of
Art discipline department
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

ББК 85.125.+74.200.5К67
УДК 738.3; 373.77

КЕРАМІЧНА ІГРАШКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

THE CERAMIS TOY AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S CONSCIOUSNESS.

In this article the author elucidates the rise and development of a ceramic toy in Ukraine. She acquaints the readers with famous ceramic centres, their work where a ceramic toy takes the important place.

In the article you can see the development of a ceramic toy from the times of the Trypil culture up to our days. A great attention is paid to the typology of the handicraft wares and their decoration the main objective of the article is drawing junior pupils into work with clay, making circles and small academics at schools that will promote the formation of junior pupils' consciousness and foster sense of the beautiful and love for creative work.

Key words: creative work, craftsmen of ceramic, a ceramic toy, clay, children, children's studios.

У гірських районах Івано-Франківщини одним з видів народно-прикладного мистецтва є вироби з кераміки. До даної діяльності залучаються діти Косівського, Верховинського, Надвірнянського районів. Учителі трудового виховання, вихователі виходять з того, що дерево людського буття проростає з тонкого, ніжнього паростка дитинства, і від того, як ми будемо його доглядати, залежить його майбутній ріст і постава.

У далекому дитинстві зароджується одна з найважливіших якостей людини – творчість.

Якщо в дитинстві не розбудити творчі задатки, то пізніше, коли людина сформується, мистецтво і гармонія стануть для неї чужими.

Весь предметний світ, від іграшки до гігантського промислового комплексу, впливає на формування духовного образу людини. Тому важливо, які речі нас оточують.

На початку третього тисячоліття людство особливо відчуває, що масове машинне виробництво призводить до зниження духовності. І тому люди знову звернулись до традиційної народної творчості, яка завжди вміла вдало поєднувати духовне і корисне.

Одна з головних особливостей народно-декоративного мистецтва є те, що воно виготовляється руками майстра. Кожен твір майстра неповторний, зберігає частину його душі.

В українському народному мистецтві чільне місце посідає художня кераміка. Всю щедрість свого таланту вкладають народні майстри у свої вироби. Квітчастий керамічний посуд, тарілки, збанки, глечики, горнятка, двійнята, свічники, пічні кахлі із сюжетними і рослинними композиціями, веселі і сумні керамічні скульптурки, декоративні деталі інтер'єрів завжди були окрасою побуту кожного українця. Важливе місце серед усіх цих речей займає керамічна іграшка. Кожна людина пов'язує своє дитинство з іграшкою. Кожному з нас запам'яталася з дитинства якась особлива іграшка, яку ми з радістю і легким смутком згадуємо й досі.

Якими ж були іграшки на світанку людства? Які іграшки робили перші мешканці Землі для своїх маленьких дітей? Одне з впевненістю можна сказати, що ці іграшки виготовлялися з природних матеріалів – трави, соломи, дерева, глини. Іграшки наших предків розсипалися і знову стали землею, але люди, які гралися ними, зробили такі ж для своїх дітей, а ті для своїх, і мистецтво виготовлення іграшки з часом вдосконалювалось і наповнювалось новим змістом.

Серед іграшок, якими в дитинстві гралося людство, була й керамічна іграшка. Глина – один з тих природних матеріалів, який був доступний людству у всі часи. М'яка, податлива, пластична, приємна в роботі, глина сама допомагає майстрові творити задумане. Якщо звернутися до етнографічних джерел, то побачимо, що в житті наших пращурів глині належало чільне місце, вона була оточена ореолом святості і таємничості, ототожнювалася з живою істотою, одухотворювалася. У народі вірили, що саме із цієї загадкової субстанції Господь створював людину, землю, сонце, зорі [2, 60].

Розписана різними ангобами, фарбниками, полита глазуррю й обпалена в керамічних печах, глина набуває різноманітних ефектів, які надають їй особливої привабливості, притягливості.

Ще з часів трипільської культури керамічна іграшка була широко розвинена, про що свідчать численні розкопки.

Найбільшого розвитку виробництво іграшок набуло в Україні на початку XX століття.

Народна керамічна іграшка відзначається великою сюжетністю і тематичною різноманітністю. Тут поряд з фігурками людей різної статі, віку та професій бачимо птахів, тварин, фантастичних істот. Однак у цих усталених загальних сюжетах народні майстри уміли знаходити необмежений простір для творчої фантазії. І хоч принцип узагальнення образу та характер ліплення тієї чи іншої форми були традиційними, саме в сюжеті відбивалося ставлення майстра до зображуваного персонажа. Розкриття художньої правди, виразність образів досягалися скупими засобами. У межах традиційних форм підкреслювалось і відтінялось лише конче потрібне [4, 12].

Одною із найпоширеніших керамічних іграшок були і залишаються свистунці. Виготовлені переважно у формі зозульок, курочок, чубатих птахів, голубів, різні за формою і величиною, розмальовані кольоровою глиною або задимлені, ці нехитрі вироби забавляли наших предків і з таким же успіхом тішать їх правнуків.

Свистунець – не просто іграшка, це іграшка жива, яка має звук, і залежно від товщини стінок і простору всередині кожна з таких іграшок має свій особливий голос. Дітям за всіх часів хотілося, щоб іграшка говорила, і тому свистунець саме така забавка. Її мова – це мова пташок, радісна і весела. У давнину в гончарних осередках поряд з посудом: глечиками, макітрами, тарілками, підвазонниками – майстри робили різноманітні свистунці. Увесь цей крам возами возили по селах і вимінювали на інші речі. Так керамічна іграшка потрапляла до дитячих рук навіть у найвіддаленіших від гончарних осередків місцях.

На початку XX ст. зароджуються славні на всю Україну гончарні осередки в Опішні Полтавської обл., на Харківщині, на Львівщині, на Гуцульщині. У музеях України зберігається значна кількість керамічних іграшок, виконаних майстрами цих осередків.

Говорячи про особливості узагальнення образу в українській народній іграшці, слід ще раз підкреслити, що майстер, ідучи від глибинних народних традицій, творив власні життєві образи, здатні задовольнити естетичні смаки народу. Безперечно, саме виразність образів, гострота передачі і яскравість кольориту при узагальненні рішень приваблюють дітей і дорослих у творах народного мистецтва, зокрема в дитячій керамічній іграшці [4, 16].

“Під час роботи моїми руками керує голова, і серце, і весь організм, бо походження людини пов'язане з глиною...”, – так говорив один із самородків гончарного мистецтва Яків Іванович Падалка, виходець із Слобожанщини, і під цими словами могли б підписатися багато народних майстрів.

Однією з характерних ознак керамічної іграшки є декор. Декорувалися іграшки різними способами. Один із таких способів – це нанесення на звичайний черепок крапок білого і коричневого ангобу. Звернувши увагу на вироби, покривали глазуррю. Часто іграшки поливали білим або коричневим ангобом і наносили на них орнамент шляхом подряпування або гравірування. Інколи майстри української народної глиняної іграшки покривали виріб густим непрозорим кольоровим шаром поливи, іноді прозорим. Та якщо навіть покриття було непрозоре, майже завжди залишалися місця не покриті. Це підвищувало декоративний ефект поливи: такі вироби більш гарні, ніж повністю покриті поливою, навіть якщо вона безбарвна або ледь забарвлена. Неполиваний черепок добре відтіняє розлив поливи, підсилює декоративність. Саме в цьому виявляється майстром тонке відчуття матеріалу. Крім того, колір глини набуває самостійного декоративного значення. Він, так би мовити, прозирає крізь прозорий шар барвника [4, 16].

До наших днів збереглися свистунець, знайдений в Подільській губернії, якого майстер назвав “Песик”, опішнянські баранчики з великими завитими рогами, тварини з двома ногами і довгим хвостом у вигляді пищика, собачки, покриті коричнево-жовтою глазуррю із зеленуватими плямами (м. Ізюм) фігурки фантастичних звірів, наїжачених птахів із чубами. Всі ці вироби декоровані ангобами, глазуррю,

розписані рослинними мотивами, але завжди в цих виробах форма і декор гармонійно поєднані і творять одне ціле – керамічну іграшку, сповнену ліризму, тонкого гумору, іноді задумливу, іноді печальну, приємну для ока і душі.

У наш час керамічна іграшка дещо втрачає своє функціональне призначення. Велика кількість іграшок із синтетичних матеріалів витіснила керамічну іграшку, і вона поступово перетворилася в декоративну фігурку для прикрашування інтер'єру.

Основним її пристанищем стали вітрини музеїв. Але ще й досі її радісний свист звеселяє фольклорні ярмарки, свята народних майстрів. У душі кожного майстра живе той маленький хлопчик, який спонукає його серед серйозних дорослих творів виготовляти речі, які б потішили його дітей та онуків.

І досі значну роль у круглій майоліковій скульптурі становлять суто традиційні вироби – так звані свищики, які колись виконували роль дитячої іграшки. Це, зокрема, фігурки коників, вершників, баранців, козликів, свинок тощо, яких майстри у народі називають збірним поняттям “коники”. Це також традиційні людські фігурки, переважно жіночі, які мають збірну назву “барини”, та інші речі [6, 84-85].

Серед знаних керамічних осередків самобутніми майстрами славиться Опішня Полтавської обл. Такі імена, як Іван Білик, Настя Білик-Пошивайло, Трохим Демченко, Гаврило Пошивайло, Олександра Селюченко, відомі далеко за межами нашої Батьківщини. Їхня пластика малих форм і, зокрема, народна іграшка створені на кращих народних традиціях. Коники з вершниками Гаврила Пошивайла, традиційні баранчики темного кольору, на які нанесений декор світло-зеленого, охристого і коричневого ангобів, Насті Пошивайло та інші.

Народна керамічна іграшка Косівщини представлена такими відомими майстрами-керамістами: Павлиною Цвілик, Василем Ароницем, Василем Стрибком, Марією Розциб'юк, Юрієм Іллюком, Михайлом Кікотем, Романом Мицканом. Для неї характерні спрощеність, узагальненість форм виробів, декоративність, насиченість рослинним розписом або розмальовування великими крапками білим і коричневими ангобами, покриття прозорими ангобами, жовтими і зеленими солями. А також димлена іграшка чорного і сірого кольорів.

У наш час на Косівському ярмарку майстри-керамісти дивують туристів і гостей міста своїми самобутніми виробами. І серед них іграшка посідає почесне місце. Майстер із Косова Роман Мицкан відродив виготовлення традиційних зозульок-свищиків, найрізноманітніших розмірів – від трьох сантиметрів до великих галок, голубів, які мають музичний ряд і на яких можна виконувати нескладні мелодії. У цьому випадку іграшка виконує роль музичного інструменту. Такі речі хочеться потримати в руках, гладити, обіймати. Їх вигляд і звук служать своєрідною терапією, звеселяють, заспокоюють.

Цікаві рішення присутні в творах таких відомих майстрів, нині покійних, як Іван Гончар, Олександр Желєзняк. Ураховуючи пластичність матеріалу, вони сміливо і соковито декорували свої вироби поливами, ангобами. Коники, воли, чортики свідчать про те, що майстри досконало володіли традиційною формою народної керамічної іграшки.

Пташки-павичі з круглими підставками-ніжками, витонченої форми, з цікавими деталями, вкриті коричневою марганцевою поливою, що надає фігурам особливої яскравості, – це роботи ще одного майстра з Київщини Федора Овсієнка.

Керамічна іграшка в музеях України представлена багатьма безіменними майстрами-одиначками. Якщо зібрати докупи усі ці іграшки, то не знайдеться серед них подібних одна на одну. Рука майстра і своєрідний декор творять ту ледь помітну відмінність, за якою ми відрізняємо того чи іншого митця.

Зринають у пам'яті слова знаменитого гончара Якова Падалки: “Посуд мене не цікавив, посуд мені, знаєте, за іграшку, запросто робить. Хочеться створити щось незвичайне, художнє. В моїй уяві повстає стільки різних форм, скільки фантастичних звірів, птахів, що не перерахувати. І я все життя думав, як передати людям ці чудові фарби, дива земної природи” [3, 31].

Життя керамічної іграшки продовжується в наш час як пам'ятний сувенір, згадки про перебування в певному регіоні. Його продовжують, збагачують, розвивають сучасні майстри-керамісти, використовуючи кращі традиції народних майстрів. Дзвінкий голос керамічних пташок лине у майбутнє. І одним із таких способів продовження їх життя є залучення до творчості наших дітей.

Із власного досвіду роботи з дітьми я знаю, що саме глина, а не пластилін, є улюбленим матеріалом, особливо дітей молодшого шкільного віку. Діти із задоволенням занурюються в цей дивний матеріал, починаючи з підготовки глини до занять – замішування і закінчуючи ліпкою виробів. Їх не лякає те, що матеріал начебто “брудний”. Вони із задоволенням носять на заняття фартушки, велику кількість стеків, тачалки для розтачування глини, різні штампки (коробочки, корочки, використані стержні кулькових ручок), якими можна прекрасно декорувати глиняні іграшки.

Глина – це чудодійний матеріал, який за короткий час розвиває природні дані дитини, його пластичність, дає змогу дитині втілити в життя найрізноманітніші фантазії її душі. Із першим дотиком до глини багата дитяча уява поєднується з матеріалом, і результатом такого єднання є надзвичайні керамічні вироби, милі, безпосередні, щирі, які увійдуть у життя дітей, прикрашаючи його.

Створюючи при школах керамічні гуртки, ми тим самим будемо стимулювати дитячу творчість, створимо для них середовище для творчої роботи і спілкування, ми дамо учням можливість розкрити скарбнички душі і втілити в матеріалі найсокровенніше.

Роботу в керамічних гуртках-студіях можна влаштовувати на зразок українських вечорниць, де діти, працюючи, можуть співати, розповідати різні цікаві історії, легенди, притчі. Це допомагатиме їм здружитися. У таких гуртках старші допомагають молодшим. У цих гуртках у формі гри діти знайомляться з матеріалом, з технологією виконання виробів із глини (ліпка, декорування, випалювання). Але для того, щоб дитячий виріб з глини був завершений, у школу треба придбати невелику муфельну піч, у якій учитель зміг би випалювати вироби своїх вихованців.

Узявши до рук випалений виріб, дитина відчуває себе справжнім майстром. Вона тримає в руках завершений плід своєї праці. Тому я звертаюся до директорів шкіл: відшукайте кошти на закупку керамічної печі. Особливо це стосується сільських шкіл, де діти не мають можливості відвідувати художні школи, студії. Такі гуртки стануть малою академією для ваших дітей. На такі заняття час від часу можна запрошувати майстрів-керамістів і влаштовувати майстер-класи.

Результатом роботи цих гуртків стануть виставки робіт ваших вихованців. Їх можна влаштувати безпосередньо в класі в актовій залі школи, на загальних дитячих виставках у районі, в області. Дитина не творить для себе. Вона шукає свого глядача, ним можуть стати її ровесники, батьки, родичі, усі, кому не байдужа щира дитяча творчість.

Улаштовуючи виставки, ми не тільки даємо можливість глядачам подивитись на світ юних художників-керамістів, але й заразитися їхньою творчістю, самим взявши до рук глину і виліпивши свій власний виріб.

У моїй творчій майстерні багато керамічних виробів, але погляд завжди притягують дитячі керамічні іграшки, подаровані мені дітьми під час занять з кераміки. Я впевнена, що ці діти віднайдуть свій шлях у житті, а краса і творчість будуть їхніми вірними супутниками.

1. Дмитрієва С. Мистецтво Опішні. – К., 1952.
2. Пошивайло І. Феноменологія гончарства // Народне мистецтво. – 2000. – №3,4. – С. 60.
3. Пошивайло І. Яків Падалка: Ніяк не можу розпрощатися з глиною // Народне мистецтво. – 2001. – № 1,2. – С. 30-32.
4. Сакович І.В. Народна керамічна скульптура. – К.: Наукова думка, 1970. – 83 с.
5. Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття. – К.: Мистецтво, 1969. – С. 38-43.
6. Щербак В. Сучасна українська майоліка. – К.: Наукова думка, 1974. – 189 с.

Ігор Пелипейко,
літературний редактор
журналу "Гуцульська школа"

Ihor Pylypeyko
copy editor of
magazine "Guzul school"

ЯК НАМ ПОРЯТУВАТИ ГУЦУЛІВ?*

HOW SHOULD WE SAVE THE HUZULS?*

Останніми роками багато говориться про те, що єдино можливий шлях розвитку економіки Гуцульщини – туристично-рекреаційний. Дуже переконливо пишуть про блага, які принесе нашому краю не те що потік, а ціле море туристів. Місцева влада переконана, що туризм вирішить усі проблеми гірського краю.

З такими думками можна було б у принципі погодитися. Але слід пам'ятати, що туризм має не лише додатні, а й від'ємні сторони. Погано організований туризм може завдати непоправної шкоди нашій природі. Та що – "може". Вже завдає! Досить пройтися найбільш відвідуваними пляями – і наочно це побачиш. Варто назвати лише Говерлу, яка, всупереч добрим намірам, стала не священною, а найбільш потоптаною, зневажуваною горою України.

Але зараз йдеться не про природу. Наші гори вабили здавна людей не лише пралісами й бистрими ріками, не лише розлогими полонинами, різнобарвними луками, гримучими водоспадами, неймовірним багатством захопливих ландшафтів. Не менше зацікавлення викликали корінні мешканці гір – гуцули, їх своєрідний спосіб життя, побут, господарювання, особливий духовний світ, мистецтво. Гуцул захоплював своєю волеюлюбністю, самостійністю, рішучістю, високою людською гідністю. Таким його зробили обставини життя серед прекрасної, але часто дуже суворої, навіть небезпечної природи, самотність, віддаленість від влади, яка завжди принижувала людину, відсутність у горах панщини. У світі ширилася слава про гуцула як уособлення вільної, нескореної, гордої людини, талановитої, винахідливої, яка все навколо себе прагне зробити красивим. Таким бачили, таким змалювали гуцула українці І.Франко, М.Коцюбинський, О.Олесь, Г.Хоткевич, поляки Ю.Коженьовський, С.Вінценз, німці К.-Е.Францоз, Л.Захер-Мазох, швейцарець Г.Цбінден, шотландка М.Дові, чех Я.Ольбрахт... Гуцул був самодостатнім, сповненим людської гідності ґаздою. І хоч за останнє століття багато зроблено, щоб вибити з гуцула це почуття ґазди, воно все ж таки живе в ньому і викликає до нього повагу.

Чи думаємо ми над тим, що масовий туризм може перетворити гуцула з ґазди на службу? Дуже поважаю людей, які працюють у сфері послуг. Але якщо гуцул стане працівником сфери послуг, він перестане бути гуцулом! Він утратить отой ореол верховинця, оспіваного в піснях, возвеличеного в малярстві, ушавленого в кіномистецтві. А разом з цим утратить привабливість і наш Верховинський край. Неповторним його роблять лише гуцули. Гори є в кожній країні. А гуцули – тільки в Українських Карпатах.

То що ж, закрити Гуцульщину для сторонніх, перетворити у резервацію? Ні, є інший вихід.

Гуцул завжди відзначався щирою гостинністю. Він радо зустрічав туристів ще й тому, що вони були розвагою в його самотині. Але вся справа в тому, що він зустрічав (тепер це робить) туристів як ґазда, а не як слуга. ґазда радіє з того, що може виявити щирі гостинність. Слуга ж запобігає прихильності, тоді принижується перед тим, кому послугує.

До чого веду? Перш, ніж розвивати масовий туризм, подбаймо про те, щоб гуцул став справжнім гос-

подарем свого краю. Щоб він постав перед туристом не напівжебраком, який сподівається врятуватися від голоду завдяки гаманцеві гостя, але як гостинний, але сповнений самоповаги ґазда, який не проти й додатково щось заробити, але не запобігає нічії ласки.

Що для цього слід зробити? Наважусь виставити деякі пропозиції нашій владі.

1. Повернути горянам пограбовані комуністичним режимом землі, зокрема ті ліси, які вирости на колишніх людських царинках та городах, а також ліси, що належали дідам-прадідам сьогоднішніх гуцулів. Ідеться, звісно, не про ліси, які перебували у державній власності як за Австрії, так і за Польщі.
2. Всіляко сприяти розвитку індивідуальних господарств горян: надати податкові пільги, відчутно дотувати тваринництво, всіляко сприяти розвитку вівчарства і конярства.
3. У кожному районі створити школу гірського господарства. Забезпечити реальну, доступну всім ветеринарну та агрономічну службу, спрямовану на виробництво високоякісних екологічно чистих продуктів.
4. Забезпечити медичну допомогу горянам не на нижчому рівні, як міському населенню, зокрема й швидко, невідкладну допомогу, шляхом наявності в кожному районі санітарного гвинтокрила.
5. З'єднати присілки з центрами гірських сіл дорогами з твердим покриттям.
6. Матеріально заохочувати молоді сім'ї будувати свої оселі на присілках, щоб запобігти знелюдненню наших гір.
7. Здійснювати архітектурну політику з метою збереження головних особливостей гірського будівництва. Матеріально заохочувати ґаздів, які поєднують сучасний комфорт з традиційними формами гуцульської дерев'яної архітектури.
8. Створити найсприятливіші умови для розвитку народних художніх промислів, ремесел (мінімальне або нульове оподаткування, забезпечення майстрів сировиною та матеріалами, допомога у збуті виробів, організація виставок, ярмарків, фестивалів мистецтва).
9. Запровадити в школах Гуцульщини обов'язкове вивчення свого краю (гуцульщинознавства).
10. Фінансувати видання серії книжок "Бібліотека Гуцульщини", куди б увійшли як художні, так і наукові твори про цей край та його людей авторів минулого та сучасних.

Якщо ці передумови почнуть виконуватися, тоді розвиток туризму не позначиться руйнівним способом на тій спільноті, що її називають романтичним іменням Гуцулія. Якщо ж верх візьмуть ненаситні апетити ділків, ласих заробити на Гуцульщині, нехтуючи життєві інтереси самих гуцулів, тоді цей край чекає біда. Цього допустити не можна!

Розділ IV. Науково-методичні матеріали на допомогу вчителям, учням гірських шкіл

$$\begin{array}{r}
 G \quad .4 \quad 4 \quad 1 \\
 9 \quad \$ \quad . \\
 R \quad : \quad 3 \\
 4 \quad 4^{*+} E \quad 3, \quad 4 \quad 9'D \\
 \% - \% \% \% \quad . \quad . \quad 3, \quad . \quad 4 \quad 4^{*+} Y. 73, \\
 9 \quad ' * + ' E G, \quad - \quad 4 \quad - \\
 4^{*+} J. 9 \quad 1 \\
 \bullet \quad 1 \quad 4 \quad 9'D \% - \% \% \% \quad . \\
 . \quad 3 \quad 3 \\
 3 \quad \bullet \quad 5ED \quad 3 \quad 3 \quad _V \quad - \\
 4 \quad 9'D \% - \% \% \% \quad .4 \quad 1 \quad 9 \quad - \\
 \$ \quad .7 \quad 1 \quad \dots 7 \quad 3 \quad X\#\$ \quad - \\
 (\quad 1 \quad) \\
 3 \quad \# \quad 1G
 \end{array}$$

Гірська школа. Соціально-педагогічний паспорт

4 9'D %-%%% . 4 1 9 \$

3

##

•

-

3

3

G

Ž

W

% .Y.

1. Повна назва школи.
2. Поштова адреса, телефон.
3. Керівники закладу (директор, заступники директора).
4. Кількісний та якісний аналіз педагогічного складу:

№ з/п	П І П	Педагогічне звання	Кваліфікаційна категорія	Загальний стаж педагогічної освіти
-------	-------	--------------------	--------------------------	------------------------------------

5. Кількісний аналіз складу учнів (початкова – 1-4 кл., основна – 5-9 кл., старша школа – 10-11 кл).

6. Соціальні категорії учнів:

- діти-сироти;
 - діти, позбавлені батьківського піклування (ті, що залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або неієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, безпритульні діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання).
 - діти-напівсироти;
 - діти, які потерпіли наслідок аварії на ЧАЕС;
 - діти з обмеженими можливостями (діти-інваліди);
 - діти з малозабезпечених сімей;
 - діти з багатодітних сімей;
 - діти, що потребують особливої уваги;
 - діти, які виховуються в неповних сім'ях;
 - діти працівників внутрішніх справ, які загинули під час виконання службових обов'язків;
 - обдаровані діти та форми роботи з ними;
 - діти, батьки яких тимчасово працюють за кордоном;
- (\$ 1).

7. Кількість учнів, які користуються гарячим харчуванням (з них користуються безплатним харчуванням).

8. Стан здоров'я дітей (кількість дітей 1-4 класів, що перебувають на диспансерному обліку):

- діти із захворюваннями серцево-судинної системи;
- діти із захворюваннями шлунково-кишкового тракту;
- діти із захворюваннями опорно-рухового апарату;
- діти, що потребують підвищеного психологічного супроводу.

9. Мова навчання.

10. Іноземні мови, які вивчаються в школі.

11. Територія обслуговування. Стан охоплення дітей шкільного віку навчанням. Кількість дітей, неохоплених навчанням.

12. Методико-педагогічна проблема, над якою працює школа (виділити проблеми, над якими працюють учителі початкових класів).

13. Профілі навчання

(фізико-математичний, математичний, фізичний, екологічний, біолого-хімічний, біолого-фізичний, біолого-географічний, біотехнологічний, хіміко-технологічний, фізико-хімічний, агрохімічний, історичний, правовий, філософський, економічний, української філології, іноземної філології, історико-філологічний, технологічний, інформаційно-технологічний, художньо-естетичний, спортивний) та предмети, які вивчаються поглиблено.

14. Наявність угод, укладених школою з вищими навчальними закладами, науковими установами.
15. Наявність угод про міжнародні зв'язки.
16. ЧЗмінність навчання (навчання у 2-гу зміну, які класи) та групи продовженого дня (кількість груп, у них учнів усього, з них учнів 1-4 класів).
17. Кількість 1-4 класів і класів-комплектів (класом-комплектком є група учнів із двох і більше 1-4 класів, де викладання веде один учитель).
18. Відомості про приміщення та матеріальну базу:
 - кількість класних кімнат;
 - кількість навчальних кабінетів (які мають окремі приміщення, обладнані необхідним навчально-наочним приладдям, у яких у відповідності до програми проводяться навчальні заняття з даного предмета);
 - кількість комп'ютерів у закладі;
 - кількість майстерень;
 - чи є в закладі (так, ні)
 - фізкультурний зал;
 - басейн;
 - навчально-дослідна ділянка (... арів);
 - підсобне господарство;
 - опалення (центральне, власна котельня, пічне);
 - водогін (у тому числі з гарячою водою);
 - їдальня або буфет з гарячим харчуванням (наявність у буфеті тільки кави, чаю, пиріжків і булок не вважається гарячим харчуванням);
 - туалети для дітей: у приміщенні школи, виносні (їх віддаленість від навчальних приміщень).
19. Бібліотечний фонд
(науково-методична і навчальна література, у тому числі підручників, з них для 1-4 класів).
20. Періодичні видання (газети, журнали), які отримує школа.
21. Чисельність учнів, які мешкають на відстані понад 3 км від закладу і потребують підвезення (у тому числі: учнів, для яких організовано підвезення, з них за програмою „Шкільний автобус”).
22. Залучення дітей до позашкільних навчально-виховних закладів (Будинків дитячої творчості, дитячих спортивних шкіл, станцій юних техніків тощо).
23. Основні види трудової, художньої, спортивної, творчої діяльності учнів у позаурочний і позашкільний час.
24. Основні форми екологічного виховання учнів та залучення їх до природоохоронної роботи.
25. ЧОсновні форми навчально-виховної та організаційної роботи, які сприяють оздоровленню дітей та вихованню їх здорового способу життя.

Методичні вказівки та поради щодо підготовки соціально-педагогічного паспорта:

1. Паспорт готується з відома та за згодою керівника школи.
2. Бажано посилатися на джерела отримання інформації (річний план роботи школи, журнали руху учнів, накази управлінь освіти ОДА (РДА), накази директора школи, класні журнали та інші документи, що стосуються змісту паспорта).
3. У випадку, коли неможливо надати інформацію з певного питання, рекомендуємо записати номер питання і слово „немає”.
4. Паспорт підписується особою, яка його склала з обов'язковим проставленням дати підготовки паспорта.

Василь Хрущ
Vasyl Khrushch

Лариса Сливка
Larysa Slyvka

Інна Червінська
Inna Chervinska
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

ОСВІТНІЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ (КОНКРЕТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

EDUCATIONAL AND SOCIAL SPACE OF HIGHLAND SCHOOL (CONCRETE RESEARCH)

Фахова і методична підготовка майбутніх учителів до роботи в гірській школі, формування в них психологічної готовності до адаптації в складних умовах життя, праці і господарювання в горах – одне з основних завдань роботи викладачів кафедри теорії та методики початкової освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Розв'язання його значною мірою сприятиме вирішенню низки проблем: закріплення випускників педагогічних навчальних закладів у гірському регіоні, вміння використання педагогами потенційних навчально-виховних можливостей освітнього середовища, в якому працює гірська школа, успішна робота з батьками дітей-горян тощо.

Створення оптимального освітнього простору – складне комплексне соціально-педагогічне завдання. Розв'язати його можливо шляхом системного вивчення та аналізу існуючих чинників, що впливають на роботу школи й учнів. До них відносяться такі: якісний склад учителів, зв'язок школи з іншими культурно-освітніми закладами, що функціонують у даній місцевості; звичаї й традиції близького соціального оточення; демографічні особливості гірського регіону, потреби ринку праці, особливості життєдіяльності тощо.

Фактично йдеться про конкретне регіональне комплексне вивчення культурно-освітнього простору гірського регіону, в якому працює школа, про використання вчителями виховних можливостей соціального, природного та культурно-історичного довкілля, яке включає культуру, традиції тощо.

Педагогічний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника до цієї пошуково-дослідницької роботи широко залучає майбутніх педагогів – студентів як денної, так і заочної форм навчання.

Конкретною формою цього дослідження є підготовка "Соціально-педагогічного паспорта гірської школи", наповнення його змістом, аналізом отриманих даних, формування висновків та пропозицій.

Студенти денної форми навчання в період проходження педагогічної практики, а студенти заочної форми у міжсесійний період не лише готуються до роботи вчителя-вихователя, але, укладаючи соціальний паспорт школи, набувають первинних дослідницьких умінь і навичок.

Для підвищення ефективності науково-пошукової діяльності студентів у гірських школах та якісного укладання соціально-педагогічних паспортів гірських шкіл кафедра теорії та методики початкової освіти пропонує дотримуватись таких принципів науково-педагогічних досліджень, як: принцип цілісного вивчення педагогічних явищ і процесів; комплексного використання методів дослідження; принципу об'єктивності; одночасного вивчення особистості, природних і соціальних умов, у яких вона розвивається; вивчення педагогічних явищ у зміні, в розвитку; принципу історизму; глибинного розгляду проблеми; поєднання наукової сміливості з передбаченням можливих наслідків.

Наповнюючи конкретним змістом соціально-педагогічний паспорт, студенти не лише вчать аналізувати факти, отримані в процесі спостережень, бесід, інтерв'ю, анкетування, але й засвоюють необхідні для вчителя поняття про педагогічне дослідження. Вони не теоретично, а з потреб прак-

тики усвідомлюють, що будь-яке педагогічне явище є триєдиною сутністю – природного, психологічного, соціального.

В десятиріччя панування авторитарної директивної педагогіки та заполітизованості навчально-виховного і дослідницького процесів переоцінювалися соціальні впливи на учня та навчально-виховний процес.

Природа дитини, природні умови, що її оточували, не брались до уваги, що не сприяло отриманню точних, достовірних даних, спричиняло суб'єктивізм висновків.

Сьогодні є змога не випинати лише одну соціальну сторону, а вивчати педагогічні явища в комплексі природного, соціального і педагогічного.

Робота студентів, учителів із соціально-педагогічними паспортами поглиблює їх знання нормативного курсу “Основи наукових досліджень”. Конкретне дослідження, до якого вони залучаються, веде їх шляхом індукції – від одиничного до загального. Опрацювавши кілька десятків паспортів, студенти переконуються в існуванні певних закономірностей, спільних рис тощо. Як показує досвід, вони по-іншому сприймають і вимоги до педагогічного дослідження, особливо такі, як визначальна функція науки в поясненні реальних фактів; наукове передбачення, яке вимагає глибоких знань – “знати, щоб передбачати”; для справжніх висновків наука повинна мати достатній обсяг фактичного матеріалу, який повинен осмислюватись всебічно, що впливає з правила достатності даних в науковій логіці.

Соціально-педагогічне дослідження вимагає максимальної уваги, почуття міри й чуйності, оскільки об'єктом його є учні, молоді люди, що розвиваються, засвоюють суспільні ідеали, змінюються.

Справжній учений-педагог зобов'язаний не лише розробляти теорію, але й показувати її вихід у практику. Тому робота із соціально-педагогічним паспортом – це не творчість одного дослідника, а його спільна праця з учнями, батьками, вчителями, керівниками шкіл та управліннями освіти.

Таким чином, працюючи із соціально-педагогічними паспортами, студенти глибше вивчають сутність педагогічних явищ, набувають умінь комунікації, поглиблюють знання і вміння дослідницької діяльності.

Мета і завдання складання соціально-педагогічного паспорта школи:

- навчити студентів досліджувати стан навчально-виховної та організаційно-господарської роботи школи й особливості, в яких вона працює;
- виявити типові складності, труднощі в роботі гірських шкіл і розробити рекомендації та пропозиції щодо їх подолання;
- встановити причини негативних явищ, які не сприяють усебічному розвитку особистості учнів в умовах гір та стримують позитивний поступ навчально-виховного процесу школи;
- залучити студентів до конкретної науково-пошукової діяльності з метою поглиблення їх знань з педагогіки, психології, основ наукових досліджень, усвідомити залежність роботи школи від природного і соціального середовища, освітнього простору.

Людмила Степанова,
кандидат педагогічних наук,
доцент
керівник напрямку
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Lyudmyla Stepanova
Candidate of Pedagogics,
assistant professor of
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

ТРУДОВА ТРАДИЦІЯ У ГІРСЬКІЙ ШКОЛІ (ДОСЛІДЖУЄМО ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ)

WE INVESTIGATE APPLICATION OF ETHNOPEDAGOGICAL SOURCES OF LABOUR TRAINING AT THE ELEMENTARY SCHOOL

The author initiates carrying out researches of ethnopedagogical sources in educational work concerning labour training of young people in the mountain region. It is offered to investigate and generalize achievements of primary school teachers of the mountain school, to propagandize them applying modern information technologies.

Key words: labour training, ethnopedagogics.

+ \$ 3 3 1 \$ #, 1G 1 #
3 \$ - G ,
\$ 1 , 3 3 .
\$, # ,
1 1 ,
\$ •f
, \$,3 , 1, \$ 3 G
G Ž.
#! ,: G , 3
* , , , G , 3
, \$ „ , ,
f , \$,3 , 1, .
f \$ 1 3 \$ - \$ 3 G
G
G # 3 , , 3 # .

Гірські терени Українських Карпат славні своєю автентичністю у багатьох сферах людського життя. Для дослідників, які вивчають проблеми освіти горян, надзвичайно цінним є досвід багатьох сподвижників освітянської справи, який вибудований на народно-педагогічних джерелах і, власне, найглибше віддзеркалює специфіку навчально-виховного процесу в гірських школах.

Процеси глобалізації з їх технократичним та інформаційним підходами проникають усе глибше у життя гірських мешканців, справляють невідворотний вплив і на освітні реалії, навчально-виховне середовище. Тому, з одного боку, існує реальна загроза зникнення, руйнування великого пласту

педагогічних надбань стосовно трудового гарту молоді на національних засадах, а з іншого боку, з'являється чудова можливість, застосувавши дослідницько-інформаційні технології, зафіксувати набуті досягнення, зберегти виявлені в них закономірності для адаптації в освітній системі нашої держави та поширити інформацію про себе, стати ближчими, доступнішими для інших, краще знаними у всьому світі.

З цією метою ініціюємо розгортання у гірських школах Карпатського регіону одного з напрямів Проєкту "Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку" – "Використання місцевих звичаїв, традицій, народних ремесел горян у трудовому навчанні та вихованні молодших школярів".

У формалізованому вигляді до структури дослідження пропонуємо включити такі розділи:

I. Відомості про місцевість, географічні об'єкти, історію села (міста), про школу, керівника, вчительський колектив, концепції роботи, програми, проєкти, фотографії, буклети.

II. Дослідження місцевих трудових звичаїв, традицій, ремесел.

- Які прислів'я, приказки трудового змісту побутують?
- Яких трудових звичаїв, традицій дотримувались у давнину? Чи продовжують вони існувати?
- Які народні ремесла були розвинуті і коли? Які з них продовжують побутовати чи відроджені?

III. Дослідження навчально-виховного процесу з трудового навчання в початкових класах.

Хто з вчителів і як використовує місцеві народознавчі матеріали на уроках праці і в позакласній роботі з трудового навчання? За якими програмами (державними чи авторськими) вони працюють? (Відомості про вчителів, опис їх досвіду, програм, зразки розробок заходів, конспектів, фотографії з уроків, виставок, зразки дитячих робіт тощо).

Участь у проєкті може бути індивідуальною, зокрема для пошукувачів наукових ступенів, студентів вищих педагогічних навчальних закладів західних областей України, і відобразатись у статтях, розробках рефератів, курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських досліджень.

Пошукова робота може вестись і в складі творчих груп, об'єднань педагогів із залученням до роботи з першого та другого розділів проєкту дослідження старшокласників та учнів молодшого шкільного віку. Запрошуємо до співпраці небайдужих, сповнених творчими задумами людей.

Результати дослідницької роботи можуть бути оформлені у вигляді наукового звіту, альбому, планшета-розкладки, відеоматеріалів, у електронному варіанті тощо.

Надіслані до редакції нашого часопису матеріали знайдуть висвітлення на його сторінках. Банк даних про окремі дослідження планується розмістити на спеціальній сторінці "Трудова традиція у гірській школі" нашого сайту в Інтернеті за адресою <http://www.pu.if.ua/mountschool>.

Сподіваємося, що дорогоцінний скарб освітянського досвіду по крупинках буде виявлений, досліджений і гідно оприлюднений, по-сучасному репрезентований у світі.

Олена Хрущ,
кандидат психологічних наук, доцент,
Лауреат премії Кабінету Міністрів України
за внесок молоді у розбудову держави
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olena Khrushch,
Candidate of Psychology, senior lecturer,
Laureate of Cabinet of Ministers of Ukraine Award for
young generation's contribution to state development,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 37.013.77

**ГОРИ І ПСИХОЛОГІЯ ГОРЯН
(ДОСЛІДЖУЄМО ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА
НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ГОРЯН)**

**MOUNTAINS AND PSYCHOLOGY OF HIGHLANDERS
(WE INVESTIGATE FEATURES OF THE MOUNTAIN ENVIRONMENT INFLUENCE
ON FORMATION OF HIGHLANDERS' PSYCHOLOGY)**

The research project "Highland school. Its condition, problems and prospects of development" provides studying influence of the mountain environment on formation of highlanders' psychology as a separate direction.

In the article, the mechanism of environment influence on mentality of the person is revealed, "new compounds of scientific searches are pointed out and specific targets on collecting and analysis of the facts are specified. Students, teachers, researchers are invited for studying the existing problem.

Key words: mountains, highlanders' psychology, environment, psychological idea, cultural and historical traditions, demography.

Традиційно побутує думка про те, що горяни – люди горді, сміливі, витривалі, незалежні, винахідливі, майстри "на всі руки", мужні тощо. Такі епітети знаходимо в народнопоетичній творчості, художній літературі, публіцистиці. Зустрічаються подібні твердження в етнологічних, історичних і етнопсихологічних дослідженнях. Часто вони не безпідставні і заслуговують на певні наукові узагальнення.

Життя в умовах рідкорозселеності, великих відстаней від залізниць, промислових центрів з їх розвинутою інфраструктурою, фактичного бездоріжжя, примх природи заставляють покладатися на самого себе, давати собі порятунок.

Життя і діяльність у пересіченій гірськими хребтами і стрімкими ріками місцевості, перебування в складних, що різко змінюються, кліматичних умовах при дефіциті кисню на верхів'ях гір, короткого літа тощо справді формують витривалих людей, загартованих гірськими умовами і способом господарювання.

Разом з тим, ми спостерігаємо далекі від ідеалізації психологічні особливості горян: "гострий" характер, нетерпимість до іншої думки, невизнання влади, невиправдана і затяжна гнівливість; злопам'ятність, що межує із помстою; не завжди обґрунтована наполегливість, що переходить у непереборну впертість; потаємна заздрість; хворобливе переживання можливих зазіхань на клаптик власної землі; підвищена вразливість, що викликає різку зміну психічних станів; нехтування моральними сімейними устоями, насторожено-підозріле ставлення до незнайомих тощо.

Як позитивні риси характеру горян, так і негативні особливості їх психології пояснюються не стільки успадкованістю, генними механізмами впливу на психіку, скільки умовами проживання, способом господарювання, культурно-історичними традиціями.

Психологія жителя гір формується з раннього дитинства як під впливом гірського довкілля, так і соціальних інституцій – сім'ї, школи, місцевих громад, залучення дітей до посильних видів традиційного господарювання, звичаїв, традицій етносу тощо.

Чимало з названих чинників, особливо соціальних, не є сталими. Хоч і поволі, але умови життя в горах змінюються. Науково-технічні, інформаційно-комунікативні технології все більше й настирливіше позначаються на способі господарювання, взаєминах, світобаченні і світорозумінні жителів гір. Усе це не може не вплинути на їх психологію, характер поведінки, спосіб життя і мислення.

Сьогодні на допомогу людині гір приходять техніка. Ручні пили, які в народі називають “Дружба – два”, замінили бензинові та електричні пили, ручну меблярку замінили фугувальні та рейсмусні станки, замість тартака – стрічкові пилорами тощо. У ставленні людини до природи з'явилися технічні посередники, що полегшують працю і підвищують її ефективність. Замість кінної тяги – трельовочні трактори, автомобілі-самонавантажувачі. На будовах електронно-імпульсні прилади, електропідіймачі тощо. В побуті горян все більше використовуються електричні та електронні прилади, засоби, що полегшують працю і життя людей.

Дефіцит спілкування та інформації, що традиційно викликався значними відстанями сусідства, певною мірою замінюється телевізійною, а в багатьох випадках і новітньою інформаційно-комунікативною технікою, системою Інтернет.

Активна підприємницька діяльність налагоджує необхідну для життя інфраструктуру. В кожному населеному пункті відкривається по кілька приватних крамниць, постійно завозяться продукти харчування, організовуються різного роду майстерні, невеликі виробництва тощо.

Нові умови породжують нові соціальні відносини, нові погляди на життя і працю, на ставлення до природи, що не може не вплинути на формування нової психології горян. Тому характеризувати сьогоднішнього горянина баченням його великими дослідниками Я. Головацьким, М. Коцюбинським, Ю. Федьковичем, О.Кольбертом буде так само неправильно, як не визнавати цивілізаційних впливів на спосіб життя і діяльності в горах.

Консервативне, поезійно-романтичне уявлення дослідників XVII – XIX століть про горян, переоцінка впливу традицій на їх психологію, намагання реанімувати звичаї старовини якщо і не наносять відчутної шкоди, проте не сприяють і успішному розвитку молодого покоління, формуванню його психології.

Відроджувати потрібно дух, духовність, усвідомлення своєї ідентичності з етносом, розуміння власної ролі, значення і місця у збереженні і примноженні культурно-історичної цінності минушини, а топірці, дрімби, одяг, що все більше набуває сценічного, ніж ужиткового характеру, необхідно шанувати як культурне надбання предків.

Молодь тягнеться до сучасної культури. У неї інша психологія. Перефразуємо прекрасний вислів поета: нове життя нового прагне не тільки слова, але й нового бачення, розуміння світу і себе в ньому.

Змінюються соціальні умови, але незмінними залишаються гори, ландшафтно-кліматичні умови та залежні від них люди і їх життєдіяльність, що в сукупності своїй обумовлює психологічні особливості горян.

Ми пропонуємо в рамках проекту “Гірська школа. Стан, проблеми, перспективи розвитку” виділити напрям дослідження особливостей впливу гірського середовища на формування психології горян, особливо молодого покоління – учнівської, студентської та працюючої молоді.

Структурно цей науковий пошук включав би такі складові:

1. Філософсько-психологічна думка минулого щодо характерологічних особливостей психології горян.
2. Сучасні філософські, психологічні, соціологічні та етнологічні дослідження особливостей горян та гірської спільноти.

Дослідники цих двох напрямів:

- збирають бібліографічні матеріали про те, хто з відомих учених, а можливо й маловідомих, коли, в яких працях розкривав (описував) характерні риси психології жителів гір;
- із сучасних публікацій, наукових статей, монографій виписують і систематизують ті думки, ідеї, цитати, які, на їх погляд, найбільше і найкраще характеризують, розкривають психологію горян.

У виписках обов'язково вказувати авторів, назви праць, рік видання, назву видавництва, сторінки, на яких розміщена цитата чи певна думка.

- з власних спостережень, бесід з людьми, з аналізу життєвих ситуацій фіксувати позитивні й негативні характеристики психології жителів гір.

Обов'язково вказувати вік людини, що описується, місце її проживання, характер роботи, стать. Прізвища та імена не вказувати.

3. Вплив умов проживання та способу господарювання на психологію горян.

Пошуковці даного напрямку:

- вибирають з опублікованих джерел описи фактів впливу умов проживання і способу господарювання на психологію горян (ставлення до середовища, оцінки його людьми, розуміння ними залежності від гірського середовища тощо);
- роблять опис поведінки знайомих їм людей у різних ситуаціях, викликаних специфікою гірського середовища (розливи рік, гірські вітровали, лісові пожежі, зустрічі з хижаками, блукання в лісі чи інші екстремальні ситуації);
- сезонні роботи в горах і залучення до них дітей. Як проявляється психологія господаря, бережливе ставлення до природи, продуктів праці;
- ставлення дорослих та дітей і молоді до умов життя в горах, їх оцінка свого проживання, інтереси, ідеали.

4. Культурно-історичні традиції і звичаї як ефективні чинники формування психології жителів гір.

Дослідники цього напрямку:

- аналізують позитивні й негативні традиції, які впливають на психологію горян;
- описують трудові, сімейні, мистецькі традиції і звичаї та висвітлюють їх сприйняття чи несприйняття учнями, молоддю. Бажано пояснити причини позитивних чи негативних оцінок молоддю існуючих традицій і звичаїв;
- вірування горян, їх особливості і вплив на психологію молоді.

5. Вплив демографічних змін, інформаційно-комунікативних технологій, сучасного способу господарювання і підприємництва на психологію та ідеали сучасної молоді гірських регіонів.

Дослідники цього блоку:

- на прикладі конкретного населеного пункту проводять кількісний аналіз стану народжуваності, смертності, виїздів місцевих жителів на постійне місце проживання в інші регіони (за даними сільських і селищних рад);
- описують нові види господарської діяльності (які нові виробництва відкрито, кількість зайнятих, яка нова техніка працює);
- збільшується чи зменшується кількість тварин (яких саме) у приватних господарствах. Причини цих процесів;
- як і до яких видів домашнього господарства залучаються діти шкільного віку (догляд за тваринами, будівництво, робота в лісі, збір грибів і ягід з метою збуту, насадження лісу тощо);
- основні засоби отримання інформації населенням села (радіо, телебачення, газети, журнали, Інтернет);
- яким періодичним виданням, засобам інформації надається перевага дорослими жителями і яким – молоддю.

Зібрані пошуковцями матеріали можуть оформлятися у вигляді записок, описів, статей, роздумів.

Учні старших класів можуть оформляти зібрану інформацію із будь-якого із вказаних п'яти напрямів у формі самостійних робіт на зразок "Люди мого села", "Традиції віків і моє ставлення до них", "Гори і люди", "Мій ідеал людини гір" тощо.

Студентам рекомендуємо зібрані матеріали використовувати у повідомленнях на семінарських заняттях, для написання рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт.

Для науковців – повідомлення і доповіді на наукових конференціях, статті до журналів, матеріали до монографічних видань тощо.

Пропонуємо всім – від учнів до науковців, особливо вчителям, батькам, творчій інтелігенції, небайдужим до виховання, навчання і розвитку молоді в гірській місцевості, зацікавлених у формуванні психічно здорової і психологічно стійкої молоді, зібрані і проаналізовані матеріали розміщати на сторінках науково-методичного журналу "Гірська школа Українських Карпат",

E-mail: mountainschool@pu.if.ua, <http://www.pu.if.ua/mountschool>

або за адресою редколегії журналу:

"Гірська школа Українських Карпат"

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57

м. Івано-Франківськ

До матеріалів бажано додати Ваше (особисте) фото, вказати адресу, посаду, яку Ви займаєте, засоби оперативного зв'язку з Вами.

Бажано, щоб матеріал ілюструвався світлинами, що пов'язані із змістом тексту.

Головне – якомога більше правдивих конкретних фактів із зазначенням точних даних. Якщо інформація позитивна, бажано вказати прізвища та імена людей, про яких Ви пишете.

Запрошуємо до співпраці.

Надія Луцан,
доктор педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Nadia Lutsan,
Doctor of Pedagogics,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

УДК 372. 3.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ІГОР КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE FOLK-GAMES USE IN THE CARPATHIAN REGION

The Ukrainian folk-games are examined in the article. The author introduces a new interpretation for the concepts •ethno-gameŽ. The special attention is spared to the games which are instrumental in linguistic development of children.

Key words: folk-game, ethno-game, the games of Carpathian region.

\$. Відродити духовні цінності нашого народу, повернути їх до життя в процесі побудови незалежної України можна на основі широкого використання народної педагогіки, традицій та звичаїв нашого народу, які формувались упродовж віків. Вони зберегли в собі ті соціальні цінності, які визначають сутність світогляду нашого народу, його мораль. Особливе місце тут належить народній грі.

Проблема ігрової діяльності дітей упродовж століть досліджувалась багатьма вченими: психологами (В.Вундт, К.Гросс, Г.Спенсер, Л.А.Венгер, Л.С. Виготський, А.Є.Аркін, О.М.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін та ін.), педагогами (А.С. Симонович, Л.К.Шлегер, Є.І.Тихеєва, Є.О.Фльоріна, Ф.І.Фрадкіна, О.П.Усова, Р.П.Жуковська, Д.В.Менджеріцька, Н.О.Бойченко та ін. методистами (А.М.Богуш, А.К.Бондаренко, Г.Тумакова, Л.М.Малишева, М.Я.Мрозова, Є.М.Петрова, Г.С. Швайко, Н.С.Старжинська та ін.).

/ Проаналізувати українські народні ігри, виокремити етноігри, які є засобом виховання духовності дитини, прищеплення їй національних рис характеру, розвитку рідного мовлення.

Опосередковане визначення ігор дається в концепції дошкільного виховання: „Народні ігри породжені сімейною педагогікою і є засобом ласкавого поводження з дітьми, прагненням потішити їх” [2]. За Ш.А.Мірзоєвим, народні ігри - це відображення дійсного життя наших батьків, дідів та прадідів, це особливий вид історично сформованої діяльності працюючих мас” [3].

За визначення М.Г.Стельмаховича, „під народними розуміють ігри, створені для дітей не педагогами-професіоналами, а людьми всіх інших категорій народного середовища, в першу чергу батьками, бабусями і дідусями, а також самими дітьми” [5, 202]. Основне цільове навантаження народних ігор – це компонент народної педагогіки та дидактики.

Народні ігри створюють не педагоги-аматори, а декілька поколінь людей, які передають з вуст в уста, вдосконалюють і змінюють гру, чого не можна сказати про авторські ігри. Характерною особливістю народних ігор є навчальний зміст, який подається в ігровій формі.

Народна гра весь час змінюється, вдосконалюється залежно від творчості дітей. Діти створюють нові варіанти народних ігор. Дидактичні ігри мають чітку структуру і компоненти. Варіанти цих ігор передбачаються вже в процесі їх створення. Народні ігри не мають закінчення, гра може повторюватися безліч разів, на відміну від авторських.

Отже, народні ігри мають свої специфічні особливості, відмінні від дидактичних ігор. Серед них: відсутність конкретного автора - творця гри; багатоваріантність сюжетів однієї і тієї ж гри; сюжетна неза-

вершеність гри; варіативність кінцівок; наявність діалектизмів, історизмів у тексті відповідного регіону; динамічність сюжету; відображення національних рис характеру народу.

Встановлені особливості дозволяють нам увести термін „етногра”. З нашого погляду, етногра - це відображення в народних іграх національної свідомості, національної психології, національної мови, національного менталітету. Етногра виступає засобом виховання духовності дитини, прищеплення їй національних рис характеру. На нашу думку, народними іграми, в яких відбито етнічні ознаки народу, можна назвати: українські - „Подольночка”, „Дрібу, дрібу, дрібушечки”, „Мак”; російські - „Коровай”, „Пятнашки”; киргизькі - „Вершники”, „Дині й баштанники”; білоруські - „У Мазалю”, „Посадка бульби”; грузинські - „Метання списа”, „Захисник”; таджицькі - „Збір тюльпанів”, „Полювання на куріпок” та ін.

Різноманітні історичні, соціально-економічні, географічні умови та глибоке розуміння необхідності гри в практиці формування особистості людини привели до того, що в кожного народу виникли свої, суто національні ігри. Так, наприклад, у Дагестані, де є широкий вибір у горах природного каменю, гірські жителі складали ігри, пов’язані з камінням: „Метання каменя”, „Штовхання каменя”, „Камінці”. Обов’язок захищати Батьківщину від ворогів спонукав до виникнення групи ігор, які сприяють військово-спортивній підготовці: „Скачки”, „Джигітовка”, „Національна боротьба”. А ось у дітей Прибалтійських країн більшість ігор пов’язана з ловлею риби або підготовкою до цього процесу, наприклад, „Ловіння риби”, „Ригу-рагу” та ін.

Таким чином, народні ігри різних народів мають і спільні, і відмінні, суто національні риси. Спільним нам убачається те, що народні ігри - це передусім дитячі ігри. Дитяча гра - один з основних видів діяльності дітей, спрямований на практичне пізнання навколишніх предметів і явищ через відтворення дій та взаємин дорослих. У народі кажуть: „Де гра, там і радість!”. Ігри, які виникли за прадавніх часів, розвиваючись, вбирали риси різних суспільних формацій, життєвих укладів. Водночас вони зберегли й ознаки свого давнього походження.

Найдавніші за походженням є хороводні драматичні ігри, які колись були частиною весняного обряду і ще до сьогодні подекуди в гірських селах виконуються саме навесні. В народних іграх, хороводах органічно поєднувалися слово, спів, музика і танець. За допомогою таких ігор народ прагнув виховувати любов дітей до природи, до тварин та птахів.

В якому б аспекті ігри не розглядалась - мистецтвознавчому, історичному, - завжди відзначається їх значний вплив на всебічний розвиток дітей. Так, Г.Н.Волков, С.Капан, Є.Н.Таракіна в ході аналізу дитячих ігор різних народів дійшли висновку про те, що вони значною мірою сприяють інтелектуальному, фізичному, моральному розвитку дитини.

Серед українських дослідників слід відзначити В.Г.Бойка, який систематизував український фольклор в історичному аспекті за окремими жанрами й також виділив ігри, розкрив їхню роль в естетичному і моральному вихованні підростаючого покоління [67].

У період розбудови України як самостійної держави активізувались дослідження різних аспектів народної педагогіки. Почали видаватися хрестоматійні збірки народознавчого матеріалу, серед яких з’явилося чимало збірок з описами народних ігор (упорядники Г.В.Довженко, В.Г.Бойко, В.Пепа, О.Я.Яницька та ін.). У книзі „Літала сорока по зеленому гаю” (упорядник Г.В.Довженко) подано традиційні народні ігри, які впродовж віків захоплювали в Україні дітей та молодь. Чимало з них приурочувались до певних свят і мали обрядовий характер. Значна частина ігрового народного матеріалу, вміщеного в збірці, має цілком спортивний характер, сприяє розвитку не лише кмітливості та спритності, але й навичок спілкування в колективі. До збірки ввійшли ігри з різних видань фольклорно-етнографічних матеріалів, що дозволяє простежити їх регіональну специфіку. Збірка „Котилася торба” (упорядник В.Бойко) вмістила хороводні та рухливі народні ігри, рекомендовані для дітей молодшого шкільного віку.

Збірка „Горохова скриня” (упорядник В.Пепа) адресована дітям дошкільного та молодшого шкільного віку. До кожної гри вдало дібрані лічилки, які вводять у гру, допомагають розподілу ролей, стимулюють самоорганізацію дітей [1].

У житті дитини гра як основний і найбільш доступний вид діяльності і як важливий засіб духовного й фізичного виховання завжди посідала значне місце.

Золотий фонд карпатських ігор наповнений чималою кількістю цікавих і різноманітних дитячих ігор з фольклорними компонентами - ігровими приспівками та піснями-примовлянками („Перепілка”, „Кривий танець” та ін.). Місце приспівків у грі та їх композиційні функції досить різноманітні. Ними розпочинається гра або закінчується. Вони можуть пов’язувати різні частини ігрових дій, давати інструктаж щодо організації та ходу гри, розподілу ролей між її учасниками.

Ігри Карпатського регіону створені самим народом - носієм своєї національної української мови. За своєю рідну мову з раннього віку, діти поступово стають носіями національного змісту, духу: засобами рідної мови в них найефективніше формуються національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість та інші компоненти духовності. Кожна розвинена національна мова, і зокрема українська

ка, - явище неоднорідне. Вона складається з літературної мови, діалектів, жаргонів. Усі різновиди мови зустрічаються в текстах ігор Карпатського регіону.

Невід'ємною ознакою багатства мови є багатство її лексичного складу. Оскільки народні ігри виникли дуже давно, в них трапляються архаїзми та історизми: паномар, староста, поріс, дукати, невід, копа, гребінка, коцюба та ін. Наприклад, текст до гри „У вовка”:

...А я вовка не боюся,
коцюбою обернуся,
Щітка, гребінка,
Вовкова жінка.

У народних іграх зустрічається специфічно побутова лексика, яка є близькою до загальноновживаної, пов'язана з предметами і явищами побуту різних груп населення. У специфічно побутовій лексиці розрізняють слова, відомі в побуті всіх груп населення, і слова, які в минулому широко вживалися представниками тільки окремих груп населення, переважно сільськими та гірськими жителями. В народних іграх Карпатського регіону таких слів дуже багато: кептарик, торочки, миска та ін.

За допомогою народних ігор діти знайомляться з професійною лексикою. Професійна лексика охоплює кількісно велику групу слів, що вживаються на позначення знарядь і матеріалів праці, процесів виробництва, характерних для професій і спеціальностей. Так, у текстах до гри „Шевчик” є слова: шкіру потягає, гвіздки забиває, черевички шиє. Шляхом багаторазового повторення ігрових дій народна дидактика прагне прищепити дітям повагу до праці, до народних традицій і звичаїв.

У народних іграх присутні й діалекти. Наприклад: оборіг, ріпа, газдиня, вориння і т.ін. Проілюструємо це текстом до гри „Дрібу, дрібу, дрібушечки”:

Дрібу, дрібу, дрібушечки,
Наївшись петрушечки,
Наївшись лободи,
Гала, гала до води!
А я вержу качурика
По долі водою.
Пливи, пливи, качурику,
А я за тобою!

Як бачимо, тут є чимало діалектизмів: дрібушечки, вержу, качурика, які незрозумілі сучасним дітям. Разом з тим, жодна народна гра не є копією того діалекту, де вона виникла. В іграх виробилися свої художньо-виражальні засоби, спільні для багатьох діалектів (сусідніх), скажімо: горобей, воробей (воробець); качурик (качка) і т.ін.

У народних іграх поряд з вузькодіалектними засобами, пов'язаними з певною місцевістю, є наддіалектичні засоби, вживання яких не збігається з межами того чи іншого діалекту, а поширюється далі. Завдяки цим засобам з'являється те спільне, що об'єднує низку діалектів, що зближує їх з літературною мовою, власне, з її художнім стилем.

У текстах українських ігор наявні своєрідні епітети, виражені прикметниками та іменниками-прикладками, наприклад, чорнявий означає не лише з чорними бровами, але також гарний, вродливий: „Чорнобривий корольок край города ходить”. Слово „мальований” може означати гарний, вродливий; перепілка – сизокрилая.

Активне вживання різних пестливих суфіксів – одна з яскравих ознак мови українських народних ігор. Наприклад, про kota і кицьку кажуть котик, кітка, коток, коточок, кицюненька; про гусей – гусочки, гусю, гусенята; вогник, окріпчик, городчик, маківочки, голівочки, козачок, мачок.

Дуже часто слова вигадуються або переінакшуються заради рими, для співзвучності. Наприклад: солонець – баранець; де впав – пропав; цур не займай.

У народних іграх поширені характеризуючі слова (прикладки) при іменниках, особливо до назв істот: діти-квіти; горобчику-пташко, кіт-муркіт, рак-неборак, женчикок-бренчикок, шуконька-рибонька. Чимало трапляється слів на – иця: морквиця, сестриця, водиця, косиця, травиця. Нерідко поєднуються синонімічні (близького значення) слова: латка-битка, чурки-палки, горобчику-пташко.

Для українських етноігор специфічним є вживання вигуків (переважно на початку гри): „Гей! Діти-квіти”; „Ой на горі мак”; „Ой вийтесь, огірочки”; „Ой у перепілочки”.

Надзвичайно показовим для українських народних ігор є повтори. Вони дуже різноманітні. Одні точно повторюють окремі слова, словосполучення протягом усієї гри, наприклад: „Тут була перепілочка, тут була сизокрилая”; „Грай, жучку, грай, тут тобі край”; „Дрібу, дрібу, дрібушечки”.

В інших у повторі щось змінюється, як-от:

Сидить на кілочку,
Пряде на сорочку.

Що виведе нитку –
Гороб'ю на свитку.
Остануться кінці –
Гороб'ю на штанці.
Остануться торочки –
Гороб'ю на сорочки.

Деякі повтори супроводжують усю гру. Наприклад, „Тут була, тут, перепілка, тут була, тут, сизокри-
лая”; „Зелена рута, жовтий цвіт”; „Соловесчку, сватку, сватку, чи бував же ти в нашім садку”.

Для збереження ритму в деяких іграх часом змінюється наголос: „А до нори, миша, до нори. А до зо-
лотої комори” (пор. комори). Багаті українські народні ігри й на метафори, особливо цим відзначаються
обрядові ігри. Наприклад: „краснее дитятко”, „золотее телятко”, „золотії голівочки”, „бийте, діти, гопака”,
„дівки скачуть у золоті”, „мишка в нірку, золоту комірку” і т.ін.

Українські етноігри багаті на омоніми: „зозуленька кує”; синоніми: „тіштесь-смійтесь”; поетичні порів-
няння: „умий личко, немов ту скляночку”, „вовк в жупані, а я в сарафані”; та фразеологічні звороти: „у
Бога за дверима”.

Українські ігри сприяють і вдосконаленню звуковимови, вони багаті на звуконаслідування (гай-гай,
квок-квок, ку-ку, тьох-тьох, ду-ду). Діти паралельно виконують два завдання: рухаються (повлять, біга-
ють, водять хорівод) і промовляють слова, звуки. Їхню увагу передусім привертають рухи, звуки ж вони
промовляють механічно, іноді зовсім забувають про них.

Отже, народні ігри Карпатського регіону є невичерпною скарбницею етномовних елементів, за допо-
могою яких у дітей виховуємо любов до України та рідної мови.

1. Капица О.И. Детский фольклор. Л.: Прибой, 1928. – С.32-35.
2. Концепція дошкільного виховання України. – К.: Освіта, 1993. – 16с.
3. Мельников М.Н. Русский детский фольклор: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 1987. – 240 с.
4. Мирзоев Ш.А. Народная педагогика Дагестана. – Махачкала: Дагушпедгиз, 1985. – 123 с.
5. Покровский Е.А. Детские игры, преимущественно русские, в связи с теорией педагогики и гигиены. – М., 1887. – 368 с.
6. Стельмахович М.Г. Традиции и тенденции развития семейной этнопедагогики украинского народа. Докт. дисс. – К., 1989. – 315 с.
7. Український дитячий фольклор / Упоряд і автор вступ. статті В.Г.Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 243 с.

Галина Білавич,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Halyna Bilavych,
Candidate of Pedagogics,
senior lecturer
Chair of Theory and Methods of Elementary Education
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk.

УДК 371.4

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ

EDUCATION ETHNOLOGIC COMPETENCE PUPILS MEANS UKRAINIAN LITERATURE

In the article analysed questions pedagogic of formation in the aspect of influence of contents of school formation on the development an sociocultural competence personalities as condition of achievement of social education. In the contents of school formation stands out etnopedagogical measurement as a condition an etno-culture directivity in pedagogic education process.

Key words: competence, ethnologic competence, ethnopedagogical principles, ukrainian ethnos, tradition, customs, ukrainian literature.

Проблема використання народознавства в навчально-педагогічному процесі загалом та на уроках української літератури зокрема досить складна й актуальна. Народознавство, як відомо, охоплює практично всі пласти культури, що репрезентуються через науку, техніку, художньо-естетичну культуру в усьому спектрі її видово-жанрової палітри. Іншими словами, як зазначає вчений Роман Ігнатенко, воно “включає в себе рідну мову, історію, краєзнавство та етнографію, народну та родинну педагогіку, педагогіку родинного календаря, народну мораль, фольклор, різні види мистецтва (образотворчого, музичного, пісенного, хореографічного, декоративно-прикладного та ін.), художню творчість, національні звичаї, прогресивні традиції, обряди, народну символіку тощо” [2, 4]. Отже, вивчаючи українське народознавство, учні знайомляться із соціально-культурним досвідом нашого народу, а це сприяє “входженню школярів у життя Української держави, родинний і громадський побут, виробничу й культурну сферу рідного етносу” [5, 11], тобто сприяє формуванню їхньої українознавчої компетентності.

Сьогодні, як ніколи, актуалізується проблема використання народознавства в навчально-виховному процесі школи, оскільки воно як навчальна дисципліна не є обов'язковим для вивчення. Українська література має невичерпні можливості впливу на духовно-емоційну сферу особистості, її почуття, не оціненна роль у процесі виховання патріотичних і громадянських цінностей юнаків і дівчат належить фольклорній спадщині. У методичній, педагогічній літературі багато місця відводиться використанню фольклорних жанрів у навчально-виховній роботі. Тому черговий раз на цьому не зупинятимемося. Пропонуємо дещо інший шлях застосування народознавчих засобів, який полягає у використанні українознавства при вивченні конкретного літературного твору.

Як уже наголошувалося, національна література, нерозривно пов'язана з традиціями української культури, – це своєрідна пам'ять народу, де фіксуються його ментальність, світобачення, загальнонародні та родинні традиції, звичаї, обряди, пласти народнопісенної й поетичної творчості. Вона служить не тільки художньо-естетичному пізнанню, формуванню високих духовних ідеалів, а й поглиблює знання учнів з українознавства. Неоцінима значущість засобів народознавства в їхній доступності. У зв'язку

з цим у ролі ефективного чинника формування українознавчої компетентності старшокласників можуть використовуватися високохудожні твори української класики, котрі, підкріплені яскравими художніми засобами, стають своєрідним підручником з українознавства. Показовою в цьому плані є повість “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського, яку ми пропонуємо розглянути під кутом актуалізації народознавчих засобів. Отже, народознавство – стрижень вивчення повісті Михайла Коцюбинського “Тіні забутих предків”.

Пропонуємо таку тему уроку: “Повість М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” як джерело українознавства”.

Мета уроку:

- глибоко ознайомити старшокласників із фольклорною народнопісенною скарбницею Гуцульщини, менталітетом та демонологією верховинців, побутом, звичаєво-обрядовими традиціями гуцулів тощо;
- виховувати духовність, любов до рідної землі, гуцульських звичаїв, мистецтва, формувати художньо-естетичні смаки учнів, розуміння краси літературного слова;
- навчати школярів аналізувати, узагальнювати навчальний матеріал, синтезувати вивчене; підготувати учнів до написання твору за повістю.

Активізація народознавчого компонента, міжпредметних зв'язків і різних видів мистецтва на уроці поглиблює знання юнаків і дівчат про національну ментальність, світобачення, загальнонародні та родинні традиції, звичаї, обряди, пласти народнопісенної й поетичної творчості, слугує систематизації знань з різних видів художньої культури, а також створює насичене художньо-естетичне середовище. Тому пропонуємо інтегрований тип уроку.

Обладнання уроку: фонограми гуцульських мелодій, пісень “Верховині” М. Устияновича (“Верховино, світку ти наш...”), “Гуцулка Ксеня” Я. Барнича, ін.; твори рукометництва (різьбярства, текстилю, побутових речей і прикрас із шкіри, гуцульські сувеніри тощо); картини О. Кульчицької (краєвиди, картини про гуцульську міфологію, ілюстрації до повісті “Тіні забутих предків”); етнографічні матеріали; фрагменти художніх, документальних, відеофільмів; наукові й літературні твори про Гуцульщину; фотоальбоми тощо.

Хід уроку

Твір настільки багатогранний, що пізнавати й розкривати його художньо-естетичну природу можна без кінця. Починати урок слід незвично, оскільки незвичною, самобутньою є сама повість. Звучить музика (наприклад, “Верховині”), учні розглядають слайди, художні фотоматеріали, які ілюструють Карпатські гори, гуцульські ландшафти. Демонструються уривки з однойменного фільму С. Параджанова за твором, спогади про Михайла Коцюбинського, ін. Вчитель на цьому мистецькому тлі виразно читає поезію Богдана Лепкого:

Як тут чудово!..
Довкола тебе – гори, гори!
А над тобою: небо-море
І сонця животворний жар,
А над рікою мли гуляють,
З вітрами тихо розмовляють
І криються в холодний яр...

А долом трави, долом трави,
А в полонинах звук трембіти,
Овець дзвіночки голосні;
Над тим усім задума ходить
І над собою тугу водить,
Зітхання, стогони, пісні...

Методисти, науковці слушно зауважують, що велике пізнавальне, виховне значення має біографія письменника. Школярі характеризують різних письменників, як правило, набором певних стандартних фраз, не бачачи особистості автора за рядками твору. Тому вчителеві передовсім потрібно подолати домінуючий ще й до сьогодні стереотип у викладенні життєпису автора літературного твору, що здійснювався за усталеним шаблоном: “родився-навчався-почав писати-видав твори-переслідувався-сидів у в'язниці-помер” [6, 7], що не дозволяло читачській аудиторії юнаків і дівчат створити цілісний образ письменника, вникнути в його духовний світ, словом, побачити митця як неповторну яскраву особистість, як громадянина-патріота.

З огляду на це слід звернутися до історії написання твору та особистості автора. Учні зазначають: Михайло Коцюбинський – уродженець Поділля, мешканець Чернігівщини, на основі відвідин Гуцульщини (двічі побував), пізнань карпатського краю через етнографічні розвідки та фольклорні праці А. Онищука, В. Гнатюка, І. Франка, творчого набутку О. Кобилянської, Г. Хоткевича, Леся Мартовича, М. Павлика, ґрунтовної наукової розвідки В. Шухевича “Гуцульщина” створив високопоетичну перлину української класичної літератури, велику енциклопедію гуцульщинознавства повість “Тіні забутих предків”. Письменникові вдалося “перенести на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат”, вона заго-

ворила віруваннями та легендами, звичаями, ментальністю, заспівала коломийками під чарівні звуки флюяри.

Відтак підводимо старшокласників до висновку про те, що в повісті можна виокремити такі блоки тем з українознавства: 1) ментальність, звичаї, обряди, традиції; 2) побут та культура; 3) мова; 4) музичний фольклор; 5) усно-поетична творчість (казки, приповідки, ворожіння, замовляння, закликання, голосіння); 6) природа; 7) одяг тощо [4, 77].

Після такого пояснення доречно перейти власне до бесіди, відштовхуючись від аналізу кожного з блоків указаних тем.

- Яке враження справляє твір із перших сторінок? Уривок слід виразно зачитати (від “Іван був дев’ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків. Двадцятую і останньою була Анничка...” до слів “Весь світ був як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна”).

Тут пропонуються такі орієнтовні запитання:

- Про які народні звичаї, вірування гуцулів ви дізналися?
- Який міфологічний світ Карпат?
- Якою постає природа з перших сторінок повісті?

Відтак учитель зазначає, що М. Коцюбинський створює художньо-естетичну канву твору. Тут усе прекрасне: полонини, царинки, земля, гори, квіти, люди, пісні тощо.

- Які естетичні смаки та особливості характеру карпатських українців?
- Уроджена риса гуцулів – любов до прекрасного (підтвердіть цитатами).
- Які кольори ви вибрали б для створення ілюстрацій до повісті (барвисті, насичені кольорами навіть узимку; чорно-білих тонів гуцульське око, напевно, б і не сприйняло. І одяг, і предмети побуту, і будівлі, і природа, і люди – красиві, колоритні, барвисті, як і навколишній світ).
- У чому ще проявляється естетичне вподобання гуцулів? (любов до музики: “грати на денцівку чи флюярі” – звична річ чи не для кожного парубка).

Тут доцільно озвучити урок коломийками (використати записи чи “живу” народну музику, виконану вчителем музики чи сільськими троїстими музиками).

Розповідь учителя продовжується: “Описи обрядів, традиційних ритуалів, ворожін тощо – поетичні і водночас щиро наївні, які назавжди залишаться в українському мистецтві слова свідченням багатого духовного життя наших предків, поетичного світосприймання і незнищеного художнього таланту гуцулів. Які описи природи видалися Вам найпоетичнішими? Проаналізуйте уривок, де описано краєвид, який Вам особливо припав до душі? Як постає ландшафт Українських Карпат зі сторінок твору?”

Надзвичайно цікавою є ментальність мешканців Карпат. Здається, що люди та смереки вирости з одного коріння, оскільки і сонячну погоду, і негоду, гірську землю і сердитий Черемош відчувають однаково, а трапляється, природа здатна оживати в людській уяві своєрідними образами; уява творить різні відіння, з’являються духи – творяться легенди й казки.

Творчий підхід до етнографічних матеріалів допоміг майстрові слова проникнути у зміст фольклорних образів, міфологічне сприйняття та світовідчуття верховинців. М. Коцюбинський заглиблюється у творчу атмосферу народження, побутування найпоширенішого жанру усної поетичної творчості – коломийкового епосу, стверджуючи, що творчі здібності горян безмежні. Власне, коломийки найкраще маніфестують ідею плекання природних здібностей гуцулів, гордості за талановитих митців. Усе це знаходить вияв у пісенній і музичній (композиторській і виконавській) творчості головних героїв Івана та Марічки. “Чи вчив хто грати Івана на сопілці й флюярі?”, – запитує учитель. А відтак робить висновок про те, що потяг до творчості в горян закладений генетично, спричинений казково чарівною природою і мистецькими задатками верховинців.

В унісон пісням Івана та Марічки звучить і казка, підслухана юнаком далеко, серед верховіть, про одвічний сум Бескида, що, немов удівець, чорніє та похмуріє в тінях, оскільки ніколи не зможе зректися своєї туги: “зелена полонинка за нього не піде”.

Бесіда з учнями продовжується:

- Відомо, що з-поміж усіх фольклорних зразків М. Коцюбинський віддавав перевагу пісні як найулюбленішому жанру. Підтвердіть це. (М. Коцюбинський у 9-10-річному віці творив за народними взірцями власні співанки. Письменник знав дев’ять мов: українську, російську, польську, румунську, французьку, італійську, циганську, татарську, турецьку, а отже, і звичаї цих дев’яти націй (хай навіть і недосконало), був вражений, здивований гуцульською демонологією, звичаями, близькими до язичницьких).
- Яка роль у тексті “малих форм” усно-поетичної творчості? Наведіть приклади. (Закликання, замовляння, приповідки, дитячі забавлянки — зовнішній пласт повісті, “крізь який проступає дух народу, його уявлення, спосіб мислення і вірування”).

Окремо треба звернути увагу на місце й роль казки в творі. У зв’язку із цим учитель запитує старшокласників:

- Хто виступає найкращим знавцем та оповідачем казок?
- Які казки розповідає Микола-спузар? Наведіть приклади.
- Розкрийте значення вислову: “Весь світ був, як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна”.

Письменник не ідеалізує побут гуцулів, не сліпо захоплюється етнографією — умови життя та праці горян нелегкі, навіть суворі. Про це виразно свідчить і коломийка: “Чорногора хліб не родить, не родить пшеницю, викохує вівчариків, сирок і жинтицю...”

Демонологія повісті тісно поєднується з календарною обрядовістю, достеменним знанням людей про пори року, нескінченність буття, таємницями природи. В невеликому за обсягом творі згадуються Свят-вечір, Маланка, свято Юрія, пов'язані з ними обряди горян; яскраво виписані народні звичаї, які викликають високі естетичні почуття в читачів, а також мають чимале пізнавальне значення, сприяють формуванню почуття любові до рідного краю.

Далі вчитель проводить роботу над аналізом звичаєво-обрядових традицій гуцулів, пропонуючи старшокласникам такі завдання: 1. Розкрийте їхню красу, а також суть обряду при покійникові “грушка”. 2. Проаналізуйте сцену похорону героя. Чи все тут можна схвально сприймати? (Грушка – обрядові ігри, що перероджують людську скорботу в сміх, веселощі, залицяння й т.ін. Ця особливість демонології гуцулів – надзвичайно древня й планетарна, оскільки про такий звичай згадує ще Гомер. Окрім того, про це йдеться також у етнографічній розвідці А. Свидницького “Лубок”). 3. Розкрийте художньо-естетичну природу міфологічних образів (нявки, арідника, щезника, чугайстра, лісової, ін.).

Вчителеві варто наголосити: ці образи у творі набувають виразних індивідуальних форм, кожен із них має свою вдачу, неповторні риси характеру. Відомо, що це представники темних сил, однак, ідучи за гуцульською демонологією, письменник зображує їх неканонічно: чугайстр знищує нявок, а до людей ставиться добре. Арідник, що співає сумну пісню “Де мої кози, де мої кози”, – надзвичайно цікавий образ твору. Не менш захоплюючою є історія цієї пісні, побудована на казковій основі. Якось виникла суперечка між Чортом та Богом, котру перший програв, Бог змусив його віддати всю маржинку, Чорт випросив тільки єдине козеня, зробив з нього музичний інструмент дуду-козу та став відтоді жалібно грати.

Пропонуються такі завдання:

- Проаналізуйте зустріч Івана з нявкою.
- Розкрийте сутність образу-символу вогню.
- Прочитайте уривок, де йдеться про “народження” будзу. Чому М. Коцюбинський опоетизовує типовий для верховинців процес виготовлення їжі?

Учитель наголошує: на окрему увагу заслуговує кінострічка “Тіні забутих предків” (1965) С. Параджанова, що здобула на республіканських, усесоюзних, міжнародних оглядах, конкурсах, фестивалях близько 150 призів, медалей та інших нагород. Власне, феномен фільму, якому судилося стати головним репрезентантом українського національного кіномистецтва у світовому мистецькому просторі, і полягає в тому, що це художнє полотно – самобутні вияви національної культури, її виразна атрибутика, яка складається з образів, мотивів і символів, сягаючи корінням до фольклорних джерел.

Цікаво, що великий режисер ХХ сторіччя Сергій Параджанов, якого Україна пошановує як національного кіномитця, всупереч вимогам високих чиновників тодішнього радянського кіно, відмовився дублювати фільм двома мовами, зберігши самобутню колоритну гуцульську говірку. Провідною є роль обряду. Він те, “в чому не провести грані між мистецтвом і життям, суцільна метафора, яка стягує світ” [1, 20].

Напередодні уроку доцільно переглянути фільм С. Параджанова “Тіні забутих предків”. Після чого провести бесіду на такі теми: “Аромат Гуцульщини у фільмі”, “Роль фольклорних джерел у кінострічці”, ін.

Такі теми, як природа, її місце в житті й творчості М. Коцюбинського і героїв твору, а також художні особливості мови повісті, можна порекомендувати старшокласникам заздалегідь опрацювати самостійно. Вчитель лише зазначить, що мовна канва твору, на якій митець вишиває узори гуцульського життя, створюючи неповторність карпатського колориту, вводячи до неї чимало гуцульських діалектизмів, віртуозно використовуючи самобутню говірку Українських Карпат, надзвичайно різноманітна й багата: мовознавці налічують у творі близько 300 діалектизмів. Автор значно розширює сферу вживання таких слів, і вони стають природним естетико-художнім елементом книги. Учні зачитують лексику, пов'язану з предметами посуду, їжі; назвами житлових і громадських будівель; слова для позначення одягу, прикрас; слова-табу й под.

Таким чином, “Тіні забутих предків” – зразок творчого підходу письменника до скарбниці карпатського краю, де автор підносить образи усної народної творчості до рівня філософських, художньо-естетичних узагальнень.

Використання наприкінці уроку гуцульських мелодій чи славнозвісної “Гуцулки Ксені”, виставок творів митців у царині рукометництва, полотен О. Кульчицької про гуцульську міфологію, ілюстрації до повісті “Тіні забутих предків” тощо значно посилять етнографічно-народознавчий ефект при вивченні твору.

Вдамося ще до одного прикладу актуалізації українознавчих знань уже в процесі позаурочної діяльності зі старшокласниками. Як відомо, гра як ефективний чинник розвитку школярів активно використовується вчителями в молодшому та підлітковому віці. Однак Клуб веселих і кмітливих як різновид

гри сьогодні широко використовують не тільки у виховній роботі зі старшокласниками, але й на уроках української літератури. КВК – цікавий, водночас досить складний і трудомісткий вид навчальної роботи з учнями, потребує великих творчих зусиль і вчителя, і учасників гри. Готуючись до КВК за літературним твором, учителеві слід пам'ятати про умови, без виконання яких неможливий його успіх (див., наприклад: [13, 27]). Це насамперед повторне вдумливе творче прочитання учнями твору, робота над характеристиками героїв, художніми засобами, художніми деталями, описами тощо. Формування команд – не менш відповідальне завдання вчителя й дітей. Тут важливо вдало підібрати назви команд та їх привітання, підготувати по три-чотири запитання суперникам, проконтролювати й допомогти командам підготувати домашнє завдання (виконання ілюстрацій, інсценізація уривків твору й под., музичний конкурс, ін.).

Як правило, конкурс капітанів улаштовують для перевірки українознавчої ерудиції. Для цього проводять міні-конкурс на блискавичну відповідь капітанів чи пропонують однакові завдання, відповіді на які ті дають у письмовій формі впродовж визначеного ведучими часу, скажімо, капітани повинні за 1 хв записати якомога більше назв казок (про тварин чи рослини), пісень (про тварин чи рослини), загадок (про тварин чи рослини) (на вибір учителя); назвати пісні на слова Тараса Шевченка, ін.

Наступний конкурс доцільно провести у формі телевізійної гри “Щасливий випадок”. Для команд виділяється час, за який за кожну правильну відповідь необхідно набрати якомога більше балів. Наприкінці гри підсумовується їх кількість. Виграє команда, що набрала найбільшу суму балів.

В якості запитань, спрямованих на виявлення та активізацію знань з українського народознавства, національної літератури, пропонуємо такі:

1. Одним словом сказати “усна народна творчість” (фольклор).
2. Герой гуцульських легенд (Довбуш).
3. Перебіг подій, описаних у думі про Байду, відбувається у ... (Туреччині).
4. Завершіть логічний ряд: Ілля Муромець...
5. Найвідоміший твір давньої української літератури (“Повість минулих літ”).
6. Ім'я співця “Слова про похід Ігорів” (Боян).
7. Герої пісні “Ой на горі, там жінці жнуть” (Сагайдачний, Дорошенко).
8. Українська Сафо (Маруся Чурай).
9. Автор поеми про Марусю Чурай (Ліна Костенко).
10. Як написати з трьох літер мерзла вода? (лід).
11. Вечір чим кінчається, а ранок починається? (літерою “р”).
12. Що ж то за гість, що темряву їсть? (день).
13. Хто завжди правду каже? (дзеркало).
14. Сорок п'ят і сорок п'ят – скільки буде? (вісімдесят п'ят).

Одним із завдань для команд є гра “Літературне доміно”, суть якої полягає в тому, що пригадати сюжет казки учасникам гри допоможуть ілюстрації, які потрібно розмістити в такому порядку, щоб зберігалася послідовність подій.

Наступне завдання – закінчити вислів. Для цього запрошують два учасники від команд, на картках їм пропонують по 4-5 прислів'їв, приказок чи крилатих висловів (наприклад, “І мертвим, і живим, і ненарожденим ...”, “Хто рано встає,...”, ін.).

Інше завдання: вкажіть слово, яке не є фольклорним терміном (балада, дума, прислів'я, приказка, лічилка, експозиція, скоромовка); назвіть слово, яке не входить до логічного ряду (писанка, паска, верба, яйце, писак, віск, літо), ін. Відтак командам можна запропонувати вікторину, що відображає питання декількох видів української художньої культури та актуалізує знання з українського народознавства:

1. Назвіть твори української літератури, у назвах яких – назви дерев (“Тополя” Т. Шевченка, “Ялинка”, “Цвіт яблуні” М. Коцюбинського, ін.).
2. Кого з українських поетес ХХ ст. знали всі модниці Європи (О. Телігу, поетесу, громадську діячку, манекенницю, котра виходила майже на всі слов'янські подіуми).
3. Хто і в якому творі найточніше описав український ярмарок? (Г. Квітка-Основ'яненко “Салдацький патрет”).
4. Назвіть п'єси українських драматургів, у назві яких – приказки, прислів'я, пісні (“Доки сонце зійде, роса очі виїсть”, “Дай серцеві волю, заведе в неволю”, “Де зерно, там і полова” М. Кропивницького, “За двома зайцями”, “Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці” М. Старицького, ін.).
5. Назвіть українського гетьмана – епізодичного героя роману І. Нечуя-Левицького “Князь Єремія Вишневецький” (Б. Хмельницький).
6. Автор музично-сценічного твору “Українське весілля”, пісні “Стоїть явір над водою”, що стала народною (С. Гулак-Артемівський).
7. Автор 80 музичних творів на слова Т. Шевченка (М. Лисенко).
8. Автор картин “Жінка з полотном”, “Дівчина з снопами”, “Сорочинський ярмарок” (К. Трутовський).

9. Автор полотен “Сутичка запорожців з татарами”, “Вибори полковника Пушкаря і вручення йому клейнодів”, “Бій козака Голоти з татариним” (С. Васильківський).

Конкурси “Відгадай загадку”, “Продовжи прислів’я” (наприклад, Хочеш їсти калачі – ... (не сиди на печі), Праця чоловіка годує, а... (лінь марнує), Де сім господинь – там ... (хата не метена) й под.) адресуються капітанам. Їм можна запропонувати й низку інших завдань:

- У яких видах мистецтва проявила себе Леся Українка?
(Танець, живопис, театр, музика, література, скульптура. Вибрати потрібне).
- Які крилаті вислови я написав би на пам’ятнику Т. Шевченкові?
- Кому належить вислів: “Книга – морська глибина, хто в ній пірне аж до дна, той, хоч би труду мав досить, дивнії перли виносить”? (І. Франкові).
- Кому належить вислів: “Життя коротке, а мистецтво вічне” (грецький лікар Гіппократ (460-370 рр. до Різдва Христового));
- Кому з українських письменників належать аналогічні слова: “Життя коротке, та безмежна штука і незглибиме творче ремесло”) (І. Франкові).

Для української поезії, як відомо, надзвичайно близькі пісенні форми, що йдуть від пісенних літературних традицій, музично-пісенного матеріалу аж до прямої стилізації народної пісні. Ці поезії настільки пов’язані з фольклорною пісенною традицією, що, як правило, ми відносимо їх до українських народних зразків. Так, давно народними стали “Гуде вітер вельми в полі”, “Не щебечи, соловейку” Віктора Забіли, “Думка”, “Пісня” (“Ой у полі на роздоллі”) Олександра Афанасьєва-Чужбинського, “Дивлюсь я на небо” Михайла Петренка, “Повій, вітре, на Вкраїну” Степана Руданського, “Журба” (“Стоїть гора високая”) Леоніда Глібова, “Виклик” (“Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна”), десятки інших, художньо-естетична цінність яких дуже велика. Тому доречно один з пісенних конкурсів KBK присвятити таким фольклоризованим пісням.

Конкурс “Продовжити пісню, вказати автора”.

(Примітка: його проводять під музичний супровід).

1. “Гуде вітер вельми в полі, Гуде, ліс ламає...”
(“Плаче козак молоденький, Долю проклинає...”).
2. “Трачу літа в лютім горі, аж світа не бачу...”
(“Тільки тоді і полегша, як нишком заплачу” (М. Чурай “Віють вітри, віють буйні”).
3. “Стоїть гора високая, Попід горою гай, гай...”
(“Зелений гай густесенький, неначе справжній рай”) (Л. Глібов “Журба”)
4. “Де ти бродиш, моя доле, Не докличусь я до тебе...”
(“Досі б можна дике поле Пригорнути до себе”) (Семен Писаревський “Де ти бродиш, моя доле?”).
5. “Дивлюсь я на небо, Та й думку гадаю...”
(“Чому я не сокіл, чому не літаю, Чому мені, Боже, Ти крилець не дав?”
Я б землю покинув, у небо злітав” (“Дивлюсь я на небо” Михайла Петренка).
6. “А я, бідний, безталанний, Степ широкий — то мій сват...”
(“Шабля, люлька — вся родина, Сивий коник — то ж мій брат”) (Антон Шашкевич “Там, де Ятрань круто в’ється”).

Отже, активізація українознавчого компоненту, міжпредметних зв’язків на уроці літератури поглиблює знання юнаків і дівчат про національну ментальність, світобачення, загальнонародні та родинні традиції, звичаї, обряди, пласти народнопісенної й поетичної творчості, слугує систематизації знань з українського народознавства, тобто сприяє формуванню українознавчої компетентності. Такі матеріали вчитель підбирає з етнографічних, фольклорних збірників, розповідей очевидців, літературних текстів, пісенних збірників, публікацій і розвідок із народознавства, музейних експонатів, довідників, енциклопедій, історичних документів, власних спостережень тощо.

1. Волошенюк О.В. Функція обряду в системі фільму С. Параджанова “Тіні забутих предків” // Проблеми збереження народних традицій, звичаїв та обрядів. - Рівне, 1991. - С.18-21.
2. Ігнатенко П.Р., Руденко Ю.Д. Народознавство у школі. - К., 1990. - 124 с.
3. Коцюбинський М.М. Тіні забутих предків: Повість та оповідання. - Львів: Каменяр, 1987. - 160 с.
4. Литвин-Кіндратюк С.Д., Білавич Г.В. Формування художньо-естетичної культури школярів засобами народознавства. - Івано-Франківськ: Плай, 1998. - 119 с.
5. Скульський Р.П., Стельмахович М. Г. Методика викладання народознавства в школі / За ред. Р.П. Скульського. - Івано-Франківськ, 1995. - 155 с.
6. Слоньовська О., Сушевський Б. Конспекти уроків з української літератури для 10-х класів. - К.: Рідна мова, 1997. - 276 с.

Олена Будник,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Науково-методичний центр
“Українська етнопедагогіка і народознавство”
АПН України і Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Olena Budnyk,
Candidate of Pedagogics, senior research officer,
Scientific and Methodology Centre
“Ukrainian Ethnopedagogics and Country-study”
of the Academy of Pedagogical Sciences
and Precarpathian National University named after
Vasyl Stefanyk

УДК 392

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF SCHOOL-CHILDREN COUNTRY-STUDY COMPETENCE UNDER THE CONDITIONS OF A MOUNTAINS-LOCATED SCHOOL

The article gives the analysis of contents of the notions •competenceŽ and •country-study competenceŽ. The author underlines the key-words and derivatives of competenceJ offers some theoretical basis of formation of school-children country-study competence under the conditions of a mountains-located school. Considerable attention is paid to consideration of speci“c features of the mountainous area in the process of education and upbringing.

Key-words: competence approach, country-study competence, country-study competence of mountains-located school-children.

§ . Серед завдань, що стоять перед сучасною загальноосвітньою, в тому числі гірською, школою, виокремлюють “виховання життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях” [3, 110].

Компетентнісний підхід у визначенні змісту освіти полягає в принципово новому баченні педагогічного цілепокладання, зокрема визначенні результатів навчання не через формування відповідних знань, умінь та навичок школярів, а їх загальної компетентності. Орієнтація на засвоєння різного роду вмінь, засобів діяльності посіла чільне місце в наукових працях М. Скаткіна, І. Лернера, В. Краєвського, В. Давидова та інших учених. Проте ці ідеї не були повною мірою втілені у навчально-виховній практиці, тому нині ми вдаємось до вивчення та аналізу міжнародного досвіду реалізації компетентнісного підходу до організації педагогічного процесу в різних установах освіти (Едмунд Шорт, Джон Равен та ін.), проектуючи його на українські традиції навчання й виховання молодшої людини.

У вітчизняній педагогіці проблема компетентності знайшла своє відображення в працях сучасних учених. Так, проблему визначення сутності компетентнісного підходу до організації освітнього процесу вивчають С. Гончаренко, О. Савченко, І. Тараненко, І. Гушлевська; питання професійної підготовки на засадах стандартів компетентності досліджують А. Михайличенко, В. Аніщенко; зарубіжний досвід упровадження компетентнісно орієнтованої освіти - А. Василюк, О. Овчарук; окремі групи компетентностей, зокрема цивілізаційну, життєву, соціальну та інші компетентності особистості - К. Корсак, І. Яшук, В. Ковальчук.

Окремі автори поняття “компетенції” та “компетентності” вважають близькими за змістом: “компетенції (компетентності) зорієнтовані на розвиток суб’єктності й пов’язані з культурою мислення, аналітичною рефлексією, самостійністю й відповідальністю за прийняття рішень в органічній єдності з духовно-моральними, ціннісними установками особистості поза залежністю від сфери й галузі їхнього застосування” [2, 5].

/ полягає в тому, щоб проаналізувати зміст поняття “народознавча компетентність” і виокремити теоретичні засади її формування в умовах гірської школи.

Зміст освіти у 12-річній школі України передбачає цілісне його оновлення з урахуванням низки пріоритетів, зокрема “формування життєвої, соціальної, комунікативної і комп’ютерної компетентностей учнів” [3, 115]. Отже, під поняттям “компетентнісний підхід” розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей особистості. Серед основних груп компетентностей виокремлюють наступні:

- **соціальні**, що характеризують уміння людини адаптуватись у соціумі, брати участь у діяльності демократичних інститутів суспільства;
- **полікультурні** - визначають рівень оволодіння особистістю досягненнями національної та світової культури, толерантне ставлення до людей інших націй і народностей, повага до їхніх мов, релігій, політичних уподобань і соціального становища;
- **комунікативні** - передбачають уміння учнів спілкуватися рідною та іноземними мовами, їхнє прагнення до підвищення рівня мовленнєвої культури;
- **інформаційні** - характеризують уміння школяра самостійно здобувати й критично опрацьовувати інформацію з різних джерел;
- **компетентність саморозвитку та самоосвіти** характеризує здатність школяра до підвищення рівня загальної освіченості, реалізації програми самовиховання;
- **компетентність продуктивної творчої діяльності** передбачає стимулювання учнів до творчості, посиленої пошуково-дослідницької діяльності, генерації ідей тощо.

Педагоги України плідно працюють над упровадженням компетентнісно зорієнтованого підходу в навчально-виховний процес освітніх установ. Наприклад, на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти міста Донецька створено проект Програми, в якій представлено Модель випускника та Модель педагогічного супроводу компетентнісно орієнтованого навчання [2, 27-30]. Програма впроваджена в педагогічний процес Зугреського різнопрофільного ліцею № 3, що на Донеччині, і передбачає визначення перспективних шляхів формування та розвитку ключових компетентностей учнів.

Розглянемо проблему впровадження ключових компетентностей у педагогічну практику на регіональному рівні з максимальним урахуванням етнографічних особливостей гірського краю.

У контексті полікультурної компетентності, під якою розуміють істотні відмінності між людьми та “взаємоповагу до їхньої мови, релігії, культури” [1, 9], вважаємо за доцільне виокремлення похідних компетенцій, що передбачають різновекторне вивчення особистості в етнографічному аспекті. За таким принципом визначаємо:

- **етновалеологічну компетенцію**, тобто оволодіння етнічним досвідом збереження та зміцнення свого здоров’я (фізичного, соматичного, психічного, духовного), використовуючи народнопедагогічні засоби оздоровлення: ігри, забави, танці, а також ознайомлення з елементами народної медицини, зокрема фітотерапією гірського регіону;
- **етноестетичну компетенцію**, що характеризує естетичне світобачення особистості, вміння сприймати відображення реальності в народному мистецтві горян, готовність до самовдосконалення відповідно до рис національного характеру, опанування народних традицій художньо-естетичної культури;
- **етноекологічну компетенцію**, яка ґрунтується на досвіді екологічного вивчення етносу, народного календаря, традиціях шанобливого ставлення до флори й фауни, посиленій діяльності природоохоронного змісту;
- **громадянську компетенцію**, яка характеризує рівень національної гордості та самосвідомості людини, її патріотизм, повагу до народних символів, любов до рідної землі, пам’ять про національних героїв, героїчні та трагічні сторінки історії тощо;
- **етнокомунікативну компетенцію** - передбачає знання та вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами; повагу до рідної говірки та популяризацію народної творчості (казок, притч, оповідей, пісень, прислів’їв тощо);
- **етноекономічну компетенцію**, яка включає знання про народний досвід ведення господарства та вміння використовувати цінні ідеї в практичній діяльності, здатність до економічного мислення, підприємництва на засадах дбайливого ставлення до народних трудових звичаїв та обрядів, поваги і шани до людини як творця матеріальних і духовних цінностей, продовження родинних трудових династій;

- **етнопедагогічну компетенцію**, яка включає етнічний досвід навчання і виховання молодшої людини: систему різновекторних знань про дитину та вміння використовувати їх у практиці виховання, а також культивування народнопедагогічних форм, методів, засобів, прийомів тощо;
- **етносоціальну компетенцію**, тобто знання про народні традиції міжособистісних взаємин, етнічні уявлення про ідеальну модель особистості, якій притаманні моральні чесноти (толерантність, гуманність, відповідальність, принциповість тощо), вміння безконфліктно виходити з життєвих ситуацій та швидко адаптуватись у соціумі інших етнічних груп.

У "Концепції української школи Прикарпаття" Р. Скульський чітко виокремлює низку специфічних особливостей, що властиві цьому регіону, значну частину якого займають гірські хребти, схили яких вкриті смерековими, мішаними та буковими лісами, на верхівках гір розташовані розлогі полонини, а між хребтами протікають швидкі гірські потоки й ріки з численними водоспадами. Різнобарвна природа краю сприяла накопиченню величезного досвіду спілкування людини з природою, внаслідок чого сформувалися багатовікові традиції дбайливого господарювання [5].

Одна з найістотніших рис гірської школи, згідно з Концепцією, полягає в тому, що тут переважає україномовне населення, а значить, рідна мова, в тому числі діалектична, зберегла свою самобутність. Тому в гірській школі не стоїть питання відродження рідної мови, а значить, і культури. З огляду на це важливим аспектом формування народознавчих компетентностей учнів є збагачення їх мовленнєвої діяльності сучасними формами літературного спілкування, плекання високої мовної культури у поєднанні з глибоким аналізом особливостей територіальних діалектів та говорів, розвиток їх творчих здібностей і талантів дітей.

На відміну від інших регіонів України, в гірській місцевості, зокрема на Гуцульщині, добре збереглися традиційні народні ремесла і промисли, прогресивні релігійні обрядові традиції, що, безумовно, слугує дієвим чинником всебічного формування зростаючої особистості.

Життя горян Галичини, Буковини і Закарпаття відображене в самобутній народній творчості та мистецтві, що значною мірою використовуються у навчанні та вихованні дітей в умовах гірської школи. Складні умови життєдіяльності зумовили те, що горяни багато часу змушені проводити в самотності (жінки залишаються одні на господарстві, коли чоловіки косять сіно чи рубають ліс, а полонинський пастух від сходу до заходу сонця спілкується з природою). Тому вони знаходять розраду в народній пісні, що відповідає їхньому настрою, творять поетичне слово. Так, на Гуцульщині існує специфічний жанр фольклору - коломийки та співанки, які вважаємо оригінальним педагогічним засобом формування народознавчих компетентностей в учнів гірської школи. Дієвими формами організації виховного процесу слугують зустрічі з коломийкарями, знавцями легенд, переказів; запис фольклору, складання рукописних збірників.

Гірський регіон - це край багатой історичної спадщини й туризму, що також може бути успішно використане у вихованні дітей. Важливо залучати учнів до записів спогадів, переказів, співанок історичного змісту, опису та охорони пам'яток історії (могил, пам'ятників, меморіальних таблиць, місць визначних подій), збирання друкованих матеріалів з історії свого краю та експонатів до шкільного музею [4, 123]. П. Лосюк вказує на педагогічну цінність таких видів діяльності учнів гірської школи, як збирання і вивчення фольклору, запис і складання словника гуцульських говірок, збір різноманітних експонатів, опис пам'яток природи, архітектури та історії, створення топологічних карт і складання літопису сім'ї та ін. [Там само, 14].

Отже, процес формування народознавчих компетентностей в учнів гірської школи передбачає оволодіння ними системою наукових знань про свій край (історію, говірку, народну творчість, природу, господарство, мистецтво, традиції тощо), формування на цій основі низки вмінь (наприклад, опанування художніми ремеслами - різьбою по дереву, вишивкою, писанкарством, ткацтвом тощо), розвиток творчих здібностей, естетичних смаків, виховання працьовитості в контексті залучення до посиленої господарської праці.

1. Горностай П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник. - Київ: Контекст, 2000. - С. 18-19.
2. Денисова Н.Ф. Компетентності - шлях до оновлення освіти // Педагогічна скарбниця Донеччини: Науково-методичний журнал. - № 2(20). - 2004. - С. 2-11.
3. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Нормативно-правове забезпечення освіти. - У 4 ч. - Ч. 1. - Харків: Основа, 2004. - 144 с.
4. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. - Косів: Писаний Камінь, 2001. - 166 с.
5. Скульський Р. П. Концепція української школи Прикарпаття // Радянська освіта. - 1990 - 20 листопада - № 92 (4105).
6. Чернишов О.І., Чернігова Л.Г. Теорія і практика впровадження компетентнісно орієнтованого підходу // Педагогічна скарбниця Донеччини: Науково-методичний журнал. - № 1(21). - 2005. - С. 2-11.

Марія Геник,
асистент
кафедри теорії та методики початкової освіти
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Mariya Henyk,
assistant,
Chair of Theory and Methods of Elementary Education
Precarpathian National University named after Vasyl
Stefanyk

УДК 37.034

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

FORMATION OF MORAL AND ETHNIC PRINCIPLES OF JUNIOR PUPILS OF A MOUNTAINS-LOCATED SCHOOL

The author points the specific feature of children moral upbringing of a mountains-located school. It separates the main tasks of an educator in terms of pupils' formation of moral and ethnic principles. According to the results of the experimental investigation the author analyses children's motivation in the process of their good behaviour.

Key-words: moral-ethnic education, formation of moral and ethnic principles, junior pupils' motivation of good behaviour.

\$. В умовах реформування національної системи освіти важливим завданням сьогодення є культивування в зростаючій особистості високої духовної культури, утвердження в міжлюдських взаєминах гуманних начал – доброти, справедливості, толерантності, власної гідності, принциповості.

Проблема формування морально-етичних цінностей школярів завжди була й надалі залишається однією з найактуальніших в теорії і практиці виховання, що знайшло відображення в численних сучасних наукових публікаціях. Окремі аспекти формування морально-етичних цінностей особистості (І. Бех, В. Болотіна, М. Боришевський, О. Вишневський, О. Докукіна, І. Зязюн, О. Кононко, А. Малихін, О. Савченко, О. Сухомлинська), провідні ідеї морального виховання дітей в українській родині (П. Ігнатенко, В. Павленчик, О. Семенов, Р. Скульський, В. Скуратівський, М. Стельмахович), морально-патріотичне виховання дітей у гірській школі (П. Лосюк, П. Пелипейко, В. Хрущ), зарубіжний досвід формування моральності підростаючого покоління (В. Жуковський, М. Красовицький) залишаються предметом активного обговорення на сторінках педагогічних видань.

Виховання дітей у гірській школі Українських Карпат має свою специфіку. Мальовнича природа краю – гірські хребти, водоспади, ліси – створюють Благотворну ауру для творчості. Для горян характерними є оригінальне народне мистецтво, фольклор, що поєднуються з тяжкою працею, оскільки тут склався своєрідний уклад життя. Неповторними є побут гірських жителів, звичаї, обряди, вірування, історія, художні промисли тощо, які слугують засобами формування та розвитку молодшої людини. Зокрема, морально-етичне виховання дітей характеризується тим, що цей регіон, як правило, глибоко релігійний, а в основу загальнолюдської моралі покладено християнські норми поведінки та духовні ідеали. Іншими словами, світські морально-етичні норми й заповіді релігійного вчення за своїм змістом фактично збігаються. Тому практичне вирішення означеної проблеми потребує актуалізації та належної систематизації різномірних за змістом знань, які, з одного боку, стосуються морально-етичного виховання молодших школярів, а з іншого, – відповідної організації навчального процесу в початкових класах гірської школи. Сюди входять: знання про навчально-виховні завдання, які доцільно вирішувати в процесі навчання в

межах певного дидактичного циклу; про педагогічні засоби та методи їх вирішення; про умови забезпечення ефективності навчання й виховання учнів тощо.

Сферу педагогічної діяльності, спрямованої на вирішення проблеми морально-етичного виховання молодших учнів, не можна обмежити рамками організації процесу навчання. Ми не допускаємо, що у вирішенні досліджуваної проблеми можна обійтись без організації позакласної виховної роботи та відповідної теоретико-методичної бази, на якій вона ґрунтується. Водночас у теперішній гірській школі виховні можливості процесу навчання, як і набутки теорії та методики виховної роботи, здебільшого використовуються досить скромно. Це пояснюється тим, що вирішення завдань морально-етичного виховання, як і інших виховних аспектів, учителі пов'язують із змістом навчального матеріалу, що є предметом вивчення на уроках. І це цілком закономірне явище, якщо навчальний матеріал містить у собі інформацію про певні морально-етичні поняття, норми, принципи, правила тощо. Але переважно навчальний матеріал не містить такої інформації. В таких випадках учителі вдаються до штучного введення у зміст уроку потрібної "виховної інформації", організовуючи в теорії і практиці так звані виховні моменти. При цьому здебільшого поза увагою педагогів залишаються інші ефективні виховні засоби, якими є спілкування та спільна діяльність учителя з учнями, яка в умовах демократизації та гуманізації освіти має характер педагогічної співпраці.

Полягає в тому, щоб виокремити головні завдання педагога гірської початкової школи з формування в учнів морально-етичних понять та проаналізувати мотивацію дітей у процесі добродійної поведінки.

Наша орієнтація на вирішення проблеми формування морально-етичних цінностей школярів у процесі їх навчання здійснена під впливом цікавої, на наш погляд, ідеї української народної педагогіки. Її сутність полягає в тому, що традиційне виховання дитини в будь-якому аспекті завжди мало практичне спрямування, оскільки його кінцеві результати повинні були проявитися у певних діях вихованця (у його навчальній праці, ігровій діяльності, поведінці тощо). При цьому дії дітей, які заслуговували визнання та схвалення, в народі небезпідставно називали уміннями, а процес їх формування – навчанням. Таке розуміння виховання виявляється в тому, що сформовані в учня особистісні якості визначають через уміння діяти (ставитись). Наприклад, підкреслюючи, що дитині властиве почуття поваги до батьків, про неї кажуть, що вона "вміє поважати батьків", що її "навчили поважати батьків" тощо.

Орієнтуючись на морально-етичне виховання молодших учнів гірської школи у процесі навчання, ми виходили з таких міркувань.

По-перше, у свідомості освітян давним-давно утвердилось і набуло статусу незаперечної педагогічної аксіоми положення про те, що найдієвішими засобами формування в дитини будь-яких людських цінностей, як і її особистості в цілому, є різнопланове спілкування та активна особистісно та громадсько значуща діяльність.

В умовах гірської школи життєдіяльність молодшого школяра відзначається особливою варіативністю. Із дошкільного віку він зберіг значну долю тієї невичерпної природної пізнавальної допитливості, яка "не давала спокою" його батькам, родичам, вихователям дитячих садків, сусідам, знайомим і завдяки якій дошкільників, починаючи з віку немовляти, небезпідставно називають "дослідниками". Різноплановість "пошуків" молодшого школяра зумовлює варіативність його діяльності: він залишається незмінним прихильником гри, прилучається до посильної побутово-господарської праці в домашніх умовах і навчально-трудова діяльність в школі, до різних видів позашкільної діяльності, а також до спілкування та праці в природі. Та основне його призначення – бути учнем, сумлінно навчатися відповідно до власних реальних можливостей.

У світлі сучасних педагогічних уявлень школяр є (або принаймні має бути) активним суб'єктом учіння, яке за своєю природою, з одного боку, може розглядатися як процес спілкування, а з іншого, – як цілеспрямована навчально-пізнавальна і практична діяльність. А це означає, що шкільне навчання за належних умов його організації може бути ефективним педагогічним засобом формування будь-яких особистісних цінностей дитини, в тому числі й моральних, бо воно і за часом, і за організаційними принципами посідає пріоритетне місце у її життєдіяльності.

По-друге, діти гірських регіонів, як правило, не відвідують дошкільні навчальні заклади, тому навчання в школі вносить істотні зміни у життя таких учнів: в умовах школи для них значно "розширюється" сфера спілкування. До того ж воно набуває тепер "ділового" характеру. Так само розширюється сфера міжособистісних взаємин з учасниками педагогічного процесу (вчителями, вихователями, учнями). Це зумовлює об'єктивну потребу в оволодінні знаннями морально-етичного змісту (про моральні цінності людини, норми та принципи, якими потрібно керуватися у стосунках з людьми, критеріями оцінювання їх поведінки тощо). Тепер для характеристики людини чи, тим більше, для її оцінки звичних для дошкільників прикметників типу "правильний" чи "неправильний" (або "файний" чи "нефайний"), якими вони користувалися досі, виявляється недостатньо для оцінки людей, зокрема однокласників,

літературних чи казкових персонажів. Більше того, багато гірських шкіл є малокомплектними, адже молодь здебільшого покидає село, яке за сучасних умов вважається неперспективним. Тому виникає й інша проблема – нестача кваліфікованих педагогів, відсутність бібліотек, відповідного технічного устаткування, що значною мірою ускладнює процес засвоєння певних знань та умінь морально-етичного характеру.

По-третє, процес навчання, на відміну від позаурочної виховної роботи, відзначається високим рівнем організації. Він строго регламентований у часі, характеризується відносною стабільністю змісту освіти, що визначається навчальними планами та програмами, місцем навчальної праці, чіткою послідовністю й системністю вивчення навчального матеріалу. Ці характеристики навчального процесу забезпечує діюча у традиційній школі класно-урочна система навчання дітей. Завдяки цьому процес навчання учнів є керованим. Водночас у процесі навчання актуалізуються і розвиваються внутрішні якості учня: його інтереси, мотиви, здібності, потреби, інтелектуальні (мислення, уява, уявлення, пам'ять), а також емоційно-вольові якості (цілеспрямованість, здатність переборювати труднощі, наполегливість і вся різнобарвна палітра людських почуттів). Навчання здійснюється не тільки через оволодіння школярами всебічною пізнавальною інформацією, але й через формування їхніх поглядів і переконань, наукового світогляду тощо. У навчанні перш за все відбувається педагогічний вплив учителя на духовний світ учнів, а значить, цілеспрямоване формування їх особистісних цінностей [7, 9–10].

Одним із важливих принципів дидактики є “принцип виховання у навчанні”, обґрунтований у багатьох наукових працях. Тому, як небезпідставно вказують деякі автори, такий термін, як “позанавчальне виховання”, взагалі не має права на використання. Розкриваючи логіку виховання, деякі вчені (П.Ігнатенко, В.Поплужний, Н.Косарева та ін.) розглядають його у формі лійки, у якій “найширшу” частину складають знання, трохи “вужчу” – почуття, а “найвужчу” – вчинки вихованця. Іншими словами, засвоєні вихованцем знання частково “переростають” в емоційні переживання, які у свою чергу спонукають до відповідних вчинків [3, 24].

З іншого боку, сама навчальна діяльність учня потребує актуалізації його інтелектуальних якостей, волі, терпіння, наполегливості тощо, які з часом зазнають певних якісних змін. Виховний потенціал змісту освіти сучасної початкової школи може бути істотно підвищений за рахунок використання у навчанні традиційних засобів української народної педагогіки, зокрема гуцульщинознавства. Серед них: народні пісні, прислів'я, приказки, анекдоти, загадки, казки, іграшки тощо.

Проте їх використання потребує ретельного врахування особливостей народознавчих засобів, зумовлених прогресом у розвитку культури. Скажімо, казка була й залишається ефективним виховним засобом, але, будучи представлена у “телевізійному варіанті”, вона дещо по-іншому впливає на дитину, ніж колись. Тепер вона збагатилася казковими персонажами, що рухаються на екрані телевізора, розмовляють, співають, танцюють тощо. Та й розповідь казки в авторському виконанні багато в чому відмінне від бабусиного. Так само, скажімо, з іграшками. Колись їх виготовляли діти разом з дорослими чи старшими членами сім'ї з доступних матеріалів (соломи, листя дерев, рослин). Тепер вони значно “інтелектуалізувалися”, “естетизувалися”, “переросли” у приставки до телевізорів, комп'ютерні програми тощо. Такого роду зміни стосуються дитячої пісні, танцю. Вони потребують від учителя ретельного аналізу етнопедагогічних засобів на предмет виявлення не тільки їх незаперечних переваг, але й урахування умов оптимального використання.

В основі морально-етичних норм поведінки українського народу частково закладені принципи та ідеї християнської етики, якими керувалася традиційна родина у вихованні дітей. У цьому її підтримували школа і релігійна громада. Проте нині немає жодних підстав для нехтування Законом про свободу совісті та право людини на вибір тієї чи іншої релігії як основи для формування світогляду. Педагоги не можуть не рахуватися з тим, що переважає більшість школярів, особливо у Галичині, виховуються в сім'ях у релігійному дусі і, значить, на засадах християнської моралі. Тому, коли ми прагнемо до того, щоб дитина не жила за законами подвійної моралі (вдома — християнської, а в школі — світської), як це було у минулому, теперішня школа повинна будувати систему духовно-морального виховання таким чином, щоб її зміст не суперечив тим ідеям, на яких ґрунтується виховання дитини в сім'ї, а також в умовах релігійної громади. Оптимальний варіант такої системи вбачаємо у народознавчому підході, тобто в такому варіанті, який базується на етнопедагогічній основі та властивих їй педагогічних засобах і способах впливу на дітей.

Вагомим пластом українського народознавства є релігієзнавство. Його елементи можуть бути предметом вивчення в межах будь-яких навчальних дисциплін. Так, наприклад, ідеї морально-етичного виховання, що містять такі етнопедагогічні засоби, як приказки, казки, усмішки, легенди, притчі, можуть бути предметом осмислення та засвоєння в процесі ознайомлення учнів з українським фольклором. Елементи духовної музики, пісенної творчості, іконографії – у контексті вивчення відповідних навчальних предметів (музики, образотворчого мистецтва і под.). Словом, українське народознавство поєднує особистісні цінності, які є спільними для всіх людей, тобто вселюдськими, незалежно від ставлення до релігії.

З початком демократичних перетворень у загальноосвітніх школах краю введено предмет “Основи християнської моралі”, який добре себе зарекомендував і ще раз підтвердив, що релігійне виховання не суперечить світському характеру школи та розглядається як складовий елемент національного виховання учнів. Кілька останніх років у школах Західної України читається предмет “Християнська етика”, мета якого – “формувати особу школяра на засадах християнської моралі, плеканні у нього людяності, милосердя, чесності, виховання духовно багатой особистості, яка б усвідомлювала свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною, народом” [6, 4].

Катехитами та досвідченими педагогами краю розроблено й практично апробовано низку навчальних програм з християнської етики, серед яких показовою є програма о. Мирона Бендика, о. Івана Гнатива та Олега Огірка. Позитивною стороною є те, що в ній найбільш повно відображено широкий спектр актуальних проблем (1 кл. – “Дивосвіт”, 2 кл. – “Родина рід, народ”, 3 кл. – “Добро і зло”, 5 кл. – “Світ Біблії”, 6 кл. – “Христові Притчі”, 7 кл. – “Ісус Христос – ідеал для наслідування”, 8 кл. – “Божі заповіді”, 9 кл. – “Людина в світі”, 10 кл. – “Етика подружнього життя”, 11 кл. – “Християнський світогляд і мораль”), і при цьому програма адаптована до багатоконфесійності [Там само]. Згідно з навчальною програмою на цей предмет передбачено 30-32 години у кожному класі. Як бачимо, різновекторність змісту даного предмета уможливорює формування в учнів низки почуттів: співчуття, милосердя, вдячності, любові тощо. Християнська етика містить невичерпні виховні потенції для формування у дітей та молоді духовно-моральних цінностей. При цьому педагогові при проведенні занять доцільно не обмежуватись чисто текстуальним ознайомленням учнів із сюжетами з Біблії та розповідями з Євангелія, а на їх основі вчити давати власну оцінку тим чи іншим духовно-моральним якостям і керуватися ними у щоденній поведінці та діяльності.

За змістом християнських заповідей біблійного вчення легко визначити коло морально-духовних обов’язків кожної людини, основні напрями праведного, порядного життя на Землі, усвідомити проблему “пробудження совісті” в людських душах, облаштування світу на засадах миру та любові, співпраці всіх народів і націй [6, 83]. Захоплюючими для учнів є притчі та легенди релігійного спрямування, які легкі для запам’ятовування і водночас містять глибоку виховну ідею.

Як засвідчують результати експериментальної роботи, проведеної в Нижньоберезівській ЗОШ І–ІІ ступенів Косівського району Івано-Франківської області, найбільше приваблюють школярів такі форми роботи: інсценізації, вікторини, конкурси, ігри, дитячі релігійні пісні з елементами танців, ознайомлення з основами іконографії та цікавими фактами із життя Святих, слухання духовної музики тощо. Розглянемо, як використовуються деякі з них при вирішенні вельми важливого виховного завдання – формування в учнів шанобливого ставлення та поваги до батьків. Із цієї метою майже у кожному класі передбачено відповідні теми. Наприклад: у 1 класі – “Батьківська любов”, “Послух батькам”, “Роль матері у родині”; у 2 класі – “Батьківська турбота”, “Родинний дім”, “Мати у житті дитини”; у 3 класі – “Материнська любов” та ін. [6]. Ванда Галчинська рекомендує при опрацюванні цих тем наголосити наймолодшим дітям на таких постулатах: мама і тато – це годувальники та опікуни, які люблять свою дитину; найкращим батьком усіх людей є Бог, це ми знаємо від Ісуса Христа, Самого Бога [2, 21].

Водночас варто домогтися засвоєння школярами єдиної заповіді Божої, що обіцяє певну винагороду за її виконання, – “Шануй батька і матір, щоб тобі було добре, щоб ти довго прожив на землі”. Адже для дитини батьки заступають Бога тут, на землі, і саме через них дитині відкривається Бог. Тому “непошана до батьків і непослух їхній волі є непошаною до Бога”, а коли “дитина намагається відмежуватись від батьків, то не розуміє, що вона відриває себе від джерела життя” [6, 86–87]. В народі кажуть: “Є три біди в людини – смерть, старість та невдячні діти”. Якщо старість для кожного є неминучою, а смерть – невблаганною, то від поганих дітей дім можна вберегти, бо це залежить не лише від самих дітей, але й значною мірою від їхніх батьків, родичів, наставників.

Через шанобливе ставлення до батьків формуємо в учнів повагу до вчителів, наставників, прагнення наслідувати їхні добрі вчинки, проявляти милосердя та благородство у ставленні до старших: “Перед сивим волоссям мусиш підвестись і особу старшого шанувати” (Левіт. 19, 32) [Там само, 29]. При висвітленні тем, пов’язаних із ставленням до батьків та матерів, доцільно запропонувати учням намалювати свою родину та розповісти, за що вони люблять і поважають кожного члена сім’ї, як допомагають їм та ін.

Варто зазначити, що проводити такі уроки духовності в гірській школі надзвичайно легко, оскільки в родині дітей здебільшого панує аналогічна обстановка, тому важливе завдання педагогів – створити такі умови в школі, такий психологічний комфорт, який слугував би надійним підґрунтям для збереження цінностей української сім’ї-родини.

Традиційно сім’я в гірському районі була багатодітною, що також впливало на плекання в дітей доброти та взаємодопомоги. Сучасні сім’ї, як правило, малодітні, здебільшого в сім’ї росте одна-дві дитини, що звикають бути “сонечком”, якому в усьому потурають і задовольняють будь-які “забаганки”. За таких обставин любов дитини до батьків має егоїстичний характер, маля знає, що його люблять, турбуються

про нього, і при цьому воно не відчуває потреби відповідати тим же. Тому педагогові важливо наголосити: діти завдячують батькам в усьому, що мають, і повинні щиро виявляти їм пошест, любов і послух, ніколи не ображати їх ані словом, ані ділом. Великим гріхом перед Богом та людьми є погорджувати своїми батьками чи соромитись їх.

В аспекті формування в учнів морально-етичних понять та глибокого розуміння їх змісту ми намагались заохочувати дітей робити добрі справи, вивчаючи мотиви, якими вони керувалися. Так, з метою визначення мотивів учнів 2–3 класів, якими вони керувалися, при здійсненні добрих учинків, були запропоновані запитання: Який твій хороший учинок тобі запам'ятався найбільше? Кого, окрім тебе, цей учинок потішив? Чому ти так учинив? За який учинок тобі було соромно найбільше? Чому ти вважаєш цей вчинок поганим? Що тебе примусило так вчинити? Чи знав ти наперед, що так робити недобре? Чи можна було діяти по-іншому в цьому випадку?

Зауважимо, що учні початкових класів уже здатні частково мотивувати свою поведінку моральними судженнями, почуттям обов'язку, альтруїстичними установками. На думку Л. Божович, виникнення у дитини цього віку “моральних інстанцій є основою для змін у структурі мотиваційної сфери” [1]. Саме ці зміни сприяють формуванню в неї почуття обов'язку – основного морального мотиву, який спонукає дитину до належної поведінки, дотримання моральних правил і норм.

Бесіди з учнями засвідчили: серед хороших учинків молодші школярі відзначали: “допоміг мамі в прибиранні кімнати”, “допоміг братові відремонтувати велосипед”, “надав допомогу татові” (1 клас), “допоміг своїй бабусі вимити підлогу”, “допомогла мамі прати білизну” (2 клас), “заступилася за дівчинку”, “узяв “вуличне” кошеня” (3 клас).

Серед опитаних учнів, які навчаються в Нижньоберезівській ЗОШ I–II ступенів Косівського району Івано-Франківської області, добрі вчинки потішили їхніх батьків (відзначив 51 учень), самих школярів (1 учень), батьків друга (19 учнів), друзів (6 учнів), нікого не порадував (1 учень), важко відповісти (6 учнів). Їхні мотиви відображені в табл. 1.

Мотиви, якими найчастіше керувалися учні при здійсненні етичних учинків

Мотив	Кількість учнів від загальної кількості опитаних		
	1 клас	2 клас	3 клас
Хотів зробити приємне	15/68,2 %	7/25 %	16/30,7 %
Щоб похвалили	7/31,8 %	8/28,6 %	6/11,5 %
Вийшло випадково	-	1/3,6 %	10/19,2 %
Так робили інші	-	1/3,6 %	-
Хотів просто допомогти	-	3/10,6 %	4/7,7 %
Попросили	-	3/10,6 %	1/1,9 %
Було шкода	-	1/3,6 %	3/6,1 %
Нічого було робити	-	1/3,6 %	1/1,9 %
Не знаю	-	3/10,6 %	6/11,5 %
Щоб поважали	-	-	1/1,9 %
Мене розсердили	-	-	1/1,9 %
Людині загрожувала небезпека	-	-	2/3,8 %
Так учили в школі	-	-	1/1,9 %

На основі отриманих даних нами виділено групи мотивів етичних учинків молодших школярів (Табл. 2).

Групи морально-етичних мотивів етичних учинків молодших школярів (абс., %)

Класи	Мотиви		
	Суспільно-значущі	Індиферентні	Егоїстичні
1	15 /68,2 %	-	7/31,8 %
2	7/36,8 %	4/21 %	8/42,2 %
3	13/72,2 %	2/11,1 %	3/16,7 %

Серед учинків, за які було соромно учням гірської школи, вони називали: “отримав погану оцінку”, “образив друга”, “розбив посуд”, “заплакав, коли впав”. Отримані відповіді засвідчують: учні не завжди усвідомлюють різницю між хорошим і поганим учинком чи випадковими діями.

“Чому дані вчинки можна назвати поганими?”. На це запитання молодші школярі давали такі відповіді: “це погано”, “було погано іншій людині”, “це засмутило батьків”. Отже, діти розуміють, що недобрий учинок може нашкодити або допомогти іншій людині, що кожна людина несе відповідальність за скоєні дії.

Успіх цілеспрямованого формування соціально цінних якостей, у тому числі й моральних, залежить від того, наскільки цілі та завдання діяльності, що має суспільну значущість, набувають для учня особистісного змісту. Як зауважує О. Леонтьєв, щоб засвоїти матеріал, необхідно не “відбути” навчання, а прожити його, необхідно, щоб навчання увійшло в життя, щоб воно мало життєве значення для учнів [5, 300]. Моральні потреби молодшого школяра не виникають лише завдяки словесним настановам. Формування моральних якостей школяра має включати в себе, з одного боку, навчання норм і правил поведінки, а з іншого, – становлення принципів, ідеалів, почуттів, переконань і моральної свідомості в цілому в умовах моральних взаємин колективу класу.

Водночас сучасний учень повинен не лише володіти певним обсягом знань про моральні категорії, а й використовувати їх у практичній діяльності, “набути важливих компетенцій через застосування знань” з тим, щоб в умовах інформаційного суспільства людина, опанувавши технологію прийняття рішень, свободи вибору, була здатною адаптуватись до постійних змін [4, 9]. “Учня треба так виховати, щоб він потребував знань; його треба так навчити, щоб він умів учитися протягом життя”, – зазначає В. Кремень [Там само]. Як бачимо, йдеться не лише про опанування різнобічною інформацією, в тому числі знаннями про моральні норми поведінки, а й про прагнення до постійного вдосконалення своєї особистості.

Отже, в процесі формування морально-етичних понять учнів гірської школи надзвичайно важливим є домогтись того, щоб вони не лише глибоко розуміли зміст певних норм, але й керувалися ними в повсякденному житті, прагнули робити добрі справи, виявляли позитивну мотивацію до виконання відповідних дій.

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Галчинська В. Промовляй до нас, Господи! Посібник для вчителя. - Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, видавничий відділ “Свічадо”, 1996. – 100 с.
3. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 252 с.
4. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна преса. – № 1 (XXXVIII). – 2003. – С. 6–16.
5. Леонтьев А. А. К теории развития психики ребенка // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. И. И. Ильева, В. Я. Ляудис. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – С. 5–7.
6. о. Мирон Бендик, о. Іван Гнатів, Олег Огірко. Християнська етика: Методичний посібник. 1–11 класи. – Львів, 1997. – 159 с.
7. Скульський Р.П. Учитесь быть учителем. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
8. Струманський В.П. Виховна робота в національній школі: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН 1997. – 184 с.

Оксана Поясик,
кандидат педагогічних наук
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oksana Poyasyk,
Candidate of Pedagogics,
The Precarpathian University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 784.4.:371.4.

НАРОДНІ ПІСНІ ГОРЯН ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ

FOLK SONGS OF THE MOUNTAINEERS AS THE MEANS OF BRINING UP

The author of the article analyzes the folk genre of the Pre-Carpathian land. The way search of the effective development of talent for music in children makes us to direct to the experience of folk pedagogic, to the child music folk-lore as tested means if pupils• involving to the beauty.

Key words: Christmas carol, song, child music folk-lore, kolomyika.

На сучасному етапі становлення Української держави першочерговим завданням освіти є виховання всебічно розвиненої, творчо мислячої людини. В Державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття") відзначено, що розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу [2, 5]. Справжнім багатством кожної держави є людина, творча особистість з адекватною самооцінкою, прагненням до краси і самовираження, зі свідомим ставленням до середовища, різних форм суспільного життя.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчує актуальність проблеми музичного виховання учнівської молоді на національних традиціях, здобутках української народної творчості як об'єкта дослідження у вітчизняній педагогічній науці та мистецтвознавстві. Проблему педагогічного керування музичним сприйманням школярів розглядали Л. Прокоф'єва, О. Ростовський; особливості формування музичних здібностей молодших школярів на уроках музики висвітлювала О. Коваль; теоретичні та методичні принципи ефективного застосування інтегрованої системи музичного виховання школярів стали предметом дослідження О. Нижник; процес формування музично-естетичної культури молодших школярів в умовах культурно-дозвілєвої діяльності вивчила І. Барвінок; музику як філософсько-естетичну проблему розглянули Н. Грибанова, Л. Тарапата, Л. Шеремет.

Сучасні наукові дискусії свідчать про складність та неоднозначність проблеми внутрішнього світу людини, її думок, переживань, а отже, вказують на необхідність їхнього залучення до музики. Багатогранно відображаючи життя, вона здатна справити значний вплив на весь духовний світ особи.

На думку більшості сучасних дослідників, осягнення мистецтва – процес діалектичний. Людина пізнає не тільки головою, а й серцем. Пізнання потребує всієї людини, в усій цілості її духовного світу [5, 37]. Виходячи із цього, процес пізнання музики значною мірою визначається особистістю слухача: його життєвим і художнім досвідом, типом мислення, рівнем естетичного й морального розвитку. І якщо людина сприймає музику глибоко, виробляючи особистісну оцінку, спонукаючи себе мислити й відчувати, вона іноді відкриває в собі щось нове, а значить, музика може стати засобом самопізнання.

І педагоги, і музикознавці однакостанні в тому, що віковічні традиції народу повинні стати надбанням дітей. Рідна мова, пісня, казка мають врятувати молодь від безпам'ятства, безликоності, сірості. З багатьох питань, які постають перед педагогікою в процесі використання народної спадщини, розглянемо, якою мірою музичний фольклор може бути джерелом виховання. Адже склалися нові умови життя, зміцнилася ладотональна і ритмічна основи сучасної музики, розвинулось музичне мислення композиторів, то ж не дивно, що перебудова системи музично-естетичного виховання молоді торкнулася питань використання фольклору.

Пісні Прикарпатського регіону складають невід'ємну частину народного багатства. Народилися вони на споконвічній слов'янській землі, що розташована у південно-західній частині України і займає південно-східну частину Українських Карпат. Етнографічні райони нинішньої Івано-Франківщини здавна приваблювали фольклористів, письменників, композиторів і художників (В. Гнатюк, К. Квітка, М. Коцюбинський, Ф. Колесса, С. Людкевич, В. Стефаник, І. Труш, І. Франко, Г. Хоткевич), які вивчали цей край і черпали натхнення для творчості.

Народна практика музичного виховання виробила чимало засобів розширення естетичного й художнього досвіду дітей, пробудження творчих здібностей у різних видах музичної діяльності. Пошук шляхів ефективного розвитку музичних здібностей спонукає звернутися до досвіду народної педагогіки, до дитячого музичного фольклору як випробуваного засобу залучення дітей до прекрасного, що увібрав естетичний, моральний, світоглядний досвід багатьох поколінь. Звичайно, можна погодитися зі словами Софії Грици, що "усність, безперервність варіювання відрізняє фольклор од літератури. Якщо фіксована копія не завдає шкоди завершеному літературному чи музичному творові..., то для фольклору вона тільки фрагмент перерваної інформації і згубно діє на народну імпровізацію" [3, 165]. Багато українських педагогів, композиторів, письменників зверталися до народної пісні, музичного фольклору. Так, Ф. Колесса вважав народну музику незамінною у вихованні молодого покоління.

Ще здавна дорослі у спілкуванні з дітьми співали їм колискові пісні і забавлянки. Основними виразниками колискових є ритм і мелодія переважно з нешироким звуковим діапазоном, плавним метроритмічним рухом, спокійним нешвидким темпом. А багаторазове повторення (в такт гойдання колиски) однієї й тієї ж музичної фрази в одному ритмі позитивно діє на психіку дитини і швидко присипляє її.

Люлю, люлю, під зелену дулю,

Треба грушку потрясти, мішок грушок натрясти,

А я їду до села, моя грушка зацвила,

Люлю, люлю, лю-у...[3].

А я їду від села, моя грушка відцвила,

Забавлянки доповнюють естетично виховний вплив колискових. Вони допомагають розважити дитину, активізувати її завдяки рухам, які чітко закріплені за кожною пісенькою-забавлянкою ("Їхав пан на коні", "Печу, печу папу"). Творці пісень для дітей враховували потреби й смак маленьких слухачів, використовували бездоганні поетичні зразки у простій ритмічній і мелодичній будові.

Від найдавніших часів населення Прикарпаття зберегло календарно-обрядові пісні – колядки та щедрівки, котрі мають як архаїчні риси, так і нашарування пізніших епох. Відомо, що колядки виконують на Різдво, а щедрівки на Йордан і Щедрий вечір. У колядках відчутний язичницький мотив поклоніння силам природи. В інтонаційно-ладовому відношенні колядки мають дещо спільне з побутовими піснями. З прийняттям християнства виникають колядки церковного характеру, в яких прославляється Свята Родина. В образах Марії, Ісуса, Йосипа народ вбачав ідеальний приклад сімейних взаємин, що мав би стати зразком для світських родин.

Щедрівки відрізняються від колядок переважно рефреном "Щедрий вечір", їх основною тематикою є прославлення господаря, його родини, побажання багатого врожаю і хорошого приплоду від домашньої худоби, велика шана до батьків ("Щедрик, щедрик, щедрівочка", "Же чи вдома, вдома").

На Прикарпатті також поширені пісні весняно-літнього циклу: гаївки, маївки, перепілки, купальські. Гаївки оспівують пробудження землі, оновлення природи, приліт птахів, а з приходом весни й нові турботи господаря, сподівання на хороший врожай і достаток. Для пісень весняного циклу невід'ємним елементом є танцювальне коло, що відображає зовнішню форму сонця – символу весни і життя ("Ой червоно сонце сходить, червоно заходить"). В інших танцях імітують рух чи форми, властиві дійовим особам ("Ой за гори зоряє, вівчар вівці корняє", "Ой по горі жито, жито, по долині овес", "Там на горі, там на горі береза стояла").

Багата символіка супроводжує народне свято Івана Купала (Івана Хрестителя). Основні елементи свята – культ сонця, розкладання вогню і перескакування через нього, збирання трав, пошуки цвіту папороті, купання та обмивання водою. Традиційними є пісні "Ой на Івана зілля рвала, на Петра варила", "Вітер віє, вітер віє, вітер повіває, а дівчина на Івана зілля поливає".

Значну частину пісенного фольклору Прикарпаття становлять весільні пісні. У різних місцевостях краю весільний обряд має свої особливості щодо початку, тривалості, стадій весілля. У деяких селах воно розпочинається з п'ятниці, але в більшості – із суботи і триває два-три дні.

Напередодні весілля в домі молодої, молодого плетуть весільні вінки, роблять букети для дружок і друзів (у молодої), гостей, прикрашають деревце. Цей передвесільний день називають "вінки", "деревце". Обряд вінкоплетіння, випікання калачів ("струцнів"), прибирання деревця супроводжують пісні-латканки.

Чи я тобі, моя мамко, хлібець переїла,

Що тобі, молоденька, що тобі сі снило,

Що ти міні, молоденькій, світок загаїла.

Що в тебе на столику деревце зацвило.

Перед тим, як покласти дівчині на голову вінок, мати або брат розплітає і чеше косу, співаючи при цьому сумних пісень ("Братчик косу розплітає"). Молода в цей час плаче.

* 3 1 9'D%-%%%

.>6.7 .7 ...'

,

G 3 "

R

R 1 .7 G" -

•51 Ž.

7 ... 3

Схожі також за характером пісні, в яких оспівується розставання молодої з батьками, коли молодий забирає її до себе.

Гоя, матінко, гоя, тепер я не твоя,
Тепер того пана, що з ним шлюб брала.
Ой казав же ти, рідний дедику (татку),

Що не меш віддавати.
Тепер віддаєш і сам не знаєш,
Чи долю ми вгадаєш.

Хоча мелодії весільного обряду викликають у молодих деякий сум і тривогу за майбутнє, загалом свято має піднесений характер, адже це радісне торжество обох родин, друзів, запрошених гостей. На весіллі звучать урочисті, веселі, жартівливі пісні, різні співанки. Молодим бажають доброї долі, щастя, любові, довгого віку.

Широку панораму народного життя і побуту Прикарпаття малюють родинно-побутові пісні. Вони всебічно розкривають родинні взаємини близьких людей. Окрему групу становлять пісні про жіночу долю, які відтворюють внутрішній світ жінки, її почуття і переживання ("Червона ружа не зів'яла", "А я в батька росла").

Почуттям ліризму пройняті пісні про кохання. Найчастіше вони оспівують розлуку з милим через чужих людей, зрадливу любов ("Ой на горі верба рясна", "Ой вечір вечоріє", "Ой засвіти, милий, свічку"), трагедію закоханих, щастю яких перешкождала соціальна нерівність ("Там на горі на високій кучерявий дуб стояв", "З гори на долину").

Народно-визвольний рух в Україні, що охопив також міста і села Прикарпаття, знайшов своє відображення у піснях про опришків та їх славного ватажка Олексу Довбуша ("Ой попід гай зелененький", "Гей, браття-опришки").

З давніх часів у пісенному різнобарв'ї народної творчості Прикарпаття були поширені співанки-коломийки. Початки коломийкового жанру сягають ще часів української народності. Його розквіт (за Ф. Колесою) слід відносити до XVI–XVII ст. Спеціальне дослідження коломийкового жанру здійснив етнограф В. Гнатюк. Його тритомне зібрання, опубліковане у 1905-1907 рр., уміщує 9000 перлин народної пісенності з різних куточків Прикарпатського краю.

Найбільш типова коломийка належить до різновиду вокально-танцювального жанру. Текст коломийок виник і оформився під впливом жвавих рухів і темпу танцю "коломийка". Танець вимагає синхронного виконання приспівків, які танцюрист повинен ритмічно зімпровізувати. Все це об'єднується в живому виконанні, і, таким чином, створюється типова коломийкова партитура: лаконічний текст, квадратна структура наспіву, ритм музично-оркестрового супроводу, танець (переважно у форму кола) з притупування ногами та вигуками приспівків-куплетів.

Коломийки "до співу" є готовим різновидом ліричної пісні. Вони різноманітні як за змістом, так і за музичною будовою й характером виконання. Тексти співаних коломийок вільно поєднуються з різними наспівами, більшість яких мають територіальні різновиди мелодії (верховинський, косівський, слобідський тощо).

Тематика коломийкового жанру охоплює найрізноманітніші явища навколишнього світу. В його художньо досконалих образах віддзеркалилися вабляча краса гір і полонин ("Нема краю файнішого, як Карпати літом, коли гори сі приберут травой і цвітом"), своєрідний колорит життя та звичаїв людей ("Пішов гуцул в полонину травицю косити, а гуцулка – сіно гребти, кулешу варити"), різноманіття особистих переживань ("Ой, зозуле, зозуленько, позич мені крильця, най полечу, защебечу коло чорнобривця").

Отже, тематичне багатство, чітка музична форма, в яку легко й невимушено вкладається метро-інтонаційний лад побутової мови, різноманітність яскравих художніх засобів коломийок – усе це захоплює як аматорів, так і митців-професіоналів, будить бажання творчо наслідувати кращі зразки цього самобутнього мистецтва Прикарпаття, сприяє його подальшому розвитку.

Виховний вплив музики може дати позитивні результати. Оскільки у процесі слухання музики, її художнього пізнання виникають емоції та власні переживання, виражені в таких словах, як "радість", "сум", "тривога", "ніжність" тощо, то необхідність створення власного художнього образу музики спонукає слухачів на роздуми про місце людини серед людей, про власний моральний світ, про вибрану мету й тактику життя. Дослідження пісенного й інструментального фольклору не втрачає актуальності і в наші дні, адже його значення для культури українського народу є неоцінним.

1. Грица С. В ім'я збереження фольклору // Фольклор у просторі та часі. Тернопіль: Астон, 2000. – 226 с.
2. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К.: Райдуга, 1994. – С. 5.
3. Колискову записано від жительки с-ща Печеніжин Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Мацьків Ганни, 1936 р. н.
4. Колядку записано від жительки с. Слобода Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Сметанюк Єфросинії, 1914 р. н.
5. Личкова В.А. Переживание красоты. – К.: Мистецтво, 1987. – С. 37.

Оксана Шелевер,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Мукачівський гуманітарно-педагогічний інститут

Oksana Shelever,
Candidate of Pedagogics,
senior lecturer
Mukachevo Humanitarian-Pedagogical Institute

УДК 364.44

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ

ORGANIZATIONAL-METHODOLOGICAL ASPECTS OF PSYCHOLOGIST'S ACTIVITY IN THE BOARDING ESTABLISHMENTS OF MOUNTAIN REGION

The article deals with disclosing of specific features of psychologist's activity in the boarding establishments of mountain region. The content of activity, main approaches and principles of rehabilitation-instructive process had been analyzed.

Key words: psychological service, boarding school, rehabilitation-instructive process.

\$. За останні роки відбулося багато змін у нашому суспільстві та в індивідуальній свідомості кожної людини. Зокрема, ми є свідками появи нової для нашої країни галузі професійної діяльності – практичної психології, яка дістає реальне втілення у створенні численних відомчих соціально-психологічних служб.

Мабуть, перша галузь, де відчувається масова потреба у практичній психології, – це освіта. Тут відбуваються бурхливі процеси становлення нової педагогіки, яка неможлива без ґрунтового знання про індивідуальність вихованця. Необхідність індивідуалізації та диференціації навчання, застосування новітніх методів та технологій навчально-виховного процесу, стимулювання саморозвитку учнів вимагають залучення психолога до освітнього процесу.

Психологічна служба в системі освіти України офіційно функціонує понад 10 років, але це не означає, що розв'язані вже всі питання щодо організації її діяльності. Існує чимало труднощів, які значно ускладнюють працю психолога. До них, зокрема, відносяться: обмеженість реальних форм взаємодії психологічної науки і педагогічної практики; нерозробленість конкретних способів втілення результатів наукових досліджень у навчально-виховний процес (винятки тут складають просвітницькі форми роботи); недостатнє взаєморозуміння між психологом і педколективом у зв'язку з недосконалою психологічною підготовкою сучасного вчителя і поверховими знаннями психологом шкільної практики та ін.

Незважаючи на це, сьогодні вже ніхто не сумнівається у необхідності діяльності цих спеціалістів у системі освіти. Особливо вони потрібні в інтернатних закладах, де процес формування особистості неповнолітніх відзначається певною специфікою.

/ : на основі аналізу чинних публікацій, законодавчої бази, власних спостережень за діяльністю шкільних психологів розкрити організаційно-методичні аспекти психологічної служби школи-інтернату в гірському регіоні.

9 1 \$ 1 \$. Останнім часом з'явилося чимало наукових праць, присвячених проблемі організації і діяльності психологічної служби в системі освіти. Серед них на найбільшу увагу, з нашого погляду, заслуговують дослідження Л.Дзюбо, І.Козубовської, В.Маценко, В.Панка, В.Рибалко, В.Сагарди, Т.Титаренко, Н.Чепелевої. Загальні питання навчально-виховного процесу в інтернатних закладах знайшли своє відображення в працях вітчизняних учених: Т.Завгородньої, Л.Кузьменко, Н.Лисенко, А.Наточій, В.Покась, Б.Ступарика, І.Трубавіної, М.Ульянової

та інших. Однак проблема організації і діяльності психологічної служби в закладах інтернатного типу потребує окремої уваги. Основним пріоритетам, підходам, принципам та специфіці роботи психолога в школі-інтернаті присвячено нашу статтю.

1 В діяльності шкільного психолога виділяють два основні напрями: актуальний і перспективний [1]. Актуальний напрям орієнтований на вирішення щоденних проблем, які виникають в навчально-виховному процесі, у формуванні особистості, її поведінці, спілкуванні. Перспективний напрям спрямований на розвиток індивідуальності кожного учня, на формування його готовності до творчої діяльності в суспільстві.

Звичайно, ці два напрями взаємопов'язані і підпорядковані досягненню основної мети діяльності шкільного психолога – формуванню психологічної готовності до життєвого самовизначення кожного школяра, що є особливо актуальним для вихованців інтернатних закладів.

Психологічна готовність до життєвого самовизначення включає: а) сформованість на високому рівні психологічних структур самосвідомості; розвиток потреб, моральних установок, ціннісних орієнтацій; б) становлення індивідуальності як результату розвитку й усвідомлення своїх здібностей та інтересів кожним учнем.

Психологічна готовність передбачає певний рівень зрілості особистості учня, сформованість у нього механізмів, які забезпечують можливість безперервного росту, розвитку особистості сьогодні і в майбутньому.

В інтернатних закладах робота психолога є особливо складною і специфічною. У школі-інтернаті дуже гостро стоїть проблема важковиховуваності дітей. Іноді значні затрати часу і сил вихователів не дають яких-небудь задовільних результатів, породжуючи почуття безсилля і педагогічного песимізму. Основна причина труднощів тут пов'язана з невідповідністю виховного підходу (загалом правильного) до індивідуально-психологічних особливостей того чи іншого вихованця, його опором апробованим, звичним для педагога методам виховного впливу. "Нестандартна" дитина, особливо та, яка має хронічні захворювання, акцентуовані риси особистості, психопатоподібні зміни характеру та інші особливості, потребує строго індивідуального підходу. Ця робота найбільш успішно здійснюється за допомогою шкільного психолога, центральне місце в практичній діяльності якого посідає виявлення психологічних причин порушень у навчанні і поведінці окремих учнів і розробка заходів щодо усунення цих порушень.

Індивідуальний підхід до дитини - основний принцип роботи шкільного психолога. Він необхідний для: а) виявлення причин і визначення шляхів попередження різного роду труднощів, які виникають в учнів; б) виявлення інтересів, потенційних здібностей з метою їх подальшого розвитку; в) формування індивідуальності особистості протягом усіх років навчання в школі-інтернаті.

Психолог школи-інтернату, опираючись на знання загальної, соціальної, вікової, педагогічної психології, педагогіки, визначає причини відхилень у поведінці учня і шляхи їх психолого-педагогічної корекції.

Пріоритетом у роботі психолога школи-інтернату є інтереси вихованців. Уся робота орієнтована на забезпечення дитині психологічно комфортної ситуації в школі, оптимальних умов розвитку особистості. Психолог школи-інтернату здійснює психопрофілактичну, діагностичну, просвітницьку, консультаційну, корекційну роботу, як і психолог у загальноосвітній школі [2], але проводити її тут доводиться за більш специфічних умов і з більш специфічним за своїми психологічними характеристиками контингентом учнів.

Специфіка праці психолога в школі-інтернаті чітко проявляється вже в процесі його перших контактів з новоприбулими в інтернат дітьми. Ці діти здебільшого бувають у пригніченому стані, зумовленому різкою зміною звичного способу життя, переживаннями, зв'язаними з вирішенням їхньої долі в різних інстанціях, розривом минулих міжособистісних зв'язків. Психотравмуюче значення має і певна невизначеність становища, побоювання, тривога щодо умов перебування в новій установі. Підвищена чутливість, ранимість, психологічна напруга дитини за перші дні її перебування в школі-інтернаті вимагає особливо тактовного ставлення з боку педагогічного колективу, на що обов'язково звертає увагу шкільний психолог.

Значна частина дітей, які потрапляють в інтернат, мають ті чи інші відхилення у формуванні особистості, стані здоров'я і допускають зриви у поведінці.

Для того, щоб відбулися позитивні зміни у поведінці і діяльності дитини, психологічній службі школи-інтернату необхідно: виявити всі причини, які зумовили небажану поведінку (здійснити психодіагностику); розробити рекомендації для усунення цих причин на даний час і в майбутньому (для дорослих, щоб змінити ставлення до даної дитини і усунути педагогічні помилки, які були допущені, і для самої дитини); домогтися того, щоб ці рекомендації були прийняті всіма людьми, які оточують цю дитину (вони повинні з ними погодитись і захотіти їх виконувати); навчити всіх, включаючи дитину, виконувати розроблені рекомендації, тобто навчити їх нових взаємин, іншої поведінки, даючи їм необхідні для цього психолого-педагогічні знання; здійснювати спостереження за виконанням рекомендацій, за взаємодією педагогічного колективу з учнем і (у випадку необхідності) внести відповідні корективи в цей процес; продовжувати цю роботу до тих пір, поки не будуть досягнуті позитивні зміни у поведінці, діяльності і взаєминах усіх, хто був причетний до даного випадку.

Враховуючи динамічність учнівського колективу в школі-інтернаті, психологові слід працювати над формуванням міжособистісних взаємин. Як показують результати нашого дослідження, ефективною в цьому плані є методика, запропонована А.Наточій [3]. Вона включає чотири етапи: 1) діагностика взаємин учнів у класному колективі, що здійснюється з допомогою спеціальних методик і дозволяє визначити індивідуальні особливості кожного учня; 2) прогнозування стосунків між учнями у класному колективі; 3) залучення учнів, які мають схожі риси і якості, до соціально ціннісних та особистісно значущих видів діяльності; 4) регулювання взаємин, навчання дітей і підлітків уміння спілкуватися.

Основою для формування міжособистісних взаємин у колективі є індивідуалізація реабілітаційно-виховного процесу, коли найповніше використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого всебічного розвитку і вдосконалення особистості.

Кінцевою метою індивідуалізації є формування в учня переконання, що він за своїми природними властивостями є самоорганізуючою істотою, суб'єктом усіх видів своєї діяльності і становлення, сам створює себе як особистість. Усі ці завдання можуть бути вирішені тільки за умови спільної роботи психолога і педагогічного колективу.

Важко досягти серйозних змін у поведінці дитини, якщо не працювати зі всіма компонентами системи, яка детермінує її поведінку, - самою дитиною, сім'єю, школою, якщо не міняти умов мікросередовища, в якому вона постійно живе і розвивається. Односторонній підхід з неминучістю буде породжувати не-правильні висновки і рекомендації, які приведуть до нових педагогічних помилок, вони ж, у свою чергу, посилять процес морального розкладу індивіда.

Безумовно, успішне вирішення складних завдань навчання і виховання молоді в найбільшій мірі залежить від діяльності всього колективу школи, від кожного вчителя, вихователя, їх професійної майстерності, ерудиції, культури. Саме вони реально організовують і здійснюють процес навчання і виховання. Але вчитель не завжди може виявити причини різних труднощів у навчально-виховній роботі з учнями різного віку, попередити і подолати відхилення в інтелектуальному і особистісному розвитку школярів, допомогти їм у вирішенні конфліктних питань і ситуацій. Опираючись на свій досвід та інтуїцію, вчителі нерідко оцінюють особистість учня без достатньої інформації про нього, без розуміння істинних мотивів його вчинків і дій, використовуючи в основному свої враження про дитину. Учитель часто не знає в достатній мірі здібностей, інтересів, своєрідності особистості учня, а учень не відчуває з його боку індивідуальної, доброзичливої уваги.

Шкільна психологічна служба - це своєрідне поле взаємодії практичного шкільного психолога з учнями різного віку, з учителями і вихователями, батьками і медичним персоналом школи, в центрі якого повинні перебувати інтереси дитини як особистості, яка формується. Тому важлива умова ефективності роботи психологічної служби - грамотна професіональна взаємодія практичного психолога з педколективом школи-інтернату.

Сьогодні, на жаль, ще не всяка школа готова до співпраці зі шкільним психологом. Школам, де переважає "педагогіка вимог", "педагогіка заходів", психологічна служба не потрібна або навіть шкідлива. Лише в тій школі, де домінує "педагогіка взаємин", або "педагогіка співробітництва", повноцінно, як член педколективу, може ефективно працювати шкільний психолог.

Слід підкреслити, що практичний психолог у школі-інтернаті не повинен бути поставлений у становище помічника вчителя і вихователя при забезпеченні навчально-виховного процесу. Він - рівноправний член шкільного колективу, який забезпечує ту ланку педагогічного процесу, яку, крім нього, ніхто здійснити не може. Звичайно, опора на досвід учителів, вихователів, класних керівників, медичних працівників - людей, які протягом тривалого часу постійно спілкуються з дітьми, спостерігають їх у різноманітних ситуаціях, необхідна в роботі шкільного психолога.

Разом з психологом у школу-інтернат приходять нові знання і взаємини, наукова діагностика, серйозні дослідження, гуманні форми допомоги учням. Усе це допомагає педколективові розв'язати проблеми індивідуалізації і диференціації навчально-виховного процесу школи-інтернату.

Взаємодоповнення позицій психолога і педколективу в підході до дитини, їхнє тісне співробітництво на всіх стадіях роботи і з окремими учнями, і з дитячим колективом варто розглядати як необхідну умову забезпечення роботи шкільної психологічної служби.

За умов сприятливого соціально-психологічного клімату взаємодія членів педагогічного колективу характеризується взаємоповагою та співробітництвом, а також високими результатами діяльності, хорошим станом трудової дисципліни, низькою плинністю кадрів, відсутністю напруженості, конфліктності в колективі. Природно, що за таких психологічних умов учителі можуть приділяти основну увагу виконанню свого головного завдання - вихованню творчої, гармонійної особистості, повноправного члена суспільства. На думку М.Ульянової [4], існує ще одна складова частина соціально-психологічного клімату (і фактор його формування), що набуває особливого значення саме в умовах роботи інтернатних закладів. Ідеться про організаційну культуру педагогічного колективу.

Під цим терміном розуміють систему цінностей, норм і правил поведінки, загальних для всіх членів колективу, що приймаються ними і виступають регуляторами їхньої поведінки. Організаційна культура ви-

конує функцію інтеграції усіх вчителів до єдиного колективу. У ній фіксуються основні моменти, що регулюють діяльність і спілкування, взаємні права та обов'язки, зразки поведінки та межі їх можливих варіацій, зміст і межі санкцій, які слід застосовувати щодо осіб, поведінка яких відхиляється від прийнятих норм.

Важливість організаційної культури полягає в тому, що специфіка школи визначається перенесенням організаційних відносин, що в ній культивуються, на дітей, і організаційна культура транслюється дітям. Певною мірою організаційна культура школи є відображенням норм і цінностей, що існують у конкретному суспільстві. Саме у школі (поряд із сім'єю) діти навчаються основних правил і зразків соціально схвалюваної поведінки і вміню відрізняти ці правила та зразки від асоціальних. Для дітей, які навчаються в інтернатних закладах, процес соціалізації може бути складнішим, аніж для дітей, що навчаються у загальноосвітніх школах.

Отже, стає зрозумілим, чому наявність організаційної культури у педагогічному колективі інтернатного закладу є такою важливою.

Зміст діяльності шкільного психолога в інтернаті значною мірою визначається і типом інтернатного закладу. Наприклад, Великоберезнянська школа-інтернат, де ми проводили дослідження, розміщена в гірському районі Закарпатської області і є установою санаторного типу. Тут, окрім іншого, забезпечується реабілітаційно-виховний процес.

Працюючи в закладах подібного типу, шкільний психолог повинен керуватися принципами організації реабілітаційно-навчально-виховного процесу, серед яких можна виокреми:

1. Принцип демократизації. Це передусім співробітництво вихованців і вихователів у вирішенні завдань життєдіяльності дітей, усунення авторитарного стилю виховання, утвердження таких форм, які сприятимуть формуванню демократичної культури особистості.
2. Принцип творчої діяльності, самодіяльності і самостійності. Школа розкріпачує творчі сили кожної дитини, максимально розвиває її самостійність у пошуку істини шляхом залучення до різних видів творчої діяльності. З вербальної (словесної) школа перетворюється на школу дії, самореалізації особистості.
3. Принцип гуманізації взаємин усіх учасників реабілітаційно-виховного процесу. Сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання її права на свободу, на соціальний захист, на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності. Дух школи - виховання свободою і для свободи.
4. Принцип психологізації реабілітаційно-виховного процесу. Центром реабілітаційно-виховного процесу має стати дитина з її складним світом думок, почуттів, її "Я" - концепція, а метою формування такої позиції, яка, виявляючись у соціальній активності і гуманістичній спрямованості, детермінує її самоактуалізацію, самореалізацію можливостей.
5. Принцип індивідуалізації та диференціації. Урахування рівнів фізичного, психологічного, соціального та духовного розвитку учнів, їх соціальної активності й побудова на цій основі групових та індивідуальних програм розвитку, стимулювання пізнавальної, комунікативної, орієнтовано ціннісної активності дітей, їх саморозвитку. Необхідно стимулювати мотивацію майбутнього у дітей.
6. Принцип урахування інтересів і потреб дитини. Сучасні психолого-педагогічні методи дають змогу максимально вивчити запити, інтереси учнів і на підставі цього коригувати виховний процес.

Отже, психологічна служба в школах-інтернатах має свою специфіку, хоча її не можна розглядати окремо від розвитку психологічної служби в системі освіти загалом. Основні напрямки, принципи, методи роботи психологів у школах-інтернатах здебільшого збігаються з тими, які діють у загальноосвітніх установах. Разом з тим, безперечно, в діяльності психологів в інтернатних установах є свої особливості, які визначаються перш за все психологічними особливостями дітей, які потрапляють в ці установи; соціальною ситуацією розвитку, характерною для дітей даного контингенту; умовами навчання і виховання в інтернатних установах; особливим, специфічним розвитком особистості дітей і підлітків в інтернатах; ускладненнями в поведінці дітей, які виховуються поза сім'єю.

Подальшого вивчення і наукового обґрунтування потребують питання підготовки відповідних фахівців для роботи в інтернатних закладах.

1. Соціально-правові основи діяльності психологічної служби в системі освіти: Навчально-методичний посібник. І.В.Козубовська, В.В.Сагарда, О.В.Дорогіна та ін. / За ред. І.В.Козубовської, В.В.Сагарди. – Ужгород: УЖДУ, 2002. – 160 с.
2. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
3. Наточій А.М. Управління санаторною школою-інтернатом у контексті життєтворчості особистості // Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI століття. – К.: ІЗМН, 1998. – 320 с.
4. Ульянова М.В. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в інтернатних закладах // Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI століття. – К.: ІЗМН, 1998. – 320 с.

Софія Томенчук ,
директор
Івано-Франківського державного комерційного
коледжу технологій та бізнесу

Sophija Tomenchuk,
director
Ivano-Frankivsk state commercial to the college of
technologies and business

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPMENT OF CREATIVE CAPABILITIES OF TEACHERS ARE IN THE CONDITIONS OF MOUNTAIN ENVIRONMENT

The author introduces psychological-pedagogical features of development of creative of capabilities of teachers are in the conditions of mountain environment.

Key words: psychological-pedagogical features, creative capabilities of teachers.

Питанням формування творчої особистості вчителя в різні часи приділяли велику увагу відомі педагоги та громадські діячі. В їх спадщині заходимо конкретні рекомендації щодо підготовки вчителя та розвитку його здібностей.

Педагог є головною фігурою перебудовних процесів, які відбуваються в шкільній практиці. Тому, як стверджує В. Кремень, „навчальні заклади повинні готувати вчителя, який би розумів, умів і бажав сприяти формуванню творчої особистості дитини. А для цього він у стінах університету має стати такою особистістю”[1,1]. Адже найважливішою передумовою реального оновлення вчителя сучасної школи є підвищення рівня його професійної підготовки та розвиток творчої активності. Винятково важливе значення це має для сучасного вчителя, який забезпечує становлення особистості дитини, цілеспрямований розвиток її здібностей, формування вмінь і бажання вчитися, створення умов для самовираження учнів в усіх видах діяльності, які сприяють морально-етичному і естетичному розвитку, оволодінню основами здорового способу життя, готують до самоуправління в навчально-виховному процесі.

Питання професійно-педагогічної підготовки вчителя постійно перебуває в центрі уваги науковців. Її розв'язанню присвячено ряд важливих досліджень, зокрема роботи О.А.Абдуліної, А.М.Алексюка, Ю.К.Бабанського, В.І.Бондаря, В.О.Сластьоніна, Р.І.Хмелюк. Вагомий внесок у розробку проблеми професійного становлення і психологічних особливостей розвитку фахових здібностей вчителя сучасної школи зробили вітчизняні вчені-психологи І.Д.Бех, О.В.Киричук, В.О.Моляко, В.Ф.Паламарчук, Ю.О.Приходько, О.В.Скрипченко.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що в цілому увага сучасних науковців зосереджена на питаннях формування культури педагогічного спілкування та взаємодії, педагогічної техніки, проте майже відсутні дослідження з питань розвитку креативних здібностей вчителя.

Метою написання статті є розкриття актуальних проблем становлення і розвитку творчих здібностей вчителя в сучасному освітньому середовищі.

У Державному стандарті початкової загальної освіти, Концепції національного виховання підкреслюється необхідність організації роботи навчально-виховних закладів у тісному взаємозв'язку з навколишнім життям, опорою на звичаї, традиції, регіональну специфіку. Особливо важливим є формування національної свідомості, любові до рідної землі, шанобливого ставлення до культурної спадщини свого народу.

Філософи, вивчаючи взаємодію людини і середовища, розглядають вплив на людську свідомість та розвиток здібностей особистості ряду природних, географічних, соціальних факторів, під якими ми розуміємо суворі кліматичні умови, гірську місцевість, самих жителів гір, їх побут та звичаї, сім'ю, шкільний колектив. Становлення вчителя, розвиток його творчих здібностей значною мірою залежить від соціального середовища, в якому він перебуває і яке, за твердженням В. Крижка, включає „суспільний устрій, систему виробничих відносин, матеріальні умови життя, характер протікання виробничих і соціальних процесів та ін. Тобто соціальне середовище – це суспільство з усіма властивими йому матеріальними й ідеальними компонентами, які безпосередньо чи опосередковано впливають на формування особистості” [2, 396].

Отже, гірське середовище певним чином впливає на розвиток особистості вчителя, і разом з тим під впливом діяльності людини воно теж змінюється. В процесі такої взаємодії формується особистість, розвиваються її педагогічні здібності, що розглядаються як „сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які сприяють успішності педагогічної діяльності. До них належать: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність” [3, 135]. Здібності – стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як людський індивід учить, набуває певних знань, умінь і навичок, опановує ту чи іншу професію.

Велике значення для розвитку творчих здібностей вчителя мають екскурсії по рідному краю – Прикарпаттю. Значні можливості для їх проведення закладені в позаурочній виховній роботі. Пізнавально-освітнє значення її полягає в тому, що вчителі мають безпосередню можливість отримувати краєзнавчу інформацію з першоджерел, значно збагачуючи при цьому свій індивідуальний чуттєвий досвід через емоційне творче сприймання навколишньої дійсності.

Вивчення літературних джерел дає підставу для висновку, що переважна більшість дослідників, котрі здійснювали наукові дослідження професійної діяльності вчителя, сходяться на думці, що вона має творчий характер. Її основою є творче мислення, яке забезпечує створення оригінальних продуктів, що відзначаються високою суспільною значущістю.

Здатність людини до творчого мислення та новаторської діяльності називають креативністю або креативними здібностями.

Творчість – діяльність, яка породжує щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість специфічна для людини, оскільки завжди передбачає творця – суб'єкта творчої діяльності. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини.

Педагогічна творчість передбачає оригінальний високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання. Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду [3, 326]. Педагогічна творчість стосується різних сторін діяльності вчителя: проведення навчальних занять, організації колективу учнів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії й тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості. Тому ми розглядаємо творчий процес як „діяльність людини, внаслідок якої створюються нові матеріальні й духовні цінності суспільного значення” [4, 442]. Починається творчий процес з виникнення в людини-творця ідеї, задуму створити щось нове. Творчий підхід до професійної діяльності сприяє формуванню позитивного іміджу вчителя, а імідж педагога – емоційно забарвлений стереотип сприймання образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення [5, 111]. Поняття „творчість”, або „креативність”, широко використовується на сторінках психологічної літератури. Але, як не безпідставно зазначають деякі автори, у розкритті його сутності науковці не дійшли єдиної спільної думки.

Креативність учені розглядають як повну протилежність шаблонному мисленню. Ним користуються для означення здатності людини „бачити речі в новому світлі і знаходити незвичні розв'язки проблеми” [4, 162]. Креативне мислення та здібності властиві винахідникам, новаторам та іншим творчим особистостям.

Останнім часом у процесі здійснення реформ у галузі вищої освіти педагогічні навчальні заклади (інститути, університети та ін.) здійснили помітний поступ у напрямі впровадження елементів творчості у процес професійної підготовки вчителів. Під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін практикується читання спецкурсів і спецсемініарів з питань методології педагогічних досліджень, виконання майбутніми вчителями курсових і дипломних робіт, підготовка та захист магістерських робіт і дисертацій тощо. Практикується також проведення конкурсів різних рівнів, олімпіад та участь студентів у них. Завдяки цьому помітно зростає творчий потенціал майбутніх учителів [6].

На жаль, з приходом до школи, передусім до загальноосвітньої, молодий фахівець часто залишається наодинці з собою, без належної уваги з боку керівників школи, досвідчених учителів, методистів, інших посадових осіб. Тому здобутий у педагогічному навчальному закладі творчий потенціал учителя належно не використовується, що в кінцевому результаті призводить до формалізму та шаблонного мислення у його роботі, застою у професійному розвитку та зростанні.

Один із надійних шляхів забезпечення розвитку креативних здібностей молодих учителів вбачаємо в залученні їх до експериментально-пошукової діяльності, спрямованої, з одного боку, на формування професійних якостей учителя, а з іншого, – на підвищення педагогічної ефективності навчального процесу, організатором якого він є.

Ідея поєднання професійного самовдосконалення вчителя і підвищення педагогічної ефективності навчального процесу, результати якої знаходять свій вияв у навчальних здобутках учнів, сприймається як наслідок творчості вчителя. Практика показує: коли вчитель на власному досвіді переконується, що його творчі пошуки мають позитивний вплив на результати навчання, творчість стає звичним явищем у професійному житті педагога [8]. Завдяки цим особливостям навчальний процес є тією педагогічною системою, в умовах якої творчість учителів та учнів виявляється найбільшою мірою.

Як бачимо, йдеться не тільки про потребу залучення вчителя-початківця до творчої діяльності (як, наприклад, експериментально-пошукової), але й про те, щоб об'єктом цієї діяльності був такий елемент педагогічної системи школи, з яким найбільшою мірою пов'язана професійна діяльність вчителів. Іншими словами, дуже важливо подбати про те, щоб професійне самовдосконалення вчителя мало цілеспрямований характер і було органічно поєднане з його повсякденною роботою, спрямованою на організацію навчального процесу в найконкретнішому варіанті (у проектуванні, реалізації та дослідженні з метою визначення педагогічної ефективності). При цьому конче потрібно з перших днів роботи в школі привчити молодого педагога бачити навчальний процес очима учнів, а свою організаторсько-педагогічну діяльність – в органічному зв'язку з навчальною діяльністю школярів, у педагогічній співпраці з ними. Адже добре організований навчальний процес повинен, з одного боку, забезпечувати різнобічний розвиток кожного учня, а з іншого – професійне зростання вчителя, підвищення його педагогічної культури та рівня розвитку креативних здібностей.

З іншого боку, дуже важливо також допомогти початківцю налагодити педагогічну співпрацю з учителями школи, батьками учнів та іншими учасниками педагогічного процесу.

Оскільки про рівень розвитку креативних здібностей учителів судять за кінцевими результатами навчання, то для наукового вивчення доцільно обирати навчальний процес у масштабі предметно-дидактичної системи класу, бо тільки за цієї умови дослідник має змогу оцінити результати навчання в їх повному обсязі. При цьому важливо, щоб результати значною мірою були колективним здобутком учителів, а не окремого педагога.

Враховуючи названі особливості розвитку креативних здібностей учителів у процесі їх професійної діяльності в загальноосвітній школі, а особливо у школі гірського регіону, наведемо стислий перелік тих психолого-педагогічних умов, дотримання яких, за нашими даними, сприяє підвищенню ефективності означеного аспекту роботи:

- залучення вчителів-початківців до експериментально-пошукової роботи (або іншого виду творчої діяльності) у творчих об'єднаннях (групах) учителів того або іншого класу з участю педагогів з великим досвідом роботи;
- забезпечення надійного наукового керівництва експериментально-пошуковою роботою творчого об'єднання вчителів;
- створення матеріальної бази для дослідницької роботи педагогів школи, зайнятих експериментально-пошуковою роботою;
- орієнтація молодих учителів, зайнятих експериментально-пошуковою роботою, на педагогічну співпрацю з іншими вчителями, учнями, їх батьками, методистами, керівниками школи та всіляке сприяння цьому;
- забезпечення стимулювання творчості вчителів-експериментаторів.

Забезпечення вказаних умов та врахування особливостей гірського середовища сприятиме розвитку креативних здібностей учителів.

Перспективи подальших наукових розвідок ми пов'язуємо із дослідженням основ професійної культури вчителя гірської школи.

1. Кремін В. Розвиток педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір // Освіта України. 2004. – 19 жовтня. – С.1.
2. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою. – К., 2005. – С. 396.
3. Український педагогічний словник / За ред. С. Гончаренка. – Київ, 1997. – 374 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Ярмаченка. – К., 2001. – 516с.
5. Якса Н. Основи педагогічних знань. – К., 2007. – 358 с.
6. Червінська І. Розвиток та становлення особистості вчителя у системі педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – Ужгород-Мукачево, 2007. – С. 84-96.
7. Верджиния Н. Квинн. Прикладная психология. – Москва - Харьков - Минск, 2000. – 560 с.
8. Скульський Р. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості. – К., Вища школа, 1992. – 136 с.

Ярослав Никорак,
старший викладач кафедри інформатики
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yaroslav Nykorak,
assistant of the faculty of computer science
of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

REMOTE TRAINING: PROBLEMS AND PROSPECTS

The author describes features and technologies of organization of remote study, reveals prospects of use of the information-educational environment of the remote training system, defines principles and directions of its application in educational process.

Key words: the information-educational environment, remote training, a tutor, program of maintenance, organizational-methodical models of remote training, e-mail.

Система освіти в нашій країні вступила в період фундаментальних змін, які характеризуються новим розумінням цілей і цінностей освіти; усвідомленням необхідності переходу до неперервної освіти; новим концептуальним підходом до розробки і використання продуктивних технологій навчання. Реалізація багатьох завдань, які стоять перед системою освіти на сучасному етапі, неможлива без застосування методів і засобів інформатизації [1, 2].

Актуальність проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій як інструмента пізнання й освіти визначається завданнями ефективного використання технологічних наслідків для повного розкриття творчого потенціалу педагогів і учнів, викладачів і студентів, формування базової інформаційної культури, що визначає координати їх повноцінної життєдіяльності в сучасному суспільстві і є основою майбутньої професійної компетентності в різноманітних сферах.

Сучасний стан освіти вимагає змін у підходах до організації управління навчальним процесом, які пов'язані з невідкладними проблемами його інформатизації, впровадження сучасних освітніх інформаційних технологій в навчально-пізнавальну діяльність учнів та формування на їх основі якісно нових навчаючих і навчальних стратегій. Для реалізації зазначених цілей розробляються і впроваджуються різні особистісно – орієнтовані комп'ютерні технології та засоби навчання без викладача. Однією із складових таких технологій є дистанційне навчання.

Український педагогічний словник подає таке визначення дистанційного навчання: „Дистанційне навчання – форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, комп'ютерних мереж, кабельного чи супутникового телебачення, телефону чи телефаксу” [2, 92].

Сьогодні дистанційне навчання стає найбільш ефективною формою здобуття освіти, оскільки воно спонукає самостійно шукати знання, давати оцінку, приймати рішення та відповідати за кінцевий результат. Базовими засадами дистанційної форми організації навчання повинні стати сучасні навчальні плани, типові та робочі програми, електронні підручники, навчальні посібники, довідники, конспекти лекцій, методичні вказівки та ін.

Проблема знайшла відображення у наукових здобутках вчених, які розробили загальну методологію та апарат впровадження дистанційного навчання. Вагомий внесок у розвиток окресленої проблеми зробили відомі дослідники: А.Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Беспалько, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, І. Підласий. Питаннями інформатизації освіти також займалися вчені: В. Биков, В. Глушков, М. Жалдак, В. Казаков, Ю. Машбиць, М. Шкіль, А. Тимченко та ін. Серед за-

рубіжних вчених можна виділити праці Є. Гарсі, Н. Краудера, Б. Скінера, С. Сміта, Р. Тайлера, К. Хала, Є. Толмана.

/ розкрити сутність сучасних інформаційних технологій навчання на прикладі системи дистанційного навчання.

1 Головною умовою впровадження дистанційного навчання є інформатизація освіти, яка розглядається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховної діяльності. Однією із найсуттєвіших складових інформатизації освітніх закладів є інформатизація навчального процесу – створення, впровадження та розвиток комп'ютерно-орієнтованого освітнього середовища на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, побудованих на базі застосування сучасної обчислювальної і телекомунікаційної техніки [3, 4].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. № 436 затверджено Програму інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл, основними завданнями якої є оснащення сільської школи засобами інформаційних технологій, створення сучасних комп'ютерних мультимедійних класів, локальної мережі, телекомунікаційних засобів до глобальної всесвітньої мережі Інтернет, забезпечення базовими та спеціалізованими системними програмними продуктами. Перспективи розвитку суспільства в умовах інформатизації відображені у прийнятому Верховною Радою України Законі „Про національну програму інформатизації” (1998) [4].

Проте на сучасному етапі розвитку освіти рівень комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл України ще не забезпечує достатнього доступу викладачам і учням до глобальної мережі Інтернет, не дає можливості використовувати в навчальному процесі численні вітчизняні й зарубіжні бази даних і знань та вивчати сучасні телекомунікаційні технології, впроваджувати елементи дистанційного навчання. А в сільській школі гірського регіону доступ населення до комп'ютерних засобів навчання ще досі є не зовсім задовільним.

Проблема комп'ютеризації гірських шкіл та створення належних умов для дистанційного навчання є надзвичайно актуальною, тому що „наша школа й досі перебуває поза межами інформаційних потоків. Лише 43 відсотки шкіл мають навчальні комп'ютерні комплекси, у селі – 39. Це означає, що на 75 школярів в Україні припадає один комп'ютер. Доступ до Інтернету в місті має лише один учень із 200, у селі – один з тисячі. В Європейському Союзі рівень – 15 учнів на один комп'ютер, під'єднаний до мережі Інтернет – досягнутий ще в 2005 році. А в Україні досі небагато вчителів, які вміють користуватися комп'ютером”[5,4].

Сучасний рівень розвитку комп'ютерної техніки і програмного забезпечення надає широкі можливості щодо модернізації та підвищення ефективності навчання. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі урізноманітнює його, підвищує ефективність засвоєння матеріалу, автоматизує навчання та контроль знань. За останні роки в Україні інформатизація освіти відображає загальнодержавне спрямування, що підтверджує Указ Президента України „Про державну політику інформатизації України”.

Форма дистанційного навчання все активніше завоює своє місце в системі освіти України. Дистанційне навчання – це навчання на відстані від навчального закладу. Для багатьох ця форма більше асоціюється із заочним навчанням, але це не зовсім так. Схожі вони тільки загалом, та в цілому дистанційне навчання має ряд переваг.

Упровадження сучасних інформаційних технологій у повсякденне життя українських громадян послужило каталізатором для розвитку процесів, пов'язаних з дистанційним навчанням. Інтернет як джерело інформації давно вже став реальністю, а розвиток телекомунікацій, без яких ця форма навчання немислима, йде швидкими темпами. Таким чином, одна з умов реалізації дистанційного навчання, а саме підготовка технічної бази, поступово здійснюється.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що характерними рисами дистанційної освіти є: гнучкість, модульність, економічна ефективність, нова роль викладача, ефективний контроль якості освіти, використання спеціалізованих технологій і засобів навчання.

Для успішного впровадження технологій дистанційної освіти у навчальний процес доцільно в кожному навчальному закладі організувати Центр дистанційного навчання з підрозділами такого функціонального призначення: відділ телекомунікацій, відділ виготовлення навчальних посібників, відділ навчальних курсів, відділ виготовлення відео- і комп'ютерних навчальних фільмів. Все це – підтвердження того, що дистанційне навчання – технологія XXI століття.

Інформатизація діяльності освітніх закладів повинна забезпечити формування єдиного інформаційного середовища для проведення і підтримання навчальної, наукової та управлінської діяльності всього навчального закладу на базі сучасних інформаційних технологій, засобів мультимедіа і теле-

комунікацій. Це в свою чергу дозволить підвищити рівень інформаційної культури населення. Згідно з твердженням О.А.Медведевої, інформаційна культура – це рівень знань, що дозволяють людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні та сприяти інформаційній взаємодії [9,33].

Широке застосування сучасних прогресивних телекомунікаційних, інформаційних і комп'ютерних технологій, у першу чергу – технологій глобальної мережі Інтернет, є одним із найперспективніших напрямів розвитку освіти. Гнучкий та оперативний доступ до інформації з будь-якої точки, широкі можливості пошуку потрібних даних, своєчасне їх оновлення та інші переваги сучасних інформаційних технологій стимулюють активне їх застосування у практиці багатьох навчальних закладів, зокрема як елементів дистанційного навчання [12].

Отже, дистанційне навчання (ДН) – це засіб навчання на відстані, при якому викладач і ті, що навчаються, фізично перебувають у різних місцях. Це засіб навчання, який використовує аудіо-, відео- і комп'ютерні системи, пов'язані каналами зв'язку.

Дистанційна освіта (ДО) є формою одержання освіти, поряд з очною і заочною, при якій в освітньому процесі застосовуються кращі традиційні й інноваційні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Основна перевага такої форми одержання освіти – гнучкість, яка надає можливість слухачеві самостійно обирати час занять і визначати їх інтенсивність, знаходячись при цьому у постійному контакті з викладачем (тьютором), хоча фізично їх можуть розділяти сотні кілометрів.

Система дистанційного навчання (СДН) – це системно-організована сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного й організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення освітніх потреб користувачів.

Система дистанційної освіти (СДО) – це структура, в якій реалізується процес дистанційного навчання для досягнення та підтвердження учнями (студентами) певного освітнього рівня. Система дистанційної освіти включає навчальні заклади (дистанційні навчальні центри), установи забезпечення, органи управління. Для її успішної діяльності необхідно розробити такі види забезпечення: методичне, програмне, інформаційне, технічне, організаційне. Дистанційне навчання інтегрує всі засоби навчання й надає їм нових якісних характеристик та підносить на вищий рівень.

Аналізуючи розвиток СДО, А.І. Кузьмінський пов'язує її з певними соціальними групами:

- молодь, яка не має можливості отримати високоякісні освітні послуги через обмежену пропускну спроможність навчальних центрів та через географічну віддаленість від них (села гірського регіону, маленькі села та хутори);
- особи з обмеженими фізичними можливостями (в зв'язку зі станом здоров'я);
- особи, що проходять строкову службу та ін.

В інформаційно-освітньому середовищі системи дистанційного навчання можна виділити такі категорії фізичних осіб, які або забезпечують функціонування середовища, або є його користувачами:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

До них належать:

- учні (студенти) – проходять навчання в обраному ними навчальному закладі за навчальними планами і методиками даного закладу;
- слухачі – проходять навчання в обраному ними навчальному закладі за окремими курсами без затвердженого навчального плану;
- читачі – одержують доступ до електронних ресурсів обраного ними навчального закладу.

2. 3.

Серед них можна виділити такі категорії:

- автори-редактори – проводять розробку і коректування інформаційних ресурсів, які використовуються в навчальному процесі або надаються читачам через електронну бібліотеку, формують базу даних контрольних завдань;
- тьютори – забезпечують процес дистанційного навчання за програмами, методиками і технологіями даного навчального закладу [12].

Сьогодні Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем (МННЦ) є лідером в Україні в галузі сучасних методик дистанційного навчання, розробки дистанційних навчальних курсів на основі комп'ютерних комунікацій, проведення реального дистанційного навчання як користувачів України, так і представників інших країн. Співробітники МННЦ мають 5-річний досвід використання засобів телекомунікації у фаховій діяльності і навчальному процесі. Діяльність центру підтримувалася ЮНЕСКО, фондом "Свразія" і проектами програм Європейського Співтовариства.

У МННЦ розроблена спеціальна дистанційна програма для підвищення кваліфікації педагогів в галузі використання нових інформаційних і комунікаційних технологій у фаховій діяльності. Програма включає три курси:

- проектування дистанційних навчальних курсів;
- мультимедіа в дистанційних навчальних курсах на основі WWW;
- основи Інтернет.

Використання програми для перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів, учителів загальноосвітніх шкіл дозволить прискорити процес впровадження нових інформаційних технологій у педагогічну практику роботи навчальних закладів [6].

Система дистанційного навчання дозволяє організувати навчальний процес таким чином, що, з одного боку, вона дає можливість тьютору, який знаходиться у будь-якому місці, де є Інтернет, – вдома чи на роботі, – всебічно контролювати процес навчання учня (студента), опанування навчальним матеріалом, складання іспитів і проходження тестів, а з другого боку, дозволяє учневі (студентові) отримати якісні знання і, насамкінець, – документ, який підтверджує одержання певного виду основної чи додаткової освіти.

Іншою перевагою СДН є те, що в ній можна розмістити будь-який курс чи навчальну програму і проводити заняття через "Інтернет-Інтернет" практично у всіх сферах освіти людини, починаючи від академічних наук, які включають програми і курси різноманітних рівнів (початкова освіта, середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, післядипломна освіта), і закінчуючи звичайними підготовчими курсами (наприклад, для вступу до вищого навчального закладу). Під час роботи над курсом учень має можливість обмінюватися електронною поштою як із тьютором, так і з колегами з навчання. І хоча групи тих, хто навчається, є віртуальними та існують тільки в Інтернеті, вони зберігають усі ознаки реальних, надаючи можливість спілкуватися один з одним й обмінюватися досвідом.

Тьютор пропонує конкретний навчальний план і має можливість спостерігати весь процес роботи учня з навчальним матеріалом, контролювати хід виконання ним лабораторних робіт, втручатися у процес навчання, а також призначати слухачеві додаткові тести, змінюючи за необхідності умови складання іспитів. Можливості СДН дозволяють підключати до системи різні комп'ютерні тренажери і дистанційно використовувати їх для отримання учнем практичних навичок роботи.

Отже, дистанційна форма навчання відкриває принципово нові можливості, завдяки яким учні у процесі навчання можуть динамічно управляти навчальним матеріалом, його змістом, формою, досягаючи кращих результатів. Вона збільшує швидкість передачі інформації та підвищує рівень її розуміння, сприяє прискоренню процесу формування творчої особистості і свідомого ставлення до навчання.

1. Костюк В.Н. Информация как социальный и экономический ресурс. – М.: Магистр, 1997. – 48 с.
2. Український педагогічний словник / За ред. С. Гончаренка. – К., 1997. – С. 92.
3. Биков В. Проблеми інформатизації освіти // Гуцульська школа. – 2000. – № 1-2. – С.5.
4. Закон України „Про Національну програму інформатизації” від 4 лютого 1998 р. № 74.
5. Ющенко В.А. Турбота про вчителя – надія на майбутнє. Матеріали Всеукраїнського педагогічного форуму // Освіта України. – 2005. – №38-39. – С.2-4, 8.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України „Про створення Координаційної ради з розвитку системи дистанційного навчання при Міністерстві освіти і науки” від 26.04.04 № 335 // Офіційний вісник України. – 2004 – № 335.
7. Закон України „Про вищу освіту” // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – Стаття 327. – С.1.
8. Волкова В.Н. Романкова Л.И. НИИ высшего образования – 30 лет: Секреты организации научных исследований / Под ред. А.Я. Савельева. – СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2004. – 160 с.
9. Медведева Е.А. Основы информационной культуры // Социс. -1994. –№11.– С.29-37.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 6.05.2001 № 436 „Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001–2003 роки” // Офіційний вісник України. – 2001.
11. Хуторский А. Виртуальное обучение: настоящее и будущее // Zhurnal.ru. <<http://www.zhurnal.ru/6/khutorskoy.htm>>.
12. Степанова Я.М., Краснощок В.Н. Средства обеспечения систем дистанционного обучения и проблемы информационного обмена в таких системах // Матеріали Міжнародної конференції з управління „Автоматика - 2001”. – Одеса: Одеський державний політехнічний університет, 2001. – Т.2. - С. 131-136.
13. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. – К., 2005. – С.346-376.

Олег Довгий,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Світлана Довга,
магістр психології
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oleg Dovgij,
the candidate the physics and mathematics studies
The Precarpathian National Unaversity named after
Vasyl Stefanyk

Svitlana Dovga,
the bachelor of psychology
The Precarpathian National Unaversity named after
Vasyl Stefanyk

РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНО-ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL-ECOLOGICAL THINKING OF YOUNGER SCHOOLBOYS IN CONDITIONS OF MOUNTAIN SCHOOL

The article is about useful influence of the environment of the mountains on the development of primary school children's mathematic-ecological thinking. There are some pieces of advice to improve this thought.

Key words: mountain school, the younger schoolboy, mathematical thinking, ecological thinking, the problem task, cognitive tasks, dialogue with the nature

\$. Про вплив навколишнього середовища на розвиток особистості дитини, її навчання і виховання говориться багато [1, 76-78]. Та, на нашу думку, все ж недостатньо використовується різноманітність навколишньої природи для розвитку математично-екологічного мислення молодших школярів. Дуже важливо, щоб саме в цьому віці діти глибше розуміли природу та її значенням, набували стійких математично-екологічних знань.

/ # є висвітлення проблем, які виявляються в роботі гірських шкіл, та пошук шляхів покращення розвитку математично-екологічного мислення молодших школярів.

' 1 . В статті висвітлено основні характеристики гірського середовища, що впливають на становлення особистості дитини, поради вчених щодо використання природного середовища в практиці навчання, психологічні аспекти розвитку мислення дітей гірської школи, рекомендації щодо створення проблемних завдань широкого спектру і контролю за їх виконанням.

Основними характеристиками гірського середовища, що впливають на розвиток, навчання і виховання дитини, є наявність стимулюючо-чудової природи гір; мала густина населення і переважно великі відстані від школи до місць проживання дітей; низький рівень надходження інформації; професійне старіння вчителів [1, 78]; часта і довготривала відсутність батьків та виховання учнів людьми похилого віку [2, 84] тощо.

Наша мета – дослідити, як природа гір впливає на навчання і розвиток математичного й екологічного мислення молодших школярів, а також запропонувати ті засоби, які потрібно застосовувати для використання природи гір у навчальному процесі.

Проаналізувавши праці видатних педагогів К. Ушинського, В. Сухомлинського та інших, можна сказати, що вони вважали спілкування з природою важливим чинником формування особистості дитини молодшого шкільного віку, розвитку її розумових здібностей, основою початкового навчання.

К. Ушинський вважав неможливим здійснення початкового навчання без природи і називав її всерозвиваючою. Учитель учителів говорив: “День, проведений людиною серед лісів і полів, вартий багатьох тижнів, проведених за шкільною лавою”; “Дитя, якщо так можна висловитись, міркує формами, фарбами, звуками, відчуттям взагалі, і той даремно і шкідливо насилував би дитячу природу, хто захотів би примусити її мислити інакше” [3, 266]. “Для того, щоб створити великий та сильний розум, – підкреслював учений, – слід багато спостерігати та думати, тобто жити розумово, для того, щоб накопичувати численний матеріал для сильного характеру, необхідно якомога більше відчувати, бажати та діяти, тобто, іншими словами, жити практично” [3, 467].

За В. Сухомлинським, природа – школа під голубим небом, в якій діти вчаться мислити, фантазувати, творити, тобто навколишня природна різноманітність, неповторність стає джерелом думки.

На наш погляд, уроки мислення серед різноманітної і дивовижної природи гір дозволяють інтегрувати різноманітні види роботи з метою розвитку розумових здібностей, підвищення ефективності навчання і виховання молодших школярів.

В. Сухомлинський підкреслював, що дуже важливо, аби в процесі спілкування з природою дитина накопичувала чуттєві враження. Чим яскравіші в її сприйнятті картини природи, тим глибше вона осмислює її закономірності. Об’єднання природної зацікавленості дітей з дійовим спілкуванням, з джерелом думки активізує розумову діяльність, виховує інтерес та бажання пізнати навколишнє середовище, зрозуміти його таємниці.

“Уроки мислення серед природи” є тими чинниками, під впливом яких в умовах гірської школи майже постійно перебуває кожна дитина.

Відома характерна риса дитячої психіки, яка полягає в тому, що пізнавальна сфера неможлива поза почуттєвою, тобто неможливо за шкільною лавою, оперуючи тільки голими цифрами та словами, лише абстрактним матеріалом, навчити дитину математичного та екологічного мислення. Потрібно якнайчастіше використовувати навколишню природу для навчання математики. З другої сторони, психолого-педагогічною наукою доведено, що молодший шкільний вік має великі резерви формування мотиваційної сфери, які необхідно розвивати, щоб уникнути “мотиваційного вакууму” при переході в середню школу. В цьому віці головний зміст мотивації полягає в тому, щоб навчити дитину вчитися: “Молодший шкільний вік – це початок становлення мотивації учіння, від якого багато в чому залежить її (дитини) доля протягом усього шкільного часу” [4, с. 68].

Діти гірської місцевості звикають самі долати різні життєві перешкоди, і це те природне, корисне, що ініціює дитяче мислення. Сприяє цьому сама сутність людини, яка в умовах чистого гірського повітря і навколишньої краси не може залишатися байдужою (не мислячою, не творчою). З іншого боку, мисляча, творча людина прагне до спілкування. А за частої відсутності поблизу іншої людини і наявності краси природи гір відбувається спілкування дитини з природою та самої з собою.

Сучасний соціальний психолог Л. Орбан-Лембрик стверджує, що потреба у спілкуванні завжди переплітається з потребою в усамітненні (в даному контексті – спілкуванні із самим собою). Не секрет, що ми часто буваємо більш самотніми й менш продуктивними серед людей, ніж у тиші своїх думок. Зростання частоти соціальних контактів та міжособистісних стосунків, їхня напруженість дедалі гостріше актуалізують бажання індивіда відособитися [4, 317].

Ці слова, зрозуміло, стосуються в більшій мірі дорослої людини. Але і молодшому школяреві, беручи до уваги його психофізіологічні особливості, вже хочеться робити самостійні логічні умовиводи внаслідок внутрішніх роздумів-діалогів, спілкування самого з собою. Крім того, це потреба кожної людини незалежно від віку. Різноманітність елементів природи робить гірське середовище дуже привабливим, таким, що важко обійтися без нього. Людина, яка не відчуває краси природи, часто робиться черстою, байдужою, а в окремих випадках – агресивною. Постійні контакти, внаслідок яких надходить зайва інформація (включене радіо, телевізор, комп’ютер з іграми, шум вулиць, будинку, навколишні ситуації), заважають усамітненню дитини і реалізації ще складних для неї роздумів щодо корисності й необхідності знань.

Абсолютно протилежна ситуація складається в житті переважної більшості молодших школярів гірської місцевості.

Тут діти йдуть до школи із задоволенням, оскільки мають там можливість поспілкуватися з учителем та з іншими дітьми, а вдома часто-густо немає з ким, бо найближчі сусіди далеко.

А по гірській дорозі з дому чи зі школи дитина, усамітнівшись серед природи гір, велику кількість раз повторить „про себе” задачу, яку вона успішно розв’язала в школі, але ще не до кінця осмислила, а

також, можливо, розв'яже й іншим способом, який через брак часу не використала в класі, чи спробує скласти подібну або обернену задачу. Такі мисленні тренування дають чудові результати в подальшому навчанні. Адже самостійне доосмислення, складання подібних і розв'язання задач певного виду є одним з найефективніших засобів навчання дітей математики.

Система початкового навчання поєднує процеси навчального пізнання і діяльності дитини. Інтегрований підхід дає змогу врахувати цю особливість початкового етапу навчання за допомогою вибору відповідної тематики, добору змістового матеріалу, способів і засобів оволодіння ним.

Вже починаючи з молодшого шкільного віку, дитина не просто поверхнево спостерігає за звичним для неї навколишнім середовищем, а вдивляється, вдумується. Так, перебуваючи в спокої, дитина зауважує кількість, розмір предметів, що знаходяться навколо, а також віддаль до них, закріплює ці основні математичні поняття. З дня на день дитина починає їх підсумовувати і вже може для себе зробити висновок – скільки кроків, часу потрібно витратити на подолання шляху з одного пункту в інший або ж на весь шлях, а також – скільки електричних стовпів, дерев різної породи є попри стежину, а скільки можна побачити навколо, чого є більше, а чого менше і т. ін. Таким чином з'являється логіка думок та почуттів і в результаті формуються позитивні знання, здобуті особистою працею думки.

Мислення дітей, які читають “Книгу природи”, має чудову властивість: “оперуючи абстрактними поняттями, дитина в думці звертається до тих уявлень, образів і картин, на основі яких ці поняття сформувалися” [6, 142].

Вчителі початкової школи на уроках-екскурсіях за допомогою домашніх завдань чи просто запитань і розповідей постійно зацікавлюють дітей та, ускладнюючи запитання, сприяють розвиткові самостійного дитячого мислення. Таке мислення в процесі постійного спілкування з природою посилює в дітей молодшого шкільного віку інтерес до всього існуючого навколо та, як результат, активізує розумову математично-екологічну діяльність. Крім цього, навколишня природна краса, а також мудрі настанови людей старшого покоління закладають у дитині позитивне ставлення до природи. Таким чином здійснюється як математичне, так і екологічне виховання. В такій чудовій школі досягається „...головна мета – виховання громадянина, господаря біосфери і власної долі” [7, 9].

Вчителі ж за допомогою таких дієвих методів, як проблемні, а саме послідовної постановки певних різноманітних проблемно-пізнавальних завдань та забезпечення активної самостійної пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на їх вирішення, формують і розвивають в учнів інтерес, зокрема до математики, а також, в залежності від інтегрованого змісту самих завдань, і до всього навколишнього. Творчість учителя повинна завжди бути на висоті, “бо без творчого вчителя не може бути ні нової школи, ні нового суспільства, ні вільної України” [7, 4].

Для формування математично-екологічного мислення учням дають проблемні завдання математично-екологічного змісту. В результаті відбувається глибше розуміння учнями окремих екологічних понять. З метою стимулювання пізнавальної активності завдання підбираються цікаві, збагачені особистісно-орієнтованим матеріалом і посилені. Вчителі враховують вікові особливості кожної дитини класу. Завдання даються з поступовим їх ускладненням. Такі завдання корисні не лише для індивідуальної роботи, їх застосовують і в груповій та ігровій формах роботи з учнями. Під час виконання завдання учителі „...звертають увагу на те, як діти працюють, чи достатньо старанні і дисципліновані, чи не марнують свого часу, чи доцільні прийоми використовують для досягнення успіху” [8, с. 178]. Це сприяє формуванню стійких екологічних знань, цінностей, переконань та практичних умінь, які, в свою чергу, є основними елементами екологічно – вихованої особистості. Відтак, стверджує І. Бех, “у свідомості дитини формується стійке уявлення, що певні моральні вимоги – це спосіб вирішення тих чи інших її практичних завдань” [9, 192].

Послідовність завдань продумується так, щоб існували зв'язки і народжувалися в дитячих голівках нові запитання, а запитання, як говорив В. Сухомлинський, – це вже стимул, що збуджує бажання знати... Інакше кажучи, вчителі скеровують дитяче мислення за допомогою послідовності широкого спектру проблемних завдань так, щоб воно піднімалось все на нову і нову спіраль пізнання.

Пасивні учні залучаються до праці різними способами. Наприклад, дітям, яким надто важко самим виконувати завдання, надається допомога, завдання підбираються більш прості, їх розв'язання потребує лише елементарних математичних та екологічних знань.

Групуючи і зацікавлюючи учнів іграми, змаганнями, вчителі допомагають у виконанні завдань. При цьому вибирається правильний темп, інакше, з однієї сторони, слабші діти не встигатимуть, а з другої – сильніші нудьгуватимуть. За словами Л. Виготського, навчання буде малоефективним, якщо воно орієнтоване на вже розвинуті форми психічної діяльності дитини – на сприйняття, пам'ять та форми наочно-образного мислення, властиві попередньому періоду розвитку. Навчання, побудоване таким чином, закріплює вже пройдені етапи психічного розвитку. Воно плететься у хвості розвитку і тому не просуває його вперед. Вчителі так організовують дидактичний процес, щоб навчання проходило в зоні найближчого розвитку молодшого школяра.

Крім того, враховується, щоб зміст проблемних еколого-математичних завдань, пов'язаних з дослідженнями природи гірського середовища, сприяв здійсненню мети вивчення математики в початковій школі, а саме забезпечував:

- формування та розвиток уявлень про ціле невід'ємне число (натуральне число та нуль), арифметичні дії, їх закони та властивості, розвиток просторових уявлень;
- розширення уявлень про математичні факти, ознайомлення учнів з основними математичними поняттями, закономірностями, формування наукового світогляду засобами математики;
- розвиток математичних здібностей, аналітичного, логічного мислення, здатності до дедуктивного та індуктивного міркування, уміння аналізувати, абстрагувати, узагальнювати тощо;
- виховання та розвиток позитивних якостей особистості;
- розвиток інтересу та здібностей до навчальної діяльності, зокрема до математичної, відповідно до загальнопедагогічних принципів – гуманізації навчально-виховного процесу, практичного та політехнічного спрямування, наукового пізнання.

В умовах гірської школи вчитель має великі можливості використання різноманітних елементів природи гірського середовища у процесі розвитку дитячого мислення за допомогою широкого спектру проблемних завдань еколого-математичного характеру.

1. Хрущ В. Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – № 1. – С. 76 – 82.
2. Москаленко Ю. Зона особливої уваги // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – № 1. – С. 83 – 85.
3. Ушинский К. Избранные педагогические сочинения. Человек как предмет воспитания. Т.6. – М.: Просвещение, 1950. – 528 с.
4. Маркова А. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
6. Сухомлинський В. Вибрані твори в 5 т. Т. 3. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.
7. Захаренко О. Поспішаймо робити добро: Роздуми педагога-академіка про долю освіти і дитини, вчителя і родини, краю і Батьківщини. – Черкаси, 1977. – 28 с.
8. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч.посіб. – К.: Академ-видав, 2006. – 360 с.
9. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗИН, 1998. – 204 с.

Галина Сав'юк,
кандидат технічних наук, старший викладач
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Galyna Savyuk,
Candidate of technical sciences, senior lecturer
The Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В КУРСІ “ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я” У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ГІРСЬКИХ ШІЛ

PECULIARITIES OF DESCRIPTION OF THE SAFETY OF VITAL ACTIVITIES PROBLEMS IN THE COURSE “BASES OF HEALTHCARE” AT THE ELEMENTARY SCHOOLS OF THE HIGHLAND REGION

In the article the safety of vital activities• teaching peculiarities at the elementary classes of highland schools are observed.

Key words: safety of vital activities, elementary classes, highland school.

В останні десятиріччя у зв'язку із забрудненням навколишнього середовища, хижацькою вирубкою лісів та глобальними змінами клімату на Землі особливо актуальною стає проблема безпеки життєдіяльності людини. Питанням безпеки сучасного життя приділяється значна увага в новітніх філософських, соціологічних, педагогічних дослідженнях.

Безпека життєдіяльності в гірській місцевості має свої особливості, викликані природними і соціальними факторами. Природним фактором, що створює екстремальні умови проживання горян, є кліматичні умови Українських Карпат, значно суворіші, ніж на рівнинній частині України [1]. Середні температури зимового і літнього періодів нижчі, зима довга і сніжна, літо коротке і вологе. В горах спостерігаються тривалі стійкі морози, хуртовини, часті грози. Відлиги та руйнівні паводки, штормові вітри, снігові лавини та селі створюють суворі умови для життя та діяльності людей у горах.

Соціальними факторами небезпеки для життя та здоров'я населення гірських регіонів (і в першу чергу дітей) є низький економічний рівень життя, слабка поінформованість про розповсюдження таких інфекційних захворювань, як гепатит, туберкульоз та ін., хвороби щитовидної залози. Вчені Б.Грицуляк, С. Генік, П. Пирожук [2, 3, 4] провели дослідження стану захворюваності населення Карпатського регіону, в результаті яких встановлено вплив природних і соціальних факторів на розвиток даних хвороб.

Суворі природні умови впливають на характер ведення господарства та сам спосіб життя горян. Основний відсоток гірського населення (72 %) проживає в сільській місцевості [5]. Специфічними є і села в Карпатах. Близько 20% селян краю проживає в віддалених місцевостях, присілках та хуторах, і для придбання необхідних товарів, відвідування фельдшерських пунктів, шкіл, державних установ їм доводиться долати значні віддалі.

У сільській гірській місцевості розвинуті одноосібні господарства, сім'я обробляє городи, заготовляє на своїх полях сіно для великої рогатої худоби, займається її випасом. У таких умовах боротьби за виживання потреба у формуванні знань з безпеки життєдіяльності є необхідною умовою збереження здоров'я і життя школярів.

Ряд науковців – психологів, етнографів, соціологів, педагогів – вивчали етнопсихологічні особливості горян (гуцулів). Зокрема, у статті О.Хрущ [6] говориться про вплив природного середовища на формування деяких рис характеру жителів гір. У результаті таких досліджень встановлено, що гірське середовище, способи господарювання і уклад життя впливають на психіку горян. Знання впливу сил природи

дозволяє формувати у школярів такі риси характеру, як витривалість, сила волі, винахідливість, уміння поводити себе в екстремальних ситуаціях.

Аналіз шкільних програм показує, що у початкових класах вивчаються теми, які сприяють безпеці життєдіяльності молодших школярів, а саме: інфекційні хвороби, застудні захворювання та їх профілактика; поведінка в небезпечних ситуаціях вдома; поведінка в незнайомих місцях; вибір безпечного маршруту від дому до школи; безпека на відпочинку; вплив шкідливих звичок на здоров'я дитини; безпека пішоходів, пасажирів у населеному пункті, в природному середовищі, на відпочинку.

Важливе місце в системі навчальних дисциплін початкової школи з огляду на вказані проблеми посідає курс "Основи здоров'я". Його метою є формування в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я, оволодіння життєвими навичками здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки. У Державному стандарті початкової школи в освітній галузі "Основи здоров'я" визначені такі теми з безпеки життєдіяльності: основні ознаки природних, соціальних, техногенних небезпек; правила дорожнього руху; правила безпечної поведінки в навколишньому середовищі; інфекційні хвороби тощо. Учні повинні вміти дотримуватися належної поведінки щодо небезпечних хвороб, розпізнавати небезпечні ситуації та повідомляти про них служби захисту населення; безпечно поводитися в навколишньому середовищі, передбачати наслідки порушення правил безпечного поводження; дотримуватися правил дорожнього руху, правил безпечної поведінки в різних видах діяльності.

У початкових класах гірських регіонів при організації безпекогарантуючих занять варто акцентувати увагу на таких моментах:

1. Дорога до школи. В бесіді на дану тему слід враховувати особливості руху дітей по трасі, небезпеку руху за складних погодних умов.
2. Дитина вдома. Врахувати правила користування небезпечними речовинами і препаратами, в т. ч. небезпеку від мінеральних добрив, пестицидів і гербіцидів, які використовуються при вирощуванні сільськогосподарських рослин.
3. На відпочинку в лісі. Вивчити отруйні гриби та ягоди, які зустрічаються в даному регіоні, хижих тварин та отруйних плазунів, небезпеку, яку вони становлять для здоров'я та життя.
4. Безпека в побуті. Вивчити правила користування газовими плитами та електроприладами.
5. Пожежа в лісі. Вивчити правила поведінки в лісі, зокрема правила розведення багаття.

На уроці в гірській школі слід приділити особливу увагу темі "Орієнтування на місцевості", а також навчити школярів правил безпеки під час паводків, селів, снігових лавин. Паводки в горах мають специфічний характер, вода піднімається в гірських ріках раптово на 1-1,5 м, про цю особливість слід обов'язково попередити дітей. Учні повинні знати про небезпечні явища, які трапляються в горах, вміти прогнозувати їх розвиток, правильно діяти в небезпечних ситуаціях.

Інша небезпека, яка чатує на дітей у гірських умовах, – це інфекційні хвороби. Серед них особливе місце займає туберкульоз, захворюваність на який в Україні має характер епідемії. На уроках з "Основ здоров'я" потрібно прививати дітям основні навички гігієни, вони повинні знати, як поширюються інфекційні захворювання, що необхідно робити, щоб їх уникнути.

Введення в навчальний процес початкової школи нових здоров'язберігаючих технологій навчання та виховання учнів тісно пов'язане з формуванням їх валеологічного світогляду, а також вимагає вдосконалення змісту методичної підготовки вчителів початкових класів.

1. Зеленчук І.М. Вплив гірських умов Українських Карпат на формування традиційно-побутової культури гуцулів // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матеріали міжнародної конференції. – Рахів, 2002. – Том 1. – С. 68-71.
2. Грицуляк Б. Особливості демографічної ситуації та стан зобної ендемії в учнів гірських шкіл Верховинського району Івано-Франківської обл. // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С. 102-105.
3. Генік С. Скарби здоров'я навколо нас. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2002. – С.281-282.
4. Пирожук П. Атакує туберкульоз // Прикарпатська правда. 2007. – 30 березня. – С. 3.
5. Лаврук М.М. Соціально-географічні аспекти способу життя горян (на прикладі гуцулів) // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матеріали міжнародної конференції – Рахів, 2002. – Том 1. – С. 112-116.
6. Хрущ О. Учням гірських шкіл про етнопсихологічні особливості характеру горян // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – №1. – С. 136-140.

Любомира Калуська,
кандидат педагогічних наук, доцент
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Lyubomira Kaluska,
Candidate of Pedagogics sciences, senior lecturer
Ivano-Francovsk regional institute post diploma
pedagogical education

УДК 908 (477.85/.87): 37.013

ВИКОРИСТАННЯ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ КОМПЛЕКСУ “ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА – САДОК”

USE (OF) RESEARCH OF HUTSUL IN EDUCATIONAL-EDUCATING PROCESS OF COMPLEX “GENERAL SCHOOL IS GARDEN”

In the article the questions of the use of Hutsul area material are the actual in the preschool and initial links of education, certainly semantic programmatic tasks in relation to the acquaintance with Hutsul area, system of work on employments and pose by them, and also forms of collaboration of educational establishment with family on the higher outlined problem.

Key words: semantic programmatic tasks in relation to the acquaintance with Hutsul area J preschool and initial links of education

В Українських Карпатах проживають декілька етнічних груп: гуцули, бойки, лемки, молдовани, румуни, угорці, словаки. Найбільш чисельним етносом, що населяє верхи Карпат, є гуцули. Це найколеритніша етнічна група, яка найкраще зберегла свої традиції, звички, говір тощо.

Проживаючи у верхів'ях гір, де відсутні залізниця, високорозвинута промисловість та інші атрибути цивілізації, гуцули, їх життя, спосіб господарювання, виховання дітей тощо, є цікавим феноменом для поглибленого вивчення.

Академік Мирослав Стельмахович в одній із статей зазначав: “Гуцульщинознавство – це система знань про один із етнографічних регіонів України – Гуцульщину, що висвітлює історію цього краю, його мову, природу, життя, побут, родинні й громадські стосунки, заняття, матеріальну й духовну культуру гуцулів” [3, 50].

Учений у свій час позитивно оцінив ідею створення гуцульської школи, вважаючи ідеальним варіантом той, “...що базується на інтеграції народної педагогіки, етнопедагогіки та педагогічної науки в цілому, передової практики навчання і виховання школярів” [2, 7].

Аналогічно це стосується і дошкільних навчальних закладів та початкової школи. Чи є потреба ознайомлювати дітей дошкільного віку та молодших школярів з гуцульщинознавством? Відповідь – однозначна: так.

Говорячи про національне виховання, С.Русова акцентувала увагу на тому, що “справу виховання бажано поставити якнайближче до природних нахилів дитини і до вимог життя, в якому дитина перебуває, в зв'язку з світоглядом того народу, з психологією тієї нації, з яких походить дитина. Національне виховання є певний ґрунт в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення, відродження душі народу” [1, 43].

Загальновідомо, що дитина пізнає світ з найближчого оточення. Її любов до всіх і до всього народжується з любові до батька-матері, до родинного кола. Витоки ж патріотизму, трепетне любовне ставлення до рідної землі починаються з раннього віку, з того часу, коли від найпростіших колісанок та забавлянок батьки і педагоги розкривають перед дитиною красу рідного краю та людей, які тут живуть і творять цю красу, коли дитині з колиски наголошують: “...тут, де ми живемо, наш рідненький край, і про це, дитино, завжди пам'ятай”. Тому ознайомлення дошкільників з Гуцульщиною є на часі.

Досягти позитивних результатів можна тільки тоді, коли роботу здійснюють систематично, послідовно, з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей. Із цією метою було визначено змістові програмові завдання щодо ознайомлення з Гуцульщиною, систему роботи на заняттях та поза ними відповідно до програми, а також форми співпраці навчального закладу з родиною. Все це спрямоване на активізацію роботи з патріотичного виховання, розширення знань про рідний край, звичаї, традиції народу, що живуть у чудовому гуцульському краї.

ЗМІСТОВІ ПРОГРАМОВІ ЗАВДАННЯ ЩОДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ГУЦУЛЬЩИНОЮ **Пояснювальна записка**

Концептуальну основу, на якій вибудовувалися змістові програмові завдання з гуцульщинознавства, складають ідеї національного виховання Г.Сковороди, О.Духновича, С.Русової, Г.Ващенка, народознавча, етнопедагогічна та гуцульщинознавча спадщина М.Стельмаховича.

Метою є розширення знань дітей про рідний край, особливості культури та побуту, традиційні заняття й народне мистецтво гуцулів і на основі цього формування громадянськості та любові до рідного краю.

У процесі реалізації мети виконуватимуться такі завдання:

а) навчальні:

засвоєння елементарних знань про Гуцульщину; розширення художньо-естетичних уявлень про мистецтво гуцульського краю, побут та культуру; вироблення елементарних умінь та навичок виготовляти найпростіші керамічні, ткані та інші вироби, витинанки, вишиванки;

б) виховні:

формування емоційно-ціннісного сприйняття кращих зразків декоративно-ужиткового мистецтва гуцулів, естетичних, художніх смаків, виховання любові до рідного краю.

Даний матеріал є доповнюючим регіональним компонентом до державних стандартів дошкільної та початкової освіти і може бути зреалізований у всіх їх розділах, а також слугувати орієнтиром для розробки аналогічних у різних регіонах України.

Знання із гуцульщинознавства подаються в ігровій формі.

У змістових програмових завданнях з гуцульщинознавства передбачено ранню профорієнтацію дошкільників та учнів початкової школи при ознайомленні із професіями та виробничою діяльністю краю.

Змістові програмові завдання конкретизовано в розділах, у межах яких визначено конкретні теми. На основі останніх окреслено обсяг знань, умінь, навичок та очікувані результати.

При доборі практичного матеріалу як для занять з дошкільниками, так і для проведення уроків та інших позакласних заходів з учнями початкових класів необхідно враховувати вікові індивідуальні особливості та рівень сприймальних можливостей дітей – дошкільників та учнів-початківців.

Розділ 1. Історія рідного краю

Тема 1. Карпати. Історичні перекази та легенди про походження гір та їх назви.

Тема 2. Гуцули та Гуцульщина.

Розділ II. Природа гуцульського краю

Тема 1. Рослини Карпат.

Тема 2. Тваринний світ Гуцульщини.

Тема 3. Щедрість гуцульської землі. Природні багатства.

Тема 4. Гори, ріки та озера Карпат.

Тема 5. Червона книга Карпат.

Розділ III. Фольклорна веселка Гуцульщини

Тема 1. Незвичайні слова. Ознайомлення з гуцульською говіркою.

Тема 2. Мовний гуцульський етикет. Ознайомлення з правилами ввічливого спілкування на Гуцульщині.

Тема 3. Гуцульські прислів'я та приказки.

Тема 4. Дивосвіт гуцульських казок. Читання казки.

Розділ IV. Ігри та іграшки на Гуцульщині

Тема 1. Ознайомлення з гуцульською дерев'яною, сирною та глиняною іграшками. Виготовлення іграшок із сиру та глини.

Тема 2. Навчання гуцульських рухливих ігор.

Тема 3. Сюжетно-рольові ігри малих гуцулят.

Розділ V. Народне мистецтво гуцулів

Тема 1. Ознайомлення з гуцульськими піснями-коломийками. Навчання дітей складати коломийки на теми садового життя.

Тема 2. Танцювальне мистецтво гуцулів.

Тема 3. Музичні інструменти: скрипка, цимбали, дримба, трембіта.

Тема 4. Образотворче мистецтво. Особливості орнаментики та кольористики гуцульських виробів.

Розділ VI. Традиції та звичаї гуцульського краю

Тема 1. Коляда та Різдво.

Тема 2. Весняні звичаї гуцульського краю.

Тема 3. Великдень у традиціях гуцулів.

Тема 4. Ознайомлення з календарно-обрядовими святами.

Розділ VII. Ремесла, промисли та господарство Гуцульщини

Тема 1. Гуцульська господарка. Традиції ведення господарства. Тваринництво. Рослинництво.

Тема 2. Вишиванки з бабусиної скрині. Орнаменти та кольори гуцульських вишиванок, їх порівняння з вишиванками з інших регіонів.

Тема 3. Чарівні горнята. Ознайомлення з керамікою.

Тема 4. Дивовижні витинанки.

Тема 5. Різьба, карбування, випалювання на Гуцульщині.

Тема 6. Робота зі шкірою.

Розділ VIII. Гуцульський побут

Тема 1. Гуцульська оселя. Ознайомлення з інтер'єром давнього гуцульського житла.

Тема 2. Гуцульський одяг та взуття.

Тема 3. Традиційні гуцульські страви (кулеша, узвар тощо).

Тема 4. Моральні чесноти гуцульської родини.

Тема 5. Родинна обрядовість гуцулів.

Основні вимоги до знань та вмінь

Діти повинні знати походження назви "Гуцульщина", а також тварин і рослини Карпат, занесені до Червоної книги; види народного декоративно-ужиткового, пісенного, музичного, танцювального мистецтва; давнє житло та інтер'єр гуцульської хати; елементи побутової культури та способи ведення господарства, традиційні страви; елементи народної медицини, способи оздоровлення; звичаї та традиції гуцулів; народні ігри та забави.

Діти повинні вміти розповідати про гуцульський край, звичаї, традиції, народне мистецтво; розрізняти різні види декоративно-ужиткового мистецтва, називати їх; володіти елементарними навичками передачі гуцульських орнаментів у декоративному малюванні.

Очікувані результати

При реалізації завдань програми діти розширять свої знання про рідний край, його історію, природу, особливості господарської і побутової культури, ознайомляться зі звичаями та обрядами, різними видами мистецтва, фольклорною скарбницею, правилами моральної поведінки та гуцульського етикету. Таким чином, зреалізуються навчальні й виховні завдання. Спілкуючись з вихователем, учителем, батьками відповідно до запропонованих тем, старші дошкільники та учні початкових класів розширять діапазон знань про рідний край, що сприятиме вихованню любові до нього, людей, звичаїв, традицій, а також формуванню якостей доброго господаря, який дбатиме про збереження не тільки природного довкілля Карпат, але й духовної скарбниці гуцулів. При цьому діти вдосконалюватимуть мовленнєві, трудові та інші вміння й навички, визначені державними стандартами дошкільної та початкової освіти.

Ознайомлення із народним декоративно-ужитковим мистецтвом впливатиме не тільки на естетичне сприйняття, але й на вироблення емоційно-ціннісного ставлення до виробів, навчання старших дошкільників та учнів початкових класів елементів гуцульських розписів, засвоєння та закріплення опосередковано елементарних математичних понять (геометричні фігури, міри довжини, орієнтація у просторі, лічба).

ПЛАНУВАННЯ ГУЦУЛЬСТВОЗНАВЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ НА ЗАНЯТТЯХ ТА УРОКАХ

3 G # \$ G G

Орієнтовний календарний перспективний план роботи з дітьми на заняттях та уроках

Місяці	Орієнтовні теми
Вересень	Поняття про гори. Ознайомлення з назвою "Карпати". Читання та переказування легенди про походження гір. Найвища гора Карпат - Говерла. Рівність і нерівність предметів. Об'єми та площини геометричних фігур, пряма, зворотна, кількісна, порядкова лічба в межах. Гуцульська оселя. Інтер'єр давнього гуцульського житла. Малювання на тему "Гуцульська оселя". Слухання народних гуцульських мелодій. Ознайомлення з гуцульськими інструментами.
Жовтень	Гуцули та Гуцульщина. Короткі інформаційні відомості. Бесіда на закріплення одержаних знань. Навчання дітей складати коломийки на теми садкового та шкільного життя. Щедрість гуцульської землі (дари карпатських лісів). Ознайомлення із геометричними фігурами (круг, квадрат, куля), лічба предметів, орієнтація у просторі. Вишиванки з бабусиною скрині. Орнаменти і кольори гуцульських вишиванок. Декоративне малювання на площинних формах (сорочки, фартушки та ін.). Ознайомлення з піснями-коломийками. Гуцульські музичні іграшки.
Листопад	Традиції завершення сільськогосподарських робіт. "Толока". Незвичайні слова. Ознайомлення з гуцульською говіркою. Тварини Карпат. Хто як до зими готується. Поняття про суміжні числа. Орієнтація в просторі. Визначення положення предметів відносно один одного. Ознайомлення із гуцульською керамікою. Ліплення на тему "Гуцульська тарілочка". Навчання елементів гуцульського танцю.
Грудень	Свято Миколая в гуцульському краї. Мовний гуцульський етикет. Ознайомлення з правилами ввічливого спілкування. Ріки та озера в Карпатах. Риби карпатських водоемів. Лічба предметів. Визначення напрямку руху за допомогою плану-схеми. Ознайомлення з витинанками. Виготовлення ялинкових прикрас. Вивчення пісень до свята Миколая. Гуцульські музичні іграшки.
Січень	Коляда та Різдво на Гуцульщині. Традиційні різдвяні страви. Вивчення вітання, засівалок. Зимові казки Карпат. Бесіда про смереки, ялини, сосни. Порівняння предметів за висотою. Ознайомлення з різьбою. Навчання виготовляти картини методом "карбування" по фользі. Вивчення колядок, щедрівок. Навчання гри на музичних інструментах.
Лютий	Стрітення на Гуцульщині. Ознайомлення із звичаями. Бесіда про Стрітення. Узгодження слів у реченні. Різні типи речень. Розвиток зв'язного мовлення. Щедрість гуцульської землі. Природні багатства краю (елементарні знання про корисні копалини краю). Вимірювання умовною міркою (солі, вугілля, глини тощо). Ознайомлення з ткацтвом. Виготовлення барвистого килима для Весни. Колективна аплікація (малювання) на тему "Зустріч Зими з Весною у Карпатах". Слухання народних гуцульських пісень. Навчання гри на дитячих музичних інструментах.
Березень	Гуцульські звичаї зустрічі птахів. Прислів'я та приказки про птахів. Складання розповідей про птахів. У гуцульський край вертаються пташки. Народні прикмети. Дні тижня. Назви місяців. Лічба. Малювання, аплікація, ліплення, конструювання на тему "Вернися, пташино, у рідний свій край". Ознайомлення з цимбалами. Гра на цимбалах.
Квітень	Ознайомлення з Великодніми звичаями. Писанка. Великодні страви. Вивчення віршів про Великдень. Весняні рослини Карпат. Порядкова лічба в межах 10. Геометричні фігури (круг, куля, овал). Техніка розписування яєць. Малювання, аплікація, ліплення, конструювання на тему "Гарна писанка у мене". Бесіда про святковий гуцульський одяг та взуття. Декоративне малювання елементів гуцульського одягу на площинних формах. Розучування Великодніх гаївок. Хороводні гаївкові ігри.
Травень	Ознайомлення із святом проводів на полонину. Свято Юрія (6.05). Бесіда на тему "Проводи на полонину". Збагачення словника, вправлення у звуковимові. Червона книга Карпат. Ознайомлення з гуцульською лічбою. Народна математика на основі лічилок. Художня праця. Виготовлення "тайстри" із шкіри. Колективна аплікація, малювання, ліплення на тему "Проводи на полонину". Народні ігри та забави на Гуцульщині. Гуцульські танці.

Орієнтовний календарний перспективний план роботи з дітьми поза заняттями та уроками

Місяці	Орієнтовна тематика роботи в повсякденному житті	Свята та розваги
Червень	Ознайомлення з дикорослими лікарськими рослинами Карпат. Читання легенд про рослини. Малювання на тему "Лікарські рослини", аплікація на тему "Квіти на полонині". Збір лікарських рослин. Виготовлення гербаріїв.	Розваги "У гості до карпатської мавки".
Липень	Вивчення купальських пісень. Екскурсія в поле, на луг, спостереження за луговими та польовими рослинами. Розглядання ілюстрацій, виготовлених макраме. Малювання на теми: "Польові квіти", "Волошки у полі, волошки у житі". Збирання лугових квітів, плетіння вінків, прикрашення букетами квітів групових кімнат.	Свято Івана Купала.
Серпень	Вивчення загадок та віршів про овочі і фрукти. Екскурсія-огляд фруктових дерев. Екскурсія в поле. Розгляд дозрілих колосків жита і пшениці. Вивчення прислів'їв про хліборобську працю. Малювання, ліплення, аплікація овочів і фруктів, що досягають улітку, "Колосок до колосочка, мов стіна, стоїть пшениця золота". Вивчення народних ігор, плетіння вінків, створення візерунків із квітів, листків, збирання природного матеріалу. Підготовка до свята обжинків.	Розваги "Кучерява яблунько, дай мені хоч яблучко". Свято "Обжинки".
Вересень	Розглядання ілюстрацій із зображенням давнього гуцульського житла. Розглядання вишитих рушників. Читання віршів про наш край. Співання коломийок. Вивчення прислів'їв про працю хлібороба, віршів, пісень. Ознайомлення із звичаєм проведення "Толоки". Малювання на теми: "Карпатський мій край", "У горах Карпатах", "Моя вулиця", "Рушничок", "Куц калини", "Щедрі дари осені", "Осінь у Карпатах". Аплікація "Рушничок".	Свято "Люблю тебе, краю калиновий". Свято врожаю.
Жовтень	Екскурсія вулицями міста, до пам'ятних місць. Розглядання гуцульських народних іграшок. Бесіда про працьовитість. Прислів'я, приказки про працю. Традиційні гуцульські ремесла, пісні. Виставка українського національного одягу. Розглядання предметів, закріплення назв. Малювання на тему "Що найбільше я люблю в нашому місті". Аплікація "Прикрасимо світлицю витинанками". Малювання "Лялька – гуцулочка".	Інсценізація казки "Колосок" (для дітей молодших груп).
Листопад	Бесіди про працівників дитячого садка. Вивчення віршів, загадок. Складання дерева родоводу. Збирання фотографій, розповідь про предків. Виставка вишиванок. Легенди про вишивку. Дитячий фольклор. Ознайомлення з гуцульською говіркою. Вивчення колискових, вірші про маму. Малювання на тему: "Гуцульський куточок", "Що мені подобається в дитячому садку?", "Серветка". Ліплення "Чарівна пташка-свистулька".	Розваги "Бабусина казка". Конкурс на краще виконання колискових пісень.
Грудень	Розглядання ілюстрацій, екскурсія в музей. Вивчення віршів до новорічного свята. Вивчення прислів'їв, приказок, загадок про зиму, колядок, щедрівок, вінчувань та посівалок. Закріплення правил гуцульського мовного етикету. Малювання "Гуцульська хатина бабусі Настусі". Аплікація "Ялинка в нашому садку". Малювання "Ось зима у наших краї на санчатах роз'їжджає".	Свято Нового року. Розваги "Ой весела в нас зима".
Січень	Ігри з гуцульськими іграшками. Дидактична гра "Що з чого зроблено?". Закріплення знань про зимові звичаї та обряди на Гуцульщині. Сюжетні ігри "Готуємо святу вечерю", "Святий вечір у нашій хаті". Ліплення "Іграшки, які сподобались". Виготовлення макету сільської гуцульської хатини з покидькового матеріалу.	Різдвяне свято. Розваги "У нас в гостях Маланка".
Лютий	Екскурсія в художній салон, розглядання виробів. Ознайомлення з книгою "Гуцульщина". Вивчення прислів'їв, приказок, народних прикмет; слухання гуцульських народних мелодій. Вивчення лічилок та використання їх в іграх. Аплікація на тему: "Килимок для ляльки". Малювання "Зустріч зими з весною".	Свято Стрітіння. Розваги "У світі цікавої математики".

Березень	Розглядання гуцульських керамічних виробів. Спостереження за весняними явищами в природі. Ознайомлення з весняними рослинами Карпат. Вивчення прислів'їв, приказок, загадок. Малювання на теми: "Розмалюємо глечик (тарілку)", "Мій улюблений герой казки", "Прийшла весна, прийшла красна".	Розваги. Інсценізація казки "Зайчикова хатка". Свято "Зустріч весни".
Квітень	Закріплення знань про звичаї та обряди. Вивчення віршів про писанку, зустріч із писанкарями. Розглядання писанок. Розучування ігор "Просо", "Овес". Вивчення мирилок, застосування їх в іграх. Малювання "Писанка", "Весняні розваги". Аплікація "Весняний букет".	"Прийшла весна, прийшла красна, гаївоньку нам принесла". Інсценівка "На Великдень".
Травень	Розглядання предметів декоративно-прикладного мистецтва. Дидактична гра "Що з чого зроблено?". Бесіда про маму. Читання легенди "Зозуля". Вивчення віршів і пісень про маму. Спостереження за весняними явищами в природі. Закріплення знань про тварин, птахів, риб нашого краю. Аплікація (шкатулка, тарілочка). Малювання "Дерев'яна ложка", "Намалюємо портрет мами". Малювання та аплікація "Задзвеніли на галявині перші квітоньки весняні".	Виставки "Що уміють наші руки", "Нашої матусі день".

Орієнтовний план роботи з батьками

Місяць	Зміст роботи
Червень	Консультація лікаря "Ліки навколо нас".
Липень	Учучасть батьків у підготовці та проведенні свята Івана Купала.
Серпень	Участь батьків у підготовці та проведенні свята "Обжинки".
Вересень	Допомога батьків у виготовленні альбому, підбір ілюстрацій, вишивок. Консультація "Як навчити зберегти те, що зроблено людськими руками".
Жовтень	Консультація "Виховуємо працьовитість".
Листопад	Консультація "Щоб старість була щаслива". 2. Вишивання серветки чи рушничка.
Грудень	Залучення батьків до збору і виготовлення предметів та інтер'єру сільської хати. Підготовка до новорічного свята. Залучення батьків до участі в розвагах.
Січень	Лекція для батьків "Коляда і Різдво в українській традиції". Участь батьків у вертепному дійстві.
Лютий	Консультація "Привчаємо дітей до рукоділля". Виготовлення батьками рамок для ткання. Підбір віршованих загадок, логічних вправ та лічилок.
Березень	Підбір ілюстрацій керамічних виробів для куточка народознавства. Консультація "Виховання любові до театру". Участь батьків у святі. Консультація "Весняні звичаї нашого народу".
Квітень	Залучення батьків до участі в розфарбовуванні яєць. Бесіда "Чи ввічливі наші діти?". Ознайомлення з гуцульським етикетом. Лекція на тему "Оздоровче харчування. Страви гуцульської кухні".
Травень	Конкурс для батьків і дітей "Заспіваймо колискову". Складання разом з дітьми коломийок для корекції поведінки дітей і дорослих. Консультація "Рослинки-здоровинки для вашої дитинки". Ознайомлення з народною медициною гуцулів.

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996.

2. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи гуцульської школи // Гуцульська школа. – 1995 - № 2.- С. 7.

3. Стельмахович М. Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними // Гуцульська школа. – 1997. – № 1.

Оксана Кіліченко,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oksana Kilichenko,
Candidate of Pedagogics,
assistant professor
of Vasyl Stefanyk
Pre-Carpathian National University

Руслана Личковська,
магістр педагогіки,
вчитель Рахівської ЗОШ I-III ступеня
Закарпатської області

Ruslana Luchkovska,
Master of Pedagogics,
Teacher of primary classes at Rakhiv
secondary school of I-III grade,
Trans-Carpathian region

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ГІРСЬКИХ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ІЗ КЛАСАМИ-КОМПЛЕКТАМИ

PECULIARITIES OF WORK OF HIGHLAND ELEMENTARY SCHOOLS WITH CLASSES-COMPLEMENTS

Peculiarities of organization of teaching and educational process in classes-complement of elementary schools of the Carpathian mountain region are determined. _mportance of independent work of junior schoolchil-dren is shown.

Key words: classes-complekts , individual study, teacher•s activity, pupils• activity, independent

Сучасне українське суспільство потребує підготовлених професіоналів у всіх сферах діяльності. Як ніколи раніше, зростає роль учителя, адже саме від нього насамперед залежить, ким увійдуть у самостійне трудове життя його вихованці.

Але учитель – це лише єдин, хоча і вагомий чинник формування особистості школяра. Важливим є середовище, в якому виховується дитина, оскільки воно може сприяти розвитку чи гальмувати, вносити корективи.

Тому # \$ є визначення особливостей роботи шкіл-комплектів гірського регіону як вагомого чинника розвиваючого навчально-виховного середовища.

Способи організації педагогічного процесу сучасної гірської школи сьогодні є однією із дискусійних проблем.

Відповідно до п.2 статті 14 Закону України “Про загальну середню освіту” від 13.05.1999р. № 651-XIV у загальноосвітніх навчальних закладах кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше 5 осіб; при меншій кількості учнів у класі заняття проводяться за індивідуальною формою навчання. У п. 2.10 Положення про індивідуальну форму навчання в загальноос-

вітніх навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002р. № 732, зазначається, що у разі здійснення індивідуального навчання за однотипними індивідуальними навчальними програмами дозволяється об'єднувати в групи учнів одного класу або учнів різних класів чисельністю не більше 5 осіб у групі [1,16].

У Листі Міністерства освіти і науки України №1/9-435 від 23.10.2000р. зазначено, що забезпечення права громадян України на здобуття повної загальної середньої освіти в класах з кількістю до 5 учнів, що не дозволяє організувати навчання в самостійних класах, вимагає особливого підходу до організації навчально-виховного процесу [2].

Заклади, в яких функціонують такі класи, прийнято називати школами з класами-комплектами. Проте їх склад не є чітко визначений: вони значно різняться за наповненістю як самої школи, так і кожного класу зокрема.

Аналіз мережі початкових і середніх шкіл Рахівського району Закарпатської області показав, що на 1 вересня 2007 року, крім традиційних (звичайних) початкових шкіл, організовано ще ряд шкіл з класами-комплектами. Серед них у Косівській Полянці в ЗОШ I ступеня № 3 три класи-комплекти з 5 учнями, у Верхньоводянській ЗОШ I ступеня № 2 - один клас-комплект з 8 учнями, у Водицькій ЗОШ I ступеня 1 клас-комплект у складі 5 учнів.

Серед ЗОШ I-III ступеня класи-комплекти є у Середньоводянській (присілок Чуга-Магула), Богданській, Водицькій № 1 (присілок Плаюць), Косівсько-Полянській № 1 (присілок Банський), Розтоківській, Ясінянській.

У сучасній початковій школі гірського регіону є такі проблеми функціонування і розвитку:

- проблема існування. Чи потрібні в сучасних умовах класи-комплекти? Може, краще організувати на підвезення дітей щоденно автобусом до певної середньої школи або створити інтернати при школах, школи (класи) із малою наповненістю або ввести індивідуальне навчання? Одним з основних недоліків існуючої системи освіти в гірській місцевості є суперечність між потребою забезпечити широкий спектр освітніх послуг достатнього рівня якості й неможливістю це зробити для кожної школи зокрема;
- проблема вчителя. Немає можливості вибору педагога, внаслідок чого знижується його потреба у самовдосконаленні, рівень професіоналізму, виникає апатія і байдужість до своєї професії;
- проблема нестандартних умов функціонування шкіл у гірському середовищі, відмінностей їхньої структури, режимів навчання. Класно-урочна система організації навчання за умови низької наповнюваності класів є малоефективною. Тому доцільно компенсувати негативні впливи умов роботи шкіл з малою наповнюваністю класів шляхом принципової зміни організації та підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- проблема гіперопіки та гіперконтролю навчальної діяльності учнів. Зазначене можна усунути шляхом поєднання групової та різних форм індивідуальної роботи.

Відповідно до суспільних вимог, чинних документів початкової школи, переосмислення пріоритетів навчання, ролі учня в навчально-виховному процесі система навчання у класах-комплектах потребує впровадження альтернативних форм. Одним із таких варіантів є організація навчальної діяльності молодших школярів за індивідуальною формою навчання.

Однак впровадження "індивідуального навчання" супроводжується суперечностями, що виникають між:

- обов'язковим освітнім рівнем учнів, який має відповідати вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти, і розвитком творчих здібностей школярів у межах визначеного навчального часу;
- соціалізацією особистості молодшого школяра і недостатнім перебуванням дитини у шкільному колективі;
- недостатньо сформованими навичками самостійної роботи учня молодшого шкільного віку і великою кількістю часу, відведеного на самостійне опрацювання навчального матеріалу;
- самостійним опрацюванням учнем навчального матеріалу та відсутністю навчально-методичного забезпечення, яке вміщувало б алгоритми виконання завдань на допомогу учням з різним рівнем навчальних можливостей;
- постійною потребою школярів у підтримці та допомозі вчителя та обмеженістю часу для їх співпраці;
- організацією вчителем індивідуального навчання молодшого школяра та неготовністю педагога до такої діяльності.

О.Я.Савченко вважає, що ефективність праці вчителя й учнів у будь-якій школі визначає взаємодія багатьох і зовнішніх, і внутрішніх умов організації навчального процесу [3, 211].

До зовнішніх (організаційних) умов зараховуємо раціональне поєднання класів у комплекти, правильну побудову розкладу занять, забезпечення належної матеріально-технічної бази (технічні засоби навчання, роздатковий дидактичний матеріал та наочні посібники), вимогливість і відповідальність учителя, тісний контакт його з батьками.

До внутрішніх (психолого-дидактичних) умов відноситься визначення оптимальної структури і змісту уроку відповідно до рівня розвитку учнів і мети засвоєння ними знань у кожному класі; формування в школярів загальнонавчальних умінь і навичок; вибір оптимального поєднання методів і прийомів навчання; раціональне використання наочності й слова на різних етапах вивчення теми; вміле керівництво різновіковим колективом тощо.

Вихідними умовами ефективності навчально-виховного процесу є оптимальне поєднання класів у комплект, правильне складання розкладу занять, організація самостійної роботи, чергування самостійної роботи з роботою під керівництвом учителя. Оскільки проблема досліджена (О.Я.Савченко, М.Ю.Кірик, Н.В.Бухлова), ми не будемо на ній зупинятися.

При розгляді структурних особливостей побудови уроку, які стосуються і класу-комплекту, виділяємо два блоки: особливості викладання (діяльність учителя) і особливості учіння (діяльність учня).

Кожний урок у класі-комплекті - це фактично два або три зведені в один, який проводить учитель в одному приміщенні в один і той самий час.

До особливостей діяльності вчителя у класі-комплекті відносимо:

1. Учитель декілька раз повинен перебудовуватися для організації заняття то з одним, то з іншим класом, пам'ятаючи весь час про цілі уроку.
2. Уміти розподіляти хвилини між учнями всіх класів так, щоб учні засвоїли матеріал саме на уроці.
3. В умовах гострої обмеженості часу на роботу з одним класом не порушувати загальної логіки процесу навчання. Поступово вести сприймання й думки учнів від спостереження за окремими даними, фактами до їх розпізнавання, усвідомлення істотних ознак і вміння самостійно застосовувати знання на практиці.

До особливостей діяльності школяра відносимо: формування умінь зосереджуватися на змісті свого завдання; не слухати цікаві розповіді вчителя для іншого класу; не звертати увагу на ілюстрації та інші матеріали, які призначені не для нього; не чути відповіді учнів другого класу; відразу перебудовуватися, коли вчитель звертається саме до його класу; самостійно працювати.

Тому особливого значення в роботі з молодшим школярем у класі-комплекті набуває формування самостійності у навчанні, яка є важливою передумовою повноцінного оволодіння знаннями, уміннями і навичками.

Оскільки самостійній роботі на уроках у класах-комплектах відводиться значне місце, то для структури уроку характерні не назви етапів, а переходи "з учителем – самостійно", "самостійно – з учителем". Кількість таких переходів визначається кількістю класів у комплекті, змістом предметів та рівнем сформованості в учнів прийомів самостійної роботи. Для комплекту з двох класів, один з яких 1-й, оптимальна кількість переходів може бути 5 – 6. Із зростанням рівня самостійності першокласників кількість переходів зменшується до 4 – 5. Отже, учитель має 4-5 разів перебудовуватися на занятті для роботи то з одним, то з іншим класом, пам'ятаючи весь час про головну мету уроку: вміти розподілити час між учнями всіх класів так, щоб вони засвоїли матеріал саме на уроці.

Вивчення досвіду вчителів початкових класів-комплектів Рахівського району показує, що в методиці самостійної роботи відбулися позитивні зрушення. Зокрема, до самостійних завдань включені не тільки ті, що тренують вміння і навички, а й розвивають пізнавальну активність учнів. Урізноманітнилися способи постановки самостійних завдань. Учителі використовують диференційовані та індивідуальні завдання і вправи.

О.Я.Савченко вважає, що для того, аби самостійна робота на уроці була достатньо ефективною, слід чітко уявляти її залежність від ряду дидактичних умов. Самостійна робота на уроці - це органічна частина навчального процесу. Методика її проведення визначається специфічними особливостями кожного предмета, змістом теми, рівнем підготовленості учнів.

Плануючи самостійну роботу в комбінованому класі, вчителеві потрібно:

1. Визначити її місце в структурі уроку в кожному класі комплекту.
2. Знати вимоги до учнів на даному рівні оволодіння матеріалом.
3. Передбачити труднощі, які можуть виникнути під час роботи в різних групах дітей.
4. Визначити зміст і обсяг завдань.
5. Дібрати форму завдань, в якій вони будуть запропоновані.
6. Встановити тривалість самостійної роботи.
7. Дібрати дидактичний матеріал, який треба підготувати.
8. Знайти раціональний спосіб перевірки роботи [3,332].

Самостійна робота учнів – обов'язковий елемент уроку – можна проводити декілька разів із застосуванням підручників, індивідуального роздаткового матеріалу, перфокарт, таблиць, що передбачає внесення до змісту поданих у них завдань додаткових інструкцій, алгоритмів, опорних схем, які допомагають учням поєднувати самостійне навчання з роботою під керівництвом учителя. Самостійна робота може бути різного дидактичного призначення: перевірна, підготовча, навчальна, тренувальна.

Основна функція перевірочних самостійних робіт – контролююча, але їм також властиві елементи навчання. Вони можуть використовуватися з метою перевірки рівня виконаності домашнього завдання або з метою визначення рівня засвоєння нового матеріалу.

Підготовчі вправи використовуються вчителями майже на кожному уроці для актуалізації опорних знань учнів, визначення їх умінь і навичок, які потрібні для наступного сприймання нового матеріалу. Це можуть бути усні й письмові вправи на повторення, зіставлення певних фактів, правил, способів дій, попереднє читання і спостереження, розгляд картин та ілюстрацій, складання описів, змалювання певних об'єктів, відшукування даних тощо. Вони також можуть бути у формі проблемних ситуацій.

До навчальних самостійних завдань відносимо ті, які допомагають дітям самостійно засвоїти новий матеріал.

Аналіз педагогічного досвіду вчителів початкових класів-комплектів свідчить про те, що самостійне ознайомлення з новим матеріалом доцільне у тому випадку, якщо знання не є принципово новими, тобто ознайомлення з новим питанням потребує лише переосмислення або поглиблення раніше вивченого в дещо змінених умовах.

У своїй роботі вчитель повинен поєднувати різні завдання: усні з письмовими, фронтальні з індивідуальними.

Учнів насамперед слід навчити працювати самостійно із наочними посібниками, приладами, підручниками тощо. Організовуючи самостійну роботу, необхідно чітко визначити мету завдання. Неприпустимо всю самостійну роботу зводити до читання й переказування підручника.

Результативність самостійної роботи залежить від способу постановки завдання. Інструктаж повинен бути докладним. Варто привчати дітей самостійно працювати з алгоритмами розв'язування задач, правильного написання слів, схемами морфологічного і фонетичного розбору, словничками. Доцільно використовувати пам'ятки, настінні таблиці, опорні схеми.

Особливе значення в організації самостійної роботи у класах-комплектах відіграє формування навичок самоконтролю в учнів. У сучасних педагогічних дослідженнях відзначається, що предметом самоконтролю виступає не результат виконання, а засвоєння способу дій в ході розв'язання навчальних завдань, а також дій учнів за цим способом при виконанні практичних вправ. Важливе значення для формування самоконтролю у цьому випадку має засвоєння дітьми зразка для самоконтролю, співвіднесення виконуваних дій зі зразком. Проте молодші школярі, навіть знаючи, як контролювати себе, не завжди здійснюють самоконтроль. Тому їх до цього треба спонукати. Певну специфіку має формування навичок самоконтролю в умовах роботи в класі-комплекті [4, 26].

Отже, організовуючи навчально-виховний процес у початкових класах-комплектах гірського регіону, важливо звертати увагу на способи його організації і в першу чергу місце і роль самостійної роботи як чинника формування розвиваючого середовища.

1. Закон України "Про загальну середню освіту" // Додаток до щотижневика "Відомості Верховної Ради України". – Серія „Закони України”. – К., 1999. – 30 с.
2. Кірик М.Ю. Особливості організації та керівництва навчально-виховним процесом у початковій школі: Методичні рекомендації. – Ужгород, 2003. – 43 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика в початковій школі. – К.: Абрис, 1997. – 16 с.
4. Бухлова Н.В. Організація самостійної діяльності учнів. – Харків: Основа, 2003. – С.5 – 34.

Марія Оліяр,
кандидат педагогічних наук,
доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Mariya Oliyar,
Candidate of Pedagogics,
assistant professor
of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

Світлана Сметанюк,
в.о. директора
Рахівського навчально-консультаційного центру
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Svitlana Smetanyuk,
Acting director
of Rakhiv educational-consulting centre
of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ – РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ШКІЛ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

THE MAIN TASK - DEVELOPMENT OF POTENTIAL OF THE NATION (FROM THE WORKING EXPERIENCE OF SCHOOLS OF RAKHIV DISTRICT, TRANSCARPATHIAN REGION)

On the territory of Rakhiv district 87 schools work, among which 26 are highland schools. In education of the district priority of the system of search, support and training of talented children national-patriotic education of schoolchildren is provided.

Key words: talented young people, national-patriotic education, volunteer movement, scout organization •PlastŽ, pupils• self-government.

Рахівщина – унікальний мальовничий район на карті України, край смарагдових лісів і високих гір, дзвінких потічків і стрімких рік. Тут не тільки багата природа, цілюще повітря, але й привітні, талановиті люди, які в гармонії з навколишнім середовищем споконвіків і донині будують, творять життя у всій його красі, бережуть свої самобутні звичаї, традиції, обряди.

На території Рахівщини працює 41 школа (14 міських та 27 сільських). У населених пунктах, що мають статус гірських, розміщено 27 шкіл, з них 5 – ЗОШ I ступеня, 2 – ЗОШ I-II ступенів, 20 – ЗОШ I-III ступенів. Всього в школах Рахівщини навчається 15052 учні, з них 10088 – у гірській місцевості. Загальна кількість педагогічних працівників – 1205, з них 843 працюють у гірських школах. Педагоги району відповідно до завдань, поставлених у Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), Концепції національного виховання, Національній доктрині розвитку освіти [1; 5; 7] та інших державних документах, дбають про формування духовного багатства школярів, їх моральних ідеалів та естетичних потреб, бу-

дують свою професійну діяльність так, щоб вихованці одержали не лише міцні знання, а й стали всебічно розвинутими особистостями.

З метою забезпечення в освіті району пріоритетності системи пошуку, навчання і підтримки обдарованої молоді як важливого чинника формування умов для становлення особистості, збереження й розвитку потенціалу нації, створення оптимальних умов для творчої самореалізації розроблено районну програму роботи з обдарованою молоддю.

З 2004-2005 навчального року в школах району I-III ступенів введено профільне навчання. В 2006-2007 навчальному році в 27 школах району навчалося 1327 учнів (у тому числі 897 із сільських шкіл) в 54 профільних класах таких напрямів: філологічний, суспільно-гуманітарний, природничий, технологічний, художньо-естетичний, спортивний.

До 2010 року планується відкрити гімназійні класи при Рахівській ЗОШ №1 та Великобичківській школі-інтернаті за умови створення необхідної навчально-матеріальної бази.

Відділ освіти щороку складає узагальнений перелік предметів і курсів варіативної частини навчального плану, які використовують у роботі загальноосвітні навчальні заклади для навчання здібних і обдарованих дітей. Ведеться щорічний облік гуртків і об'єднань, які створені в навчальних закладах. У школах та позашкільних установах району та у відділі освіти створюються інформаційні банки даних "Обдарована дитина".

Щорічно відділ освіти, керівники шкіл та позашкільних навчальних закладів складають річні плани олімпіад, конкурсів, змагань, фестивалів. Відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади учні 5-11 класів беруть участь у I-III етапах олімпіад з 17 базових дисциплін. Учні 2-11 класів щороку є учасниками Міжнародного конкурсу з української мови ім. П.Яцика та Міжнародного математичного конкурсу "Кенгуру".

З 2003 року 55 учнів 5-11 класів стали переможцями обласних олімпіад, троє – переможцями 4 етапу Міжнародного конкурсу ім. П.Яцика і одержали цінні подарунки та грошові премії в м. Києві.

За активну участь та успіхи учнів району в Міжнародному математичному конкурсі "Кенгуру" у 2005 році отримано путівку в "Артек".

З метою відзначення учнів – переможців олімпіад, конкурсів, змагань, фестивалів – щороку проводяться зустрічі обдарованої молоді з працівниками РДА, районної ради, відділу освіти. Учні нагороджують цінними подарунками, преміями, екскурсіями на новорічні ялинки в м. Ужгород та м. Київ, організовують оздоровлення в таборах у канікулярний період.

У школах району з інваріативної складової частини навчального плану за рішенням керівників навчальних закладів та з метою задоволення потреб учнів виділено години на різноманітні гуртки й факультативи: "Юні екологи", "Юні інспектори руху", "Юний художник", "Умілі руки", "Шкільне лісництво", "Краєзнавець", "Художнє слово", танцювальний, драматичний, вокальний. Так, тільки при Рахівському районному Будинку дитячої та юнацької творчості (РБДЮТ) працює близько 25 гуртків, куди залучені 1200 учнів району, щорічно організовуються і проводяться зустрічі з творчими, обдарованими дітьми під назвою "Творче обличчя учнівської молоді Рахівщини", фестивалі "Юні таланти".

Талановиті, обдаровані діти району постійно беруть активну участь у районних, обласних, всеукраїнських, міжнародних конкурсах та фестивалях. Так, у Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості "Ідея соборності України: "Об'єднаймося, брати мої!" Творчість Т.Г.Шевченка; народ, суспільство, держава, родина. Минуле, сучасне і майбутнє" взяло участь 19 шкіл району та Рахівський РБДЮТ. У методичний кабінет відділу освіти надійшло 38 учнівських робіт у номінаціях "Література" та "Історія України і державотворення". Серед них найкращими було визнано роботи таких учнів: Т.Вурсти – учениці 11 класу (вчитель М.М.Павловська) та О.Чміль – учениці 10 класу (вчитель В.Й.Йосипчук) Великобичківської ЗОШ-інтернату I-III ст.

Особлива увага приділяється організації дослідно-експериментальної роботи обдарованих та здібних дітей, зокрема розроблена та вдосконалюється спеціальна експериментальна навчальна програма для одержання вихованцями дослідницьких знань, умінь та навичок. Всього при Рахівському районному Центрі науково-технічної творчості (РЦНТТ) нараховується 70 груп, у яких займаються 1210 вихованців, які навчаються за такими напрямками:

- науково-технічний - 30 груп (525 вихованців);
- художньо-естетичний - 21 група (365 вихованців);
- дослідницько-експериментальний - 19 груп (320 вихованців).

На базі Рахівського РЦНТТ працюють 25 наукових товариств, 22 секції та об'єднання МАН України: фізико-математичне відділення (секції: радіофізика, математика та математичні дослідження, економіка, мікроекономіка, фізика); техніко-технологічне відділення (секції: цільові розробки за замовленням наукових установ та промислових підприємств, технологія модельного одягу, технологічне обладнання і технології); обчислювальної техніки та програмування (секції: системне програмування та заходи інформаційної безпеки; комп'ютерні навчальні програми; мультимедійні системи, комп'ютерна графіка, ігрові

програми; комп'ютерні мережі, бази та банки даних; комп'ютерні програми для автоматизації наукових досліджень і розрахунків); історико-географічне відділення (секції: історія України, археологія, історичне краєзнавство, етнографія, географічне краєзнавство, право); відділення мистецтвознавства та філології (секції: мистецтвознавство, українське народне мистецтво, німецька мова, українська література, українська мова, літературна творчість, фольклористика); хіміко-біологічне відділення (секції: біологія, психологія, хімія, лісове господарство, екологія, медицина).

У районі працює Рахівська філія Малої академії наук, яка нараховує 390 слухачів.

Переможцями та призерами конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, виставок, змагань гуртківців Рахівського районного центру науково-технічної творчості у 2007 році стали такі учні: М.Курін, 10 кл., Видричанська ЗОШ I-III ст. (керівник Н.П.Кепинач); І.Куриляк, 10 кл., Великобичківська ЗОШ №1 (керівник Б.Й.Ягнюк); Л.Ємчук, 10 кл., Великобичківська ЗОШ №1 (керівник В.Й.Йосипчук); М.Йосипчук, 11 кл., Великобичківська ЗОШ №1 (керівник В.Й.Йосипчук); Р.Яремчик, 10 кл., Квасівська ЗОШ I-III ст. (керівник М.М.Копилук); Т.Полянчук, 9 кл., Великобичківська ЗОШ №1 (керівник Б.Й.Ягнюк).

У II етапі Всеукраїнського конкурсу "Вірю в майбутнє твоє, Україно!" взяли участь 78 учнів 5-11 класів 34 шкіл I-III і I-II ступенів та Рахівського районного Центру науково-технічної творчості. Представили роботи для участі в II етапі конкурсу педколективи Рахівських №1, №2, №3, Косівсько-Полянських №1, №2, Великобичківських №1, №2, Ясінянських №1, №2, Чорнотисянської, Діловецької, Кобилецько-Полянської, Костилівської, Богданської, Білинської ЗОШ.

Високих результатів досягають учні ДЮСШ. Із 2003 року 92 вихованці школи стали переможцями обласних та республіканських змагань з легкої атлетики, спортивних ігор, лижних гонок.

Систематично проводить районна Спартакіада учнівської молоді серед загальноосвітніх шкіл району. За підсумками 2006-2007 навчального року кращою була визнана Богданська ЗОШ I-III ст. У Видричанській ЗОШ I-III ст. п'ятий рік поспіль проводяться районні змагання з баскетболу, гандболу на кубок В.В.Кепинача. Лазещинська ЗОШ I-III ст. показує хороші результати в лижних гонках. Вихованець цієї школи Іван Білосюк – член збірної команди України з лижних гонок, а Мирослав Білосюк – кандидат до збірної команди нашої країни.

Непоганих результатів досягли юні футболісти. На Всеукраїнських іграх з футболу збірна команда області, до якої входять шість вихованців Рахівщини, здобула 4 місце, а команда району посіла I місце на обласних змаганнях. Волейбольна команда дівчат зайняла III місце, а хлопці - V місце на обласних змаганнях.

Педагогічні колективи шкіл Рахівщини успішно здійснюють національно-патріотичне виховання учнівської молоді. У школах району традиційно відзначаються загальнодержавні свята та знаменні історичні дати: День захисту Вітчизни, День соборності України, День Перемоги (9 Травня), дні визволення м. Рахова, сіл і селищ району від фашистських загарбників, День Карпатської України, День Конституції України, День Незалежності тощо. Формуванню патріотичних почуттів сприяє вивчення життя та діяльності видатних державних та громадських діячів України, таких, як Ярослав Мудрий, Петро Калнишевський, Пилип Орлик, Тарас Шевченко, Іван Франко та ін., і відповідно сплановані заходи для вшанування їх пам'яті (конкурси творчих робіт, малюнків, випуск стіннівок, проведення свят, вечорів, літературно-музичних композицій, диспутів, засідань, "круглих столів" тощо). У рамках предметно-методичних тижнів історії та основ правознавства організовуються уроки пам'яті й скорботи, присвячені жертвам голодомору 1932-1933 років, усні журнали „Державна символіка України“, позакласні заходи „Україно, ти для мене диво“, „Козацькими шляхами“.

З метою формування любові до рідної землі, свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, традицій та національної спадщини вихованці більшості шкіл району брали участь в акції „Збережи легенди свого краю“, записували почуті від старожилів легенди, перекази, пісні, приказки, уклали рукописні альбоми, папки. Культурологічний підхід здійснюється і в навчальному процесі. На уроках української мови, літератури, історії, музики та ін. використовуються зібрані учнями матеріали, аналізуються та вивчаються фольклорні багатства гуцульського краю й інших регіонів України.

У Верхньоводянській ЗОШ I-III ст. №1, Лазещинській ЗОШ I-III ст., Видричанській ЗОШ I-III ст., Рахівських ЗОШ I-III ст. №1 та №3, Великобичківській ЗОШ I-III ст. №2, Ясінянській ЗОШ I-III ст. створені й діють Кімнати бойової слави. Певна робота з патріотичного виховання проводиться також на базі краєзнавчих музеїв Кобилецько-Полянської, Косівсько-Полянської №1, Середньоводянської загальноосвітніх шкіл I-III ст.

Багато гарних починань на рахунок учнівського та педагогічного колективів Діловецької та Косівсько-Полянської ЗОШ I-III ст. №1 у плані пошукової роботи. Змістовна пошукова експедиція по масивах гір Говерли та Чорногори, пов'язана з боями у вересні-жовтні 1944 року, була проведена також старшокласниками Богданської, Видричанської та Лазещинської ЗОШ I-III ступенів, а до Дня визволення м. Рахова учні Рахівської ЗОШ I-II ст. №4 здійснили навчальну екскурсію до місць бойової слави в м. Яремче та поклали квіти до пам'ятника січовим стрільцям на Яблуницькому перевалі.

Педагогами Діловецької ЗОШ I-III ст. ведеться систематична робота з метою виховання патріотичних почуттів школярів, постійно підтримується зв'язок із прикордонною заставою та випускниками школи, які служать у лавах Збройних сил України, зокрема з випускником школи, сьогодні начальником генерального штабу Збройних сил України Миколою Руснаком.

Особлива увага приділяється відзначенню Дня Перемоги. Відповідно до Закону України "Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941- 1945 років", а також у зв'язку 62-ю річницею Перемоги методичним кабінетом відділу освіти спільно з обласною радою ветеранів України було сплановано і затверджено ряд заходів, а саме: впорядкування пам'ятників, обелісків, меморіальних дощок загиблим у Вітчизняній війні, партизанському й підпільному русі, братських могил і одиноких поховань загиблих у роки Вітчизняної війни; покладання квітів до могил полеглих воїнів і факельні походи; екскурсії та походи учнів по місцях бойової слави в районі; тиждень бойової слави; зустрічі з прикордонниками; уроки мужності; лінійки-реквієми; випуск шкільних стіннівок, присвячених Дню Перемоги, а також "бойових листків" та фотомонтажів, зібраних пошуково-дослідницькими групами й загонами. Згідно з планом передбачено також організацію у всіх бібліотеках району спеціальних книжкових виставок для відкритого перегляду літературних творів, циклу патріотичних читань, бесід на тему "Над пам'яттю роки не владні", присвячених героїчним подіям боротьби нашого народу за свободу й незалежність Батьківщини.

Огляди учнівської художньої самодіяльності та звітні концерти шкіл району в цьому навчальному році були також присвячені річниці Перемоги. Учні вітали ветеранів війни святковими листівками, за їх участю проводились літературно-музичні композиції "Зі сльозами на очах", "Ніхто не забутий", конференції "Збережемо пам'ять про подвиг", години спілкування „Велика Вітчизняна війна в долі моєї родини", "Вшановуємо ратні подвиги і славу пам'ять визволителів" тощо, які стали традиційними у щорічних святкуваннях Дня Перемоги.

Ряд заходів було проведено до річниці Помаранчевої революції, зокрема конкурси дитячих творів та малюнків.

Патріотичному вихованню підростаючого покоління сприяє також проведення спортивно-масових змагань "Козацький гарт", у яких взяли участь юнаки району.

З 2003 року в школах району функціонують загони, що займаються волонтерством. Систематично ведеться робота з залучення до волонтерської діяльності учнівської молоді. Так, у всіх без винятку навчальних закладах створено різновікові волонтерські загони "Милосердя", "Турбота", "Радість людям" та ін., якими керують педагоги-організатори й соціальні педагоги.

Починаючи з 1-го вересня 2005 року, проводиться Всеукраїнська благодійна акція "Милосердя", в центрі уваги якої були ветерани війни і праці, одинокі старі люди, вдови загиблих учасників Великої Вітчизняної війни, а також діти пільгових категорій (сироти, інваліди, з багатодітних та малозабезпечених сімей, постраждали від аварії на ЧАЕС тощо).

Педагогічні працівники Верхньоводянської №1, Великобичківської №1, Рахівських №1, №2 та №3 загальноосвітніх шкіл I-III ступенів ведуть пропаганду основних ідей волонтерського руху в державі та освіті і втілення їх у життя учнівськими колективами. До волонтерських загонів "Милосердя", "Турбота" та ін. прийнято нових членів, з якими ведеться наставницька робота учнями-старшокласниками та активом школи. Соціальні педагоги і шкільні психологи разом із класними керівниками й класоводами практикують проведення тренінгових занять із волонтерами, намагаючись прищепити дітям такі гуманістичні риси, як доброта, чуйність, милосердя, повага і любов до людей.

Відповідно до планів акції "Милосердя" волонтерськими загонами Великобичківських №1, №2, Рахівських №1, №2, №3 та №4, Ясінянських №1, №2 та №3, Верхньоводянської №1 загальноосвітніх закладів було зібрано пожертви у вигляді круп, овочів, фруктів, консервацій, продуктів харчування і роздано до дня Святого Миколая та на Новий рік дітям-сиротам, без батьківської опіки, багатодітним та малозабезпеченим родинам. А учні Середньоводянської, Білоцерківської та Верхньоводянської ЗОШ I-III ст. зібрали також багато одягу й речей повсякденного вжитку для вищевказаних категорій.

З метою утвердження здорового способу життя учнями-волонтерами впроваджуються в дію програми для молоді „Рівний – рівному" та "Діалог".

Окремим видом діяльності волонтерських загонів є допомога дітям, постраждалим внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Починаючи із жовтня 2005 року і донині триває акція "Врятуємо дітей Європи (чорнобильців)", у рамках якої було зібрано кошти, перераховані в Чорнобильський фонд, а також проведено підписку на газету "Чорнобильський дзвін". Найактивнішими тут виявилися волонтери Річанської, Кобилецько-Полянської, Діловецької, Лугівської, Богданської, Рахівських №3, №4 ЗОШ.

З метою профілактики злочинів серед учнівської молоді в навчальних закладах району проводяться години спілкування з питань волонтерського руху "Твори добро, бо ти – Людина", „Молодосте, зазирни у вічі старості", "Пам'ятаймо минуле заради майбутнього", "Свій вільний час проводи корисно" тощо.

Отже, волонтерський рух у Рахівському районі має планомірний і цілеспрямований характер, впливає на морально-емоційний та духовний розвиток учнівської молоді, її поведінку відповідно до загальнолюдських і морально-етичних цінностей.

На базі Рахівської ЗОШ I-III ст. №2 протягом 8 років діє скаутська організація "Пласт", основним напрямом роботи якої є патріотичне виховання школярів, формування в них активної життєвої позиції та підготовка до самостійного життя. Виховний процес здійснюється протягом усього навчального року. Логічним продовженням самовиховання національної свідомості школярів є їх участь у літньому таборі, який щороку міняє дислокацію. В наметових містечках учні проходять справжню школу фізичного гарту, проводять еколого-натуралістську та дослідницьку роботу. Члени "Пласту" таборуються зі своїми ровесниками в різних куточках України.

На жаль, масового розвитку та поширення громадські дитячі й молодіжні організації на Рахівщині ще не набули і знаходяться в стані започаткування. Однією з проблем розвитку дитячих масових організацій є відсутність професійного забезпечення, брак підготовлених кадрів та ініціативності керівників навчальних закладів.

У школах району діє традиційна система учнівського самоврядування. Як правило, це учнівські ради, комітети, які мають напрацьований досвід роботи з даного питання (Ясінянська ЗОШ I-III ст. №2, Великобичківські ЗОШ I-III ст. №1, №2). Проте є гарні починання стосовно нових форм роботи учнівського самоврядування, а саме учнівського парламенту (Лужанська, Діловецька ЗОШ I-III ст.).

Цікавим є досвід роботи педколективу Верхньоводянської ЗОШ I-III ст. №1 з дитячими об'єднаннями. Так, у школі вже кілька років діє учнівське об'єднання "Краєзнавець", до якого входять учні всієї школи від 1 до 11 класів. Для дітей I ступеня навчання започатковано тут дитячу організацію "Школярник", для учнів 5-8 класів – учнівську організацію "Ровесник", для 9-11 класів – "Старшокласник".

Відділ освіти здійснює координацію системи проведення районних масових заходів для дітей та юнацтва. Провідні спеціалісти й методисти беруть участь у розробці планів та сценаріїв проведення традиційних свят, конкурсів, змагань, фестивалів, виставок тощо та підводять підсумки і здійснюють заохочення як школярів, так і педагогів. Останнім часом проведено ряд звітів творчих колективів шкіл та позашкільних установ. У кожному населеному пункті пройшли звіти художньої самодіяльності, куди були запрошені батьки й громадськість. У мистецьке свято вилився звіт роботи гуртків РБДЮТ, заключний етап якого проведено в районному Будинку культури. Великого резонансу набув дитячий фестиваль пісні "Над Тисою", започаткований Рахівським РБДЮТ, який відшукав безліч дитячих обдарувань, що здобули заслужену славу на районному, обласному та міжнародному рівнях.

Традиційними заходами в районі є зльоти творчої учнівської молоді, фестивалі зимового фольклору, присвячені Різдвяним та новорічним святкам, проведення конкурсу учнівської творчості, присвяченого Шевченківським дням, та урочистості до Дня працівника освіти. Спільно з відділом культури освітяни проводять щорічні конкурси колядників і щедрувальників.

Педагогічні працівники шкіл Рахівщини щодня роблять свій внесок у розвиток і виховання учнівської молоді – надії та майбутнього України. Серед різноманітних форм роботи невід'ємною частиною навчального процесу є робота з обдарованими дітьми, підтримка творчих здібностей, яка стимулює потяг учнів до самоосвіти, виховує поглиблений інтерес до навчальних дисциплін. Традиційно активною та різноманітною є й діяльність з національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К.: Райдуга, 1994.
2. Звіт відділу освіти Рахівської РДА про роботу з обдарованими учнями в навчальних закладах району у 2006-2007 н.р. – Поточний архів відділу освіти Рахівської РДА. – 5 с.
3. Звіти директорів шкіл про склад і чисельність педагогічних кадрів шкіл Рахівського району за 2006-2007 н.р. – Поточний архів відділу освіти Рахівської РДА. – 82 с.
4. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МО України. – 1996 – № 13.
5. Концепція національного виховання // Освіта. – 1996. – 7 серпня.
6. Матеріали виступу начальника відділу освіти Рахівської райдержадміністрації Попович Г.П. на учительській конференції 2007 року. – Поточний архів відділу освіти Рахівської РДА. – 22 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.

Ольга Горецька,
старший викладач
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olha Horetska,
Lecturer
of the faculty of philology and methods of primary
education
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

**СЕРЦЕ ВІДДАЮТЬ ДІТЯМ...
(З ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ РАХІВЩИНИ)**

**I GIVE MY HEART TO CHILDREN...
(FROM WORK EXPERIENCE OF THE TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOLS IN
RAKHIV DISTRICT)**

...n the system of training and education of children the main place belongs to the primary section of secondary school. A good few of talented teachers of primary classes, whose experience demands studying and introduction into practice of teaching, work in [akhiv district. ...n particular, the teacher O.V. Polyachok's system of work on development of coherent speech based on nature observation is very interesting. Cooperation of teachers of elementary schools of [akhiv district and scientists of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University is very close.

Key words: initial part of comprehensive school, pedagogical experience, traditional and innovative methods, creative heritage of V.O. Sukhomlynsky.

В єдиній системі навчання і виховання чи не найголовніше місце належить початковій ланці загально-освітньої школи. Саме початкова школа має виробити вміння вправно читати, писати, рахувати, логічно мислити, а також подбати про загальний розвиток дитини, навчити її вчитися, самостійно працювати. Набуті в цей період знання, уміння та навички виконують роль фундаменту, на якому базується система всебічного розвитку школяра.

Враховуючи те, що "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей"[1], учителі початкових класів шкіл Рахівського району Закарпатської області з року в рік забезпечують формування в учнів міцних навичок усвідомленого читання, рахунку, грамотного письма, усного й писемного мовлення, культури поведінки. Розв'язати ці завдання їм допомагає перебудова структури комбінованого уроку, запровадження нових педагогічних технологій, які дають змогу кожній особистості максимально виявити та застосовувати свої нахили і здібності.

Серед класоводів району 17 удостоєні почесних звань "Старший учитель" та "Вчитель-методист"; 26 педагогам встановлено кваліфікаційну категорію "Спеціаліст вищої категорії"; 65 – "Спеціаліст I категорії". Це справжні майстри, які працюють творчо, неординарно.

Високим професіоналізмом, умінням знайти підхід до кожного вихованця відзначаються педагоги: Г.В. Волошин, І.В. Країло, Т.Ф. Шміло, О.М. Сітчихіна з Рахова, Л.Д. Сідей, С.В. Кузьмичук з Бичкова, М.М. Піпаш, Т.І. Буташ з Верхнього Водяного, Г.В. Полячок з Косівської Поляни.

Зокрема, вчителька початкових класів ЗОШ I-III ступенів №1 с.Косівська Поляна Ганна Василівна Полячок досконало володіє ефективними формами організації навчально-виховного процесу. Її уроки відзначаються продуманою структурою, науковістю, чітко визначеною метою і завданнями. Вчителька оптимально використовує традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання, враховуючи

вікові та психологічні особливості молодших школярів. Ганна Василівна постійно дбає про формування духовного багатства школярів, моральних ідеалів та естетичних потреб.

Враховуючи те, що на сучасному етапі розвитку суспільства великого значення набуває комунікативно-діяльнісний, культурологічний і особистісний підхід до навчання дітей і на перший план висувається завдання різнобічного мовленнєвого розвитку учнів, Г.В.Полячок результативно працює над проблемою “Використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського”, охоче ділиться досвідом роботи на районних педагогічних читаннях, семінарах, методичних об’єднаннях.

У своїй роботі вчителька використовує “Книгу природи” В.О.Сухомлинського, який вбачав у природі вічне джерело розвитку дитячого розуму, фантазії, словесної творчості. Саме спостереження за явищами природи, захоплення її загадками, ознайомлення з рослинами й тваринами своєї місцевості, аналіз побаченого і відчутого сприяє активізації пізнавальної діяльності, збагаченню мовлення учнів новими яскравими словесними образами. У спілкуванні з природою народжується почуття прекрасного, формується любов до рідного краю, потреба оберігати й примножувати багатства рідної країни.

Читання книги природи – не просто цікаві, захоплюючі прогулянки. Це уроки мислення під блакитним небом. Ознайомившись із назвами сторінок “Книги природи” В.О.Сухомлинського, Г.В.Полячок склала орієнтовну тематику уроків мислення серед природи: 1 клас – “Що я бачу навколо себе?”, “Чому листок пожовтів?”, “Куди ховається сонечко?”, “Білий метелик з неба упав”, “Я люблю весну-красну”, “Чи приходила весна до нас?”; 2 клас – “Осінь пригода на шкільному подвір’ї”, “Природа чекає зими”, “Яка ти, перша сніжинка?”, “Природа прокинулася від зимового сну”, “Підсніжник – квітка весни”, “Весняна пісенька природи”; 3 клас – “Сонце – джерело життя на землі”, “Подорож водяної краплинки”, “Золоте мереживо осені”, “Мамо, іде вже зима”, “Пригоди в зимовому лісі”, “Птахи і весна”, “Лісові мешканці навесні”; 4 клас – “Сонце – головне світило на землі”, “Осінні дива”, “Хмуриться зима”, “Хто, де і як заховався від зими?”, “Весна іде!”, “Зернові рослини”, “Царство весняних первоцвітів”.

Учителька вважає, що закони мислення повинні розвиватися не тільки перед класною дошкою, але й серед лук, полів, біля річки.

Спостерігаючи за природою, діти вчаться захоплюватись її красою, помічати те, що ще вчора залишало їх байдужими. Матеріал уроків мислення серед природи використовується при вивченні рідної мови. Діти розвивають зв’язне мовлення, виконують творчі завдання (складають казки, пишуть твори-роздуми, описи). “Тепер, коли мова забарвлює уяву, коли дитина по-справжньому замилювалася побаченим, – каже Ганна Василівна, – можна “висівати” слова, якими вона висловлюватиме почуття і враження”.

Оповідання, створені В.О.Сухомлинським, теж використовуються для проведення уроків розвитку зв’язного мовлення, написання переказів.

Творча спадщина В.О.Сухомлинського настільки багатогранна, що її можна використовувати на будь-якому уроці чи його етапі. Це, наприклад, так звані “хвилинки доброти і радості”, коли учні читають казки В.О.Сухомлинського і на її основі вчаться розуміти добро і красу.

Для розвитку творчої уяви, спостережливості дітей на початку уроку читання, раз в тиждень, учителька проводить п’ятихвилинку “Що я бачив, ідучи до школи?”.

Спочатку більшість відповідей вказували на те, що діти передавали почуте від дорослих, а не те, що бачили самі. Педагог разом з учнями розробила свою тематику спостережень “зверху вниз”, “з неба до землі”. Діти стали більш спостережливі, уважні, допитливі.

“З вікна нашого класу, – розповідає Ганна Василівна, – всім учням добре видно яблуню, що росте в сусідньому дворі. Ми вели за нею спостереження протягом року. Бачили її діти в різнокольоровому вбранні, з оголеними вітами, у весняному цвіту. І кожного разу здивуванню їхньому не було меж: як вони не помітили це самі, а стільки років проходити біля неї?”

Ще одним об’єктом для спостережень ми вибрали лісову яблуньку. Приходили до неї восени, взимку й навесні. Порівнювали її плоди з плодами тої, що видно з нашого вікна”.

Інший різновид спостережень за природою проводиться з допомогою “вікна в природу”. З екрана “телевізора” демонструється ілюстрація чи малюнок предмета, за яким ведеться спостереження, наприклад калини. Діти шукають в журналах, книжках цікаві відомості про рослину, а педагог доповнює їх, повідомляючи, що калиновий рід нараховує понад 200 сестер. Найбільш цікаві відомості про об’єкт спостереження діти добирають самостійно з додаткової літератури.

Г.В.Полячок використовує в своїй практиці й такий спосіб спостереження за природою, як оформлення альбомів за порами року “Осінь – чарівниця”, “Зима”, “Весна-красуня”, “Літо-літечко”. На сторінках альбому розміщуються малюнки, ілюстрації, записи віршків, невеличкі оповідання, прислів’я, народні прикмети. Часто використовується альбом і на уроках читання та української мови. Спостереження за природою стають основою розвитку зв’язного мовлення, розширення світогляду дітей.

На думку В.О.Сухомлинського, емоційні відносини неможливі, якщо вчитель зустрічається з учнями тільки на уроці і діти відчують на собі вплив учителів тільки в класі. Тому в позаурочний час учителька проводить з дітьми різноманітні виховні заходи: виставку малюнків “Радощі дитинства”, ділову гру

“Вибираємо професію”, Свято української пісні; Свято рідної мови; зустріч Нового року; День сміху. А на такі виховні заходи, як “Андріївські вечорниці”, свято “Ми – гуцули”, запрошуються старожили села. Вони доповнюють розповіді вчительки, пригадуючи забуті народні традиції, знайомлять дітей із звичаями нашого народу, що стали вже забуватися.

Г.В.Полячок не може собі уявити урок в початкових класах без казки. Казка – це, за висловом В.О.Сухомлинського, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Казка приходиться на урок, коли діти вчать правила, обчислюють математичні вирази, задачі, малюють.

Кожного року проводиться Свято казки для першокласників, на яке запрошують і тих дітей, що не ходять до школи. А для учнів 4 класу проведено “Поле чудес” за мотивами народних та літературних казок.

Творча педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського для Г.В.Полячок є тим невичерпним джерелом, звідки вона брала поради в перший рік роботи в школі. Залишилась ця криниця невичерпною і тепер, коли пропрацьовано нелегких 24 роки в малокомплектній школі. Перечитуючи його книгу “Серце віддаю дітям”, вчителька інколи думає, що в ній описані і її учні. Такі самі Петрики, Івасики, Марійки. Вчитуючись у рядки, вона врешті знаходить “ключик” до розгадки “нерозгаданої” дитини. І вже не може зрозуміти, кому більше пощастило: тій дитині, що знайшла своє місце в дитячому колективі, чи педагогові, що допомогла їй у цьому. Заради таких відчуттів і задоволення від виконаної роботи читає знову і знову твори В.О.Сухомлинського і відкриває для себе щось нове, з чим обов’язково завтра прийде в клас до своїх непосидючих учнів.

Чимало цікавого й у роботі багатьох інших учителів початкових класів Рахівського району, матеріали педагогічного досвіду яких будемо публікувати й надалі на сторінках журналу “Гірська школа Українських Карпат”.

Слід зазначити, що педагоги початкових шкіл Рахівщини тісно співпрацюють з викладачами Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, втілюючи наукові ідеї в життя. З іншого боку, для науковців педагогічний досвід – джерело теоретичних узагальнень та висновків. У цьому плані вже стало традицією підводити підсумки науково-методичної роботи спільно з викладачами Прикарпатського університету та методичним об’єднанням учителів початкових класів Рахівського району. Зокрема, було проведено спільне засідання кафедри теорії та методики початкового навчання та вчителів Рахівщини на базі Середньоводянської школи I-III ст. (школа з румунською мовою навчання) на тему “Розвиток пізнавальної активності молодших школярів як засіб ефективності навчально-виховного процесу”; педагогічний міст трьох поколінь освітян на тему “Педагогічний такт як невід’ємна складова майстерності вчителя”, учасниками якого були викладачі Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника, творчі вчителі району, молоді спеціалісти, студенти Рахівського НКЦ.

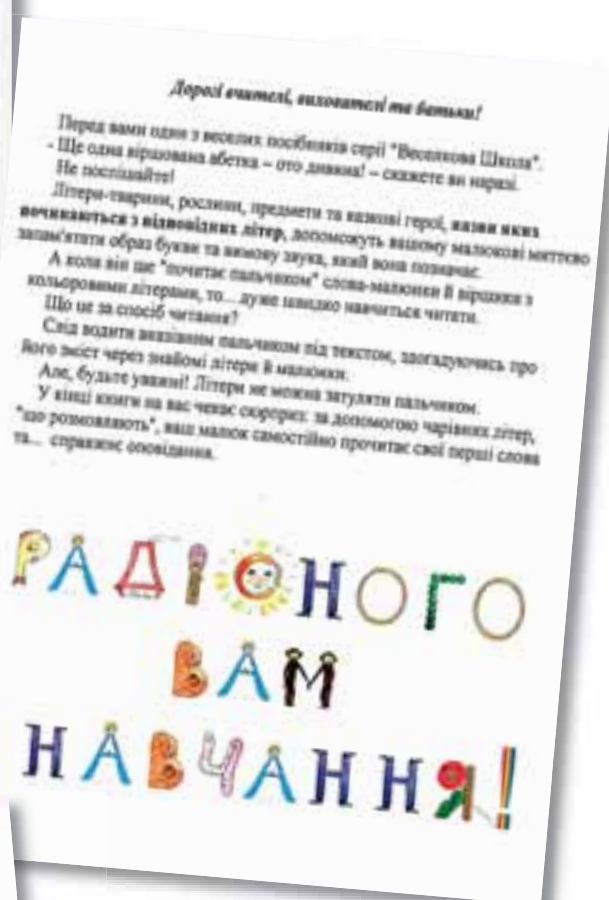
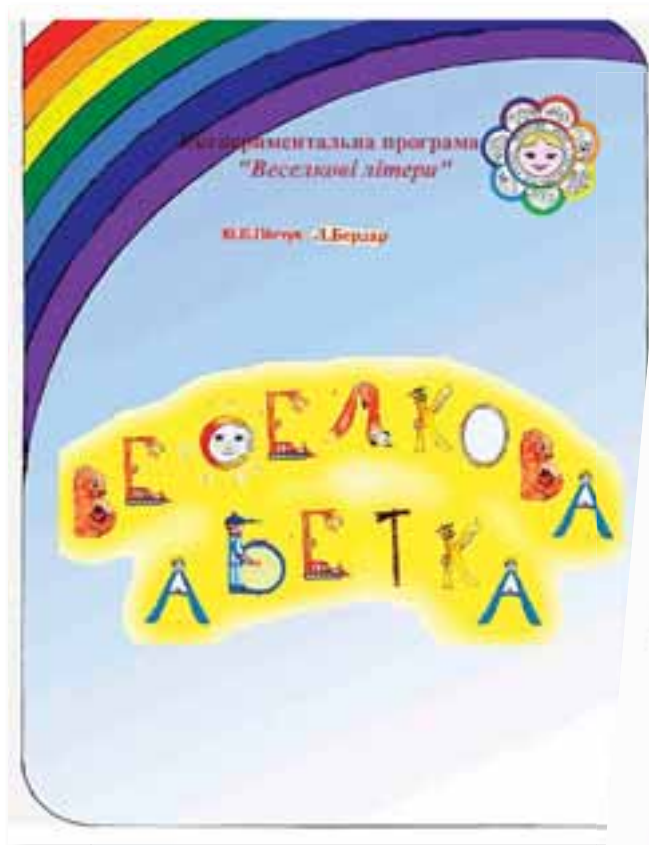
Таким чином, аналіз роботи вчителів початкових класів шкіл Рахівського району Закарпатської області дає можливість виявити елементи оригінальних підходів до навчання і виховання молодших школярів, цікаві методичні системи роботи, що народжуються в щоденному творчому пошуку передових педагогів.

1. Вихованець І. Р. Українська мова та культура мовлення. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 472 с.
2. Закон України “Про освіту” // Освіта. – 1991. – 25 червня.
3. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня / За ред. О.Я.Савченко. – К.: Радянська школа, 1990. – 158 с.
4. Опис педагогічного досвіду роботи вчителя початкових класів ЗОШ I-III ст. №1 села Косівська Поляна Полячок Ганни Василівни. – Поточний архів відділу освіти Рахівської РДА. – 29 с.
5. Плевницька А.П. Живе слово. Система уроків зв’язного мовлення. – Донецьк, 2000. – 128с.
6. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // Вибрані твори: В 5 т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Радянська школа, 1988. – 302 с.

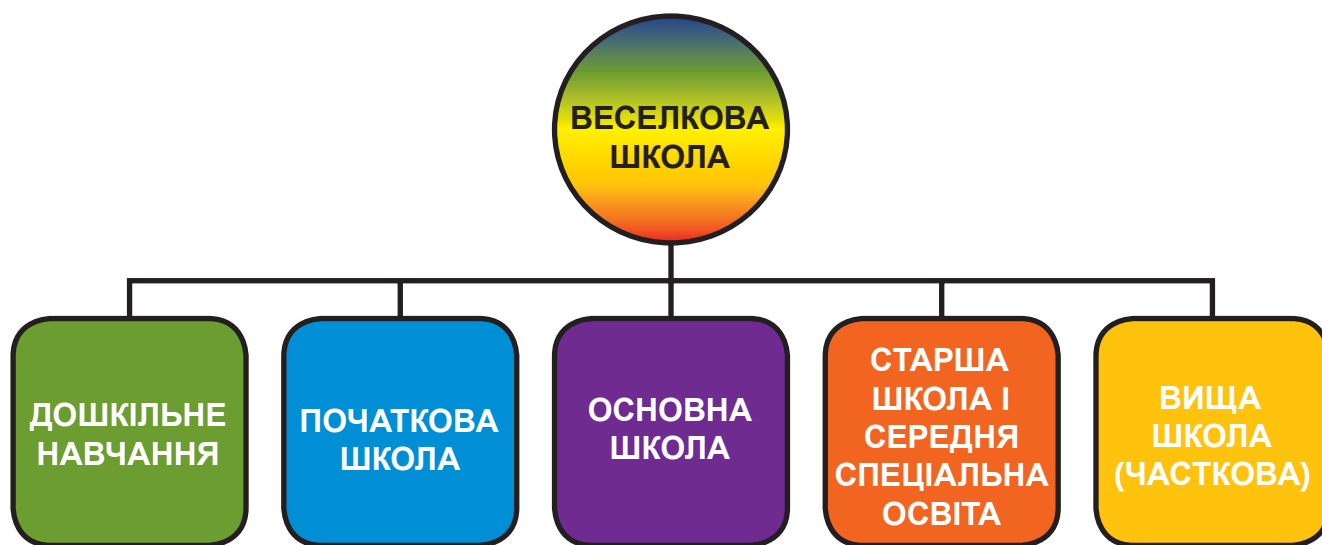
Розділ V. Здобутки та проблеми гірської школи. Творчість учителів та учнів гірських шкіл

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МАЙДАНЧИК
МОДЕЛЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ
“ВЕСЕЛКОВА ШКОЛА”
З ОЗДОРОВЧО-ВИПЕРЕДЖУЮЧИМ НАВЧАННЯМ
СТРУКТУРА “ВЕСЕЛКОВОЇ ШКОЛИ”**

**Новизна даної технології полягає у формуванні освітньої системи,
яка має п'ять складових:**

- освітня система для малюків (підготовчий, дошкільне навчання – підготовка до школи дітей 5-го року життя);
- освітня система для учнів першого і частково другого класів початкової школи (програма “Веселкова школа - малятам”, ігрова форма навчання);
- освітня система для учнів 2-3 класів початкової школи, заснована на практиці, спостереженні, стимулюванні у дитини активного прагнення до пізнання довколишнього світу (програма “Основна школа - малятам-веселятам”);
- освітня система для учнів 3-6 класів заснована на системному підході до навчання, формуванні у дітей цілісної картини світу, широкого кругозору;
- система профільної освіти для учнів 7-9 класів (програма “Творче самопізнання” середня спеціальна освіта);
- освітня система для учнів 10-12 класів (вища школа частково).

Перспективні напрямки діяльності:

- розробка системи профорієнтації та профільного навчання на основі особистісного підходу;
- підготовка матеріально-технічної бази для отримання середньої спеціальної освіти на базі середньої школи;
- налагодження зв'язків з вищими навчальними закладами з метою отримання неповної вищої освіти на базі старшої школи.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ “ВЕСЕЛКОВОЇ ШКОЛИ”

ЕМБЛЕМА “ВЕСЕЛКОВОЇ ШКОЛИ”

У центрі емблеми “Веселкової Школи” – радісне дитяче обличчя.

“Учити і вчитися з радістю” – основна мета технології.

Сім пелюсток – сім основних напрямків роботи, сім циклів навчальних предметів, які складають основу педагогічної технології “Веселкова школа”.

Вибір кольорів та їх символічне значення не випадкове, воно відображає давні знання та сучасні дослідження в галузі психології і базується на природному чергуванні кольорів веселки.

Червона пелюстка – радість, символізує цикл музичних предметів.

Оранжева пелюстка – здоров'я – це фізкультура і спорт.

Жовта – веселощі – танцювальне мистецтво, яке включає танцювальні імпровазації, уроки евритмії, народних танців, музично-хореографічні вистави.

Зелена – символ любові – це цикл наук про природу.

Блакитна пелюстка – тиша – символізує образотворче мистецтво, трудове навчання, тобто предмети, які потребують самозаглиблення, роботи в тиші.

Синій колір – колір мудрості, підкреслює важливість предметів гуманітарного (мови, читання, історія) та математичного спрямування.

Фіолетова – пелюстка тайни – символізує науки, історію релігії, світову культуру та інтегровані уроки з курсу основної і старшої школи.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ

Конкретна фундаментальна задача, яку вирішує впровадження в педагогічну практику інноваційна технологія “Веселкова школа” – це наукові та методичні дослідження щодо можливості розвитку, збереження здоров'я кожної особистості та ефективності повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку кожної дитини, через гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських цінностей та реалізація їх в змісті освіти через принципи гуманітаризації, інтеграції, екологізації, оздоровчо-випереджуючого навчання.

Завдання педагогічної технології – це:

- збереження інтересу до навчання та дитячого здоров'я протягом усього процесу навчання, розвиток творчої самобутності кожної дитини;
- створення ситуації успіху та позитивної мотивації до процесу навчання;
- забезпечення наступності між дошкільним вихованням, початковою, основною та старшою школою з метою кращої адаптації школярів у 1-му та 5-му класах через впровадження курсів за вибором з навчальних предметів основної школи, враховуючи навчальні можливості та психологічні особливості молодших школярів;
- інтеграція та інтенсифікація процесу і надання міцних системних знань;
- розробка та наукове обґрунтування нової моделі освіти - “Веселкова Школа”;
- апробація створеної концепції Комплексної програми “Веселкова Школа” та її подальше вдосконалення;
- пошук оптимальної структури, змісту та динаміки розвитку моделі початкової школи;
- пошук та наукове обґрунтування інтегруючих засад для створення цілісної системи предметів у початковій школі;
- розробка й апробація випереджувальних програм навчання з української мови, математики та природознавства початкової школи;
- апробація навчального плану та експериментальних програм з основних предметів початкової школи, що побудовані за інтеграційним принципом з метою складання цілісної оздоровчо-розвивально-випереджувальної системи навчання;
- апробація створеної моделі початкова “Веселкова школа” та її подальше вдосконалення;
- визначення структури, змісту та динаміки розвитку моделі;
- пошук нового типу підручника та навчального посібника, адекватного поставленим у програмі завданням, апробація існуючих і розробка нових підручників та навчальних посібників для учнів в межах розробленої моделі;
- розробка та апробація авторських підручників, посібників, робочих зошитів з навчальних предметів так, щоб вони складали цілісну, інтегровану, екологізовану, оздоровчо-випереджуючу та розвивальну систему навчання в початковій школі;
- розробка та апробація методичних рекомендацій для вчителів, які відображатимуть новизну змісту та технологій навчання за програмою “Веселкова школа”;
- підготовка та перепідготовка фахівців у відповідності до потреб реалізації поставлених завдань;
- розробка та апробація інтегрованих програм з предметів: “Я і світ”, “Навчання грамоти”, історія, математика, фізика, хімія, біологія тощо;
- розробка та видання підручників, навчальних посібників для 1 класу (2006/2007 роки) – “Веселковий буквар” (4 частини) та “Веселкова розповіді” (2 частини); математика “Ми рахуємо і співаємо” 1-2 клас (4 частини); музика (“Співанковий підручник”); курсів – історія (позакласне читання); фізики; географії; біології; хімії;
- наукове та методичне обґрунтування нетрадиційних методик викладання у початкових і наступних класах, що забезпечує високу ефективність викладання навчальних предметів у початковій та основній школі;
- проведення (одного на рік) науково-практичного семінару для вчителів-експериментаторів, заступників директорів з наукової роботи з широким залученням фахівців з відповідних наукових напрямків.

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НАКАЗ

від "16" 09 2005 р. м.Ужгород № 619

* 1 9'D%--%
% G 1

З метою розробки і впровадження освітньої інновації та нової моделі загальноосвітнього закладу оздоровлювально-випереджувального й розвивального спрямування як закономірного процесу гуманізації змісту освіти, реалізації творчого пошуку вчителів-новаторів та пріоритетних напрямів змісту освіти, визначених Законом України "Про загальну середню освіту", Національною доктриною розвитку освіти,

НАКАЗУЮ:

1. Надати статус регіонального експериментального педагогічного майданчика Довжанській загальноосвітній школі I-III ступенів Іршавського району для впровадження в шкільну практику освітньої системи "Веселкова Школа" (автор Пінчук Юлія Борисівна).

2. Затвердити Програму проведення дослідно-експериментальної роботи за темою: "Комплексне впровадження оздоровлюючо-випереджувального й розвивального навчання в умовах реалізації нової моделі школи" ("Веселкова школа").

3. Призначити:

3.1. Науковим керівником дослідно-експериментальної роботи Химинця Василя Васильовича, завідувача кафедри педагогіки, психології та теорії управління освіти, заступника директора з науково-методичної роботи Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, доктора фізико-математичних наук, професора.

3.2. Науковими консультантами дослідно-експериментальної роботи:

- Петечука Василя Михайловича, заступника директора Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, завідувача кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, кандидата математичних наук, доцента з природничо-математичних дисциплін;
- Марусинець Мар'яну Михайлівну (за згодою), проректора Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту, кандидата психологічних наук, доцента;
- Доціо Марціано, професора математики Пізанського університету Італії (за згодою).

3.3. Координатором експерименту Кірик Марію Юріївну, методиста кабінету дошкільної і початкової освіти Закарпатського ІППО.

3.4. Консультантами з науково-методичної роботи експерименту Ходанич Л.П., кандидата педагогічних наук, доцента кафедри педагогіки, психології та теорії управління освіти Закарпатського ІППО і Грабовську Т.І., завідувачку центру інноваційних педагогічних технологій та дистанційного навчання Закарпатського ІППО, кандидата фізичних наук, доцента.

4. Затвердити:

4.1.Список експертної комісії для проведення експертизи заявки на проведення експерименту (додаток 2).

4.2. Програму дослідно-експериментальної роботи (додаток 3).

4.3. Список кадрового забезпечення експерименту (додаток 4).

4.4. Експериментальні навчальні плани 1-5 класів (додаток 5).

4.5. Кошторис (додаток 6).

5. Доручити науково-методичне відстеження експерименту Закарпатському інституту післядипломної педагогічної освіти (Талапканич М.І.).

6. Директору експериментального загальноосвітнього навчального закладу (Пелехатій Г.І.):

6.1.Провести апробацію програмного та навчально-методичного забезпечення відповідно до Програми дослідно-експериментальної роботи школи (додаток 3).

6.2. Щорічно до 1 липня звітувати про підсумки дослідно-експериментальної роботи управлінню освіти і науки в Закарпатській області.

7. Управлінню освіти Іршавської районної державної адміністрації (Попович І.С.) сприяти діяльності експериментального загальноосвітнього навчального закладу регіонального рівня.

8. Закарпатському інституту післядипломної педагогічної освіти (Талапканич М.І.) надавати організаційну та науково-методичну допомогу в діяльності експериментального загальноосвітнього навчального закладу регіонального рівня.

9. Контроль за виконанням даного наказу покласти на заступника начальника управління освіти і науки облдержадміністрації Сопкову Г.І.

Начальник управління Ю.В.Герцог

Юлія Пінчук,
автор ідеї
та навчальних посібників “Веселкової школи”

Марія Кірик,
методист
кабінету дошкільної і початкової освіти
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Ужгород

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ “ВЕСЕЛКОВА ШКОЛА”

Між системою освіти України і новими умовами життя виник розрив. Тобто традиційна школа, орієнтована на засвоєння знань та формування умінь і навичок, не встигає за сучасними темпами. Подолання кризи освіти можливе завдяки інтенсивному реформуванню її відповідно до вимог часу, формуванню принципово нової системи загальної освіти, яка поступово змінюватиме традиційну.

В указі Президента України “Про невідкладні заходи розвитку освіти в Україні” від 04.07.05 р. №1013” зазначається: “...Деградує якість освіти. Сьогодні школа не готова до забезпечення потреб сучасної економіки в самостійно мислячих особистостях, здатних розв’язувати гострі проблеми... Батьків турбує стан здоров’я дітей. Статистика свідчить: серед випускників шкіл лише 10 відсотків можна вважати здоровими... Навчальний процес, що позбавляє дітей здоров’я, не може вважатися нормальним...”

У виступі міністра освіти і науки Станіслава Ніколаєнка на сесії Верховної Ради України з питань стану сільської освіти 10 січня 2006 р. говориться: “...Школа, яку ми сьогодні маємо, – це школа середини минулого століття, мета якої була підготувати кадри для аграрно-індустріального розвитку тодішньої держави”.

В аналітичному звіті “Про моніторингове дослідження якості навчальних досягнень у початковій школі (4 клас) зазначається: “На новому витку розвитку початкової освіти необхідне системне удосконалення основних чинників організації навчально-виховного процесу. Тільки через поліпшення змісту навчання, нові підручники і навіть видання вкрай потрібної для вчителів і учнів літератури важко домогтися високої якості освіти, якої від нас чекають держава, суспільство, кожна родина. Необхідно одночасно створювати нові методики, сучасну матеріальну базу, сприятливе для дітей навчальне середовище, забезпечити якісний медичний і психологічний супровід переходу школи до нової початкової освіти...”

С.Л.Рубінштейн писав, що правильно організоване навчання повинно відповідати можливостям дитини на даному рівні розвитку, а реалізація цих можливостей у процесі навчання породжує нові можливості. Таким чином, проблеми розвитку і навчання посідають центральне місце як у психології, так і в педагогіці.

Саме актуальність проблеми – вивчення дитини, покращення умов для розвитку закладених у неї можливостей, що відбувається через навчання – зумовили спробу учителів Довжанської ЗОШ I-III ст. визначити тему експериментального дослідження: “Розвиток особистості молодшого школяра в процесі експериментального оздоровчо-випереджувального навчання”.

“Веселкова школа” – це модель сучасної початкової школи, яка має такі складові педагогічної технології:

- структуру, емблему і напрями діяльності;
- мету, завдання і принципи;
- науково-методичне обґрунтування актуальності педагогічної технології;
- відповідну документацію на право діяльності;
- навчально-методичне забезпечення (експериментальні навчальні посібники, робочі зошити, навчальні програми, календарне планування тощо);

- результати навчальних досягнень (статистичні дані).

“Веселкова школа” – це новий крок до реформування початкової освіти через удосконалення та поєднання традиційних і розробку нових методик, методів та прийомів навчання молодших школярів, які б сприяли:

- збереженню здоров'я та підвищенню інтересу до навчання, розвитку особистості учнів;
- забезпеченню наступності під час переходу від дошкільної до початкової освіти та від початкової до основної школи;
- забезпеченню міцних знань через інтеграцію та інтенсифікацію процесу навчання, задоволення зростаючої потреби дітей у пізнанні навколишнього світу;
- повному забезпеченню виконання Державного стандарту початкової загальної освіти МОН України. Враховуючи психологічні, психічні та фізичні можливості розвитку дітей шестирічного віку, а також позитивний вплив на цей розвиток рухової діяльності, арт-терапії (музики і образотворчого мистецтва) та гри, дати учням значно більше, ніж передбачає чинна навчальна програма;
- забезпеченню всебічного гармонійного розвитку здібностей особистості, використавши найефективніший до сприймання вік дитини – молодший шкільний.

Принципово важливо, а особливо в першому класі, щоб на кожному уроці дитина переживала радість відкриття, щоб у неї формувалася віра у свої сили і пізнавальний інтерес. Зацікавленість дітей та успішність їх навчання, збереження здоров'я - ось основні параметри, які визначають повноцінний інтелектуальний і фізіологічний розвиток дитини, над яким і працюють у “Веселковій школі”.

Саму ідею навчати граючись і зберігаючи здоров'я дітей ще у 2000 році запропонувала Ю.Б.Пінчук (має три вищі освіти, в тому числі закінчила філософський факультет). Першою була ідея підготовки дітей до школи на нових засадах. Цю ідею підтримали вчителі початкових класів Довжанської ЗОШ I-III ст. Для реалізації автора була створена творча група вчителів на базі цієї школи. З вересня 2001 року М. М.Лендел, учитель початкових класів, розпочала реалізовувати ідею на практиці, навчаючи шестирічок математики за новим принципом, в основу якого покладений “поступально-зворотно-поступальний рух” та феномен “впізнання”. Нею проведена велика робота в плані відбору навчального матеріалу, доступного першокласникові, якщо змінити прийоми, форми, принципи та методику навчання, залучаючи при цьому всі важливі органи сприймання дитини (зір, слух, дотик).

Перший результат був одержаний у 2002/2003 н.р., коли проводився моніторинг математичної освіти в 2 –х класах за тестами МОН України. Учні цього класу показали найвищі результати в порівнянні з іншими другокласниками області. Така сама картина повторилася в цьому ж класі у 2003/2004 н.р. теж під час такого ж моніторингу. Зараз ці учні навчаються у 6-у класі, а результати їх успішності (до 6 класу) подано у таблицях. Результати моніторингу зацікавили працівників Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (ЗІППО) і районного відділу освіти.

З 2004 року почались неофіційні консультації між методистами районного відділу та науково-методичними працівниками ЗІППО, вчителями-практиками та автором ідеї з питань ефективності нововведень.

Перед дирекцією школи та райвідділом освіти постало завдання – оформлення експериментального майданчика на базі Довжанської ЗОШ I-III ст. регіонального рівня. Творча група вчителів разом з автором ідеї підготували відповідні документи для оформлення експериментального майданчика і звернулись до Іршавської РДА з проханням відкрити його на базі школи. Начальник районного відділу освіти (п. І.С.Попович) надіслав відповідне клопотання до обласного управління освіти і науки у серпні 2005 року.

Офіційно відкрито експериментальний майданчик на базі Довжанської ЗОШ I-III ступенів Іршавського району відповідним наказом управління освіти і науки Закарпатської облдержадміністрації у вересні 2005 року. Документи оформлено відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН України від 07.11.2000 № 522). Відповідно до наказу науковим керівником експерименту затверджено В.В.Химинця, заступника директора ЗІППО з наукової роботи, завідувача кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, доктора фіз.-мат. наук, професора. Консультантами – В.М.Петечека, М.І.Талапканича, Т.І.Грабовську, Л.П. Ходанич та координатором – М.Ю. Кірик.

Відповідно до Програми дослідно-експериментальної роботи з впровадження інноваційної педагогічної технології, яку затверджено цим наказом, експеримент проходить у III етапи: I етап – 2005-2007 роки (апробується експериментальна програма та посібники для 1 класу); II етап – 2007-2009 роки (апробація для 2 класу програми з математики, української мови та природознавства (“Я і природа”) та розробка програм для 4 класу з цих же предметів); III етап – 2009-2012 роки (апробація програм з української мови, математики, природознавства (Я і природа) для 3,4 класу).

15 листопада 2006 року на розширеному засіданні Науково-методичної ради МОН України спільно з кафедрою початкового навчання Інституту педагогіки та психології Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова було заслухано автора ідеї Ю.Б.Пінчук, методиста ЗІППО М.Ю.Кірик

та вчителя-практика О.В.Батьо. Одним з пунктів рішення було укласти угоду між Закарпатським ІППО та кафедрою початкового навчання вищевказаного університету про подальшу співпрацю. На сьогодні така угода укладена, підписана і діє.

До такої ж співпраці, з укладанням угоди, готові науковці кафедри теорії та методики початкової освіти Педагогічного інституту Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (завідувач професор В.Д.Хрущ).

За поданням ЗІППО науковці цієї кафедри підготували позитивний експертний висновок на посібники “Веселкової школи”, вказали на конкретні недоліки, з якими погоджуються автори і ведеться робота з їх усунення.

У ході експериментального дослідження встановлено, що в 2005/2006 н.р. учні 1 класу Довжанської ЗОШ I-III ст. працювали за окремими посібниками з навчання грамоти та математики (автор Ю.Б.Пінчук) та частково використовували “Буквар” М.С. Вашуленка і “Математику” М.В. Богдановича для контролю за виконанням навчальної програми МОН України.

Творчою групою вчителів, методистом ЗІППО М.Ю. Кірик розроблені в 2005 році експериментальні програми та календарне планування з навчання грамоти та математики для 1 класу, за якими і працюють вчителі. Практично завершений опис науково-методичного обґрунтування нетрадиційних (інноваційних) методів, принципів, прийомів, форм та методик навчання шестирічних першокласників. На даний час увесь комплект експериментального навчально-методичного забезпечення та програми вивчаються спеціалістами кафедри початкового навчання Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

На базі Довжанської ЗОШ I-III ст. 4-5 травня 2005 р. проведено науково-методичний семінар “Оновлення змісту початкової школи через впровадження інноваційних технологій навчання”, у якому взяли участь науковці, викладачі і методисти ЗІППО, Доціо Марціано – професор математики Пізанського університету Італії, науковий консультант, Г.Ф. Древаль – завідувач сектором початкової освіти Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України, Г.А.Іваниця – заступник директора Вінницького ОІППО та інші.

Учасники семінару, відвідавши уроки, проаналізувавши порівняльні дані навчання і розвитку учнів “веселкових класів” з контрольними, підтримали ідею зміни навчально-виховного процесу на користь учня.

На жаль, окремі “чиновники від освіти”, що дотримуються букви закону, а не духу життя, не знають, що робити з цим “незручним новонародженням”. Нові технології у їхній свідомості не вписуються в старі стереотипи. Навіть депутатська комісія Іршавської райради, що мала намір закрити школу, після відвіданих уроків, бесід з дітьми, вчителями, батьками, побачивши добрі успіхи дітей, відмовилась від свого попереднього задуму.

Експериментальну педагогічну технологію “Веселкова школа” було представлено для участі в обласному конкурсі-огляді на кращу модель сучасної сільської школи, оголошеному МОН України. На обласному етапі у серпні 2006 року, який проводився нашим інститутом, модель “Веселкова школа” визнана переможцем і відповідні матеріали представлені в Черкаський ОІППО, де у жовтні 2006 року проводився Всеукраїнський конкурс. За інноваційним потенціалом вказана школа була однією з найкращих і нагороджена дипломом II ступеня за підписами С. Ніколаєнка та В.Кременя.

Щоб було зрозуміло, чому останній час так багато ведеться полеміки навколо “Веселкової школи”, хочемо звернути увагу на те, що в звичайній сільській Довжанській ЗОШ I-III ст. нашої області вчителі-практики разом з автором ідеї Ю.Б. Пінчук посміли “кинути виклик” традиційній методиці навчання учнів початкової школи. Тоді вони думали тільки про те, як полегшити навчання шестирічним першокласникам та домогтися хороших результатів.

Коротко пояснимо відмінність між традиційною методикою навчання та нетрадиційною (інноваційною). На думку вчителя початкових класів, психолога Довжанської ЗОШ I-III ст. Батьо О.В., навчання математики за технологією “Веселкова школа” включає новий для початкової школи прийом: „поступально-зворотно-поступальний рух”. Це дидактичний прийом, що передбачає три рівні засвоєння навчального матеріалу („знайомство по дотичній” – це вивчення навчального матеріалу, передбаченого програмою Міністерства освіти і науки України; частина матеріалу (легшого) на два класи вище; поглиблене вивчення - відповідно до віку). Наприклад, у першому класі вивчається весь матеріал навчальної програми першого класу, крім того, пропедевтично (знайомство „по дотичній”) включається доступна для засвоєння учнями 1 класу частина навчального матеріалу другого і третього класів.

„Впізнавання” – психологічно комфортна ситуація, коли дитина впізнає навчальний матеріал, якого вона вже „торкалася” в попередньому класі, й сприймає його як уже знайомий.

„Знайомство по дотичній” - ознайомлення в ігровій формі з основними поняттями, які традиційно вивчаються у основній школі. Ось що вчать першокласники, граючись, рухаючись, співаючи, наприкінці навчального року з математики:

- весь навчальний матеріал з програми за 1 клас відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та навчальної програми (матеріал в межах 20);
- 3 ознайомлюються з нумерацією чисел, лічбою круглими числами 10, 100, 1000 в межах 10000 (матеріал 2-4 класу);
- пропедевтично знайомляться з від'ємними числами у межах 10 (матеріал 5 класу);
- знайомство з дробами на прикладі поділу торта;
- 3 знайомляться з додаванням і відніманням без переходу через десяток в межах 100 (матеріал 2 класу);
- 3 знайомляться з таблицями множення і ділення чисел 1-5 (матеріал 2 класу);
- геометричний матеріал за 1-4 класи, площа прямокутників тощо;
- розв'язують задачі за 1-2 і частково за 3 клас.

У 2006/2007 н.р. учні 1 класів працюють в основному за посібником Ю.Б.Пінчук „Веселкова математика”, яка складається з 4 частин, але для контролю за виконанням навчальної програми у лютому-березні вчителі працюють над повторенням і закріпленням навчального матеріалу за підручником математики для 1-го класу М.В.Богдановича.

Спостерігаючи за навчанням математики в експериментальних класах, слід відзначити, що значно прискорюється процес засвоєння навчального матеріалу при використанні нетрадиційних прийомів “піднімання” і “опускання” умовними “східцями”, “стрибків” числовою доріжкою, лічби, додавання і віднімання за допомогою числової осі, а також використання навчальних пісень, рухливих ігор тощо. Це сприяє створенню ситуацій успіху, що породжує позитивну мотивацію навчання учнів, а рухова діяльність школярів: стрибки числовими доріжками, імітація, тактильна діяльність та застосування арт-терапії (навчання засобами музики та образотворчого мистецтва) сприяють здоров'язберігаючому потенціалу уроку, продумана наскрізна інтеграція розширює пізнавальні можливості і розвиток особистості учнів і, головне, без їх без примусу і перевантаження.

Творчий підхід вчителя до викладання предмету і дає ґрунтовні знання з курсу математики, які є базовими для основної і старшої школи.

Випереджуюче навчання математики – альтернатива до поглибленого вивчення математики в ігровій формі.

Курс математики загалом орієнтований на особистісний розвиток дитини, тому математичні знання розглядаються в ньому не як самоціль, а як засіб розвитку мислення дітей, їх почуттів та емоцій, творчих здібностей і мотивів діяльності.

Майже кожний урок математики інтегрований. Крім відповідних знань і вироблення певних навичок з математики учні 1 класу отримують основи знань з музики, образотворчого мистецтва, частково природи, географії, астрономії.

Найважче у початковій школі навчити дітей читати і писати (навчання грамоти). Від того, як швидко і правильно учень навчиться читати, в подальшому залежить його успішність. Наукою доведено, що дітей 2,5–4-річного віку можна швидко навчити читати саме граючись і без відповідних занять.

У традиційній методиці навчання грамоти учнів 1 класу відсутні конкретні рекомендації щодо особливостей навчання грамоти шестирічок. Традиційна методика навчання грамоти орієнтувалась на навчання семирічок. Дві третіх учителів вивчали саме традиційну методику. Відмінність навчання грамоти шестирічок і семирічок за традиційною методикою в тому, що для дітей 6-річного віку на вивчення букви відводиться 2 - 3 уроки, для семирічок – 1 і рідко 2 уроки.

Як показує практика, вчителі в основному перенесли методику навчання з 7-річних на 6-річних дітей, тільки термін вивчення конкретної букви збільшили. Саме це і є основним недоліком у навчанні шестирічних першокласників за традиційною методикою. Про ігрові методи навчання грамоти мало хто говорить, тільки окремі вчителі на уроці проводять 1-2 дидактичні гри за рекомендаціями О.Я. Савченко. Для шестирічок цього дуже мало. А більшість учителів вживають такий вислів: “...немає коли гратися, треба вчитися, програма цього вимагає”. Уже в 1 класі чимало дітей починає хворіти, в багатьох розвиваються неврози, негативні емоції, ставлення до навчання тільки через те, що їм дається навчання важко та відсутні належні умови для їх навчання. Саме над розробкою нових, цікавих для дітей прийомів, принципів, форм, методик, які полегшують навчання, створюють ситуації хоч маленького, але успіху, працюють педагоги експериментального майданчика.

Вчителі-практики розробили у 2005/2006 н.р. та успішно апробують принцип прискореного синтезо-аналітичного прийому навчання грамоти шестирічних першокласників. Завдання, які поставили перед собою вчителі, – швидко навчити учнів читати через гру, імітацію рухів, тактильну діяльність, використовуючи арт-терапію. Відрізняється цей прийом від традиційного відмовою від первинного фонетичного (добукварного) навчання грамоти. В ході спостереження за експериментальним упродовженням у практику нестандартних прийомів навчання встановлено, що навчання грамоти включає:

- первинне знайомство з буквою-іміджем (учні бачать букву-предмет, промовляють за вчителем відповідний звук);
- читання “кольорових слів” (за відповідним кольором);
- “упізнавання” слів за малюнком;
- тактильне дослідження букви (обведення друкованої і писаної літер указівним пальцем);
- введення поняття “йотований” голосний;
- введення цікавого й унікального прийому для вивчення поняття “м’який” і “твердий” приголосний звук;
- введення у зміст букваря пізнавальних текстів, які дозволяють розширювати та поглиблювати знання учнів з природознавства, музики, образотворчого мистецтва, географії, фізики тощо.

Навчання читання тісно пов’язане з письмом, а у “Веселковій школі” – з друкуванням. В окремих зошитах учні друкують приголосні літери і голосні – 3 кольором, що пришвидшує вироблення навичок читання (це доведено методикою М.Монтессорі) та розрізнення приголосних і голосних звуків. Навичок письма вчать першокласники у зошиті для письма, теж розробленого для експерименту. Практикою доведено, що для більшості шестирічок найважчим і нецікавим є урок письма. Діти швидко втомлюються від одноманітної роботи, написання літер через слабо розвинуті м’язи пальців. Уже доведено наукою, що чим більше учень на уроці пише, тим швидше втомлюється і йому стає нецікаво на уроці. Про це свідчить і те, що написання перших літер та перших рядочків значно кращі, ніж останніх.

Обов’язковим елементом на уроках письма у “веселкових класах” є тактильне дослідження літери указівним пальцем (обведення в зошиті), а зменшення кількості рядочків письма у 2 рази теж дає позитивний результат.

З метою встановлення рівня засвоєння учнями навчального матеріалу відповідно до експериментальних програм (за технологією “Веселкова школа”) та ефективності експериментальних (нетрадиційних) форм і методів навчання і відповідно до плану роботи ЗППО з 12 по 16 березня 2007 року вивчалося питання впровадження інноваційної технології “Веселкова школа” у школах Іршавського району.

Відповідно до наказу райвно Іршавської райдержадміністрації від 12.03.2007 р. №84 було проведено перевірку темпу читання, моніторинг рівня навчальних досягнень з математики та психологічне тестування (на рівень навчальних досягнень, стійкість уваги, пам’яті та мислення) учнів експериментальних та “контрольних” 1-их класів.

Проведено співбесіди з учителями та учнями про наявність і ефективність оздоровчої роботи з учнями у “Веселковій школі”.

Відповідно до мети вивчення стану впровадження експериментальних програм і посібників на кінець другого року I етапу роботи експериментального майданчика виявлено:

1. За педагогічною технологією “Веселкова школа” на даний час працює 21 перший клас (555 учнів) у 19-ти загальноосвітніх навчальних закладах району та її елементи використовують у 2 школах Брідській ЗОШ I-III ст. та прогімназійному класі гімназії м.Іршави. Перевірено темп читання в 381 учнів “веселкових” і 382 – “контрольних” класів.

Темп читання учнів 1 класу

Всього учнів перевірено		Читає до 10 слів		Читає від 10 до 15 слів		Читає від 15 до 30 слів		Читає від 30 і більше		Читає цілими словами		Читає складами	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Веселкових класів	381	—	—	31	8,1	125	32,9	225	59,1	194	50,9	187	49,5
Контрольних класів	382	—	—	43	11,3	156	40,8	156	40,8	168	43,3	214	56,7

: B2 „ 3 • Ž “ 1 1 3 @?,6 „ -
 (3 1). 3 • Ž 3 3 \$ 20 3 3
 ## 3 # • Ž, 3 • Ž 3 #
 \$.

Слід відзначити, що згідно з програмою темп читання на кінець 1 класу становить 25-30 слів, а темп читання на кінець I семестру 2-го класу – 25-40 слів. Отже, 59,1 % учнів “веселкових класів” уже в березні виконує норму 2-го класу.

2. Проведено порівняльний аналіз рівня успішності учнів 1-их “веселкових” та контрольних класів, які навчаються за традиційною та нетрадиційною (прискореною) методикою навчання математики.

Порівняльна таблиця результатів тестової контрольної роботи з математики 1 клас

Всього учнів писало		Високий		Достатній		Середній		Початковий		Прим. К-сть В+д
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	
Веселкові класи	353	186	52,7	107	31,3	36	10,2	24	6,8	84 %
Контрольні класи	358	159	44,4	122	34	50	13,9	27	7,5	78, 4

3. Психологічним тестуванням встановлено, що наявна значна відмінність між першокласниками “веселкових” і “контрольних” класів у загальному розвитку школярів (див. таблиці). В учнів “веселкових” класів навчальні досягнення, стійкість уваги, пам’яті та мислення значно вищі від однокласників, які навчаються за традиційною програмою і підручниками.

**Результати психологічного дослідження учнів 1 класів
“Веселкові класи” Кількість респондентів – 71**

Рівні	Готовність до школи		Рівень навч. досягнень		Увага		Пам’ять (слова)						Мислення			
					Стійкість		Слухова		Зорова		Моторно-зорова		Вербально-логічне		Творче	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	6	8,5	34	47,9	35	49,3	27	38	13	18,3	17	24	16	22,5	38	53,5
Достатній	17	23,9	26	35,6	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5,6	-	-
Середній	37	52	14	19,7	23	32,4	37	52,1	49	69	36	50,1	32	45,1	26	36,6
Нижче середнього	3	4,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Низький	8	11,3	3	4,2	13	18,3	7	9,8	9	12,6	18	25,4	19	26,8	7	9,8

“Контрольні класи” Кількість респондентів – 57

Рівні	Готовність до школи		Рівень навч. досягнень		Увага		Пам’ять (слова)						Мислення			
					Стійкість		Слухова		Зорова		Моторно-зорова		Вербально-логічне		Творче	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	-	-	21	36,8	19	33,3	17	29,8	8	14	3	5,2	4	7	21	36,8
Достатній	21	36,9	15	26,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Середній	23	40,4	7	12,3	18	31,6	33	37,9	38	66,7	40	70,2	36	63,2	29	50,9
Нижче середнього	6	10,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Низький	7	12,3	14	14,6	20	35,1	7	12,3	11	19,3	14	24,6	17	29,8	7	12,3

4. У співбесіді з учителями та учнями встановлено, що учні “веселкових” класів менше хворіють, а рухова, ігрова діяльність, спів учнів на уроці дозволяють зберігати протягом цілого уроку високу активність школярів та продуктивність навчальної роботи. Учні зазначали, що вони кожного дня хочуть іти до школи тому, що їм там цікаво вчитися, дізнаються багато нового тощо.
5. У співбесіді з учителя виявлено, що грамотність учнів, які навчаються за вказаною технологією, значно вища, ніж у тих, які вчать за традиційною методикою. Учні добре записують під диктування.

**Контрольна робота, яку писали учні 1-их класів.
Завдання з математики для 1 класу
(контрольну роботу учні писали 30 березня 2007 р.)
I варіант**

Прізвище та ім'я учня _____

9 ? . **Запиши сусідів чисел:**
___ 5 ___; ___ 9 ___; ___ 17 ___; ___ 19 ___; ___ 1 ___

9 2 . **Запиши число:** менше від 8 на 3 ___;

більше від 15 на 1 ___; менше від 20 на 1 ___.

9 / . **Розв'яжи задачу.**

Оксанці 10 років, а її сестричці Ніні – 3. На скільки років Ніна молодша за Оксанку?

Відповідь: _____.

9 8. **Розв'язати приклади:**

8 + 2 =	10 + 1 =
10 – 6 =	16 – 1 =
5 + 3 – 4 =	19 – 10 =

9 Н. Порівняй числа (< , > , =)
8 ___ 10; 12 ___ 2; 4 ___ 14; 2 дес. ___ 20; 9 ___ 19; 17 ___ 10.

9 6 . **Виміряй довжину відрізків і запиши її.**

* _____ :

20 – 5 =	11 + 4 =
27 – 7 =	20 + 30 =
39 + 1 =	30 – 1 =
15 см = ___ дм ___ см	29 см = ___ дм ___ см
60 коп. + 40 коп. =	

Для порівняння ефективності “веселкової” технології навчання дирекцією школи було проведено контрольну роботу у 3-4 “веселкових” класах та 3-х “звичайних” класах Довжанської ЗОШ I-III ст. у кінці 2004/2005 н.р.

**Результати контрольної роботи з математики
за 5-й клас, яку виконували учні 3 і 4 експериментальних класів
та учні звичайних (контрольних) 5 класів
(II семестр 2004-2005 н.р.)**

| БАЛИ | 3 Г
експер. | 4 Г
експер. | 5 А
звич. | 5 Б
звич. | 5 В
звич. |
|----------|----------------|----------------|--------------|--------------|--------------|
| 12 балів | 5 | 2 | | - | - |
| 11 балів | 3 | 5 | - | - | - |
| 10 балів | 1 | 6 | 2 | - | 4 |
| 9 балів | 3 | 1 | 3 | 3 | 1 |
| 8 балів | 1 | - | 1 | 1 | 5 |
| 7 балів | 2 | 1 | 2 | - | 8 |

6 балів	1	-	5	2	-
5 балів	2	-	3	2	5
4 бали	-	-	1	2	3
3 бали	-	1	-	3	2
2 бали	-	-	-	1	3
1 бал	1	-	2	-	-
Кількість учнів	20	16	23	1 8	30
Відсутні	1	-	4	4	5
К-сть вис.					
балів	45 %	81,3 %	8,7%	0 %	13,3 %
К-сть вис. + достатн. балів	75 %	93,8 %	34,5 %	22,2 %	60 %

Отже, результати всіх перевірок показали, що рівень навчальних досягнень учнів “веселкових класів” вищий за рівень “контрольних класів”. Таку ж картину бачимо і за попередні роки.

Навчання у “веселкових” класах 2006/2007 н.р. проводиться за експериментальними посібниками, які видані тільки на спонсорські кошти.

I. Розроблено і видано такі посібники, робочі зошити, програми та наукові статті:

1. Пінчук Ю.Б., Бердар Л.В. Веселковий школяр. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2006. – 31с.
2. Пінчук Ю.Б., Бердар Л.В. Веселковий буквар. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.I, 2006. – 31 с.
3. Пінчук Ю.Б., Бердар Л.В. Веселковий буквар. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.I, 2006. – 32 с.
4. Пінчук Ю.Б., Бердар Л.В. Веселковий буквар. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.III, 2006. – 44 с.
5. Пінчук Ю.Б. Веселкова математика. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.I, 2006. – 32 с.
6. Пінчук Ю.Б. Веселкова математика. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.II, 2006. – 32с.
7. Пінчук Ю.Б. Веселкова математика. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.III. 2006. – 36с.
8. Пінчук Ю.Б. Веселкова математика. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.IV, 2006. – 36 с.
9. Пінчук Ю.Б. Веселкова абетка. – Тернопіль: Мандрівець, 2005. – 48 с.
10. Пінчук Ю.Б. Співанковий підручник. – Ужгород: Видавництво Валерія Падяка, 2005.– 43 с.
11. Пінчук Ю.Б. Веселковий дошкляр. Робочий зошит. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. – 2006. – 39 с.
12. Пінчук Ю.Б. Веселковий школяр. Робочий зошит. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.I, 2006. – 48 с.
13. Пінчук Ю.Б. Веселковий школяр. Робочий зошит. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.II, 2006. – 24 с.
14. Пінчук Ю.Б. Веселковий школяр. Робочий зошит. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. Ч.III, 2006. – 40с.
15. Пінчук Ю.Б., Бердар Л.В. Веселкові розповіді (читанка). – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2006. – 80 с.

II. Програми до навчальних дисциплін

1. Кірик М.Ю. та творча група вчителів. Експериментальна програма з навчання грамоти для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів “Веселковий буквар”. – Ужгород: ЗІППО, 2005. – 9 с.
2. Кірик М.Ю. та творча група вчителів. Експериментальна програма для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів “Веселкова математика”. – Ужгород: ЗІППО, 2005.– 15 с.

III. Наукові публікації

1. Химинець В.В. Інновації в сучасній школі. – Ужгород: ЗІППО, 2004. – 168 с.
2. Грабовська Т.І., Талапканич М.І., Химинець В.В. Інноваційний розвиток освіти: особливості, тенденції, перспективи. – Ужгород: ЗІППО, 2006. – 232 с.
3. Химинець В.В., Сивохоп Я.М., Петрус В.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційних технологій. – Ужгород: ЗІППО, 2006. – 148 с.
4. Радзецька Л.І., Химинець В.В. Роль і місце вільного часу у превентивному вихованні учнівської молоді // Превентивне виховання: проблеми ненасильства. - К., 2000. – С. 51 – 55.
5. Химинець В.В. Психолого-педагогічні аспекти запровадження інноваційних технологій у сучасній школі

// Нива знань. – 2002. – № 3. – С.63 – 70.

6. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. – Ужгород: ЗІППО, 2007. – 364 с.

ВИСНОВКИ

Які проблеми та недоліки виявлено під час вивчення роботи експериментального майданчика “Веселкова школа”?

1. Одна з основних проблем, яка виникла при впровадженні в практику педагогічної технології – це ³ ³ ¹ . Хоча всі педагоги розуміють і на різних рівнях про це говориться, що необхідно шукати ефективні форми, методи роботи з учнями, але коли така можливість надається вчителю, то він або не вміє, або не хоче щось змінювати у своїй роботі. Це стосується передовсім учителів з певним стажем роботи.

Наші висновки збігаються з висновками лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України, працівники якої вивчали питання стану готовності до інноваційної діяльності вчителів та керівних кадрів закладів освіти.

Аналіз даних лабораторії встановив:

99 % – вважають необхідними зміни в навчальній і позаурочній діяльності;

81 % – вважають, що ці зміни потрібні в технології навчання та виховання;

31% – у змісті освіти та виховання;

25% – у керівництві школи;

6% – готові до впровадження інновацій.

Отже, перш за все науковцям спільно з методичними службами необхідно розробити ефективні методики, методи, прийоми та технології, які апробують учителі-практики, ознайомити їх із цими технологіями через педагогічну пресу, курсову підготовку, семінари, конференції тощо. Це дасть можливість більш ефективно впроваджувати інновації у практику.

2. У співбесіді з учителями 3-4 класів “Веселкової школи” виявлено, що вони потребують методичної допомоги фахівців з методики викладання окремих тем основної школи з математики, географії, біології, фізики, які вивчаються у початкових класах.

3. Недостатній психолого-практичний супровід експерименту. Психологічне моніторингове дослідження доцільно проводити щомісяця або щокварталу, щоб простежити, як впливає оздоровчо-випереджувальне навчання на розвиток дитини.

4. Наступною проблемою є небажання окремих бюрократичних керівників шкіл та навіть депутатів-педагогів районного рівня дати учителю можливість вільного вибору форм, методів, прийомів навчання, що гальмує не тільки його ініціативу, а й відбиває бажання творчо працювати.

5. Недоліком учителі-практики вважають те, що посібники друкувалися поступово у кількох частинах, а це не давало можливості вчителю бачити весь навчальний матеріал від початку і до кінця навчального року.

6. На думку учителів-практиків, потребують доопрацювання робочі зошити з письма (мало передбачено рядків для письма).

Педагогічна технологія “Веселкова школа” – це модифіковане комбінаторне нововведення, яке пропонує творча група вчителів з автором проекту педагогічної системи (технології) Ю.Б.Пінчук, що являє собою освітню педагогічну систему, яка складається з удосконалених і апробованих елементів уже відомих педагогічних технологій (М.Монтессорі, В.О.Сухомлинського, Г.Домана, М.Зайцева та ін.) і авторських інноваційних (нетрадиційних) методів, прийомів, методик.

Керуючись певними критеріями при оцінюванні цієї педагогічної системи, слід відзначити, що це нововведення за типом “вироснування” (ініціатор не розглядає свою ідею як остаточну, завершену, а організовує спільне з колегами розроблення потрібного навчально-виховного закладові проекту інноваційних дій) з частковим відносно-суб’єктивним рівнем новизни та інноваційним потенціалом:

а) інновації у функціонуванні освіти;

б) інновації в технології навчання;

в) інновації в організації структури навчально-виховного процесу.

Варто наголосити, що представлена технологія максимально пов’язана з навчальним процесом, її структура включає:

- концептуальну основу;
- змістову частину, яка охоплює оновлення змісту навчальних програм через їх інтеграцію, випереджувальність, розробку підручників і посібників;
- процесуальну частину, що включає організацію навчального процесу та впровадження нетрадиційних методів і форм навчальної діяльності.

В основу експериментального дослідження покладено теоретичні вчення про емоції, рухову і тактильну діяльність, зір, слух та вплив арт-терапії на розвиток особистості. Нетрадиційні методики, прийо-

ми 1 , навчання позитивно впливають не тільки на сприйняття й усвідомлення знань, а й на творчий розвиток молодших школярів.

Отже, в ході вивчення експериментального впровадження педагогічної технології “Веселкова школа” встановлено, що:

- розвиток дітей молодшого шкільного віку та збереження їх здоров'я залежить від організації змісту, форм, методів, методик навчання та якості навчально-методичного забезпечення;
- ефективно поєднані інноваційні й традиційні методи, форми та методики навчання молодших школярів дають належний результат;
- впровадження системи нетрадиційних методів, прийомів, форм роботи з дітьми сприяє глибшому і швидшому запам'ятовуванню і усвідомленню учнями навчального матеріалу;
- навчання прискореного читання дозволяє у 1,5–2 рази підвищити швидкість читання учнів, що сприяє кращому засвоєнню знань та виробленню умінь і практичних навичок;
- в учнів виникає глибокий інтерес до знань і позитивна мотивація навчальної діяльності;
- значно менше випадків захворювання учнів;
- із введенням курсів за вибором з предметів основної школи (фізики, історії, хімії, біології, географії тощо) значно поживляються загальний розвиток учнів та цілісне сприймання світу, спостерігається зростання допитливості школярів та їх прагнення до самостійної пошукової діяльності;
- в учнів експериментальних класів значно вищий показник розвитку всіх психічних процесів: мислення, пам'яті, уяви, уваги, сприймання тощо, багатший лексичний запас мови, вища комунікабельність;
- спостерігається інтенсивний позитивний розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфер учнів, формування таких важливих якостей особистості, як здатність до рефлексії і самоконтролю тощо.

Враховуючу думку вчителів-практиків, учнів та батьків тих дітей, які навчаються за технологією “Веселкова школа”, зважаючи на аналіз результатів порівняльних тестувань першокласників, зазначимо, що теоретичні концептуальні положення освітньої системи, запропонованої творчою групою вчителів та її автором Ю.Б.Пінчук, співзвучні з концептуальними принципами сучасної школи щодо збереження здоров'я школярів, гуманізації, демократизації освіти, особистісного підходу, оновлення змісту програм, якості підручників, мотивації учнів до навчання, творчого розвитку особистості, підготовки школярів до життя, інтеграції в навчання, плавного переходу від дошкільної до початкової та основної школи тощо.

1. Коментар до “Інформаційного збірника”. – МОН України. – 2006. – №1.

2. “Про надання статусу експериментального майданчика регіонального рівня Довжанській ЗОШ I-III ст. Іршавського району” // Наказ Управління освіти і науки Закарпатської ОДА від 16.09.2005. – №619.

Володимир Мартин,
Ужгород

ВУНДЕРКІНДИ З ГЛИБИНКИ* (Педагогічні технології випереджувального здоров'язберігаючого навчання в оцінці засобів масової інформації)

Чи можуть батьки і педагоги уявити початкову школу, де майже всі учні вчать на "відмінно" й "добре", де діти на математиці стрибають, співають і танцюють, уроки скорочені, зате програма набагато випереджає державну, де школярі хворіють набагато менше, ніж у звичайних школах, і охоче біжать на уроки? "Навряд чи таке можливо, – скажуть читачі "ДТ". – Подібні школи з'являться хіба в майбутньому, та й то не в нас, а в передових країнах". І будуть неправі. Тому що "класи вундеркіндів" реально існують, причому не в якомусь мегаполісі, а в невеликих селах Іршавського району Закарпатської області. Їх "автор" – москвичка Юлія Пінчук, котра шістнадцять років тому випадково опинилася на Закарпатті.

Головне – запалити в очах дітей іскорку

Юлія Пінчук приїхала на Закарпаття у відрядження й була настільки вражена тутешніми краєвидами, що купила невеликий будиночок у гірському селі. Тут вона виховує трьох молодших дітей, завдяки котрим і з'явилася "Веселкова школа".

За статистикою в 1-й клас приходять 20 відсотків не зовсім здорових дітей. А знаєте, скільки їх стає до кінця першого навчального року? – запитала мене Юлія Борисівна, коли ми розташувалися в її затишному будиночку за журнальним столиком. І сама ж відповіла: 70 відсотків! Це статистика Міносвіти й Мінздраву. У перші ж місяці навчання в дітей з'являються проблеми із зором, поставою, знижується імунітет, через що діти не вилазять із застуд. Зневіра у своїх силах, брак інтересу до навчання, небажання вчитися, навіть нервові тики теж, на жаль, є наслідком шкільних перевантажень. Дитина, що з радістю йде у 1-й клас, дуже скоро починає розуміти, що її обдурили – насправді вчитися нудно, важко, нецікаве. Ось чому я вирішила розробити ігрову навчальну систему для наймолодших школярів.

Нехай учителі не лякаються – на уроках використовуються всього лише ігрові п'ятихвилинки. З третьої чверті у 2-му класі на зміну прийомам ігровим приходять досліди, експерименти, практичні роботи, і діти переконуються, що "наукові ігри" набагато захопливіші, ніж звичайні.

"Веселкова" методика базується на трьох китах – Інтерес, Гармонія, Радість, скорочено ІГРа. Юлія Борисівна чудово володіє дитячою мовою, тому найскладніший матеріал уміє подати в цікавій і доступній формі. На уроках мови у "Веселковій школі" учнів за кілька занять навчають читати з допомогою "шрифту, що розмовляє", а на математиці стрибають по числових доріжках і швидко засвоюють правила, заримовані в прості віршики й покладені на улюблені, усім відомі мелодії.

– Головне – викликати в дітей інтерес, запалити в їхніх очах іскорку, – каже Юлія, – тоді вони запам'ятають засвоєний матеріал на все життя. Щоб не відстати від програми, вчителі початкової школи подеколи вимушено замінюють уроки фізкультури, малювання, співу уроками письма і математики. У нас "проблема" в іншому – діти швидко засвоюють держпрограму, а отже, у них залишається багато вільного часу. Завдяки щоденним урокам фізкультури, хореографії, музики, світової культури народжується гармонія душі і тіла, виростає не лише культурна та ерудована, а й здорова, красива, гармонійна людина.

Шість років тому елементи системи "Веселкова школа" були запроваджені як експеримент у перших класах школи в с. Довге. Сьогодні перші довжанські "веселята" вже в сьомому класі, а за "веселковою" методикою офіційно навчаються 200 першокласників і 350 другокласників у різних школах Іршавського району. Результати просто приголомшують. Тримаю в руках статистичну таблицю успішності в перших-п'ятих класах Довжанської школи за минулий навчальний рік, де "веселкові" класи подано в порівнянні зі звичайними. Відмінності в успішності колосальні. У звичайних перших класах 81,5 і 86% добрих і відмінних балів, у "веселковому" першому класі – 93%. Відмінність незначна, якщо не знати,

що “веселковий” клас вела випускниця педучилища, а звичайні класи – найдосвідченіші педагоги початкової школи.

В інших класах відсоток відмінних і добрих балів становить від 24 до 72%, а в “веселкових” – від 83 до 97,6%. “Веселковий” 1-В клас отримав 40,2% добрих і відмінних балів. Цей не надто високий показник – найбільша гордість “Веселкової школи”. До 1-В потрапили діти з проблемних сімей, які ніколи не відвідували дитсадка, не мали початкової підготовки і від яких відмовилися благополучні вчителі. Цей клас узяла недосвідчена вчителька, що випустила перед тим четвертий клас із низькими показниками, деякі з її учнів до кінця початкової школи так і не навчилися читати. Зате всі учні 1-В під кінець року добре читали, рахували. Одну й ту саму контрольну роботу з математики за п'ятий клас писали третій і четвертий “веселкові” класи – 47% і 81% відмінних (79 і 94% відмінних і добрих) балів – і три звичайні п'яті класи – 0– 16% відмінних (29– 48% відмінних і добрих) балів.

– Учня “веселкових” класів не потрібне зубріння, вони вчать думати, розуміти, – каже Юлія Пінчук. – Те, що необхідно запам'ятати, наприклад, таблицю множення, вчимо з допомогою пісень. Адже дитячі пісеньки запам'ятовуються на все життя. П'ять років тому моя донька-першокласниця принесла зі школи таблицю додавання й віднімання на 100 прикладів, яку потрібно було вивчити напам'ять, після чого я... забрала її зі школи. Адже дитина, що звикла зубрити, відвикає думати, тупіє. Донька продовжила заняття вдома за “веселковою” методикою. До неї охоче приєднався молодший брат. Дуже скоро чотирирічна дитина обігнала сестру. Це закономірно – чим раніше починається навчання за системою, тим кращі результати.

Дошкільнята виконували завдання, які не дуже давалися третьокласникам

Про систему “Веселкова школа” писала не лише українська, а й... італійська преса, сьогодні в цій країні за “веселковою” методикою навчається 150 дітей. В Україні з допомогою спонсорів із тієї ж Італії видано “веселкові” підручники – правда, поки що лише для першого класу (інші чекають свого часу в комп'ютері). З російської мови українською їх переклала талановита вчителька Любов Бердар, котра створила унікальний авторський курс для першокласників “Музична фонетика”. “Веселкова” навчальна програма значно випереджає державну. Наприклад, множення й ділення школярі вчать тут у першому класі (за держпрограмою – наприкінці другого), у цікавій формі викладаються елементи інших – “старших” дисциплін (до творчого колективу розробників підручників увійшли закарпатські вчителі А.Турак, А.Урста, О.Ісак, чудові ілюстрації зробила А.Дурда). У цих підручниках більше ілюстрацій, ніж словесних пояснень. “Веселкові” контрольні, що їх діти із задоволенням пишуть на кожному уроці (кросворди, малюнки за темою уроку, веселі завдання), допомагають їм глибоко засвоїти матеріал, навчитися працювати з інформацією. Багато курсів (географія, історія, зоогеографія з основами малювання, біологія) ведуть учителі початкових класів із допомогою готових розробок. Фізику та хімію поки викладають фахівці.

– Мрію, щоб усі діти вчилися з радістю, – каже Юлія Пінчук, – тоді вони й стануть вундеркіндами. Ми провели колосальну роботу, створивши комплект “веселкових” підручників для початкової школи, зате тепер у будь-якій області, в будь-якому місті чи селі, в будь-якій школі з допомогою цих підручників можна виростити цілі класи вундеркіндів. У мене не було наміру втручатися в офіційну систему освіти, я хотіла допомогти лише своїм дітям. Але виявилось, що таку систему шукають. Проводять конкурси, розробляють нові підручники, тому що теперішня програма не влаштовує ні дітей, ні батьків, ні педагогів, ні навіть чиновників...

Я вирішив поцікавитися враженнями вчителів Луківської та Довжанської шкіл, що вже кілька років працюють за “веселковою” методикою.

Марія Лендел: “Я займалася індивідуально з дітьми Юлії Борисівни Пінчук за “веселковою” системою. І дівчинка, і її молодший братик, обоє ще дошкільного віку, із задоволенням вирішували завдання, які не дуже давалися третьо- і четвертокласникам. Поступово я почала запроваджувати елементи цієї методики в своєму класі. Учні значно випереджають своїх однолітків зі звичайних класів, крім того, вони здобувають багато додаткових знань”.

Марія Косик довго працювала директором Довжанської середньої школи, тепер вийшла на пенсію й очолює “Веселкову школу”: “Спочатку ми використовували елементи “Веселкової школи” в навчальній програмі з власної ініціативи, але у вересні 2005 року начальник управління освіти облдержадміністрації Юрій Герцог підписав наказ про офіційний експеримент. Батьки бачили, наскільки легко стали вчитися їхні діти, вчителям довелося трохи тяжче, адже діти у “веселкових” класах беруть активну участь в уроці. Вони творчо налаштовані, не бояться сперечатися з учителем і досить часто бувають праві”.

Оксана Батьо: “Минулого року я випустила четвертий клас, із яким займалася за “веселковою” методикою від самого початку. Діти набагато випереджають своїх однолітків зі звичайних класів. Одна з учениць пішла до гімназії в райцентрі, вчителі весь час питають, де вона раніше вчилася. Не вірять, що такі знання їй дали в звичайній сільській школі...”.

А ось що про “Веселкову школу” розповіла методист кабінету початкової та дошкільної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (ЗІППО) Марія Кірик: “Уперше я звернула увагу на “веселкові класи” ще чотири роки тому, коли проводила моніторинг із математики в третіх класах. Таких результатів, як у “веселковому” класі, не було навіть у міських школах. А це ж звичайний сільський клас, до того ж гірський район! Навесні наукова рада ЗІППО підбивала підсумки розширеного експерименту “Веселкова школа” в перших класах. Результати психологічних тестів показали, що з усіх параметрів – успішність навчання, увага, пам’ять, творче мислення – “веселкові” класи на 15-20% випереджають контрольні. Причому “веселкові” першокласники читали на рівні другого, а деякі навіть на рівні третього класу успішно справлялися з завданнями з математики для другого”.

“Спочатку отримайте гриф Міносвіти...”

“Веселковою школою” зацікавилися й у столиці. Минулого року Ю.Пінчук, методиста ЗІППО М.Кірик та вчительку О.Батьо запросили на колегію Міносвіти, після чого Педагогічний університет ім. Драгоманова уклав договір із ЗІППО про спільну роботу з науково-методичного обґрунтування педагогічної технології “Веселкова школа” (науковий керівник експерименту – заступник директора ЗІППО професор Василь Химинець). У Міносвіти “Веселкову школу” курирує Інститут інноваційних технологій. За словами Галини Древал, завідувачки сектору початкової та дошкільної освіти інституту, “Веселкова школа” могла б увійти до великого проекту Міносвіти “Школа майбутнього”. Однак для цього потрібен спонсор, котрий би допоміг видати підручники й оплачувати експериментальну роботу...

“Ви знаєте, де живуть найбезкорисливіші люди у світі?” – трохи емоційно запитує мене Юлія Борисівна, коли ми вже прощаємося з нею. І сама ж відповідає: “В Іршавському районі. Ось уже сьомий рік десятки вчителів тут працюють за “веселковою” програмою, ні копійки не отримуючи за участь в експерименті. І найвідважніші люди – теж звідси. Дозволити на рівні районного відділу освіти (завідувач Іван Попович) сотням першокласників співати, стрибати, гратися й сміятися на уроках, тобто порушувати дисципліну, – погодьтеся, це відважний вчинок. А що ж держава? Вона нагородила нас дипломом Другого ступеня на всеукраїнському конкурсі “За кращу модель початкової школи”. Хоча це була єдина із сорока представлених на конкурс моделей, що пропонувала повний комплект підручників для початкової школи – від букваря, прописів і математики до ігрових курсів із географії, зоогеографії, біології, фізики, хімії, астрономії, історії, світової культури. Підручників, що протягом шести років дають дуже хороші, навіть унікальні результати. Усі вони затверджені ЗІППО, але для проведення всеукраїнського експерименту цього недостатньо. “Спочатку отримайте гриф Міносвіти на свої підручники, - сказали нам, - а потім поговоримо про фінансування”. Але для отримання грифу Міносвіти потрібно апробувати кожен підручник як мінімум два роки, а для цього його необхідно видати. Ми протягом року друкували підручники разом із робочими зошитами на кольорових принтерах, але вони вийшли з ладу. Вартість одного підручника маленького тиражу зашкалює – понад 60 гривень. Які ж батьки захочуть і зможуть платити такі гроші? Невже всі експерименти в українській освіті проводяться так само? Не дивно, що за такого підходу українські діти “благополучно” завалюють загальноєвропейські тести і не здатні вступити до вищих навчальних закладів без репетиторів.

Італійські благодійні організації з радістю допоможуть одній-двом українським школам, але освіта українських дітей у цілому – не їхня проблема! Тоді чия ж? В очікуванні відповіді на це запитання запрошуємо до співпраці відважних, люблячих і безкорисливих людей. Я знаю, вони живуть не лише на Закарпатті...”

ОДИН ІЗ УРОКІВ “ВЕСЕЛКОВОЇ ШКОЛИ” УРОК 1

ЖИВА ОБОЛОНКА ПЛАНЕТИ

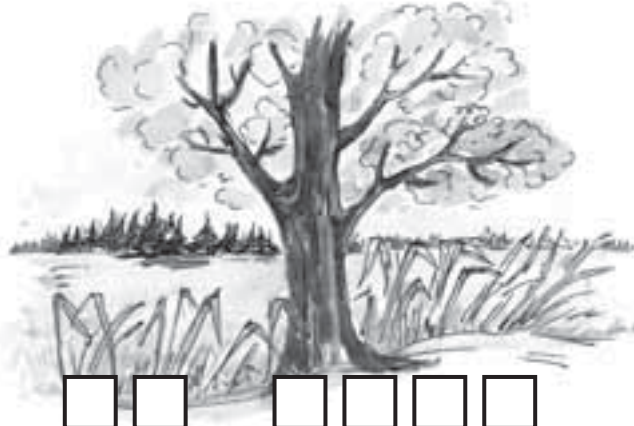
Погляньте у вікно. Ви побачите безліч живих організмів: дерева, кущі, трав'янисті рослини, птахи. На березі водойми можна натрапити на жабу. У траві пробіжить ящірка. Дощові черв'яки поробили у ґрунті ходи... Неможливо перелічити всю різноманітність живих організмів, що населяють нашу Землю.

Наука, що вивчає живі організми, їхню будову, зв'язки з навколишнім середовищем називається біологія.

Її назва у перекладі з давньогрецької мови означає „наука про життя” (біос – життя та логос – вчення). Біологія зародилась у стародавні часи.

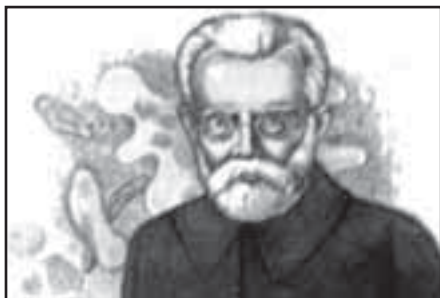
Замисліться, як багато живих організмів на Землі.

9 > ?. Подивися на малюнок і визнач, де на земній кулі поширене життя. Підпиши, в яких оболонках живуть різні живі організми.

Життя поширене у різних середовищах: у повітрі, на поверхні Землі, у воді, у ґрунті. Але більшість живих організмів зустрічається там, де повітряна, водна і кам'яна оболонка взаємно проникають одна в одну. Область поширення життя на Землі називається **біосферою**, або живою оболонкою.

Будова біосфери

Вчення про біосферу розробив видатний учений, українець за походженням В.І. Вернадський.

Життя на Землі різноманітне: її заселяє близько 2 мільйони видів організмів.

Різнноманітність живих організмів – це умова збереження життя на Землі.

Самостійна робота

?. G #

- це

- це

2. G 3 " \$.

I. W

\$ 9 . * 1 , .

1-ша тварина.

„Я живу там, куди проникають окремі промені сонця, а знизу знаходиться вічна темнота. Речовина, в якій я плаваю, добре тобі відома. Вона допомагає мені підтримувати велику власну вагу.

Мене називають і я живу в

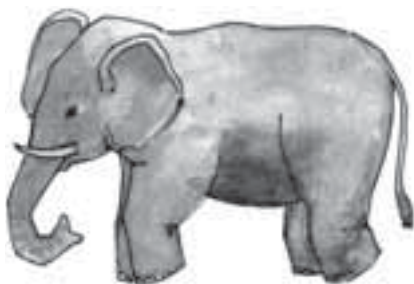
2-га тварина.

„Я живу там, де вдень завжди світло. Гострий зір допомагає мені бачити свою здобич здалеку, коли я годинами ширяю у височині. Рухатися тут уміють далеко не всі. Більшість тварин впаде, якщо буде знаходитися тут.

Мене називають ,і я живу в

3-тя тварина.

„Я ніколи не бачу світла. Там, де я живу, завжди темно і волого. Але там багато дощових черв'яків, яких я дуже люблю.

Мене називають і я живу в

4-та тварина.

Як більшість тварин, я живу на межі оболонок: пересуваюся по твердій

 оболонці,дихаю ,п'ю .Я дуже велика тварина. Мене називають

8. 9 3 3 .

А) Наука про живі організми називається Б) Більшість живих організмів населяє вчення про яку розробив

Ольга Шкуро,
директор
Рахівської ЗОШ I-III ст. № 2, Закарпатської обл.
вчитель-методист,
голова географічного товариства

ПРИРОДООХОРОННЕ ВИХОВАННЯ – ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТ

' + D ... \$ 1 " 3 , 3
1 3 .
9 # " \$. ^ " . E
9 / , ?BB@. ... ??? .

ОХОРОНА ПРИРОДИ

ЗАПИТАННЯ 1.

Які заповідні об'єкти знаходяться на території області?

ВІДПОВІДЬ:

На території області розташовані:

Природний національний парк "Сине вир", Карпатський біосферний заповідник, регіональний ландшафтний парк "Стужися", сотні заказників та пам'яток природи. В 1993 р. Обласна рада народних депутатів вирішила створити нові природно-заповідні об'єкти – "Лавочка" і "Широкий" Мукачівського та "Залуж" Новоселицького лісництва Мукачівського лісокомбінату, "Красна долина" Ганьковицького лісництва Свалявського лісокомбінату, "Лілія" Богданської селищної ради народних депутатів.

ЗАПИТАННЯ 2.

Що ви знаєте про реорганізацію Карпатського заповідника?

ВІДПОВІДЬ:

9 листопада 1992 року рішенням ЮНЕСКО на основі Карпатського природного заповідника створено Карпатський біосферний заповідник (КБЗ). Загальна площа КБЗ - 38930 га. Вона складається із заповідної зони (19899 га), буферної зони (8949 га) та зони антропогенних ландшафтів (8071 га). В межах останньої практикується традиційне ри-

бальство та полювання, лісокористування. Таким чином, порівнюється розвиток природних комплексів в умовах повної заповідності та під впливом обмеженої людської діяльності. На території біосферного заповідника налагоджуються моніторингові дослідження.

ЗАПИТАННЯ 3.

Які масиви входять у Карпатський заповідник?

ВІДПОВІДЬ:

Чорногірський, Марамороський, Кузійський, Угольсько-Широколужанський та Долина нарцисів.

ЗАПИТАННЯ 4.

Які головні завдання вирішує заповідник?

ВІДПОВІДЬ:

Головними завданнями, які вирішує заповідник, є такі:

- 1) охорона унікальних та типових непорушених і мало-порушених ділянок Карпат.
- 2) вивчення процесів, що відбуваються в природі заповідника і на прилеглих територіях.
- 3) пропаганда екологічних знань, екологічне виховання населення.

ЗАПИТАННЯ 5.

Що таке Червона книга?

ВІДПОВІДЬ:

З кожним десятиріччям все більше видів рослин і тварин на Землі зникає. Виникла потреба скласти списки зникаючих видів. Так була створена Міжнародна "Червона книга" (1976 рік). Види тварин і рослин, які досягли оптимальної чисельності, підлягають вилученню з Червоної книги.

ЗАПИТАННЯ 6.

Які рослини області занесені до Червоної книги?

ВІДПОВІДЬ:

Айстра альпійська, баранець звичайний, білоцвіт весняний і літній, тирличі вирізаний і жовтий, жирянка альпійська, модрина польська, ясен білий, бузок угорський, марсилія чотирилиста, нарцис вузьколистий, підсніжник, рябчик шаховий, сосна кедрова, тис ягідний, шафран банатський, шафран Гейфеля, білотка альпійська, родіола рожева, дзвоники карпатські, берека та багато інших.

ЗАПИТАННЯ 7.

Які тварини Закарпаття занесені до Червоної книги?

ВІДПОВІДЬ:

Комахи: вусач альпійський, аполлон, бражники прозерпіна та мертва голова, сатурнія мала, жалібниця тощо.

Земноводні: тритон карпатський та альпійський, саламандра плямиста, жаба прудка.

Плазуни: ескулапова змія, мідянка.

Птахи: глухар, чорний лелека, сапсан, беркут, орел-карлик, довгохвоста сова, кам'яний дрізд, шуліка рудий тощо.

Ссавці: бурозубка альпійська, підковоніс великий, снігова полівка, горностай, дикий кіт, нічниця триколірна, зубр, рись, норка європейська, видра тощо.

ЗАПИТАННЯ 8.

Де знаходиться найбільший у Європі осередок букових пралісів?

ВІДПОВІДЬ:

На території Угольсько-Широколужанського масиву Карпатського заповідника.

ЗАПИТАННЯ 9.

Ще в 30-х роках в Закарпатті полювали на величезного птаха, що зник назавжди з цієї місцевості. Який це птах?

ВІДПОВІДЬ:

Дрохва.

ЗАПИТАННЯ 10.

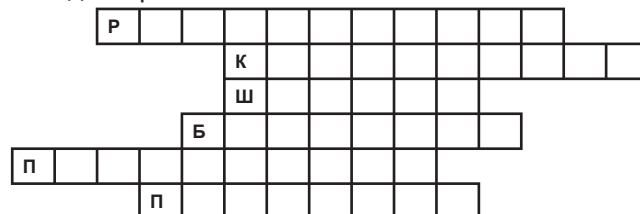
Закарпаття - єдине в Україні місце, де зустрічається дуже рідкісний "червонокнижний" вид кажанів. Про кого йде мова?

ВІДПОВІДЬ:

Це довгокрил звичайний. У 50-х роках він був найчисленнішим в області представником рукокрилих. Він утворював у печерах та штольнях численні колонії. На сьогоднішній день цей вид знаходиться під загрозою зникнення. Достовірно відома тільки одна колонія довгокрила, яка нараховує сотні особин. Головна причина зникнення виду - фактор турбування.

ЗАПИТАННЯ 11.

У рядках зашифровані рослини Карпат, занесені до Червоної книги.

ВІДПОВІДЬ:

1. Рододендрон.
2. Купальниця.
3. Шафран.
4. Білоцвіт.
5. Підсніжник.
6. Пролісок.

ЗАПИТАННЯ 12.

Яка екологічна ситуація в Закарпатті?

ВІДПОВІДЬ:

Згідно з картою “Еколого-географічна ситуація в Україні” на території Закарпаття виділяють три зони (за ступенем забрудненості території):

- 1) умовно-чиста - гірська частина області;
- 2) помірно-забруднена - передгір'я, від лінії Хуст-Ужгород на північ;
- 3) забруднена - рівнинна частина.

Переважаючими в Закарпатті є західні вітри. Вони приносять хмари із промислово розвинених регіонів Західної Європи. Внаслідок цього в Закарпатті частими є “кислотні” дощі. Що стосується промислового забруднення всередині області, то зупинимося на забруднювачах повітря. Викиди шкідливих речовин від стаціонарних джерел Закарпаття становлять 28 тис. тонн, а від автотранспорту - 66 тис. тонн, в т.ч. в м. Ужгороді 12 тис. тонн.

ЗАПИТАННЯ 13.

Які райони Закарпаття найбільше забруднюють атмосферу?

ВІДПОВІДЬ:

Найбільша питома вага викинутих в атмосферу шкідливих речовин припадає на підприємства районів:

Свалявського,
Рахівського,
Берегівського,
Хустського,
м. Мукачева.

ЗАПИТАННЯ 14.

Скільки викидів шкідливих речовин в атмосферу припадає на одного жителя області?

ВІДПОВІДЬ

В середньому на 1 жителя області викиди становлять 21,9 кг (по Україні - 165 кг). Лідерами є райони:

Свалявський,
Великобerezнянський,
Воловецький,
Перечинський,
Берегівський.

ЗАПИТАННЯ 15.

Як впливає забруднення навколишнього середовища на здоров'я людини?

ВІДПОВІДЬ:

Нагромадження в природі шкідливих речовин призводить до зниження захисних функцій організму. Зростає кількість захворювань на шлункові, серцеві та онкологічні хвороби.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

— доктор інституту Міжнародних досліджень ім. Брауна, Канада.

— кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— доктор медичних наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник науково-методичного центру "Українська етнопедагогіка і народознавство" АПН України та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат історичних наук, доцент, директор Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— старший викладач кафедри природничо-математичних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, голова Івано-Франківського обласного відділу Українського географічного товариства.

— кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— викладач кафедри філології та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— викладач кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат медичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— начальник відділу освіти Верховинської РДА, Івано-Франківська область.

— директор Розточівської ЗОШ I-III ст. Долинського району Івано-Франківської області.

— кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри матема-

тичних і природничих дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

— магістр психології Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

— доктор Вермонтського університету, Канада.

— кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— доктор сільськогосподарських наук, професор, зав. кафедри екології та рекреації Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат педагогічних наук, доцент Івано-Франківського інституту післядипломної педагогічної освіти.

— кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— методист дошкільної і початкової освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти м. Ужгород.

— кандидат педагогічних наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат педагогічних наук, доцент, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

— старший викладач кафедри іноземних мов інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— старший викладач кафедри мистецьких дисциплін Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— магістр педагогіки, вчитель Рахівської ЗОШ I-III ступеня Закарпатської області.

— доктор хімічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

— кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського на-

ціонального університету імені Василя Стефаника.

! " – асистент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

! , – магістр педагогіки Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

! 2 ! " – кандидат філософських наук, професор, проректор з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3 - - – старший викладач кафедри інформатики Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3 3 – асистент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

! * – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

* , – кандидат педагогічних наук, зав. кафедри педагогіки та психології Коломийського інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

• 1 * – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

1 – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1 !) – методист Рахівського навчально-консультаційного центру Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

– викладач кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

4 * – директор Івано-Франківського державного комерційного коледжу технологій та бізнесу

5 6 \$ • – кандидат педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

5 6 – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

7 \$, – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

8 \$) – директор Рахівської ЗОШ I-III ст. № 2 Закарпатської області, вчитель-методист, голова географічного товариства.

8 – кандидат педагогічних наук, доцент, зав. кафедри педагогіки і методики дошкільної освіти Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту.

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ ТА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ “ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ”

) – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри початкового навчання Уманського державного університету імені Павла Тичини, зав. лабораторії “Проблеми сільської школи” АПН України.

• – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

9 6 \$ \$ – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор Інституту українознавства.

\$ – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

\$ – доктор філософії, професор соціології університету м. Дальтон, США.

/ # \$, 0 – доктор сільськогосподарських наук, професор, зав. кафедри екології та рекреації Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

/ ; – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри вікової і педагогічної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

/ !) – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

/ \$ – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України, професор Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини.

/ – доктор філософських наук, професор, зав. кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3 , – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1 * \$ – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПН України, директор Яворівської ЗОШ I – III ст. Косівського району.

! \$ \$ – доктор історичних наук, професор, зав. кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

! # \$ * – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

! 2 ! " – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії, проректор з навчальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

' < ' = – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

* \$, – доктор біологічних наук, професор, зав. кафедри біології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

& – кандидат педагогічних наук, професор, директор Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

& \$ \$ – кандидат педагогічних наук, професор, ректор Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту.

& 1 ! " – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

& , – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

* – доктор історичних наук, професор, зав. кафедри туризму і краєзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

5 # \$ \$ \$ – доктор фізико-математичних наук, професор, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, Заслужений винахідник України. Завідувач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, проректор з науково-методичної роботи Закарпатського ІППО.

5 ' , – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української літератури, директор Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

> , ? – кандидат історичних наук, професор, проректор з міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

7 \$! ! – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

5 6 \$ • – кандидат педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

7 \$, – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

! * – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

• 1 ! , – кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент, зав. кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

/ – старший викладач кафедри іноземних мов Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

\$ % & – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

/ 1 \$ \$ – Заслужений художник України, доцент кафедри декоративно-прикладного мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3 - - – старший викладач кафедри інформатики Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

– лаборант кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукове видання

Науково-методичний журнал

ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ. ВИП. 2-3

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

4 1 : Василь Хрущ, Інна Червінська, Йосип Гілецький, Марія Оліяр,
Мирослав Сав'юк, Лілія Копчак, Ярослав Никорак

X 1 : Галина Білавич

* 1 : Василь Корпанюк

7 •# 1 \$: Тетяна Ткач

: Ростислав Будзик

: Юрій Рильчук, Василь Хрущ, Віктор Солодкий,
Юрій Саміляк, Ярослав Никорак, Ігор Дроздовський

“Гірська школа Українських Карпат”
вул. Шевченка, 57

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, 76000

тел. 2-21-40, 3-15-74, fax – 8 (034-22) 3-15-74

mountainschool@pu.if.ua <http://www.pu.if.ua/mountschool>

Телефони редакції – 8-(034-22) – 2-31-47, 50-57-69, 50-10-46

Довідки щодо придбання журналу за телефонами редакції

Підписано до друку 2.12.2007. Формат 60x84 1/16

Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian Pragmatica. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 30,69. Зам. №128

Тираж 1000 прим.

Віддруковано у друкарні видавництва “****”
м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]